

Черкаський державний технологічний університет
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Радущий Олександр Романович

УДК 3.071.6:1:32](043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

ФЕНОМЕН ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ

03 Гуманітарні науки

033 Філософія

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів
мають посилання на відповідне джерело

_____ О. Р. Радущий

Науковий керівник:

Даценко Вікторія Станіславівна

кандидат філософських наук, доцент

Черкаси 2025

АНОТАЦІЯ

Радуцький О. Р. Феномен децентралізації в політичному просторі – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія – Черкаський державний технологічний університет, Черкаси, 2025.

Дисертаційне дослідження присвячене концептуалізації феномену децентралізації влади в політичному просторі в контексті магістральних векторів суспільно-політичного розвитку. У дисертації розглядаються теоретико-методологічні, концептуальні, аксіологічні, інформаціологічні та гносеологічні виміри впливу феномену децентралізації на політичний простір і суспільний розвиток держави. Особлива увага приділяється визначенню філософських засад, структури та змісту феномену децентралізації влади, а також його розгляду як складника й детермінанти політичного простору.

Використовуючи цивілізаційний, культурологічний, діяльнісний, аксіологічний, прагматистський, інформаційний підходи, а також теоретичні методи історико-культурного, поняттєво-філософського аналізу, феноменологічний, герменевтичний, соціологічний, політологічний наукові методи, аналізується феномен децентралізації влади та його концептуалізація у сучасному філософському дискурсі.

Запропоновано авторське уявлення про децентралізацію влади як онтологізуючий соціально-політичний феномен, яке дозволяє розглянути це явище не лише інструментально чи моноаспектно, а цілісно.

З'ясовано, що історико-філософський розгляд становлення поняття децентралізації дозволяє стверджувати, що її підстави були інтуїтивно охоплені ще в уявленнях про політику та політичну діяльність античної філософії, яка заклала фундамент визначальної конструкції політичного мислення та самоусвідомлення як співвідношення влади й держави та громадян. Законодавство античних полісів у межах прямої демократії формує самоврядну владу, яка ґрунтується на рефлексивно очевидних філософських категоріях свободи, блага й справедливості. Присутність ідеї децентралізації в західній традиції іманентна політичному дискурсові назагал, оскільки узгодження

окремішності людської особи, її досвіду, зокрема й політичного, та колективних форм співіснування і взаємодії є стрижневим питанням будь-якої політичної дескрипції і тим більше політичної діяльності. Під цим кутом зору зроблене припущення, що децентралізація як така та децентралізація політичної влади є проєкцією аналітичних когнітивних механізмів на сферу соціального і тому невіддільна від політичної теорії та практики, що пропонуємо позначити як аналітично-дискурсивний характер концепту децентралізації.

Доведено, що децентралізація влади в історико-філософському та соціокультурному вимірах і відповідних ретроспективах може бути розглянута як соціально-політична тенденція до подрібнення центрів влади відповідно до ареалів розселення спільнот, соціальної та культурної географії, постановня крупних поселень, таких як поліси чи міста; власне, будь-яка децентрація цілого пов'язана з політичною практикою здійснення влади на місцях, регіонально, територіально, локально; або як така феноменологічна візія структури влади, яка укорінена у когнітивних механізмах людської свідомості, здатності людини до створення дескрипції реальності та осмислення соціально-політичних практик як узгодження індивідуального та групового, особистого та колективного. Тому ми пропонуємо згадані два аспекти розглядати як метатеоретичні підстави феномену децентралізації влади.

Досліджено, що ідея розподілу влади тісно пов'язана з ідеєю її централізації і розвивається протягом історико-філософської традиції від текстів Платона й Аристотеля, Полібія, М. Падуанського, Аврелія Августина, Н. Макіавеллі, Т. Гоббса, Дж. Локка, А. Токвіля, М. Блока. При цьому ідея децентралізації перебуває в контекстуальному затінку ідеї розподілу влади і починає розглядати окремо під час філософського осмислення соціальності спадку французьких революцій та епохи «весни народів» у цілому.

З'ясовано, що в найбільш широкому значенні децентралізація передбачає системну трансформацію політичної структури з реконфігурації та переконфігурації її елементів, які полягають в розподілі, перерозподілі владних повноважень і функціоналу між владним центром і периферією, тобто між державним рівнем і регіональними, місцевими, муніципальними рівнями

державного управління. Відповідно до семантики самого концепту, яка вказує на дію, протилежну централізації, децентралізація передбачає збільшення владних осередків на нижчих від державного рівнях і тенденцію до зменшення концентрації влади в одному владному центрі.

Зауважено, що процеси децентралізації влади тісно пов'язані з процесами контролю за здійсненням владних повноважень, який має бути кодифікований у законодавстві. Це має забезпечити уникнення ситуації, коли децентралізація відбувається декларативно і не передбачає належного контролю за механізмами здійснення політичної влади, фінансової політики, фінансових потоків тощо.

Обґрунтовано, що децентралізація влади в історико-філософському та соціокультурному вимірах і відповідних ретроспективах може бути розглянута як соціально-політична тенденція до подрібнення центрів влади відповідно до ареалів розселення спільнот, соціальної та культурної географії, постановня крупних поселень, таких як поліси чи міста; власне, будь-яка децентрація цілого пов'язана з політичною практикою здійснення влади на місцях, регіонально, територіально, локально; або як така феноменологічна візія структури влади, яка укорінена у когнітивних механізмах людської свідомості, здатності людини до створення дескрипції реальності та осмислення соціально-політичних практик як узгодження індивідуального та групового, особистого та колективного. Адже система «Я – суспільство» є багаторівневою та багатовимірною, передбачаючи як горизонтальні зв'язки, так і вертикальні, причому критерії поділу цілого на групи нормативно залежні від соціального статусу та ступеню долученості до влади, суверенітету, авторитету тощо. Тому ми пропонуємо згадані два аспекти розглядати як метатеоретичні підстави феномену децентралізації влади.

Зафіксовано, що процесуальність практик децентралізації, їхній вплив на формування колективної та індивідуальної ідентичностей дозволяють стверджувати не лише онтологічну природу цих процесів, але і їх посутній вплив на тезаурус культури та смислогенерацію. Запропоновано позначити цю ознаку децентралізації влади як культурно-комемораційну обумовленість. Децентралізація влади, розглянута як елемент політичної ідеології, може навіть бути чинником лібералізації та гуманізації уявлень про політичну структуру і на

рівні масової свідомості стати запобіжником соціальних конфліктів, напруги, а отже, фактором впливу на демократизацію політичного простору.

Зазначено, що філософський вимір децентралізації влади є своєрідною аперцепцією реакцій людини, спільнот і соціальних груп на кризу та загроженість наявного стану речей і відповідно готовність до дій, які можуть оптимізувати функціонування влади та гармонізувати стосунки влади й народу з метою збереження держави як запоруки спільного майбутнього. Наразі саме в людиномірному аспекті децентралізація державної влади як ідея, як проєкт і як частина ідеології засвідчує свою ефективність в умовах війни.

Обґрунтовано, що феномен децентралізації не може бути розглянутий виключно моноаспектно у соціологічній чи політичній поняттєвих парадигмах поза філософським масштабуванням через свою пов'язаність практично з усіма сферами рецепції, досвіду та практики людини і її життєвих форм. Описовий підхід, який лише фіксує наявний стан речей і динаміку змін, потребує доповнення та філософського розгляду й аналізу, оскільки можливо розуміння ситуації «зсередини і знизу» з боку тих громадян і громад, які є безпосередніми учасниками реформ, і розуміння саме на рівні соціальної філософії, філософської антропології, соціальної філософії буде спроможне суттєво оптимізувати як динаміку реформ, так і якість їхнього впровадження.

З'ясовано, що існування моделей децентралізації залежно від напрямку їхньої скерованості в політичній теорії (згори донизу – top-down, знизу догори – bottom-up) лише фіксує роль центральних органів влади та формат і процедури їхньої діяльності в здійсненні реформ. Учасниками процесу тут є суб'єкти, об'єкти влади, формати й засоби управлінської та політичної взаємодії між ними в межах правового регулювання умов цієї взаємодії. Розгляд людських спільнот в епоху цифрової комунікації лише як об'єктів реформ і докладання владних зусиль з реформування й оптимізації взаємодії між ними на горизонтальному та вертикальному векторах політичного простору видається недостатньо ефективним.

Запропоновано виокремити ще один аспект процесів децентралізації влади, який стосується формування моделей групової та індивідуальної

поведінки в політичному просторі та позначити його як інформаційно-консенсусний. Можна говорити про екзистенційно-аксіологічний тип політичної поведінки, який практично тотожний політичній участі у владі в партисипативній демократії і який експлікується в процесах децентралізації влади, залучаючи до неї громадян, спільноти та соціальні групи, які можуть утворювати групи інтересів, політичні лобі тощо.

Виснувано, що децентралізація, яка є розгортанням самоврядування, має змінювати рецепцію політичної реальності людьми та спільнотами і відповідно впливати на цю реальність, змінюючи вже її. Така інтеракція позначена як суб'єктно-ідентичнісний вимір децентралізації влади. Людство можна розглядати як сукупність політично організованих суспільств, і запорукою принципу цієї організованості є раціональний формат прийняття політичних рішень, які визнаються спільними та загальнообов'язковими для всіх учасників цієї політичної системи та соціального організму. Розподіл і перерозподіл влади, децентралізація за таких умов є насамперед посиленням відповідальності, яка передбачає активізм – соціальний, політичний, економічний, світоглядний, і формування та прийняття специфічного типу ідентичності, який пов'язував би людину чи спільноти з певним політичним локусом і географічним топосом, причому не за фактом народження чи перебування, належності до ареалу культури чи етносу, а за особистим свідомим вибором, який, крім раціональних підстав, має також екзистенційне обґрунтування.

Запропоновано розглядати феномен децентралізації влади не лише з урахуванням різноманітних аспектів специфіки конкретних регіонів, у яких вона реалізується чи діє (мовних, релігійних, етнічних, культурних, економічних, географічних тощо), а з урахуванням усталеності цієї специфіки як ступеню стійкості цієї традиції та її гіпотетичної здатності чинити опір новаціям. Також позначити динамічність і здатність до формальних і змістовних трансформацій як суттєву ознаку феномену децентралізації влади як фактору впливу на політичний простір. Найбільш системно відкритим і гіпотетично ефективним є такий вид децентралізації влади, як дивестування, якщо його розглядати як локальний модус адміністративної деволуції.

Обґрунтовано, що настанова гуманізму, а отже, і аксіологічна, феноменологічна, онтологічна та екзистенційна проблематика є неунікненними для будь-якого недескриптивного розгляду політичних процесів і політичного простору, що повною мірою стосується феномену децентралізації влади. Ця гуманістична оптика є природною засторогою радикальних інтерпретацій культури, життєвих практик, наративів і дискурсу як таких, що вичерпали потенціал гуманізму і потребують нонантропоцентричних підходів для досягнення суголосності між ними та техногенним характером цивілізації в контексті стрімкої соціокультурної динаміки і розвитку цифровізації.

З'ясовано, що тип взаємодії (домінуючий, паразитарний, підвладний, партнерський) фіксується теорією систем об'єктивно, що може бути розглянуто як ще один напрям міждисциплінарного аналізу сутності феномену децентралізації влади. Ідеться про структурні атрактори систем, які впливають на розвиток і функціональність системи разом зі смисловими.

Обумовлено, що аксіологічний вимір політичної дії, який формує мотивацію та здатність обстоювати свої переконання, торкається не лише проблеми політичної участі в контекстах різних політичних режимів, а формує специфічну пізнавальну стратегію у сфері політичного, яка може бути позначена як аксіологічно зумовлена епістемологія політичного. Такий підхід видається компромісним щодо крайнощів і може бути евристичним у застосуванні до феномену децентралізації влади.

Обґрунтовано, що тлумачення децентралізації влади інструментально чи функціонально позбавляє соціальні й політичні процеси, пов'язані з нею, субстанціональності у тому випадку, якщо до уваги не брати людиномірний вимір децентралізації, який з необхідністю генерується нею, як і будь-яким соціальним і політичним процесом, що передбачає раціональний волевияв, взаємодію та набуття ідентичності, кореляцію між індивідуальною та масовою свідомістю.

Запропоновано розглянути онтологічний підхід до феномену децентралізації влади, який ґрунтовано на постулюванні онтологізуючого потенціалу соціальних і політичних процесів децентралізації влади. Ідеться про

феноменологічні й екзистенційні аспекти децентралізації, які охоплюють як емоційно-афективну, так і когнітивну сфери людської свідомості. Топоси і локуси контролю фіксують проблематику децентралізації влади в громадській думці, масовій свідомості, політичному волевияві, процесах набуття групової та індивідуальної ідентичності, включно з локальними ідентичностями, формування яких передбачають процеси децентралізації влади.

Наголошено, що ці поняття вказують і характеризують різні аспекти концепту політичного простору саме як динамічної системи, межі та конфігурація частин цілого якої можуть змінюватись залежно від внутрішньої динаміки, додавання нових складників чи впливу зовнішніх факторів. Якщо політику тлумачити як природний формат людської взаємодії та одну з найдавніших життєвих форм і видів діяльності людини, важко визначити межі політичного простору. Адже все, що відбувається з людиною як соціальною істотою, носієм культури, самусвідомленим когнітивним агентом, емоційно-афективним сприймаючим Я, так чи інакше стосується сфери політики або ж безпосередньо, або ж опосередковано.

Запропоновано тлумачити концепт політичного простору, по-перше, як простір розгортання процесів децентралізації влади; по-друге, як простір набуття громадянами й політичними спільнотами як загальнодержавної, так і локальної політичної та громадянської ідентичності; по-третє, як простір соціальної та політичної взаємодії влади й суспільства; по-четверте, як простір формування масової свідомості та колективної уяви у політичному вимірі; по-п'яте, як простір розгортання й оптимізації владної структури, конфігурації елементів управління та влади, здійснення управління знаннями та набуття владою та іншими політичними акторами символічного капіталу.

З'ясовано, що політичний простір утворює, як мінімум, два субрівні, які є принципово когерентними, але не співпадають. Це топографія політичної структури, яка є внутрішнім модусом організації політичного простору, та топографія, яка локалізує політичний простір на географічній карті, що фіксує зовнішній модус відповідності. Ці рівні цілком суголосні відомому парадоксу карти й території, але на відміну від простої кореляції моделі та її об'єкта і

внутрішній, і зовнішній субривні політичного простору є моделями і навіть певною мірою ідеалізаціями, які наближаються до Бодріярівського поняття симулякра (не четвертого рівня, на якому копія назагал не потребує оригіналу, а першого-другого, на якому копія фіксує смислову й функціональну залежність від реального чи уявного предмета, явища чи процесу).

Визначено, що топоси й локуси політичного простору впливають на формування масової свідомості, яка своєю чергою зазнає впливів базової суспільної ідеології чи ідеологій, а також загальноприйнятих фреймів колективної уяви. Ідеологія обумовлює інтерпретацію політики децентралізації і формує топоси політичного простору як зовнішні, умовно об'єктивні маркери меж політизації цього явища, а з іншого боку – локуси політичного простору як ідентичнісне усвідомлення політичними акторами своїх місця і ролі у політичній взаємодії та діяльності, тобто фіксує реперні точки самоусвідомлення індивідів і спільнот як політичних акторів.

З'ясовано, що парадоксальним чином повномасштабне вторгнення і воєнний стан в Україні активізували процеси саме смислових трансформацій уявлень і клішованих знань про самоврядування та децентралізацію влади в масовій свідомості. Також зроблено припущення, що сучасні невтішні прогнози щодо демографічної ситуації у повоєнній українській державі, а також гіпотетичного відтоку громадян за кордон після його відкриття задля возз'єднання з родинами за всього свого реалізму не беруть до уваги людиномірний аспект децентралізації влади, пов'язаний з подоланням деструктивних наративів зневіри, поширюваних ворожими ПСГО, та посиленням і поширенням розуміння індивідуальної й колективної громадянської залученості до влади на малій батьківщині і любові до неї як факторів впливу на консолідацію суспільства задля відродження України по війні. Власне саме питання укоріненості в масовій свідомості громадян ідеї домівки, рідної землі, батьківщини тісно пов'язані з ефективністю й успіхом децентралізації влади, і це питання якраз суголосне проблематиці ідеологічних впливів на децентралізацію.

Виснувано, що цифровізація, яка, з одного боку, уможлиблює маніпулятивні впливи на децентралізацію, з іншого – дає ефективні механізми

здійснення ефективного контролю процесів децентралізації та прийняття владних рішень. Це пов'язано з важливістю людського фактору в децентралізації, який розглядає як власне політиків і чиновників, що здійснюють децентралізацію, найманий, обслуговуючий персонал і, що важливо, інституції громадянського суспільства, такі як приватний бізнес, комерційні агенції, некомерційні громадські організації тощо. Причому саме роль останніх суттєво зростає в умовах оптимізації політичного режиму демократії та демократизації владних стосунків.

Запропоновано розглянути багаторівневість як специфічну ознаку процесів децентралізації влади, яка розкривається у поєднанні різних площин впливу на місцевий соціум і зворотним чином на ціле суспільство. Це насамперед скерованість впливу: консолідуючий/дефрагментуючий (рівень локальних ідеологій), структурно-агрегаційний (розподіл форматів і видів надання послуг між органами самоврядування), економічний, культурний (включно з релігійним) рівні. Також багаторівневість децентралізації влади формує локальну ідентичність не як набір стереотипів в опорі на особливості матеріальної культури та традиційної політичної поведінки, а як складну відкриту динамічну систему.

З'ясовано, що розгляд децентралізації як специфічної форми соціальної взаємодії видається вельми евристичним і потребує визначення аксіологічних підстав, на яких він може бути здійснений. Процеси децентралізації влади передбачають різні типи політичної поведінки, орієнтованість на узгодження спільних дій задля досягнення їхньої результативності, пошуки спільної ідеологічної чи політичної, культурної чи релігійної платформи, готовність до розвитку та відмову від однорангових практик управління й домінування, відкритість і прозорість.

Підкреслено, що застосована метафора фракталу принагідно до процесів децентралізації влади в політичному просторі та співвідношення і відношень складників соціального цілого між собою та дотно до цілого відображає саму природу соціальної та політичної поведінки, адже кожен політичний актор, незалежно від ступеню загальності (людина, спільнота чи громада) конструює

уявлення про політичний простір як ціле та ідентифікує себе в ньому і по відношенню до нього, здійснюючи таким чином політичне самопозиціонування. Залученість до влади як структури є одним з критеріїв цього процесу, який має, окрім соціального, ще й екзистенційний та онтологічний виміри.

Запропоновано виокремити як ознаку фрактальний характер смислогенерації у владній структурі в системі «Я – спільнота, Я – влада» і позначити таким чином специфіку політичної та соціальної комунікації в цій системі, а також інтеракції між центральними та самоврядними органами влади, самоврядуванням і місцевими політичними акторами, а також раціонально-фідейстичний аспект самоусвідомлення громадян і спільнот, який залежить і формується саме процесами децентралізації влади і є дотичним до її ефективності та близькості до народу.

Ключові слова: *децентралізація, влада, політичний простір, політична структура, аксіологія, ідентичність, суспільний розвиток, суспільна комунікація, ідеологія, цифровізація.*

SUMMARY

Radutskyi O. R. *The Phenomenon of Decentralization in the Political Space – Qualification Scientific Work as a Manuscript.*

Dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 033 – Philosophy. Cherkasy State Technological University, Cherkasy, 2024.

This dissertation is devoted to the conceptualization of the phenomenon of power decentralization within the political space in the context of the main vectors of socio-political development. The study explores the theoretical-methodological, conceptual, axiological, informational, and gnoseological dimensions of the influence of decentralization on the political space and the societal development of the state. Special attention is paid to identifying the philosophical foundations, structure, and content of the decentralization phenomenon, as well as considering it as an integral component and determinant of the political space.

Using civilizational, cultural, activity-based, axiological, pragmatist, and informational approaches, along with theoretical methods of historical-cultural and

conceptual-philosophical analysis, as well as phenomenological, hermeneutic, sociological, and political science methods, the dissertation analyzes the phenomenon of power decentralization and its conceptualization in modern philosophical discourse.

The author proposes an original vision of decentralization as an ontologizing socio-political phenomenon, which allows for its consideration not merely in instrumental or mono-aspect terms, but in a holistic manner.

It is established that a historical-philosophical consideration of the formation of the concept of decentralization demonstrates that its foundations were intuitively grasped in the notions of politics and political activity in ancient philosophy, which laid the groundwork for the core structure of political thinking and self-awareness as a correlation between power, the state, and the citizen. The legislation of ancient city-states under direct democracy shaped self-governing power rooted in reflexively evident philosophical categories of freedom, good, and justice.

The presence of the idea of decentralization in the Western tradition is immanent to political discourse in general, as the reconciliation of the individuality of the human person – including their political experience – and collective forms of coexistence and interaction is a central issue of any political description, and even more so, of political practice. From this perspective, it is proposed that decentralization as such, and the decentralization of political power, is a projection of analytical cognitive mechanisms onto the social sphere and is therefore inseparable from political theory and practice – a characteristic that we suggest denoting as the analytico-discursive nature of the concept of decentralization.

It is demonstrated that decentralization of power, in its historical-philosophical and sociocultural dimensions and corresponding retrospectives, may be regarded as a socio-political tendency toward the fragmentation of centers of power in accordance with the settlement areas of communities, social and cultural geography, and the emergence of large settlements such as city-states or urban centers. In essence, any decentralization of a whole is linked to the political practice of exercising authority at the local, regional, territorial, or municipal levels. Alternatively, it may be seen as a phenomenological vision of the structure of power rooted in the cognitive mechanisms of human consciousness – in the individual's ability to construct descriptions of reality

and interpret socio-political practices as a negotiation between the individual and the collective, the personal and the communal.

Therefore, we propose that these two aspects be regarded as metatheoretical foundations of the phenomenon of power decentralization.

It is explored that the idea of separation of powers is closely related to the idea of centralization and has developed throughout the history of philosophical thought – from the writings of Plato and Aristotle, Polybius, Marsilius of Padua, Augustine of Hippo, Niccolò Machiavelli, Thomas Hobbes, John Locke, Alexis de Tocqueville, to Marc Bloch. Within this tradition, the idea of decentralization remained in the contextual shadow of the doctrine of separation of powers and began to emerge as a distinct philosophical issue only during reflections on the social legacy of the French revolutions and the broader epoch of the «Springtime of Nations».

It is established that, in its broadest sense, decentralization involves a systemic transformation of political structure through the reconfiguration and redistribution of its elements – specifically, the delegation and reallocation of powers and functions between the central authority and the periphery, that is, between the national level and regional, local, and municipal levels of governance. In accordance with the semantics of the concept – denoting an action opposite to centralization – decentralization entails an increase in centers of authority at levels below the national, and a corresponding decline in the concentration of power within a single governing entity.

It is noted that decentralization processes are closely tied to mechanisms of oversight and accountability, which must be codified in legislation. This ensures that decentralization does not remain merely declarative and guarantees effective control over political power, fiscal policy, financial flows, and administrative implementation.

It is further substantiated that decentralization of power can be understood either as a tendency toward political practice aligned with spatial, cultural, and communal realities, or as a phenomenological projection grounded in human cognition, emphasizing the alignment of the personal with the collective, the individual with the political. Indeed, the «I – society» system is inherently multilevel and multidimensional, comprising both horizontal and vertical relations. The criteria for

dividing the whole into groups are normatively dependent on factors such as social status, degree of inclusion in governance, sovereignty, and authority.

Therefore, we again affirm our proposal to treat these two perspectives as metatheoretical premises for understanding the phenomenon of decentralization of power.

It is documented that the processual nature of decentralization practices and their influence on the formation of collective and individual identities not only affirm the ontological status of these processes but also their essential impact on the cultural thesaurus and the generation of meaning. This characteristic of decentralization of power is proposed to be referred to as cultural-commemorative conditioning. Viewed as an element of political ideology, decentralization of power can serve as a factor in liberalization and humanization of perceptions of political structure. At the level of mass consciousness, it may function as a safeguard against social conflict and tension, thus becoming a contributing factor in the democratization of political space.

It is further noted that the philosophical dimension of decentralization of power serves as a kind of apperceptive reflection of the reactions of individuals, communities, and social groups to crises and threats to the status quo, and accordingly reflects the readiness for action aimed at optimizing governance and harmonizing the relationship between the authorities and the people – with the overarching goal of preserving the state as a guarantor of a shared future. Currently, it is in this human-centric dimension that decentralization of state power – as an idea, a project, and a component of ideology – demonstrates its effectiveness, particularly under the conditions of war.

It is substantiated that the phenomenon of decentralization cannot be treated in a mono-aspectual manner within either sociological or political conceptual paradigms without philosophical scaling. This is due to its deep interconnection with virtually all spheres of human perception, experience, and social practice. A descriptive approach that merely records the current state of affairs and the dynamics of change requires supplementation through philosophical analysis. Such an approach enables an understanding «from within and from below» – from the standpoint of citizens and communities who are direct participants in reform. Understanding at the level of social

philosophy, philosophical anthropology, and social theory is therefore essential for optimizing both the dynamics and the quality of reform implementation.

It is clarified that existing models of decentralization, depending on the direction of their implementation in political theory (top-down or bottom-up), merely register the role of central government bodies and the formats and procedures by which reforms are carried out. The participants in these processes are the subjects and objects of power, along with the formats and means of administrative and political interaction within the framework of legal regulation of their relationships. However, viewing human communities in the digital communication era solely as objects of reform and recipients of centralized initiatives to restructure horizontal and vertical dimensions of political space seems to be an insufficiently effective approach.

Another aspect of the processes of decentralization of power is proposed – one that pertains to the formation of models of group and individual behavior within the political space, which is herein designated as the informational-consensual dimension. One may speak of an existential-axiological type of political behavior, which is functionally equivalent to political participation in a participatory democracy and becomes explicit in the processes of decentralization by engaging citizens, communities, and social groups who may form interest groups, political lobbies, and so forth.

It is argued that decentralization, as the unfolding of self-governance, ought to transform how people and communities perceive political reality, and, by extension, influence that very reality by altering its structure. This interaction is characterized as the subjective-identitarian dimension of decentralization. Humanity can be understood as a totality of politically organized societies, and the guiding principle of this organization is a rational format for political decision-making – decisions that are recognized as shared and universally binding for all participants of the political system and social organism.

In such a framework, the distribution and redistribution of power, that is, decentralization, becomes primarily a reinforcement of responsibility, which necessitates engagement – social, political, economic, and ideological – and the formation and adoption of a specific type of identity. This identity connects the

individual or community with a particular political locus and geographic topos, not by virtue of birth or residence, nor by cultural or ethnic belonging, but through personal conscious choice, grounded not only in rational justification but also in existential motivation.

The phenomenon of decentralization of power should therefore be considered not only in terms of the diverse specifics of the regions in which it is implemented (including linguistic, religious, ethnic, cultural, economic, and geographical factors), but also with attention to the resilience and persistence of these specificities – i.e., the degree to which these traditions can withstand innovation. Simultaneously, the dynamic nature and capacity for formal and substantive transformation must be recognized as essential features of decentralization as a factor influencing the political space.

Among the most systemically open and hypothetically effective forms of decentralization is that of divestment, particularly when regarded as a local mode of administrative devolution.

It is substantiated that the principle of humanism, along with the associated axiological, phenomenological, ontological, and existential dimensions, are indispensable for any non-descriptive consideration of political processes and political space – and this applies fully to the phenomenon of decentralization. This humanist perspective functions as a safeguard against radical interpretations of culture, lived practices, narratives, and discourse that treat humanism as exhausted and call for non-anthropocentric approaches to reconcile such elements with the technogenic nature of civilization in the context of rapid socio-cultural change and digitalization.

It is established that the type of interaction (dominant, parasitic, subordinate, or partnership-based) is objectively captured by systems theory, which may be regarded as another direction for interdisciplinary analysis of the essence of the decentralization phenomenon. This refers to structural attractors of systems, which influence both the development and functionality of the system alongside its semantic components.

It is stated that the axiological dimension of political action, which forms the motivation and the capacity to defend one's convictions, pertains not only to the problem of political participation under various regimes, but also shapes a specific

cognitive strategy in the realm of politics. This may be referred to as axiologically conditioned epistemology of the political. Such an approach appears to be a reasonable compromise between extremes and may offer heuristic value when applied to the phenomenon of power decentralization.

It is argued that interpreting decentralization purely in instrumental or functional terms deprives the related social and political processes of their substantive nature – especially if one neglects the human-centered dimension of decentralization. This dimension is inherently generated by any social or political process that presupposes rational volition, interaction, acquisition of identity, and the correlation between individual and collective consciousness.

An ontological approach to decentralization is proposed, which is based on the postulation of the ontologizing potential of the social and political processes it entails. This encompasses both the phenomenological and existential dimensions, including both the emotional-affective and cognitive domains of human consciousness. Topoi and loci of control reflect the issue of decentralization in public opinion, mass consciousness, political will, and the processes of acquiring both group and individual identities – including local identities, whose formation is fostered through decentralization.

It is emphasized that these concepts indicate and characterize various facets of the concept of political space as a dynamic system, the boundaries and configuration of which may change depending on internal dynamics, the addition of new elements, or the influence of external factors. If politics is interpreted as a natural format of human interaction and one of the oldest life forms and modes of activity, then defining the boundaries of political space becomes problematic. Everything that happens to the human being as a social entity, a bearer of culture, a self-aware cognitive agent, and an emotionally perceptive subject, in one way or another, pertains to the sphere of politics – whether directly or indirectly.

Therefore, it is proposed to interpret the concept of political space as follows:

1. As the space where decentralization processes unfold;
2. As the space where citizens and political communities acquire both national and local political and civic identities;

3. As the space of social and political interaction between government and society;

4. As the space for the formation of mass consciousness and collective political imagination;

5. As the space for unfolding and optimizing power structures, reconfiguring elements of governance, managing knowledge, and acquiring symbolic capital by authorities and other political actors.

It has been established that the political space comprises at least two sublevels, which are fundamentally coherent yet non-identical. The first is the topography of the political structure, representing the internal modus of organizing political space, and the second is a topography that localizes the political space on the geographic map, reflecting its external mode of correspondence. These levels are consonant with the well-known map-territory paradox, though unlike a simple correlation between model and object, both the internal and external sublevels of political space function as models and, to some extent, idealizations. These approach Baudrillard's notion of the simulacrum – not at the fourth level, where the copy no longer requires an original, but rather at the first or second level, where the copy still maintains semantic and functional dependence on a real or imagined referent.

It is determined that topoi and loci of political space influence the formation of mass consciousness, which in turn is shaped by the dominant societal ideology or ideologies as well as by collectively accepted cognitive frames. Ideology conditions the interpretation of decentralization policy and configures the topoi of political space as external, conditionally objective markers of the boundaries of politicization, and simultaneously configures loci of political space as the identity-based self-perception of political actors regarding their place and role in political interaction and activity – thus marking reference points of self-awareness for individuals and communities as political agents.

It is revealed that, paradoxically, the full-scale invasion and martial law in Ukraine have activated processes of semantic transformation in public perceptions and stereotyped knowledge regarding self-governance and decentralization. It is also hypothesized that recent pessimistic forecasts concerning Ukraine's post-war

demographic situation, and the potential outflow of citizens abroad for family reunification after borders reopen, although realistic, often overlook the human-centered dimension of decentralization – a dimension closely tied to overcoming destructive narratives of despair disseminated by hostile psychological operations (PSYOPs) and fostering a renewed understanding of individual and collective civic engagement with power at the level of one's native locality. The emotional attachment to one's homeland, the idea of home, native land, and Motherland, firmly rooted in public consciousness, is closely linked to the effectiveness and success of decentralization and aligns with the issue of ideological influence upon decentralization processes.

It is concluded that digitalization, while enabling manipulative influences on decentralization, simultaneously provides effective mechanisms for monitoring decentralization processes and supporting decision-making. This duality is intrinsically linked to the significance of the human factor in decentralization, which encompasses not only politicians and civil servants involved in implementing reforms but also administrative support personnel and, critically, civil society institutions – including private businesses, commercial agencies, and nonprofit organizations. The role of the latter is particularly vital under conditions of democratic regime optimization and democratization of power relations.

It is proposed to regard multilevelness as a specific feature of the processes of power decentralization, which reveals itself in the interaction between various planes of influence on local communities and their reciprocal impact on society as a whole. This pertains primarily to the directionality of influence: consolidating or fragmenting (at the level of local ideologies); structurally aggregative (distribution of service provision formats and types among self-government bodies); economic; and cultural (including religious) dimensions. Moreover, the multilevel nature of decentralization fosters local identity not as a set of stereotypes based on material culture or traditional political behavior, but as a complex, open, dynamic system.

It has been found that analyzing decentralization as a specific form of social interaction is highly heuristic and requires a clear definition of its axiological foundations. Decentralization entails various types of political behavior, a focus on the

coordination of collective actions to achieve effectiveness, the search for a shared ideological, political, cultural, or religious platform, readiness for development, the rejection of hierarchical domination practices, and the promotion of openness and transparency.

The use of the fractal metaphor in describing decentralization within political space and the relational dynamics among elements of the social whole aptly reflects the nature of social and political behavior. Each political actor, regardless of scale (individual, community, or broader group), constructs an understanding of political space as a whole and identifies with and in relation to it – thus exercising political self-positioning. Engagement with structures of power becomes one of the key criteria of this process, which, apart from its social dimension, also has existential and ontological dimensions.

It is proposed to highlight the fractal character of meaning-making within the power structure in the «I – community, I – authority» system, designating the specificity of political and social communication within this framework. This also includes interactions between central and self-governing authorities, between state and local political actors, and the rational-fideistic aspect of self-awareness of citizens and communities – a dimension that is shaped by decentralization processes and is essential to its effectiveness and proximity to the people.

Keywords: *decentralization, power, political space, political structure, axiology, identity, social development, social communication, ideology, digitalization.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

**Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації:**

***Статті в наукових виданнях, включених до переліку
наукових фахових видань України:***

1. Радущий О. Р. Децентралізація як інструмент формування ефективної системи влади: дослідження на прикладі країн ЄС з урахуванням освітніх реформ. *Культурологічний альманах*. Вип. 2 (10). 2024. С. 246–257. DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.30>.

2. Радущий О. Децентралізація і культурна різноманітність : вплив на збереження та розвиток національних ідентичностей. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2024. Вип. 52. С. 222–228. <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.27>.
3. Радущий О. Р. Філософські засади децентралізації : поняття й концепції. *Культурологічний альманах*. 2023. Вип. 4. С. 163–168. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.22>.

Публікації в матеріалах конференцій:

4. Радущий О. Р. Філософські засади децентралізації: баланс між автономією та єдністю в умовах глобалізаційних викликів. *Актуальні дослідження суспільних наук : матеріали XI Всеукр. наук. конф. (м. Умань, 28 берез. 2025 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Черкаський нац. ун-т імені Богдана Хмельницького [та ін.] ; [голов. ред. А. Л. Бержанір ; редкол.: Я. М. Балановський, В. І. Пархета]. – Умань : Візаві, 2025. – С. 141–146.*
5. Радущий О. Філософські основи децентралізації: баланс між свободою та єдністю. *Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект : Матеріали XI Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (20–21 берез. 2025 р., м. Черкаси) [Електронний ресурс] / упоряд. О. І. Астапова-Вязьміна ; відп. ред. проф. А. І. Бойко. М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2025. – С. 177–179.*
6. Радущий О. Р. Проблеми освіти в Україні в умовах децентралізації. *Особистість та освіта в умовах сучасних соціокультурних викликів: ціннісно-світоглядні та науково-методичні аспекти: збірник матеріалів другої всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. (м. Дніпро, 28 лютого 2025 р.), КЗВО «ДАНО» ДОР, 2025. С. 267–268.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	23
РОЗДІЛ 1. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН ТА ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ	31
1.1. Історико-філософський та політичний контексти становлення поняття децентралізації.....	32
1.2. Теоретичні та ідеологічні виміри підстави децентралізації як категорії філософії, соціальних та поведінкових наук.....	60
Висновки до першого розділу.....	91
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ЕКСПЛІКАЦІЇ ПОНЯТТЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	95
2.1. Концептуалізація феномену децентралізації у соціологічній та політологічній поняттєвих парадигмах.....	96
2.2. Соціально-філософська візія політичного простору: екзистенційний та аксіологічний виміри феномену децентралізації.....	124
Висновки до другого розділу.....	154
РОЗДІЛ 3. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО	158
3.1. Топоси політичного простору та децентралізація ідентичностей: ідеологічні та свідомісні виміри децентралізації.....	158
3.2. Цифровізація як простір і умова децентралізаційних процесів в Україні в умовах війни.....	190
Висновки до третього розділу.....	222
ВИСНОВКИ.....	227
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	237

ВСТУП

Актуальність дослідження визначається сучасним станом концептуалізації феномену децентралізації влади, розглянутого як сукупність соціальних і політичних процесів, що відбуваються в часопросторі культури в межах політичного простору як такого виміру соціальності, який фіксує набуття політичними акторами ідентичності, прийняття політичних рішень, волевияв, політичний дискурс, політичну взаємодію та комунікацію тощо. Філософський погляд на означену проблему має забезпечити специфічне масштабування дії формозмісту в контексті західної філософської традиції, розуміння політичного як фундаментальної людської взаємодії та життєвої форми, уникнення крайнощів побутового й академічного тлумачень поняття децентралізації влади, а також вузькополітологічного, соціологічного чи будь-якого іншого моноаспектного підходів.

Особливої актуальності ця проблема набуває для української держави та суспільства у зв'язку з екзистенційним викликом війни, яка загрожує самому існуванню державності та культури етносу і громадянського суспільства. Децентралізація влади в цих умовах є запорукою забезпечення стійкості політичних механізмів і суспільних інституцій в умовах трансформації структури мережі політичних і владних комунікацій та їх загроженості.

Філософська візія феномену децентралізації влади надає можливість розглянути це явище комплексно й системно під кутом зору телеології соціального й аксіології політичного відповідно до настанови гуманізму і людиномірності, які лежать в основі політичних форм організації людських спільнот і суспільств. Також контекстуалізація децентралізації влади принагідно до поняття політичного простору дозволяє розглянути притаманні їй процеси переконфігурації владної структури, перерозподілу повноважень, формування органів самоврядування, управління знаннями, механізми суспільного контролю за владою тощо під кутом зору не лише формальних кваліметричних ознак, ефективності, але і під кутом зору ціннісним та екзистенційним.

Децентралізація влади в сучасних умовах цифровізації форм культури та комунікації і відповідною трансформацією фундаментальних життєвих форм і

взаємодій суттєво змінює не лише формати політичної поведінки та політичний габітус політичних акторів, але і детермінує зміни масової свідомості, колективної уяви та відповідно масової політичної культури. Також технологічний розвиток, динаміка оптимізації мовних симуляторів, гіпотетичне постання сильного штучного інтелекту та технологічної сингулярності, інтернет речей, технології розширеної реальності, цифровий моніторинг громадянської та політичної поведінки, технології блокчейну та хмарні технології – все це має суттєвий вплив на перебіг процесів децентралізації влади в контексті взаємодії влади та суспільства, змінюючи простір, у якому це відбувається, що актуалізує філософську візію природи людини в політичному просторі як засторогу тенденціям дегуманізації та нонантропоцентризму у сфері політичного зокрема та у гуманітаристиці назагал.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Філософські питання, пов'язані з проблематикою політичного простору та структури влади піднімали Т. Гобс, Дж. Локк, К. Маркс, М. Вебер, А. Шюц, П. Бурдьє, А. Бойко, А. Б'юкенен, Б. Бодо, Дж. Брекке, Т. Лукман, Б. Вальденфельс, І. Берлін, В. Єрмоленко, Н. Чомські, К. Чанчал, Х. Арендс, В. Даценко, Т. Брік, Б. Херманн, З. Атаманюк, М. Захарченко, М. Кармазіна, В. Гоцуляк, В. Сабадуха та ін.

Окремі аспекти децентралізації, пов'язані з публічною, державною, виконавчою владою та публічним управлінням, досліджували О. Бориславська, Н. Горобець, І. Гомза, Л. Глизнер, О. Гарнець, М. Градштейн, М. Гарсія-Гуаділла, І. Дробуш, І. Заверуха, А. Школик, К. Бриль, Т. Карабін, М. Медейрос, О. Петренко, Є. Хольтман, А. Хендерсон, Дж. Фаге та ін.

Теоретичні аспекти децентралізації вивчали українські та іноземні дослідники, зокрема: В. Авер'янов, М. Анас, О. Бориславська, Є. Вайтсмен, А. Вільке, І. Грицяк, А. Даркович, У. Дорош, П. Зусман, О. Койдель, А. Матвієнко, Н. Бодак, Т. Забейворота, Н. Кавашіма, Б. Кауфман, П. Чернописький, Х. Алдерфер, А. Бребан, Ж. Ведель, Т. Верхейн, Г. Густавссон, Б. Ерікссон, У. Ессен, О. Кучинський, І. Кульчій, А. Лелеченко, Д. Рондінеллі, Дж. Рауссер, Х. Хеттерманн, В. Кравців, В. Мандрагеля, А. Умланд, С. Романюк, О. Стемковська, П. Трачук, В. Тимчак та ін.

Становлення децентралізації в Україні у зв'язку з євроінтеграційними тенденціями політичного розвитку розглядали М. Баймуратов, О. Батанов, Ю. Бисага, Д. Белов, В. І. Борденюк, Ю. Волошин, Н. Горобець, П. Гураль, О. Гус, А. Даркович, О. Зайчук, Б. Калиновський, А. Калінкін, А. Колодій, О. Копиленко, М. Корнієнко, В. Кравченко, В. Куйбіда, М. Куницький, Я. Лазур, П. Любченко, М. Оніщук, М. Орзіх, Р. Панасюк, М. Пітцик, В. Погорілко, Х. Приходько, М. Пухтинський, Д. Пузаков, М. Рабінович, О. Ременяк, С. Рішко, О. Ременяк, М. Савченко, М. Савчин, М. Савісько, А. Ткачук, Ю. Тодика, О. Фрицький, В. Шаповал, Ю. Шемшученко, А. Цабека, А. Янчук та ін.

Проблематика децентралізації влади, пов'язана з ефективним функціонуванням муніципалітетів і громад, представлена в працях В. Алексеєва, О. Ахмерова, О. Бориславської, Ю. Борисенка, О. Вишнівської, Г. Возняк, В. Дрешпака, У. Дорош, А. Диріва, В. Загурської-Антонюк, О. Молодцова, Г. Кривчик, Т. Кулішенка, І. Коржа, К. Линьова, Н. Липовської, В. Олуйка, С. Серьогіна, Ю. Шарова, Ю. Шпака та ін.

Питання, пов'язані з ефективним функціонуванням самоврядування, досліджували В. Алексєєв, Т. Барановська, Т. Безверхнюк, Д. Безуглий, О. Бобровська, Є. Бородін, М. Вагнер, І. Дробот, А. Ібрагімова, В. Кузьмин, В. Куйбіда, Ю. Куц, О. Лазор, М. Лі, В. Мамонова, Ю. Молодожен, Дж. Менор, О. Мороз, В. Наконечний, А. Озмен, В. Олуйко, Є. Остром, Ю. Петрушенко, Е. Подрез, О. Прокопенко, С. Саханенко, С. Серьогін, В. Сінченко, І. Сторонянська, А. Ткачук, С. Тубо, М. Чандакар, Б. Шевчук, Л. Шевчук, А. Шнейдер, В. Шмідт, І. Шумляєва, В. Якобчук та ін.

Питання інформаційного та політичного простору в контексті глобалізації та розвитку інформаційно-комунікаційних систем були в полі зору В. Андрущенко, О. Антонюка, В. Бабкіна, О. Бабкіної, І. Бідзюри, В. Бебика, Є. Борінштейна, І. Варзара, В. Воронкової, М. Головатого, В. Горбатенка, Л. Губерського, Б. Калініченка, О. Картунова, В. Корнієнка, В. Кременя, А. Кудряченка, Є. Макаренко, А. Москаленка, В. Набруска, Г. Почепцова, Дж. Роттер, Ф. Рудича, І. Слісаренка, С. Телешуна, М. Томенка, Д. Устименка та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження пов'язане з науковою темою кафедри філософських і політичних наук Черкаського державного технологічного університету «Гуманітарні аспекти національної безпеки держави» (номер державної реєстрації 0121 U110764). Тема дисертаційного дослідження затверджена Протоколом № 2 від 27.09.2021 р. засідання вченої ради факультету гуманітарних технологій Черкаського державного технологічного університету.

Мета дослідження – окреслити філософський зміст феномену децентралізації влади в контексті політичного простору

Завдання дослідження:

- з'ясувати історико-філософський і політичний контексти становлення поняття децентралізації;
- виокремити теоретичні й ідеологічні виміри децентралізації та її категоріальний зміст;
- розглянути формати концептуалізації феномену децентралізації у соціологічній і політологічній поняттєвій парадигмах;
- окреслити екзистенційний та аксіологічний виміри феномену децентралізації;
- з'ясувати зміст ідеологічних і свідомісних вимірів децентралізації в Україні в умовах війни;
- розглянути вплив цифровізації на децентралізаційні процеси та політичний простір.

Об'єкт дослідження – політичний простір і трансформації структури влади.

Предмет дослідження – децентралізація влади як політичний і філософський феномен.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження стали філософські, соціологічні та політологічні підходи, а також положення теорії державного управління до проблеми концептуалізації феномену децентралізації влади. Окреслення філософського змісту децентралізації влади дало змогу сформулювати поліаспектну візію цього явища. Також було застосовано

методологію *цивілізаційного* та *культурологічного* підходів до соціально-політичних феноменів, яка забезпечила необхідний масштаб розгляду проблеми децентралізації влади в контексті політичної реальності та політичного простору України та глобалізованого світу. *Діяльнісний* підхід до поняття децентралізації забезпечив динамічний і людиномірний спосіб інтерпретації досліджуваних явищ. *Прагматистський* підхід до децентралізації застосовано у поєднанні з *аксіологічним* підходом. Феномен цифровізації зумовив необхідність використання *інформаційного підходу* до проблематики дослідження в контексті збереження принципів людиномірності та гуманізму як смислогенеративних атракторів політичного простору.

Методи наукового дослідження – теоретичні методи історико-культурного, поняттєво-філософського аналізу, феноменологічний, герменевтичний, соціологічний, політологічний. Методи історико-культурного та поняттєво-філософського аналізу надали змогу експлікувати зміст децентралізації влади, а також окреслити парадигмальні підходи до цього феномену. Феноменологічний метод забезпечив розгляд феномену децентралізації влади у контексті політичних практик у межах політичного простору як форм набуття й трансляції соціально-політичного досвіду. Герменевтичний метод дозволив оприявнити потенціал феномену децентралізації як запоруки збереження людиномірності політики як підстави демократичних традицій політичної діяльності та уваги до екзистенційних і ціннісних аспектів політичної діяльності. *Метод системного аналізу* дозволив розглядати політичні системи та політичний простір як складну просторову систему, конфігурація складників якої визначає специфіку її функціонування.

Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна отриманих результатів обумовлюється перш за все спробою здійснення поліаспектного розгляду феномену децентралізації влади поза окресленими моделями тлумачення цього явища на екзистенційному і соціальному, політичному, державному та культурному рівнях.

Уперше:

- *запропоновано* виокремити інформаційно-консенсусний аспект процесів децентралізації влади, який визначає формування моделей групової та індивідуальної поведінки в політичному просторі;
- *виокремлено* екзистенційно-аксіологічний тип політичної поведінки, який розглядається як іманентний політичній участі індивідів і спільнот у владних структурах і діяльності в межах партисипативної демократії і який експлікується в процесах децентралізації влади;
- *концептуалізовано* суб'єктивно-ідентичнісний вимір децентралізації влади та його інтерактивний характер, який полягає у впливі перетвореної людською активністю політичної реальності на політичний простір, структури, механізми та інституції влади;
- *виокремлено* феноменологічний та епістемологічний аспекти децентралізації як такі, що трансформують когнітивні механізми індивідуальної та групової свідомості через соціальні та політичні практики як епістемологічні;
- *запропоновано* використання понять топосів і локусів контролю, які фіксують уявлення та обумовлюють рецепцію децентралізації влади в громадській думці, масовій свідомості, політичному волевияві, процесах набуття групової та індивідуальної ідентичності включно з локальними ідентичностями, формування яких передбачають процеси децентралізації влади;
- *запропоновано* поняття фрактального характеру смислогенерації у владній структурі, трансформованій процесами децентралізації, яке визначає специфіку політичної та соціальної комунікації в політичному просторі;
- *виокремлення* раціонально-фідеїстичного аспекту самоусвідомлення й самоідентичності громадян і спільнот, який залежить від і формується саме процесами децентралізації влади.

Набуло подальшого розвитку:

- *положення* про аналітично-дискурсивний характер процесу децентралізації;

- *поняття* політичного простору шляхом виокремлення двох його субрівнів (зовнішня та внутрішня топографія структур);
- *уявлення* про динамічність і здатність до формальних і змістовних трансформацій як суттєву ознаку феномену децентралізації влади як фактору впливу на політичний простір;
- *положення* про гуманістичну настанову децентралізації не лише як політичного інструменту, а як смислогенеративної моделі політичної діяльності та взаємодії;
- *зміст кореляції* між процесами децентралізації влади й ідеологічними доктринами постанархізму, неолібералізму та неоконсерватизму.

Уточнено:

- *поняття* про багаторівневність як специфічну ознаку процесів децентралізації влади;
- *феномен децентралізації* як специфічної форми соціальної та політичної взаємодії;
- *положення* про іманентну онтологізованість функціональних та структурних інваріантів влади, що включає в себе уявлення й інтуїції щодо розподілу та децентралізації в античній традиції;
- *кореляцію* між трангресивністю мислення та людиномірністю політичної філософії в античній традиції;
- *принцип* комплементарності як смислогенеративної настанови концептуалізації феномену децентралізації влади;
- *уявлення* про те, що процеси децентралізації влади передбачають різні типи політичної поведінки та відхід від однорангових практик управління та політичної взаємодії;
- *дистинкцію* між децентралізацією влади як теоретичним концептом і її свідомісним образом досвідного походження як символічною конструкцією.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Використані в роботі підходи та одержані за їх допомогою дослідницькі результати розширюють теоретичну площину політичної філософії,

філософської антропології, політології, соціології, теорії управління, філософії інформації, соціальної психології та інших суміжних гуманітарних, соціальних і поведінкових наук щодо інтерпретації феномену децентралізації влади. Розгляд проблематики децентралізації влади дозволив поглибити розуміння цього феномену в контексті сучасної соціальної динаміки та зміни життєвих форм людей, а також політичного простору їхньої взаємодії на всіх рівнях. Матеріали дисертації можуть бути використані в процесі розробки програм фахових і спеціальних дисциплін для студентів різних спеціальностей закладів вищої, передвищої освіти, а також у подальших наукових розвідках щодо змісту та напрямів реформування влади в Україні та практичній діяльності з упровадження децентралізації на різних владних рівнях.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної дослідницької роботи, в якій висвітлено власні ідеї та розробки автора. Автореферат і опубліковані наукові статті у фахових виданнях, в яких викладено основні положення дисертації, виконані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Головні результати дисертаційного дослідження викладено в доповідях та оприлюднено на наукових конференціях: «Особистість та освіта в умовах сучасних соціокультурних викликів: ціннісно-світоглядні та науково-методичні аспекти» (Дніпро, 2025), «Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект» (Черкаси, 2025), «Актуальні дослідження суспільних наук» (Умань, 2025).

Публікації. Головні результати дисертаційного дослідження відображено у 6 публікаціях, у тому числі 3 статтях у наукових фахових виданнях України у галузі філософських наук.

Структура і обсяг дисертації відповідає меті дослідження та відображає послідовність вирішення поставлених завдань. Робота складається із вступу, трьох розділів, що складаються з підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків і списку використаних джерел. Обсяг дисертаційного дослідження – 248 сторінок, основної частини роботи – 216 сторінок, списку використаних джерел – 22 сторінки.

Розділ 1. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН ТА ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ

Поняття децентралізації у світовій та вітчизняній науковій літературі розглядалося й розглядається переважно під специфікованими кутами зору: політологічним, соціологічним, економічним, управлінським, культурологічним. Хоча традиційно ця проблематика відноситься до сфери соціальної філософії, її власне філософський аналіз відступає на другий план. Це може призводити і подекуди призводить до ухилу в бік формування дескрипцій наявного стану владних механізмів і політичного простору разом з доволі механістичною інтерпретацією цих систем. Наслідком є переважно формально-структурний підхід до феномену децентралізації та концепту політичного простору, який лише побіжно бере до уваги процесуальність децентралізації, зводячи її динаміку до механічних змін структури. На нашу думку, будь-яка соціально-політична аналітика необхідно має враховувати антропогенні фактори децентралізації, пов'язані зі сферами соціальної пам'яті, комеморації, ідеології, соціальної уяви тощо, оскільки децентралізація змінює життєві форми людей та їх залученість до політичної діяльності, створюючи нові або дезавуюючи наявні механізми соціально-політичної комунікації, здійснення прав і свобод, реалізації цілей та намірів груп і спільнот у прагненні індивідуального й спільного добробуту та у найбільш широкому сенсі – блага на основі сталого розвитку суспільства. Тому поняття децентралізації разом з описом практик його експлікації в сучасних політиці, економіці, культурі суспільств передбачає необхідний зв'язок з історико-філософською та історико-культурною традицією, яка засвідчує його укоріненість у розвої уявлень людей та спільнот про оптимальні способи здійснення влади та соціальних взаємодій. Крім того, політична природа феномену децентралізації має привертати увагу саме до комунікативно-практичного аспекту соціальних процесів, пов'язаних з ним, що традиційно знаходилося у фокусі уваги соціальної філософії і впливало на формування уявлень людини про себе саму. Таким чином, соціально-філософський аспект в

проблематиці децентралізації політичного простору тісно переплетений з аспектом філософської антропології.

1.1. Історико-філософський та політичний контексти становлення поняття децентралізації

Історико-філософська традиція так чи інакше з необхідністю надає інтерпретацію проблематиці децентралізації влади та уявленням про політичну діяльність і політичний простір. Інша справа, що термінологічно феномен децентралізації виокремлюється в епоху Просвітництва, паралельно з ідеєю розділення влади (Дж. Локк). Це, втім, не дає змоги ігнорувати підходів до феномену децентралізації, які насамперед набули форми спроб концептуалізації конфігурації та зосередження влади серед учасників політичного процесу, що сформувалися в історико-філософській традиції Заходу та Сходу.

У Словнику української мови децентралізація лаконічно визначена як «система управління, при якій частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоуправління; розширення прав низових органів управління» [48]. Визначення децентралізації Великим тлумачним словником української мови, окрім вищезазначеного, передбачає ще й послаблення або скасування централізації, що вказує на бінарний характер цих понять і утворювану ними смислову бінарну опозицію [47]. Зауважимо, що в сучасній науковій літературі наявні тенденції як до зведення поняття децентралізації до його функціоналу, який визначається ознаками [103], так і до діалектичного його розгляду [43]. Утім, наприклад, Кембриджський словник англійської мови акцентує також «переміщення контролю з одного місця до кількох менших» [160], що вказує на структурний і діяльнісний аспекти цього феномену, які, відповідно, передбачають наявність людини як політичного актора та формування певного типу політичної активності, що, безумовно, пов'язане з демократією як типом політичного режиму.

Слід відзначити, що, хоча і в пам'ятках Давнього Єгипту, Індії, Шумеру й Вавилону політична діяльність контекстуально передбачає певні «елементи

первісної демократії» [142, с. 7], все ж назагал традиція деспотії передбачала концентрацію влади в руках однієї особи чи нечисленної групи осіб, які мали дорадчий вплив. Давньокитайська традиція в межах конфуціанства, яке наразі є громадянською релігією Китаю, ще від VI-V стт. до н.е. тлумачить управління як впорядковану централізовану структуру, яка передбачає концентрацію влади в центрі, а також її ієрархічну побудову. Сакралізація влади принципом Неба в Давньому Китаї призводить до такої регуляції соціальних відносин і здійснення влади, які можуть тлумачитись як «соціальний прагматизм» [142, с. 26].

Тому звернемось до інтерпретації політики й політичної діяльності разом з їх структуруванням в античній філософській традиції, яка суттєво вплинула на сучасну візію феномену децентралізації та поняття політичного простору. Попередньо слід зауважити, що позірно очевидний взаємозв'язок між людським волевиявом і діяльністю в царині соціальної взаємодії та політики, а також ідеями свободи та блага в контексті нашої теми потребує деякого уточнення. Ми виходимо з того, що децентралізація влади як феномен і теоретичний конструкт хоча і є продуктом новочасової просвітницької філософії, все ж на рівні уявлень про реальність, досвід, політичну картину світу укорінена в проблемі кореляції між індивідуальним і колективним, людської свободи та соціальних норм як поведінкових фреймів, розподілу обов'язків і концентрації влади в таких формах політичного устрою, як численні форми соціальності, притаманні античним полісам. Це насамперед стосується полісних демократій, оскільки власне ідея про передавання владних повноважень, їх функціональний, а не сакральний чи родовий характер виникає і зміцнюється в давньогрецьких полісах. Таким чином, ланцюжок *свобода – волевияв – повноваження – передавання влади – розподіл влади* фіксує архетипічну форму децентралізації як реконфігурації елементів в політичній системі за критерієм їх долученості до владних повноважень і можливостей щодо їх передавання. Така оптика дає можливість проаналізувати аксіологічний вимір феномену децентралізації як такий, що від початку пов'язує проблематику філософської антропології, етики та соціальної філософії в традиції Заходу.

Релевантність такого підходу полягає в тому, що епоха античності тлумачиться як перманентний смисловий атрактор християнської цивілізації Заходу, що обумовлює не просто детермінацію політичними ідеями щодо розподілу влади та її оптимізації концепції децентралізації влади як більш ранніми інтуїціями соціальної філософії більш пізніх. Ідеться про те, що феномен децентралізації влади іманентний логіці становлення уявлень про структуру влади та владні інституції в західній традиції саме тому, що концепція децентралізації може бути розглянута як логічний розвій, експлікація корпусу ідей античної соціальної філософії та політики. Сучасна дослідниця зауважує: «Але для того, щоб зрозуміти це необхідно, по-перше, представити античність як самостійний, завершений цивілізаційний організм, а по-друге, спробувати усвідомити особливості і характер політико-правового, культурного і духовно-моральних компонентів її цивілізації, співвіднести сучасні цивілізаційні схеми і норми життя з античними принципами людського співжиття, держави і права тощо» [83, с. 320]. На нашу думку, укоріненість як ідеї розподілу влади в розумінні античною соціальною філософією та філософською антропологією після антропоцентричного повороту софістів і Сократа, так і природної нерівності людей може бути віднесена і до ідеї децентралізації влади. Адже остання може бути розглянута як інструмент оптимізації демократії як політичного режиму.

Маємо на увазі насамперед взаємовплив ідей свободи та справедливості з політичними механізмами та соціальними практиками розподілу й передавання влади, а також з формуванням уявлень про справедливий соціальний устрій, його зміни й ознаки. Тому можемо стверджувати, що в цивілізаційному масштабі розподіл влади може бути розглянутий як архаїчна форма децентралізації, і раціонально обґрунтованими та ствердженими ці поняття були саме в класичній давньогрецькій філософії. На відміну від східних деспотій саме солонівські закони розглядають громадян як носіїв влади, які делегують її обраним представникам, що мають захищати закони, в яких держава фіксує права і свободи громадян. Таким чином, саме антична філософія перестає розглядати

політичний простір як моноцентричний, а владу як монолітну і тлумачить їх як динамічні системи з рухомою структурою.

Слід наголосити, що в цьому контексті видається доречним протиставлення законів Лікурга та Солона, які власне заклали фундаментальні відмінності між спартанською й афінською політичними культурами. Гранично узагальнюючи, можна припустити, що закони Лікурга орієнтовані на приналежність влади спільноті в цілому та спрямовані на збереження родової традиції, тоді як закони Солона спираються на ідею окремішності громадянина, індивідуалізму і відповідно тлумачать ідеї блага, влади, справедливості та свободи.

Сучасний дослідник зазначає: «Закони афінського законодавця Солон (в 594 році до н. е. він отримав надзвичайні права для проведення реформ державної системи) докорінно відрізнялись від законів Лікурга. Чудовою рисою Солон було те, що він глибоко поважав людську природу і заради держави ніколи не жертвував людиною, а, навпаки, примушував державу служити людині. Його закони були не обтяжливими, і дух афінського громадянина, що не обмежувався ними, легко і вільно розвивалася в усіх напрямках, ніколи не відчуваючи, що вони ведуть її за собою. Інша справа закони Лікурга: це були залізні кайдани, що вражали непокірних і принижували дух людський, тиснучи на нього всією своєю неймовірною вагою. Афінський законодавець відкрив для обдарувань своїх громадян всі можливі в той час шляхи, тоді як спартанський законодавець залишив своїм громадянам один-єдиний шлях, перегородивши інші глухою стіною, – той шлях, що веде до заслуг на політичній ниві. Лікург законами приписував неробство, Солон суворо карав її. Ось чому в Афінах проявлялись всі чесноти, процвітали всі ремесла і всі мистецтва, був розвинений дух підприємництва. Хіба знайдеш в Спарті Сократа, Софокла, Платона, Арістотеля? Спарта могла породити лише воїнів, але не художників, не поетів, не мислителів і не громадян Всесвіту. Навколо Лікурга порожньо, тут немає нічого, окрім тиранії та її жахливого супутника – рабства» [68, с. 82–83].

Важливо, що Лікург, створюючи евкомію (добре законодавство) Спарти, починає з того, що засновує раду старійшин (герусію), функцією якої є контроль

влади царя і уникнення скочування до деспотії чи демократії, що, на думку Геродота, і спричинило визнання Лікургових законів Дельфійським оракулом як прекрасних (Історія, I, 65, 2 – 66, I). 28 старійшин могли підтримати або царів, або народ, аби їх врівноважити. Наразі йдеться про архаїчний розподіл влади, який, втім, не передбачає заперечення чи делегування права царів і геронтів здійснювати владу, оскільки навіть народні збори не мали права пропонувати своє рішення. Інакше царі мали право закрити збори. Солон, на відміну від Лікурга, орієнтується не на принцип майнової рівності як запоруку рівної участі у вирішенні громадських справ, а на відміну боргового рабства, підваження влади євпатридів, відміну радикально жорстоких законів Драконта, заборону кривної помсти та прийняття законів на захист приватної власності. Сувереном права є народ, а еkkлeсія (народні збори), що складається з усіх дорослих громадян, приймає рішення, Булевтерій, що складався з 400 осіб, делегованих родовими філами, стає дорадчим органом. Участь громадян у громадському житті та прийнятті політичних рішень залежить від ступеня особистого прибутку.

Сучасний дослідник зауважує, що до Солоні «єдиним до цього часу засобом проти політичного безладу була концентрація влади. Солон надає простому людові такі можливості діяти, на які, як він гадав, той був здатний, аби звільнити державу від свавілля в управлінні. Суттю демократії, казав він, є не підкорятися жодному володареві, окрім закону. Солон визнавав принцип, згідно якого політичні форми не є остаточними або завершеними й мають пристосуватися до фактів; він настільки добре все передбачив у справі допрацювання своєї конституції, запобігаючи порушенню спадкоємності й втраті стабільності, що упродовж віків по його смерті оратори Аттики приписували саме йому всю структуру афінського законодавства та посилялися, при нагоді, на його ім'я. Напрямок розвитку законів було визначено фундаментальним вченням Солоні про те, що політична влада має бути співмірна із громадянським служінням» [101, с. 151–152]. Слід зауважити, що вищезгадане громадянське служіння актуалізує комунікаційний публічний аспект здійснення влади, наповнюючи його водночас антропоморфним змістом. Саме тому закони Солоні стали слугувати парадигмальним взірцем справедливості та права, у взаємодії

яких право (теміс) конкретизує й унаочнює позачасову справедливість (діке), причому звичаєве право, кодифікуючись, набуває вигляду закону. У цьому сенсі Солон продовжує традицію гомерівського та гесіодівського епосів, за якими порушення справедливості є злочином насамперед проти богів, проти розумності світу, встановленої богами, проти логосу (в гераклітівському розумінні), а справедливість протиставляється брутальній силі й насильству.

Отже, закони (номо) встановлюють правила політичної діяльності як використання й здійснення влади, яка не належить сильному, але тому, хто є провідником божественної раціональності та волі. При цьому концентрація влади в одних руках, яка не є ситуативною, а розглядається як мета політики є протиприродною та запереченням божественного порядку. Таким чином, розподіл влади як інтуїція її децентралізації присутня у відпочаткових формах законотворення у філософській традиції Заходу.

Це також знаходить своє відображення в ідеях легендарних семи мудреців, афоризми яких своїм етичним спрямуванням регламентують соціальну поведінку як маркер приналежності та залученості до влади, оскільки належна, етично виправдана поведінка є поведінкою відповідального громадянина (Хілон: «Підкоряйся закону»; Піттак: «Вчися повелівати не раніше, ніж сам навчишся підкорятися»; один із законів Солона: «Хто під час смуту в державі не стане зі зброєю в руках ні за тих, ні за інших, той піддається безчестю і позбавляється громадянських прав» [3]). За Піфагором, виховання людини та її рух до самовдосконалення полягають у навчанні бути гуманним, тобто свідомим відповідальним громадянином і шанувати закони, які оберігають людське суспільство від анархії. Влада, за Піфагором, є чеснотою, яка характеризує впорядкованість взаємодії людей, її симетрію, що прямо вказує на її структурний характер та можливість реконфігурації системи через передавання влади, що, власне, і є механізмом уможливлення децентралізації влади. Сучасний дослідник припускає, що платонівська ідеальна держава є експлікацією уявлень Піфагора про ідеальну політику, в центрі якої владна роль аристократії. При цьому виховання аристократії (aristos) і є головним призначенням мудреців, які спроможні уявляти соціальну реальність масштабно, як складне ціле на підставі

концепції гармонії як універсальної відповідності частин одна одній у складі цілого, ідеального балансу, рівноваги. Неважко помітити, що сама телеологічність поняття децентралізації полягає в тому, що вона має запобігати концентрації влади в певних елементах політичної системи, тобто зберігати баланс розподілу влади: «У боротьбі за владу треба діяти так, як переможці з бігу: вони не роблять шкоди суперникам, а прагнуть досягти перемоги особисто. Мислитель стверджував, що жива істота (зокрема людина) за своєю природою зухвала й різноманітна у своїх поривах, прихильностях та інших пристрастях. Тому жива істота потребує влади й управління над собою тих, хто вищий за розумом і порядком. Справедливість між людьми існуватиме завдяки почуттю спорідненості з людьми, а відчуження і зневага до неї породжуватиме несправедливість» [126, с. 155].

Оскільки ідея справедливості є природним законом, то і розподіл влади між акторами політичної діяльності має керуватися здоровим глуздом як природною раціональністю. Відомо, що Піфагор вивчав законодавство Лікурга, а також закони острова Самос і віддавав перевагу «безмовним законам» і «внутрішньому народному чуттю» щодо права накинутаго людським спільнотам суто умосяжно [126, с. 157]. На нашу думку, це може означати прихильність Піфагора до такої конфігурації політичної системи, за якої влада як право прийняття рішень належить її провідникам лише до того моменту, доки вони слідують деякій «природній» раціональності, тобто децентралізація влади за такої моделі є іманентною системою.

Необхідно зазначити, що в контексті фундаментальних для античної традиції, а отже, і для всієї західної філософії понять міри й гармонії влада складно співвідноситься з етичним поняттям належного як блага. На нашу думку, ця кореляція є релевантною для осмислення як форматів концептуалізації феномену децентралізації влади у філософській традиції, так і власне уявлення про співвідношення влади й блага як одного з центральних смислових атракторів життєдіяльності назагал і політичної діяльності зокрема. Ідеться про те, що децентралізація влади є не лише формою її оптимізації, інструментом і засобом фреймування, а про те, що вона сутнісно укорінена в смислогенеративному для

античної класики понятті блага як етично належного, такого, що має власну онтологію, а не лише ознакою чи сукупністю ознак. Міра, таким чином, є ступенем залученості індивідів і спільнот до влади за законом та за доступністю владних механізмів і важелів впливу на діяльність спільнот і полісу.

За такої оптики діалектика поняття децентралізації влади з необхідністю передбачає не лише критерій цільовідповідності та ефективності структурних трансформацій владного поля, але і притаманну для гетерономних етичних систем орієнтацію на зовнішні щодо поведінкових спільні для людей цінності, тобто аксіологічне обґрунтування. Це своєю чергою повертає нас до платонівського вчення про ейдоси, оскільки однією з категорій є влада. І от саме її репрезентативні форми діалектично генеруються у смисловому полі, сформованому уявленнями про міру (наразі співвіднесеність частин цілого) та гармонію (наразі уявлення про універсальний баланс, рівновагу, відповідність всього всьому в межах системи). Таким чином, можемо припустити *іманентну онтологізованість* функціональних і структурних інваріантів влади (що включає в себе уявлення та інтуїції щодо розподілу та децентралізації) в античній традиції, що суттєво вплинуло на розвиток цих уявлень в подальшому становленні людської цивілізації, політичної та філософської культури.

Досократівські інтуїції щодо влади переважно орієнтовані на осмислення ролі законів як структурно-організаційного чинника політичної діяльності та здійснення влади, зокрема це стосується Гераклітового діалектичного підходу, який тлумачить закони як такі, що мають божественну природу, аксіологічна візія законів Демокріта, за якою ефективна влада можлива лише у суспільстві, об'єднаному спільними цінностями, і в якому закони є загальноприйнятими і результатом спільної творчості. Антропоцентричний поворот, пов'язаний з творчістю софістів і Сократа, зумовив трансформацію інтересу до побутування владних механізмів принагідно до умов «Периклового віку», вершини, акме розвитку античної демократії та розквіту демократичного полісу Афіни. Причому визначальними тут є, на наш погляд, соціально-філософські інтуїції молодших софістів (Алкідам, Трасимах, Критій та ін.), які, заперечуючи тиранію, наполягали на справедливості як визначальній характеристиці влади, що має

право на існування. При цьому ця справедливість цілком визначається інтересами найчисленніших або найсильніших груп і спільнот суспільства. Відповідно, завдання влади полягає у врівноваженні цих інтересів і запобігання конфліктам через створення механізмів розподілу, контролю та врівноваження влади. Про розподіл влади та тим паче про децентралізацію в полісі не могло бути й мови, але її функціональний інструментальний характер по відношенню до свободи як базової цінності наголошувався.

Зокрема, Алкідам, стверджуючи, що природа нікого не створила рабом і люди є вільними за правом існування, не лише підважував підвалини рабовласницьких практик в економіці й політиці, але і позначав принцип реалізації влади як забезпечення справедливості, яка полягала б в однаковому для всіх доступі до прав і свобод, зафіксованих у законах. Своєю чергою Критій, учень Сократа, Протагора й Горгія, опинився на чолі 30 тиранів, які після поразки Афін у Пелопонеській війні мали скасувати афінську демократію. Критій уважав, що закони мають легітимізувати право сильного й нівелювати таким чином пряме насильство, до якого схильний народ і демократія з її тенденцією виродження в охлократію. Бачимо, що антагоністичні, подекуди навіть полярні, погляди молодших софістів мають на меті лише уточнення поняття влади і не виходять за межі інструментального підходу.

Зауважимо, що відповідно до етичного й епістемологічного релятивізму, які є базовою настановою філософських і політичних дискурсивних практик софістів, їх інтерпретації політичної діяльності та феномену влади набувають ознаки трансгресивності як «спрямованості мислення за межі норм і законів логічного мислення» [10, с. 323]. Причому, як видається, згадана трансгресивність як ознака має означати насамперед не відмову від структурування семіотичного коду мови, власне дискурсу, що гранично б проблематизувало розуміння та не лише логічну правильність, але і психологічну переконливість софістичної аргументації, а елімінацію аксіологічних та онтологічних підстав концептуалізації та інтерпретації соціально-політичних питань. У цьому сенсі антропоцентризм старших софістів, людиномірність людської філософії для яких була безсумнівною, парадоксально ближче до

пошуків сучасної соціальної та політичної філософії, філософської антропології, оскільки не наполягає на виключно інструментальному та відносному характері інтерпретативних технік людських політичних і соціальних практик.

Щодо сократівських політичних поглядів, то оскільки ми можемо судити про них лише за текстами Платона і тому демаркація їх підходів вкрай ускладнена й умовна, можемо стверджувати, що сократівський антропоцентризм, який полягав у тому, щоб через посередництво філософії зробити людину щасливою, обумовив етичну й аксіологічну візію політики та влади філософом, «у рамках якої етичне і політичне знаходиться в тісному зв'язку. Раціоналістичне та логічно-понятійне осмислення об'єктивної природи моралі, права та заснованої на їх засадах чесноти приводить Сократа до висновку, що чеснота в цілому, як і політична чеснота зокрема, є знанням. Моральна чеснота, за Сократом, та різні її прояви – такі як благочестя, мудрість, розсудливість, мужність, справедливість та ін. – також представляють собою знання, котре й забезпечує вибір блага і відхилення зла» [57, с. 10]. Наголосимо, що сократівська раціональність наразі є нічим іншим, як постулатом, метатеоретичною настановою філософування, яка лежить в основі як дискурсів політичної діяльності та влади, так і поняттєвої діалектики у будь-яких формах. Тобто Сократ відпочатку тлумачить свободу як головну онтологічну й сакральну цінність, яка є водночас фундаментом і метою будь-якої політичної активності людини, що знаходить свій вияв у її філософуванні як визначенні та розрізненні понять. У Платонівській теорії ідей ця настанова вчителя набуде довершеної форми споглядання ейдосів розумом, що є метою призначенням і найвищою здатністю людини.

Не деталізуючи політичне вчення Платона, принагідно до теми нашого дослідження зазначимо важливість його розуміння пов'язаності влади й політики з екзистенціалом (М. Гайдеггер) довіри, яка уможлиблює розуміння справедливості як наявної політичної дійсності та її переживання як блага, забезпеченого правами і свободами у межах закону. На нашу думку, йдеться про те, що суспільна угода, як і будь-які соціальні уявлення про владу й політику, ґрунтується на якомога більш рівномірному, гармонійному та співмірному розподілі прав та обов'язків як ступеня долученості до влади і здатності її

здійснювати в межах актуальних владних механізмів, а також її інтерпретувати в межах актуальних соціальних комунікативних практик. Отже, за Платоном, сама ідея розподілу влади та відповідно інтуїції щодо її децентралізації жодною мірою не передбачають її дисперсності, атомізації. Швидше, навпаки: згаданий принцип довіри уможливлює соціальну угоду як передавання влади з метою оптимального розподілу функціоналу.

Очевидно, що за такого тлумачення сам принцип децентралізації не може бути розглянутий як суто просторовий, забезпечений рекомбінаціями елементів системи як цілісної структури, переходом влади від одного великого центру до більшої кількості менших, а набуває онтологічного виміру в контексті антропоцентризму, притаманного Сократові та певною мірою Платонові. Ось як Платон у «Законах» використовує метафору «золотих священних віжок», які змушують громадянина добровільно коритися закону на підставі довіри до нього як гаранта суспільного блага: «Уявімо, що кожен з нас – живих створінь – є хитромудро витвореною богами маріонеткою, задуманою чи то для втіхи, чи для якоїсь серйозної справи, – цього ми не знаємо. Але ми знаємо, що наші внутрішні схильності, немов нитки або ланцюжки, ведуть нас, протиставляють одне одному, штовхають на протилежні дії. І саме тут пролягає вододіл між добром і злом. Як свідчимо ми самі, є одна рушійна сила, якій кожна людина має коритися, якої вона не повинна цуратися, якої вона має дотримуватися і на яку має спиратися, – це сила золотих священних віжок, і називаються вони народним Законом Держави. У той час як інші ланцюжки залізні й важкі, ці – гнучкі і вилиті із чистого золота. З цим найдовершенішим ланцюжком закону ми повинні завжди єднатися. Однак, хоч його продуманість і «прорахованість» довершена, він все-таки піддається модифікації, а тому потребує стража, який гарантував би перевагу цього ланцюжка над іншим» [100, 644–645 а]. Дж. Себайн і Т. Торсон у класичній «Історії політичної думки» (1937) зауважують, що «Державу, описану в пізнішій теорії Платона, слід розглядати з урахуванням «золотого ланцюжка закону», а це означає, що етичні принципи її організації відрізняються від тих, що викладені в «Державі». Тепер закон, так би мовити, замінює той розум, який

Платон думав зробити верховним у державі і який він все ще вважав верховною силою в природі.

Отже, найбільшим благом є законність, поділ праці і спеціалізація, що визначають кожній людині її місце і «дають їй те, що належить», у тому розумінні, що вона може найкращим чином розвинути свої здібності й найповніше їх застосувати. У державі, яка описана в «Законах», мудрість «кристалізована», або навіть, можна сказати, «заморожена» в законах. У ній неможливе гнучке пристосування особи до держави, але управління, що здійснюється відповідно до закону, дає змогу краще пристосовуватися всім разом. Отже, як висновок, можна сказати, що найбільшим благом у такій державі є стриманість або самоконтроль, при цьому мається на увазі прихильність до закону, повага до інститутів держави і готовність підкорятися владній силі законів» [115].

Таким чином, по відношенню до уявлень про владу на першому етапі становлення своїх політично-філософських поглядів («Держава») пізні «Законо» фіксують еволюцію філософа, яка полягає в усвідомленні ним необхідності акцентування ролі законів, які б регулювали б залученість до влади й управління як права та свободи, що в контексті нашої теми може означати формування уявлень про правову державу. Послідовність понять *культура – життєвий досвід і звичаї – довіра – знання – право – закон – справедливість* фіксує умовний ідеальний образ громадянина як соціального актора, який може уважатися філософською квінтесенцією античного полісу. Під таким кутом зору Попперові інвективи («Відкрите суспільство та його вороги») на адресу платонівської ідеальної держави щодо її авторитарно-тоталітарного інтенціоналу втрачають свою однозначність, оскільки, попри всю непослідовність і непереконливість спроб Платона асимілювати свою державу до закону і позбутися аристократичного етатизму, вони все ж фіксують принцип балансу, рівноваги як гармонії між інтересами, потребами та вимогами різних соціальних груп як механізм забезпечення справедливості посередництвом законів. Очевидно, що ці пізньоплатонівські інтуїції, надалі розвинуті Аристотелем, обумовили концептуалізацію децентралізації влади як з метою її ефективної оптимізації, так

і з метою забезпечення принципу справедливості ступеню залученості до влади індивідів, груп і спільнот.

Перший європейський універсальний енциклопедист Аристотель здійснює проєкт всебічного опису й розгляду політики як діяльності та як структуруючого простору життєвих форм людини. Важливо, що, розвиваючи ідею Платона про роль законів як гаранта поширення справедливості на все суспільство, він розподіляє розподіляючу та зрівнюючу справедливість, які відповідно позначають розподіл суспільного багатства, благ, свобод і влади між громадянами та спільнотами, внесок яких неоднорідний, а також розширення прав і свобод рівномірно арифметично, за фактом належності до суспільства. Таким чином, Аристотель позначає центральну колізію полісної демократії, яка, формально будучи закритою системою, окресленою структурно й кодифікаційно, на практиці вимагала постійної трансформації для оптимального функціонування, адже розподіляюча справедливість умовно може бути позначена як така, що фіксує стратегічні інтенції розвитку суспільства, його потенціал і майбутнє, тоді як зрівняльна справедливість фіксує наявний стан речей в ідеалі арифметичної рівності, який важко надається до суспільства як відкритої динамічної системи. Зрозуміло, що осмислення платонівських інтуїцій, своєю чергою опертих на піфагорейський пієтет щодо числа як ідеальної мисленнєвої конструкції, абстракта, приводить Стагірита до компромісу між аристократичними й демократичними форматами здійснення влади та до ствердження політії як оптимальної форми держави, в якій політичне право забезпечує принцип залученості до влади громадян, а умовне право позначає здатність людини до політичного волевияву й діяльності. При цьому розподіл влади тлумачиться ним переважно інструментальним чином, адже саме ефективність виконання владних функцій є причиною цього розподілу з його точки зору.

Розглядаючи платонівську «Державу», Аристотель зауважує: «Багатьом видається, ніби решту повноважень (у державі) можна покласти на одних і тих самих осіб, що, приміром, одні й ті самі люди можуть бути і воїнами, й селянами, й ремісниками, а ще радниками й суддями; мовляв, оскільки всі ці особи прагнуть досягти чеснот, то вони здатні обіймати більшість посад. Але одні й ті самі люди

не можуть одночасно бути і злидарями, й заможними; ось чому ці складники держави, тобто бідні й багаті, вважаються її істотними частинами. А ще, одні з них здебільшого становлять меншість, другі – більшість, тож ці частини (бідні й багаті) найбільшою мірою протилежні, тому, залежно від тієї чи тієї групи осіб у державі, встановлюється відповідна форма державного устрою» [4]. Відмінність між людьми в суспільстві, за Аристотелем, обумовлює орієнтацію на середній стан між крайнощами як оптимальний модус здійснення і політичної влади, і формування політичної структури, адже проблема саме в тому, як розподілити й проконтролювати політичну взаємодію так, щоб механізми і центри здійснення влади, які в руках меншості, не ігнорували права більшості, забезпечені законами.

Зрозуміло, що децентралізація влади в полісі не була можливою насамперед через його масштаб і особливості політичної структури, але вже розуміння проблем розподілу влади вказує на те, що Стагірит практично передбачає ідею децентралізації як запоруки уникнення соціальної напруги: «Необхідно вирішення цих питань покласти або на всіх громадян, або на декотрих: наприклад, на одного чи кількох урядовців; або деякі питання вирішувати усім громадянам, а деякі – їх частині. /.../ У зв'язку з цим питанням треба визначити, скільки має бути інституцій, які повноваження кожної з них, який термін їхньої дії, тобто йдеться про розподіл посад» [4].

Полібій уперше згадує про рівновагу між владними інституціями, яка передбачає їх взаємний контроль: «Кожна частина має силу перешкоджати іншим або співпрацювати з ними. /.../ Бо коли одна частина виростає непропорційно щодо інших, прагне до верховенства та має тенденцію стати надто переважаючою, вона має отримати протидію та перешкоди з боку інших владних інституцій задля збереження status quo» [199]. У 5 книзі «Політики» Аристотель міркує над причинами бунтів як у демократичних, так і в олігархічних режимах і доходить висновку, що причиною цього є різне тлумачення поняття рівності щодо закону і прав, ним гарантованих: «коли утворювалася переважна більшість форм державного ладу, то панувала загальна згода стосовно того, що вони спираються на право й відносну рівність. Але насправді відбувалося відхилення,

про що було сказано раніше. Так, демократичний устрій виник на підставі тієї думки, що відносна рівність тягне за собою й абсолютну рівність (вважають-бо, що, коли всі рівні, вони рівні в усьому). Засадою ж олігархічного устрою вважалася та, що відносна нерівність обумовлює собою і нерівність абсолютну. Мовляв, коли існує майнова нерівність, то з неї, в силу цього, випливає й абсолютна нерівність... Ось тут, я сказав би, кореняться причини і джерела бунтів» [4]. Таким чином, інтуїція децентралізації влади має узгоджувати уявлення про справедливість в умовах соціальної та майнової нерівності, що цілком ефективно в сучасних демократіях попри всі їхні недоліки, і до розуміння цього впритул наближаються античні класики.

Еліністична традиція в контексті теми нашого дослідження не пропонує нових ідей, позаяк зосереджена переважно на етичній проблематиці, скерованій на індивідуальні, екзистенційні виміри соціальності. Занепад демократичних полісів у добу імперій обґрунтовує фаталістичне ставлення до можливості участі у владі. Тому, наприклад, розвиток стоїками ще орфічних уявлень про космополітичну природу людини засвідчує відхід від антропоцентризму в політиці та повернення до уявлень про природність держави, які елімінують як умовні будь-які соціальні угоди, права й закони. Можна сказати, що такий підхід був успадкований традицією християнської релігійної філософії, яка назагал розглядає владу як зовнішню щодо людини, а підкореність як її природний стан, що цілком легітимізує владний примус у контексті християнського провіденціалізму та ідеї Божого Задуму.

Сучасний дослідник стверджує: «Середньовічні західні теоретики влади здебільшого відстоювали ідею, котра розглядала апарат держави як інструмент примусу. Цей апарат, з одного боку, пов'язаний із суспільством, а з іншого – знаходиться на певній відстані. Адже «суб'єкт» повинен бути на дистанції від об'єкта примусу. Але закони можуть змінюватися, як може змінюватися сама держава. У християнській свідомості (на відміну, скажімо, від античної) присутнє відчуття історії як руху, процесу. Вона (ця свідомість), безумовно, досить консервативна» [53, с. 125–126]. Зазначимо, що згадана дистанційованість в дихотомії «суб'єкт-об'єкт» принагідно до християнської рецепції ідеї влади

чинна насамперед не в логічному та діалектичному аспектах поняттєвого дискурсу (що притаманно швидше античній традиції), а у сакральному вимірі влади як заданої трансцендентним Богом, Творцем. Тому будь-які дискусії про владу чи її розподіл, а також конфігурацію її центрів у складі цілого в християнській соціальній філософії проблематизовано відпочатку і вони є лише функціональними доктринами, які не зачіпають сутнісні підстави теоретичних уявлень про неї. Тому твердження щодо того, що за християнського середньовіччя «йшлося лише про поділ державної влади на світську та релігійну при домінуванні останньої» [62, с. 166], видається цілком коректним. Причому сама ідея щодо можливості для людини привласнювати владу, яка їй не належить, включно з владою над власним тілом і життям, для християнської свідомості не прийнятна, оскільки єдиний ступінь свободи, доступний людині, – це обирати між добром і злом, між раєм і пеклом, Богом і сатаною, спасінням і вічним стражданням, що є, попри колективний характер спасіння в лоні церкви як добровільної асоціації людей, все ж особистим екзистенційним вибором. Тому навіть раціоналізм схоластики, який, за П. Даміані, поставив філософію за служницю теології, не надається до проблематизації концепту влади, оскільки це поняття знаходиться не в компетенції людини, а є предметом віри цілком у згоді з Тертуліановою дистинкцією віри й розуму.

Оскільки несправедливість тлумачиться як похідна родової недосконалості людського роду, гріхопадіння, а зло, за Августином, не є субстанціональним і є результатом неправильного вибору людини та людської діяльності, то влада позбавлена необхідності усувати соціальні колізії, оскільки має повну легітимацію від релігійної картини світу, християнської догматики та філософії. Августин у «Сповіді» стверджує: «Бо кожна частина, яка не узгоджується з цілістю, гідка. Але коли Бог накаже щось, що порушувало б звичаї чи угоду якихось людей, то хоча б цього ніколи не робили в тому місці, треба це виконати, а якщо занедбали – поновити. Цар має право в тій державі, у якій панує, видати якесь розпорядження, якого ніхто перед ним ані він сам ще не видавав, і підкорення тому розпорядженню не суперечить суспільним засадам цієї держави, ба, більше, сам непослух був би порушенням прав, бо послух своїм володарям –

це загальна умова людського суспільства, А наскільки ж більше в усіх розпорядженнях треба без сумніву і вагання підкорятися Богові, Володареві всього Всесвіту! Бо як у ієрархії людської суспільності вища влада поставлена над нижчою, щоб та їй корилася, так само Бог стоїть понад усім» [1, с. 41].

Таким чином, пошуки Небесного Граду, заснованого на любові до Бога, не передбачають уваги до граду земного, фундованого на любові до себе. Августин практично створює концепцію невидимої церкви [213] як альтернативи будь-яким світським структурам і навіть частково церкві як соціальній інституції та передбачає її розвиток у протестантизмі. Августин стверджує, що Небесний Град, перебуваючи в земних мандрах, збирає мандрівну спільноту з усіх народів попри всі розбіжності в мовах, традиціях, законах: «...жоден з двох Градів звести до якогось зовнішнього інституту не можна, так як Град земний та Град Божий є абстрактними одиницями, які не представлені у конкретиці певної держави й навіть самої християнської Церкви. Межа, що розділяє обидва Гради невидима, вона належить духовному порядку. Град земний – це зіпсована частина людства, яка забула про своє духовне покликання і звернулась до самообожнення. Град Божий включає в себе тих, хто присвятив себе істині і чеснотам як в лоні Церкви, так і поза Нею. Царство гріха і Царство блага нерозривно пов'язані, громадяни обох Градів зовні не відрізняються один від одного, і приналежність до того чи іншого Граду незримо обумовлена Богом» [114]. Отже, розглядаючи притаманну християнській середньовічній традиції рецепцію проблематики політики та влади, можна стверджувати, що ідеї як розподілу, так і децентралізації влади імпліцитно присутні в умовному горизонті смислів, але лише як спадок античної традиції. При цьому проблема розподілу влади розглядається суто функціонально, наприклад, у Марсилія Падуанського, який розмежовує гілки виконавчої і законодавчої влади функціонально [42].

Також підхід, який розмежовує природні й раціональні потреби і цим обумовлює характер влади, притаманний Томі Аквінському й обґрунтовує необхідність наявності авторитету для здійснення влади з метою забезпечення загального блага, причому все це відбувається в полі, структурованому як законами, так і угодами. Бачимо, що аристотелік Тома вслід за Стагіритом

намагається поєднати платонівський підхід з тенденцією концептуалізму високої схоластики [13].

Платонівську ідею стратифікації суспільства принагідно до набуття авторитету та здобуття влади розвиває Роджер Бекон, стверджуючи, що досвід формує також і передумови соціальних взаємодій. Хоча слід зауважити, що епоха високої та пізньої схоластики переважно переймається проблемою демаркації духовної та світської влади, безкомпромісну позицію щодо неможливості церкви впливати на світське, а отже, і політичне життя займав лише Марсилій Падуанський, на думку якого, церква не повинна мати влади, базованої на світських важелях примусу, залишаючись лише добровільною асоціацією людей, об'єднаних вірою. У контексті нашої теми можемо припустити, що когерентне існування світської та духовної влади в цю епоху створює подекуди парадоксальні ефекти кореляції як механізмів світської та духовної влади, так і способів її реалізації, що яскраво ілюструє середньовічна історія Європи з її боротьбою за владу та пріоритетність рішень між Римом і світською владою монархів і можновладців. Цікавим також видається феномен, який можна назвати «прихованою децентралізацією» в межах церковних структур, орденів, поширених територіально.

Уся католицька Європа, безперечно, визнавала авторитет Папи, але при цьому система підпорядкування у клірі та релігійних орденах надавала можливості для здійснення багато в чому самостійної, навіть близької до автономної, політики. Влада церкви гуртувалася на моральному впливі та формуванні єдиної картини світу, яка передувала будь-яким державним, етнічним чи культурним відмінностям і монолітизувала християнський світ: «Соціальний прогрес неможливий без визнання влади в державі та шанобливого підкорення її належному й законному застосуванню... Сучасний світ, наскільки він володіє цим благом, успадковує його від церкви. Століття диких і неузгоджених зусиль заснувати соціальну покору на будь-яких інших принципах, ніж ті, які вона сповідує, призвело до анархії або практичного звернення до неї з проханням допомогти контролювати маси... Ані Платон, ані Аристотель, ані Зенон, ані Цицерон, ані Сенека не змогли створити кодексу принципів, який би вимагав

добровільного... прийняття всіх людей серед усіх мінливих обставин життя. Тільки Ісус Христос міг це зробити. Отже, Його Євангеліє є не тільки одкровенням Бога людині, але й політичним документом найвищого рангу, як напевно продемонструють наступні століття. Протягом Середньовіччя католицька церква була єдиним визнаним тлумачем цього Євангелія. Її рішення були законом. Її коментарі були остаточними» [209]. Таким чином, інтерпретативна свобода могла трансформуватися у владу як можливість в певних межах довільно тлумачити політичну взаємодію між людьми та спільнотами в межах держави та світського життя згідно з християнським віровченням, догматикою та Священним переказом [146]. Надалі розвиток політичних ідей у В. Оккама, Дж. Фортеस्क'ю на Заході та Євсевієм і Костянтином Багрянородним на Сході продовжують осмислення кореляції між світською і духовною владою, але практично не зачіпають питання її внутрішнього структурування.

Якщо розглядати Н. Макіавеллі як одного з фундаторів вчення про політику як насамперед світської науки поза будь-якими фідеїстичними чи релігійними укоріненнями та легітимаціями, то його ідеї щодо необхідності існування сильної державної влади як запоруки могутності держави передбачають поділ влади, оскільки його ідеальна республіка побудована так, що народ і аристократія мають можливості для взаємного контролю, а виборні посади вищих чиновників не мають повноти влади, причому ідея самоуправління, контрольованого спільнотою, чітко проглядається в його політичних поглядах. Це дає підстави припустити, що саме Макіавеллі вперше свідомо мислить децентралізацію не як епіфеномен розподілу влади, а як окремий владний механізм, ознаку владної структури та політичний феномен.

На думку Макіавеллі, лише самоуправління як «влада багатьох» може сформувати сильний, незалежний, войовничий народ, готовий до самозахисту: «...висловлюючись на користь народного самоврядування (де це можливо) і монархічного правління (де це необхідно), Макіавеллі різко негативно висловлювався про аристократію і знать» [115, с. 304–322]. Існує думка, що Макіавеллі, попри свій позірний імморалізм і прагматизм стосовно здійснення

влади та сильного державця (оперті на традицію «царської брехні» у Платона та умовності моральних настанов для політики у Аристотеля) є одним з провісників концепції громадянського суспільства, для якого самоврядна влада є найбільш ефективною [30].

Томас Гоббс у цьому сенсі відповідно до свого заперечення суспільного суверенітету вважає, що влада має концентруватися монархом, і це тлумачиться як природний стан речей, що повністю заперечує платонівську й аристотелівську традицію. Практично Гоббс намагається ототожнити суспільство й державу, «однак наділяє всіх підданих рівністю перед законом і нездатністю чинити опір, оскільки всі стають підданими єдиної особи, що володіє абсолютною верховною владою. Тому влада, яка спирається на громадянство, у Т. Гоббса стає необхідною умовою легітимного існування держави» [59, с. 17]. Таким чином, Макіавеллі з його апологією самоврядування та Гоббс з його славнозвісною формулою природного стану речей не як взаємодії у політичних відносинах в межах суспільства, а як *bellum omnium contra omnes*, є антагоністами стосовно самого припущення щодо можливості делегування влади, а отже, створення динамічної гнучкої структури владних механізмів і взаємодій як ефективної конфігурації владних осередків за наявності регулятивного закону та центральної влади.

Маючи на увазі, що «...в історичному дискурсі децентралізація – це не разова чи одномоментна політична чи адміністративна акція держави, а тривалий, розтягнутий у часі та просторі процес, який складається із сукупності етапів, які змінюють один одного» [8, с. 43], ми вважаємо, що присутність ідеї децентралізації в західній традиції іманентна політичному дискурсові назагал, оскільки узгодження окремішності людської особи, її досвіду, зокрема й політичного, та колективних форм співіснування і взаємодії є стрижневим питанням будь-якої політичної дескрипції і тим більше політичної діяльності. Під цим кутом зору можемо припустити, що децентралізація як така та децентралізація політичної влади є проєкцією аналітичних когнітивних механізмів на сферу соціального і тому невіддільна від політичної теорії та практики, що пропонуємо позначити як ***аналітично-дискурсивний характер концепту децентралізації***.

У цьому контексті слід особливо наголосити, що децентралізація влади в історико-філософському та соціокультурному вимірах і відповідних ретроспективах може бути розглянута як **соціально-політична тенденція** до подрібнення центрів влади відповідно до ареалів розселення спільнот, соціальної та культурної географії, постання крупних поселень, таких як поліси чи міста; власне, будь-яка децентрація цілого пов'язана з політичною практикою здійснення влади на місцях, регіонально, територіально, локально; або як така **феноменологічна візія** структури влади, яка укорінена у когнітивних механізмах людської свідомості, здатності людини до створення дескрипції реальності та осмислення соціально-політичних практик як узгодження індивідуального та групового, особистого та колективного. Адже система «Я – суспільство» є багаторівневою та багатовимірною, передбачаючи як горизонтальні зв'язки, так і вертикальні, причому критерії поділу цілого на групи нормативно залежні від соціального статусу та ступеню долученості до влади, суверенітету, авторитету тощо. Тому ми пропонуємо згадані два аспекти розглядати як метатеоретичні підстави феномену децентралізації влади.

Сучасний дослідник зауважує муніципальну природу децентралізації в західній традиції: «...розвиток децентралізації у різних країнах характеризується особливостями парадигм та моделей (поліси у Стародавній Греції, муніципії у Стародавньому Римі, віче в Україні-Русі, міста-комуні у Середньовічній Італії, Магдебурзьке право («*Speculum Saxorum*») в землях Середньовічної Німеччини, земство в Російській Імперії, комуні у Франції тощо), принцип історизму вимагає оцінювати розвиток публічної (державної та муніципальної) влади на кожному етапі за законами тієї епохи, а не за критеріями більш пізніми. Втім ретроспективний аналіз змісту процесів децентралізації, функціонування державної та муніципальної влади дозволяє не лише простежити певну тяглість муніципальних традицій протягом історії тієї чи іншої держави (як-от громадівська модель в Україні, державницька – в Німеччині), а й виявити чинники та спрогнозувати наслідки децентралізаційних реформ у них» [8, с. 40]. На нашу думку, зведення феномену децентралізації до сучасної муніципалогії як терміну, що позначає сучасні муніципальні рухи в західних демократіях [153]

(municipalism), дещо обмежує обсяг цього поняття, що може призвести до термінологічної нечіткості.

Назагал, якщо виходити з факту появи й існування первісних спільнот, які усвідомлюють себе як політичні громади, то можна дійти висновку, що «самоврядування в ранніх містах-державах було прямою формою державного управління» [165, с. 8], а такі «супергромади» є моделями політичних систем. У цілому погоджуючись із цим твердженням, пропонуємо додатково взяти до уваги, що вкрай важко визначити межу, за якою громада, збільшуючись кількісно, втрачає ознаки елемента цілого і набуває ознаки власне цілого (що іронічно подібне до відомих софізмів «купа» чи «лисий»: з'ясувати, з якої піщинки починається купа і з нестачі скількох волосин починається лисина, вкрай непросто).

Відомо, що «початком історії децентралізації держави є відомий диспут між Боденом та Альтузіусом. Наприкінці XVI століття Боден розвинув теорію суверенної монолітної держави. Він теоретично обґрунтував абсолютизм не лише у Франції, а й в усій Європі. Суверенна монолітна держава була в Європі до кінця XIX століття ідеальною моделлю державної організації. Опонентом Бодена у 1600 році виступив німецький теоретик державного будівництва Альтузіус, який на противагу монолітній державі, висунув теорію федеральної державної організації. За Альтузіусом, суверенним має бути не монарх, а народ. Цілковитим у дусі сучасного принципу субстидіарності, він вимагав передачі місцевому та регіональному політичним рівням правових повноважень, а також права на самоврядування в якомога більшому обсязі. Його модель державної розбудови орієнтована не на суверенну монолітну державу, а на федеральну організацію Німеччини. Ці ідеї були забуті до кінця XX століття і актуальним вони стали лише на теренах Європейського Союзу. Саме Французька адміністративна система стала моделлю для інших європейських держав, оскільки вона найефективніше забезпечувала втілення волі глави держави або парламенту» [125, с. 295]. Таким чином, боротьба тенденцій централізації та децентралізації в європейській традиції продовжує традицію взаємодії

платонівської лінії з орієнтацією на централізовану владу, й аристотелівської лінії з орієнтацією на політею як владу розподілену.

Ж.-Ж. Руссо у третьому розділі своєї славетної роботи «Про суспільну угоду, або принципи політичного права» зауважує щодо принципу розподілу політичної волі: «...аби правильно визначити те, яка точка зору відповідає загальній волі, вкрай важливо, щоб у державі не було жодного часткового суспільства і щоб кожен громадянин висловлював лише власну думку. Такою була унікальна і велична інституція великого Лікурга. Якщо ж часткові суспільства все ж існують, то слід збільшити їхню кількість і запобігти виникненню нерівності між ними, як робили Солон, Нума, Сервій» [113, с. 42]. Таким чином, закони Солона, на відміну від законів Лікурга, є переходом від розподілу влади за примусом до розподілу влади за угодою. Кодифікація законів не лише як норм поведінки, але і фреймів картини світу стає одним з фундаментальних смислових атракторів західної людини.

Прийнято вважати, що бінарна опозиція понять «централізація – децентралізація» увійшла в активний узус наприкінці XVIII ст. у зв'язку з постреволуційним реструктурування уряду Франції французькою директорією [205] завдяки соціологу й філософу А. Токвілю та німецько-французькому економісту й статистику М. Блоку, який, власне, пише перше наукове дослідження під назвою «Децентралізація» [189, с. 255]. Також серед французьких мислителів, що тяжіли до заперечення централізації та навіть економічного й політичного анархізму, поняття децентралізації концептуалізує П. Ж. Прудон, який обстоює в економіці аграрну промислову федерацію, а в політиці, відповідно, політичну федерацію або децентралізацію [200].

У XX ст. з огляду на активізацію процесів глобалізації після Другої світової війни та формуванням концепції постіндустріального суспільства децентралізація переважно обґрунтовується у філософській та соціологічній футурології, а також під кутом зору постання новітніх економічних механізмів і нових децентралістських теорій державного управління [180]. Назагал децентралізація влади у західних демократіях у 2 половині XX ст. тлумачиться як формат соціальної політики, делегування прав долучення та здійснення влади,

який оптимізує соціальну комунікацію, гармонізує уявлення про наявний стан соціальних структур і позитивне ставлення до них з боку спільнот, електорату, громадянського суспільства в межах правової держави. Також у цей час формується тенденція інтерпретації механізмів децентралізації як таких, що дозволяють міжурядовій, внутрішньоурядовій, глобалізовано-ринковій політиці набути постсоціальних рис [161]. Це може означати, що політика децентралізації в політичному й економічному аспектах розглядається як генеративна модель як для створення додаткових ступенів свободи в межах політичної системи, так і для формування й розвитку структур контролю громадянського суспільства над функціонуванням правової держави.

Слід зауважити, що формування підходів до концептуалізації феномену децентралізації з огляду на його присутній зв'язок зі сферою політичних ідеологій, пропаганди, громадської opinio та колективної уяви у XX і XXI століттях не було послідовним і несуперечливим. Сучасний дослідник стверджує: «Історія децентралізованої держави є історією суперечностей, пов'язаних із пошуком найкращої форми організації державної влади. Традиційно усталений погляд на децентралізацію як на процес, за якого в рамках централізованої держави утворюються самостійні одиниці, що є носіями місцевого самоврядування (громади), потребує вироблення нових підходів до аналізу його змісту» [81, с. 6]. Доречним буде додати, що згадані суперечності, які потребують нових підходів, на нашу думку, ґрунтуються головним чином на метатеоретичних підставах, зокрема, від того, який політичний режим чи економічна модель відпочатку визнаються оптимальними. Так, наприклад, лібертаріанська оптика децентралізації розглядає останню як деконцентрацію влади, що, очевидно, означає принципово іншу візію влади, так би мовити, не відцентрову, а скеровану від магінісу до центру [181]. Тому можна стверджувати іманентну ідеологізованість концепту децентралізації та політичних й економічних практик, пов'язаних з нею.

Парадоксальним чином ретроспектива останнього десятиліття у світовому масштабі дає можливість припускати, що феномен децентралізації може бути використаний як політичне гасло та ідеологічний конструкт як різними видами

демократичних режимів, так і популістськими авторитарними режимами з тяжінням до тоталітаризму (що можна віднести до сучасних США за другого терміну президентства Д. Трампа, Венесуели Уго Чавеса, РФ Путіна, Аргентини Мілея, Бразилії да Сілви тощо). Сучасна Європа також спирається на ідею децентралізації як засобу оптимізації демократії, але із застерегами розуміння важливості ситуативного уточнення форматів децентралізації принагідно до країни, регіону, їхніх культурних особливостей та політичних традицій: «Важливість децентралізації для ефективної реформи державного сектору є широко визнаною. Багато центральних органів влади децентралізовано до нижчих рівнів уряду, вони підписали або Європейську хартію місцевого самоврядування, або її глобальний еквівалент – Всесвітню декларацію місцевого самоврядування, прийняту Міжнародним союзом місцевих органів влади (IULA). Проте децентралізація не є панацеєю, і її значення все ще значно різняться між країнами та регіонами» [212].

Очевидно, що Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. (прийнята конгресом місцевих та регіональних влад Європи, набула чинності 1 вересня 1988 р.) регулює і захищає місцеву автономію та окреслює тенденцію муніципалізму в європейських демократіях, причому робить це за демократичним принципом «що не заборонено, те дозволено»: «Органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу» (стаття 4, пункт 2) [52]. Важливо, що децентралізація, яка передбачає фінансовий (податковий), адміністративний і політичний аспекти, під кутом зору нашої теми стосується насамперед політичного й адміністративного вимірів децентралізації, оскільки саме вони визначають структурованість і зміст політичного простору.

Це означає, що механізми децентралізації в конкретних політичних і соціальних інституціях, таких як освіта, охорона здоров'я, мають насамперед не оптимізувати владну вертикаль, а спрощувати доступ до послуг влади населенню та його широке залучення до вирішення політичних питань і волевияву, що, власне, і є внеском децентралізації у розвиток демократії, її стратегічним

впливом, який формує майбутнє на відміну від тактичних ситуативних переваг, які різняться у кожній конкретній ситуації впровадження децентралізації.

Відомо, що децентралізація може впливати як позитивно, так і негативно на доступ громадян до прав і свобод [163], з чого ми можемо виснувати необхідність ґрунтовного аналізу форматів упровадження децентралізації в Україні та пов'язаних з цим насамперед корупційних ризиків. Приймаючи в якості основних філософських принципів децентралізації принципи *уніфікації та інституціоналізації, субсидіарності, демократії та ресурсного забезпечення*, ми пристаємо на думку, що саме структурний аспект реконфігурації та рекомбінації владних елементів у межах політичної системи та можливість передавання прав здійснення влади між ними як розподілу та перерозподілу повноважень між адміністративними рівнями владної структури є визначальним [105, с. 166]. При цьому *комплементарність* влади як ознака й принцип фіксує зміни колективної уяви та масової свідомості і трансформацію політичного простору. Зазначимо, що термін *комплементарність* наразі ми інтерпретуємо у формально-логічному розумінні як взаємодоповнення й кореляцію, які забезпечують наступність влади. Таким чином, наступність формує культурну пам'ять, і це означає, що практики децентралізації дотичні до практик комеморації, що формують спільну культурну пам'ять, яка монолітизує етноси як політичні спільноти в межах єдиної держави.

Зрозуміло, що сама концепція культурної пам'яті є парасольковим поняттям (*umbrella term*) і охоплює політичні структури й практики, усну історію, ритуальність і міфологію політики, медіа й медійні практики, назагал – увесь багаторівневий тезаурус культури, структурований і сформований семіотичними кодами, насамперед мовним. Ми акцентуємо цей аспект децентралізації тому, що він позначає потенціал цього феномена, який досі не розглянутий або розглянутий лише побіжно. На нашу думку, практики децентралізації, уможливорюючи екзистенціальне переживання долученості до влади й участь у політичних практиках, адміністративній діяльності, формують уявлення про політичний простір принципово відмінне від уявлень, сформованих за традиційної владної вертикалі. Розподіл і перерозподіл влади створює новий

діапазон бачення громадянами себе як соціальних акторів, що трансформує їх дескрипцію політичної реальності та модуси здійснення політики в її межах. Ця візія передбачає засадничий *активізм* на відміну від переважно нейтрального чи пасивного ставлення за традиційних умов і сприяє розвитку горизонтальних зв'язків між людьми і спільнотами, а це своєю чергою переносить фокус уваги з подій у центрах до подій у громадах, а отже, колективна пам'ять отримує нові реперні точки і генерує новий зміст.

Слід також пам'ятати, що сучасна «постметафізична» філософія також знаходиться в рамках парадигми «практичного повороту» і конструктивістської методології, як і переважна більшість досліджень культурної пам'яті, медіальне розуміння досвіду і перформативність філософської теорії. Про методологічне і критичне значенні філософії щодо проблем пам'яті і культурної пам'яті говорить базова тенденція розвитку масової свідомості, цифровізація соціальної комунікації, що означає, що наступне надзавдання філософії має полягати у вивченні можливостей перенесення понять, що описують індивідуальну пам'ять на пам'ять груп, колективів і націй. Цей підхід актуалізує насамперед гносеологічний вимір філософського розуміння культурної пам'яті, приховуючи від нас онтологічний та соціально-філософський аспекти.

Погляд на культурну пам'ять з позиції філософії культури акцентує увагу на особливостях тематизації часу та простору суб'єктом у відповідній культурі (культура часу та культура простору). Для децентралізації це означає нові модуси позиціонування суб'єкта в політичному просторі та їх фіксацію в індивідуальній і груповій пам'яті. Численні форми культурної пам'яті та меморіальні культури просто не можуть бути співвіднесені, якщо не будуть визначені відпочаткові особливості артикуляції ними часу та простору, з якими пов'язані спогади. Використання категорії «час» стосовно культурної пам'яті відбиває особливості самого порядку конфігурації модусів часу у межах певної культури. Культурна пам'ять завжди є певним способом культурного оволодіння та використання часу. Це означає, в термінології феноменологічної традиції, що будь-яка конкретна культура часу буде встановлювати певний взаємозв'язок між простором досвіду (Erfahrungsraum) та горизонтом очікувань (Erwartungshorizont). Культурна

пам'ять як один з проявів культури часу може по-різному трактувати поняття «сучасність», «одночасність неодночасного» та «аллохронізм» (заперечення рівності у часі). Ідеться про позиціонування тієї чи іншої культури як такої, що має свій особливий темпоритм. Питання в тому, що в культурі пам'яті трактується як «застаріле», що підлягає забуттю, а що як «сучасне» або «неминуче», що становить основу ідентичності та історичної спадкоємності. Важливою виявляється ідея самої історичної наступності. Принцип комплементарності принагідно до феномену децентралізації якраз і фіксує згадану наступність. З використанням особливого розуміння часу пов'язане також визначення в культурній пам'яті основних реперних точок політичної дескрипції реальності в часі, які є найважливішими датами календаря.

Використання категорії «простір» стосовно культурної пам'яті дозволяє говорити про ті структурні виміри політичного простору, які мисляться суб'єктами культурної пам'яті (політична історія, історія революційних рухів епохи, історія повсякденності тощо). У фокусі уваги опиняються альтернативні візії минулого. Просторовий аспект філософії культурної пам'яті орієнтує не тільки на дослідження минулого своєї культури, але може бути пов'язаний і з репрезентацією Іншого у просторі пам'яті: Інший може входити до культурної пам'яті як ворог, союзник, суперник, сусід. Нарешті, використання категорії «простір» виявляється пов'язаним з постійною системою взаємин між індивідуальною пам'яттю, пам'яттю тіла, автобіографічною пам'яттю та їхнім позиціонуванням у просторі пам'яті культури.

Таким чином, трансдисциплінарний характер досліджень культурної пам'яті та успіхи соціології, політології, історії, психології у вивченні цього явища не перешкоджають можливостям філософської інтерпретації культурної пам'яті у контексті децентралізаційних практик у політичному просторі.

Зрозуміло, що суперіндивідуальна колективна пам'ять онтологічно закорінена в тілі культури і, з одного боку, в кантівській термінології є трансцендентальною щодо людської свідомості, а з іншого боку, іманентна їй. Процесуальність практик децентралізації, їх вплив на формування колективної та індивідуальної ідентичностей дозволяють стверджувати не лише онтологічну

природу цих процесів, але і їх посутній вплив на тезаурус культури та смислогенерацію. Ми пропонуємо позначити цю ознаку децентралізації влади як *культурно-комемораційну обумовленість*.

1.2. Теоретичні та ідеологічні виміри підстави децентралізації як категорії філософії, соціальних та поведінкових наук

Теоретична візія феномену децентралізації влади з необхідністю передбачає розгляд побутуючих підходів до інтерпретації та концептуалізації цього явища. Також концептуалізація поняття і процесів у політичному просторі, пов'язаних з децентралізацією влади, передбачає розгляд його провадження в умовний порядок денний масової свідомості й обґрунтування його смислів як таких, що мають ціннісне забарвлення. Тобто децентралізація не може бути суто технічним явищем і механізмом оптимізації державного управління; вона дотична до суспільної угоди, суспільних уявлень про справедливість, благо, права й свободи і тому є необхідним елементом уявлень про політичну реальність і політичний простір індивідів і спільнот як політичних акторів. Таким чином, ідеологічний вимір децентралізації в найпершому наближенні визначається через людиномірність влади й аксіологічний контекст розуміння в суспільстві її розподілу та здійснення.

У найбільш широкому значенні децентралізація передбачає системну трансформацію політичної структури з реконфігурації та переконфігурації її елементів, які полягають в розподілі, перерозподілі владних повноважень і функціоналу між владним центром і периферією, тобто між державним рівнем і регіональними, місцевими, муніципальними рівнями державного управління. Відповідно до семантики самого концепту, яка вказує на дію, протилежну централізації, децентралізація передбачає збільшення владних осередків на нижчих від державного рівнях і тенденцію до зменшення концентрації влади в одному владному центрі. Слід зауважити, що процеси децентралізації влади тісно пов'язані з процесами контролю за здійсненням владних повноважень, який, очевидно, має бути кодифікований у законодавстві. Це має забезпечити

уникнення ситуації, коли децентралізація відбувається декларативно і не передбачає належного контролю за механізмами здійснення політичної влади, фінансової політики, фінансових потоків тощо.

Сучасні дослідники визначають децентралізацію як «своєрідну систему управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до органів місцевого самоврядування» [81, с. 7]. Важливо, що зміст предикату своєрідності наразі може передбачати не лише унікальність чи відмінність від інших систем управління, а її комплементарний характер, тобто такий, який передбачає взаємодоповнення через взаємодію. На нашу думку, ця ознака децентралізації влади розкривається не лише у сфері економіки (ситуація, за якої наявність одного товару чи послуги формує ринок і потребу в іншому, залежному товарі та послугі; відповідно, коли один з товарів знецінюється або дорожчає, інший відповідно змінюється зі зворотною залежністю), а і в сфері політики. У владній структурі, яка є одним з фундаментальних елементів політичного простору, співвідношення центральної та місцевих влад, таким чином, взаємодіє за принципом комплементарності, оскільки перерозподіл повноважень зменшує владний функціонал центру, натомість збільшуючи його на периферії системи.

Принцип комплементарності, на нашу думку, має бути інтерпретований як засадова смислогенеративна настанова концептуалізації феномену децентралізації влади, оскільки зворотна залежність між центрами влади не просто визначає їхнє співвідношення, але і безпосередньо впливає на формати і модуси перебігу політичних процесів і актуалізує питання контролю над функціонуванням владних механізмів, їх пріоритетності та пов'язаними з цим процесами формування громадської думки, окреслення функціональних ідеологічних конструктів, формування уявлень про належне, політичну норму у масовій свідомості та колективній уяві.

Визначають наступні наукові підходи, які трактують поняття децентралізації як:

- 1) організаційну систему, що розподіляє владні повноваження у підрозділах системи, які перебувають поза центром географічно чи організаційно;

- 2) процес передавання владного функціоналу та контролю фінансових потоків з центрального рівня державного управління до нижчих. При цьому цей процес передбачає залучення громадян і спільнот, тобто вплив громадянського суспільства на механізми правової держави;
- 3) цілевідповідну функціональну відповідальність різних рівнів управління;
- 4) перерозподіл влади, що передбачає деконцентрацію влади у центрі, тобто послаблення централізації;
- 5) процес, який делегує владний функціонал як здатність прийняття рішень за можливості найнижчому рівню в межах системної ієрархії;
- 6) передавання центральними органами влади ряду визначених законодавчих функцій місцевим органам влади;
- 7) процес реалізації місцевими влади власної автономності через залучення до механізмів здійснення влади, переданих центром;
- 8) делегування повноважень ресурсів разом з контролем і відповідальністю від центру до місцевих органів влади на основі принципів відповідальності, ефективності й субсидіарності як захисту автономії особи та права на самоврядування;
- 9) передавання владних повноважень для виконання державних функцій до підпорядкованих державних органів;
- 10) процес делегування відповідальності за функціонування регіонів від центр до місцевих органів державної влади;
- 11) процес посилення місцевої влади через розширення її прав та повноважень і одночасного зменшення прав і повноважень центру на периферії системи [81, с. 11].

Безумовно, за всієї позірної очевидності змісту процесів децентралізації влади принагідно до політики й економіки цей перелік може бути суттєво пролонгований залежно від того, який саме аспект децентралізації береться за основу та в якості критерію: тип взаємозалежності об'єму влади центру та периферії, участь громадян і спільнот у процесах децентралізації, процеси контролю над процесами перерозподілу владних повноважень центру та

периферії, захисту прав і свобод громадян і суспільства як джерела влади, формальна чи змістовна оптика цього процесу як децентралізації чи деконцентрації влади тощо. На нашу думку, якщо ми розглядаємо феномен децентралізації влади під філософським кутом зору і маємо на меті розглянути як формально-структурний, так і змістовно-сенсовий аспекти цього процесу, то головно слід сфокусувати увагу на принципах комплементарності та субсидіарності, причому останній ми пропонуємо розглядати як такий, що безпосередньо пов'язаний з онтологізацією людини в політичній діяльності та в межах політичного простору, усвідомлення власної автономності як невід'ємного права і свободи брати участь у владі.

Можна стверджувати, що через принцип субсидіарності в децентралізації на соціальному рівні долається закритість людської індивідуальності як умовної Лейбніцової монади. Доречно згадати, що на початку становлення демократії як соціального проєкту в античній Греції принцип індивідуалізму парадоксальним чином став монолітизуючим фактором для полісних суспільств, оскільки реалізуючись через пайдею як формування соціально адаптованого автономного громадянина, пов'язаного вертикальними й горизонтальними зв'язками в межах соціального й політичного простору з людьми, спільнотами та владними інституціями, цей принцип набув соціального виміру. Отже, децентралізація влади може бути розглянута як структурна модель соціальної смислогенерації як на рівні персонально-екзистенційному, так і на рівні ідеології, колективної уяви, громадської думки, масової свідомості. І в цьому сенсі вона набуває онтологізуючого потенціалу та функціоналу як такий соціальний процес, який формує смисложиттєве знання через політичну активність, набуття соціальної ідентичності та самоусвідомлення.

Сучасний дослідник стверджує: «Головною метою децентралізації є створення максимально ефективної та підзвітної форми державного управління. Децентралізація часто вводиться для подолання проблеми, яка була спричинена централізованою системою. Після національної кризи, наприклад внутрішньодержавного конфлікту чи стихійного лиха, децентралізацію часто рекомендують як інструмент побудови чи трансформації ефективного уряду та

забезпечення якісного розподілу ресурсів. Децентралізація також розглядається як елемент сталого розвитку, особливо для тих регіонів, управління якими зосереджено на подоланні бідності та підвищенні економічних показників. Оперативною перевагою щодо запровадження децентралізації в цьому контексті є те, що місцева влада, будучи ближче до людей, має більшу обізнаність та більш достовірну інформацію про пріоритетні напрямки розвитку на місцевому рівні і може бути більш цілеспрямованою та справедливою при розподілі суспільних благ та послуг» [103, с. 27].

Підкреслимо, що апеляція до «близькості» місцевої влади до людей передбачає не лише інформованість щодо реального стану речей, але і більш тісний екзистенційний зв'язок, ґрунтований на спільному досвіді, можливих персональних контактах, доступності послуг і зворотного зв'язку. У цьому сенсі децентралізація є процесом «унаочнення», екзистенційної візуалізації механізмів влади, яка перестає тлумачитись як далека, недоступна і незрозуміла і постає як місцева, доступна й очевидна за всіх своїх недоліків і переваг. Власне, це і є головним механізмом онтологізації людини через політичну діяльність шляхом упровадження децентралізації як наближення влади до людини та стимулювання участі громадян і спільнот у вирішенні політичних питань і прийнятті владних рішень. Тому підходи, які тлумачать децентралізацію як ослаблення централізації [85], звуження прав і повноважень центральної влади [136], збільшення повноважень периферії за рахунок центру [96], звуження прав центру [34], за всієї подібності, вказують на різноскеровану оптику процесу децентралізації, який можна розглядати як з боку центру, так і з боку периферії, що може генерувати суттєві відмінності в оцінних судженнях щодо переваг і викликів децентралізації.

Так, наприклад, обмеження державного сектору, боротьба з корупцією, мобільність влади в реагуванні на запити громад, гіпотетичне зниження напруги, уникнення соціальних конфліктів, оптимізація захисту прав меншин, стимулювання агональності та конкуренції між громадами з відцентрової точки зору є перевагами, але можуть також уможливлювати такі недоліки, як зростання місцевої корумпованості, слабкість контролю за часткою державного сектору в

регіональному виробництві, дестабілізацію міжетнічних, релігійних і стосунків чи стосунків усередині громади, а також втрати коштів через збільшення кількості посередників, зниження інвестиційної привабливості [157] тощо.

Видається значущою позиція сучасної дослідниці, яка визначає децентралізацію через можливість місцевої влади враховувати регіональні особливості в підходах до управління, але за умови підтримки єдиної точки зору в принципових визначальних питаннях [97]. Зрозуміло, що такими питаннями є питання політичного курсу, візії напряму розвитку регіонів у складі держави, толерування базових ідеологічних конструктів політичної картини світу тощо. Децентралізація, якщо процеси делегування прав важко піддаються контролю, може набути деструктивного характеру включно до формування сепаратистських політичних платформ. У цьому сенсі слід чітко розрізняти децентралізацію влади як технологію оптимізації та владний механізм і децентралізацію як політичне гасло, яке може імпліцитно передбачати соціальну, політичну й економічну атомізацію суспільства.

Пам'ятаючи, що влада, джерелом якої є народ, розподіляється між державною владою в центрі й на місцях згідно з принципом поділу державної влади на гілки – законодавчу, виконавчу й судову, децентралізація є насамперед перерозподілом, переконфігурацією чи реконфігурацією владних центрів за критерієм повноти/обмеженості їх здатності здійснювати владні функції та приймати рішення. Тому децентралізація має відбуватись як переформатування системи, але не має зачіпати роль центру, який репрезентує саму ідею держави, тобто процеси децентралізації влади не мають підважувати політичний функціонал центральних органів влади та держави загалом. Коли йдеться про суб'єктивні й об'єктивні аспекти та фактори децентралізації влади [43], то слід відділяти традиційний антропогенний фактор від політичної сваволі, яка не лише підважує систему державного управління, але і знецінює в очах громадян і спільнот соціальні та політичні інститути. Саме тому спроможність місцевого самоврядування є запорукою життєздатного державного організму, тоді як надмірна централізація влади уповільнює розвиток країни [29].

Також слід взяти до уваги, що процеси децентралізації влади сприяють реалізації моделі сталого розвитку як певної умовно універсальної, глобальної ідеї соціально-політичного, економічного, екологічного, екзистенційного соціального розвитку та прогресу, тобто мають стратегічний характер, а не лише локальне тактичне значення. При цьому згаданий онтологізуючий функціонал процесів децентралізації у контексті моделі сталого розвитку виходить далеко за межі соціально-філософської, політологічної чи соціологічної проблематики і корелює з принципами трансформації людини інформаційної епохи, такими як орієнтація на формування новітнього типу гуманізму, скерованого на боротьбу з нонантропоцентричними тенденціями, пов'язаними з цифровізацією людської культури та цивілізаційних механізмів, екологічну активність, відмову від настанови на стихійно-кількісне індустріальне зростання та впровадження інтенсивно-коеволюційної моделі розвитку, впровадження оптимальних форматів політичної діяльності в демократичних суспільствах тощо [192].

Важливо, що кореляція між моделлю сталого розвитку та процесами децентралізації також торкається і колективної та культурної пам'яті як механізму трансляції інформації між поколіннями та формування громадянської культури. Видається очевидним, що новітні концепції біосфероцентризму та екологічної свідомості укорінені в аксіологічній проблематиці, яка суттєво трансформується у XXI ст. Позірна безкінечність природних ресурсів, неосяжність світу постають як контрпродуктивна квазіпросвітницька ілюзія, і увага до локальних топосів, регіонів, периферії стає смислотвірним атрактором сучасного світоглядного дискурсу, що стосується також і академічного дискурсу у сфері наук про суспільство, економіки, наук про мистецтво тощо.

Знаменно, що сучасна ситуація цілком вкладається в традицію становлення самої ідеї децентралізації, у відому суперечку кінця XVI ст. між прихильниками монолітного та федерального державного устрою (Боден і Альтузіус) [82], яка тісно пов'язана з тенденцією до максимального олюднення як гуманізації влади. Сучасний дослідник, стверджуючи, що саме доробок зусиль з децентралізації влади, здійснених за останні роки в українській державі, дав можливість чинити гідний опір окупантам під час повномасштабного вторгнення у 2022 р.,

узагальнює: «Саме місцеве самоврядування має створити умови для формування у територіальних громадах та в цілому у суспільстві відчуття громадянськості – однієї з тих базових цінностей, які знаходяться у фундаменті соціуму. Громадянськість консолідує суспільство та зміцнює державність, вона є в основі колективізму, детермінуючи життєздатність громадянського суспільства, його цілісність, структурованість та монолітність. Громадянськість в її найбільш розвинутій формі передбачає розвиток таких цінностей, як права та свободи, мир та справедливість, відповідальність та соціальна рівність. У цьому плані місцеве самоврядування відіграє вагомую роль у процесі формування громадянського суспільства, враховуючи, що усі права, свободи та масові види соціально-політичної активності, різні недержавні прояви суспільного життя людей зароджуються та врешті реалізуються у територіальних громадах, які утворюють соціальну базу громадянського суспільства. Адже саме місцеве самоврядування оптимально фіксує у собі як елементарні проблеми людської життєдіяльності, так і політичні, економічні, духовно-моральні цінності та соціальні досягнення людства у будь-якій галузі суспільного розвитку» [9, с. 21].

Таким чином, людиномірність феномену децентралізації закорінена у самому переході від загального до одиничного, від більших спільнот до менших і від менших до громадянина. У цьому сенсі поділ децентралізації на *деволюцію* [190], яка є простим передаванням владних ресурсів і повноважень на муніципальний рівень, *деконцентрацію* влади та її *делегування* [204], які передбачають законодавчо кодифіковане передавання повноважень з центрального рівня державної влади на низові, без передавання контролю над ресурсами й права приймати рішення цілком очевидно вказує, що лише перший формат чи тип децентралізації влади є таким, що підіймає роль низових ланок управління, власне муніципального рівня та робить їх напівавтономними центрами влади, а не просто трансляторами волі центру. Саме тому наступна думка О. Кучинського про кореляцію децентралізації влади та процесів демократизації видається релевантною: «...децентралізація зовсім не обов'язково спричиняє демократизацію політичного режиму. Важливим чинником, який впливає на успішність реформи, є тип політичного режиму

країни до початку реформи. Оскільки рівень децентралізованості в дефектних демократіях та гібридних режимах має незначні відмінності, то трансформація з одного режиму в інший полягає не в децентралізації, а в реформуванні інших сфер публічної влади... реформа в Україні спричинила низку позитивних результатів, зокрема зростання фінансової спроможності територіальних громад, проте до завершення реформування важко говорити про її успішність загалом. Для глибокої демократизації політичного режиму в Україні децентралізація повинна здійснюватись паралельно з такими кроками, як реформування виборчої, судової систем, створення ефективної антикорупційної інфраструктури тощо. За відсутності таких трансформацій інституційна неспроможність публічної влади обмежить як результати децентралізації, так і її вплив на демократизацію України. Крім того, без належних запобіжних заходів децентралізація може посилити економічну нерівність між регіонами та до неспроможності економічно слабких територій виконувати свої функції та забезпечувати розвиток» [78].

Зрозуміло, що політичний режим обумовлює спосіб розгортання й результативність децентралізації, але при цьому її ефективність чи неефективність може оцінюватися по-різному залежно від орієнтації насамперед на економічні показники розвитку територій і держави та політичну ефективність влади. Так, наприклад, децентралізованість публічної влади (поліархічна теорія влади Р. Даля) необов'язково передбачає демократичний режим, тоді як ліберальна та партисипативна (учасницька) демократія вважає децентралізацію необхідною умовою здійснення влади. Неоліберальна теорія при цьому, декларуючи децентралізацію, не виключає і диктату центру. Своєю чергою гібридні, авторитарні режими та дефектні демократії засвідчують інструментальний підхід до децентралізації, за якого у перших вона лише погіршує ситуацію з демократизацією та корупцією влади; у других – сприяє досягненню стабільності політичного режиму через владну й ідеологічну консервацію наявного стану системи; у третіх вона сприяє демократизації, якщо здійснюється водночас з іншими демократичними реформами, скерованими на

контроль влади, що насамперед стосується розвитку незалежної судової гілки влади.

Визначальним критерієм демократизації політичних режимів є механізми і формати залученості суспільства до прийняття політичних рішень і здійснення влади, а також процесуальна ефективність і функціонал децентралізації влади. М. Куницький вважає, що «одним із результатів слабкої представленості соціальних груп у політиці стає зміна характеру політичних партій. Найбільш життєздатною сьогодні є модель організації партії як вузької політичної еліти. Відбувається виділення партійної еліти, яка дедалі більше професіоналізується і дедалі більше віддаляється як від свого електорату, так і від рядових членів партії. Одна з найважливіших функцій класичної політичної партії – артикуляція та агрегація соціальних інтересів, наявних у суспільстві. Однак нині цю функцію все частіше виконують різні громадські об'єднання та рухи, які не мають безпосереднього доступу до процесу ухвалення політичних рішень. Ще один фактор, що сприяє кризі традиційних партій, – розвиток сучасних інформаційних технологій, і насамперед Інтернету. За допомогою ЗМІ суспільство отримує можливість позапартійної політичної участі та вираження своїх інтересів в обхід політичних партій» [75, с. 25]. Описана ситуація вказує на феномен префігуративної політики, а також актуалізацію громадського сектора в здійсненні політичної влади, адже будь-який формат демократії передбачає врахування суспільної думки та колективної уяви, тому можна зауважити, що роль політичних партій звужується в суто політичному аспекті, але колосально зростає в медійному та інфокультурному. У певному сенсі інформаційно-комунікаційні платформи починають перебирати на себе функціонал політичних партій, як це не парадоксально. Причому справа не в тому, що вони не долучені прямо до прийняття політичних рішень – вони формують символічний ландшафт прийняття цих рішень в громадській opinio, тобто власне уможлиблюють їх у соціальній і політичній уяві та досвіді громадян і груп.

У цьому сенсі постання цифрової людини (homo digitalis) як цифровізованого політичного актора у віртуальному медіапросторі наразі є довершеним фактом. Сучасні дослідники зазначають: «У побудові картини світу

або процесі ухвалення рішень цифровий, запозичений через гаджет колективний або чийсь індивідуальний досвід, починає превалювати над особистим нецифровим досвідом Homo Digitalis. Людина все менше звертається до фізичного світу як джерела власного досвіду і буття, занурившись у цифровий світ, на який переклала значну частину епістемологічних, репрезентаційних, комунікаційних, соціальних і фінансових механізмів і який став джерелом досвіду і простором буття. Людина без гаджета здебільшого не може реалізувати значну частину своїх життєвих потреб, тож розглядати сучасного індивіда слід як Homo Digitalis – в його нерозривній онтологічній системі «людина – гаджет». Homo Digitalis існує у світі постійної трансформації, тому миттєві зміни до цифрової людини – це природний варіант буття. Проблема такої людини, на наш погляд, постає в гуманітаризації її «Я», бо морально-етичні норми та цінності, на відміну від цифрових, ні на що замінити не можна» [18, с. 20].

Важливо, що гаджет як інструмент онтологізації людини парадоксальним чином відсилає нас до однієї з фундаментальних інтуїцій філософії техніки М. Гайдеггера. Інструмент зі сфери онтичного може набувати ознак онтологічної сутності, що природним чином проблематизує власне людську природу, оскільки саме наша рецепція та осмислення реальності є фундаментальним аргументом на користь її існування, чи то предметного, чи то віртуального. Ми конструємо реальність (і політичну в тому числі) в опорі на речі: коли речі набувають онтологічного статусу, проблематизується сама наша природа. Звісно, в такій ситуації антропоцентризм є загрозеним, а аксіологія (включно з автономною й гетерономною етикою) потребує нового способу аргументації.

Наголосимо, що людиномірність децентралізації не тотожна процесам демократизації суспільства, оскільки перша стосується швидше гуманітарної візії політичної реальності, її феноменології та екзистенційного переживання, тоді як друга є досяжною для кваліметричної оцінки і репрезентується наборами ознак і маркерів політичного простору, інакше кажучи, стосується інтеріорного й екстеріорного аспектів картини світу, наукового образу світу й дескрипції реальності посередництвом семіотичного коду мови. Тому децентралізація влади під задекларованим нами філософським кутом зору передбачає розгляд

культурної політики, що формує суспільні цінності, впливає на соціальну комунікацію та базову ідеологію.

Н. Кавашіма, розглядаючи стратегії децентралізації в культурній політиці, стверджує: «Існують цінності, які швидше досягаються через децентралізацію, а не через власну ефективність чи з допомогою економіки. Відповідно до теорій демократії, децентралізовані структури уряду виконують функції політичної освіти, навчання політичного лідерства, стимулювання духу спільноти. Усі вони роблять внесок у зміцнення демократичної держави та політичної стабільності. До культурної політики також можна застосовувати такий підхід і вважати, що децентралізація сприятлива для демократії та необхідна для залучення місцевого населення до мистецької творчості та суспільно-політичної діяльності. Системи й інституційний устрій у політиці також можуть виграти від децентралізації, тому що вони заохочуватимуть відповідальність та звітність. Децентралізація додає цінності самій політиці. Оскільки територіальні потреби різні, розбіжності в політиці між територіями будуть збільшуватися, що зробить вибір для проживання різноманітнішим. Це стимулює впровадження політичних інновацій» [182].

Маємо на увазі, що культурна політика, яка передбачає побутування різноманітних політичних дискурсів та ідеологій, може також розглядатися і як засіб формування громадської думки: «Культурна політика далеко не є нейтральним чинником культурного виробництва та споживання. Сучасне управління культурою знаходиться під глибоким впливом стратегічних і часто прихованих планів і політичних проектів його ключових акторів. Культурна політика справді перетворилася на інструмент, що використовується урядами для вирішення ширших питань політики та державних інтересів, таких як освіта, соціальна згуртованість, економічний розвиток і навіть дипломатичні відносини» [194]. Очевидно, що за такого тлумачення культурної політики децентралізація влади і культури має сприяти подоланню нерівності в культурних можливостях людей, а отже, демократизації суспільства. Адже якщо політична децентралізація стосується політичних заходів чи політичного адміністрування, створює та підтримує баланс між політичними інституціями й акторами, особами та

групами, які приймають рішення, фінансовими інстанціями, то культурна децентралізація має розподіляти як залученість до, так і можливість здійснення мистецьких практик, практик історичної пам'яті, комеморації на основі уявлень про справедливість, соціальне благо, права і свободи громадян. Бачимо, що культурна децентралізація також є аспектом політичної в царині забезпечення прав культурних та етнічних меншин, що власне вважається однією із суттєвих переваг практики децентралізації влади.

Також розгляд демократизації суспільства передбачає певні умови, лише за умови забезпечення яких децентралізація влади буде справді ефективною. Виокремлюємо наступні умови, які можуть бути розглянуті як привхідні принципи децентралізації під кутом зору громадянського суспільства:

- 1) досяжність громадянами інформації про діяльність, склад і форми комунікації з органами державної влади (принцип прозорості);
- 2) наявність можливості вільного політичного волевияву та свобода слова з питань владних практик актуальної влади, адміністративної муніципальної політики, кадрової політики, професійних якостей представників управлінського апарату, причому як у межах соціальної комунікації, так і в медійному просторі на комунікативних платформах і ЗМІ;
- 3) наявність системи дієвих засобів контролю за діяльністю всіх гілок влади на всіх рівнях, причому головну роль тут відіграє роль контролю місцевої влади через її географічну досяжність і пряму дотичність її рішень до повсякденних реалій життя громади. Метою цієї системи є забезпечення утримання осіб, що приймають рішення на рівні місцевої влади в межах наявних повноважень і правового поля, та чіткий перелік наслідків виходу за його межі;
- 4) система заходів, практик і владних рішень, скерованих на захист громадян і спільнот від неправових і неправомірних дій або рішень місцевої влади.

За умови, якщо процеси децентралізації політизуються, демократизація суспільства може бути загрожена. Саме тому ми наполягаємо на філософській

інтерпретації поняття децентралізації влади та фокусуванні уваги на людиномірності й культуромірності децентралізації, яка знаходить свій вияв у її онтологізуючому функціоналі. Оскільки децентралізація безпосередньо пов'язана з процесами управління, то і демократія як правовий режим може бути розглянута як сукупність політичних станів, суб'єктів, об'єктів, дій, процесів, тощо, що означає релевантність принципу прозорості як публічної доступності всіх аспектів здійснення влади.

У цьому контексті важливим є доволі очевидний наслідок децентралізації влади та культурної децентралізації разом з впливами глобалізму, який за останні десятиліття настільки міцно увійшов у життєві форми сучасної людини, що зазвичай випадає з уваги, знаходячись у своєрідній «сліпій плямі» (blind spot) уваги й когнітивних механізмів свідомості. Маємо на увазі постання віртуальної реальності (Ж. Ланьє), яка нині конкурує з даністю емпіричного досвіду, що його людина отримує поза опосередковуючими ланками девайсів і гаджетів. Цифровізація політичної діяльності, політичного простору пов'язана не в останню чергу з можливістю переформатування засадових принципів його побудови, оскільки вона надає можливість проблематизації самого поняття реальності через підваження принципу очевидності, що своєю чергою призводить до кризи епістемології, аксіології, соціальної філософії, філософської антропології насамперед у метатеоретичній частині, яка формує вихідні передумови пізнання та будь-якої діяльності включно з політичною. Численні зловживання, пов'язані з втручанням у політичні процеси, маніпуляціями з громадською думкою, використанням технологій постправди у формуванні політичного порядку денного та формування картини світу, уможливорює саме засадничо знелюднена, дегуманізована інтерпретація цифрових інструментів політичної діяльності. У контексті нашої теми принципи впровадження децентралізації вимагають постійного контролю їх телеологічної спрямованості на інтереси громадянина та спільнот, а не знеособлених конструктів, таких як умовна держава чи політичний режим, оскільки саме переживання людиною взаємодії з іншими людьми та спільнотами з метою досягнення блага формує

політичну діяльність і політичний простір, а отже, демократизація має бути наочним критерієм ефективності децентралізації влади.

Беручи до уваги, що «демократичний розвиток – процес нелінійний та неоднозначний» [76, с. 12] та інтерпретуючи це судження у контексті складності й багаторівневості процесів децентралізації, можемо стверджувати, що політичний простір як простір розгортання інформаційного обміну та політичних взаємодій, формування ідентичностей, смислових атракторів, символічних рядів, власне всього, що формує життєсвіт людини, не може бути описаний виключно дескриптивно як сукупність кваліметричних показників, формульно-символьним семіотичним кодом математики чи візуалізований в діаграмах і графіках статистичного підходу в соціології та політології.

До опису децентралізації у контексті цифровізації життєвих форм і переходу соціальної комунікації у сферу віртуальної реальності можна використати термін постмодерністської традиції – симулякр. Наприклад, з точки зору постмодерністського й постанархістського поета й мислителя Хакіма Бея (Пітер Лемборн Вілсон), який мислить у традиції Ж. Бодріяра та Ж. Делеза, стани залученості до централізованої структури та свободи від неї визначаються ступенем актуалізованості, тобто до осмислення такого стану когнітивним агентом є нереалізованими і потенційно можливими, знаходяться в стані суперпозиції подібно до кота Шредингера. Філософ пропонує поняття тимчасових автономних зон (temporary autonomous zones), які є своєрідними лакунами влади в межах соціальної та політичної структур держави (наприклад, релігійні комуни, тоталітарні секти, спільноти, які не визнають смисловий і формальний авторитет влади аж до збройного спротиву останній включно). Ця концепція ілюструє еволюцію концепту симулякра (від платонівського «Софіста», в якому йдеться про два види образів: такі, що відповідають оригіналові, і такі, що трансформують оригінал з метою впливу на аудиторію, до Ніцшевої інтуїції із «Сутінок ідолів», яка свідчить, що когнітивний агент може ігнорувати потік даних рецепції реальності та власний досвід, конструюючи таку копію реальності, яка відповідає його психоемоційному стану) від копії, яка не має оригіналу, до елемента гіперреальності, яка взагалі не оперта ні на факти, ні

на досвід і є чистим конструктом уяви, фіксованим візуально чи за допомогою семіотичного коду мови в межах кантівської апріорної просторо-часової системи координат. Ж. Бодріяр вважає симулякр перепорою на шляху пізнання та адекватних дій [211], тоді як Ж. Делез вважає симулякр своєрідним інструментом визволення для поневолених і використовуваних спільнот [162], тобто він є засобом скасування (бачимо тут констеляції з явищами кризи наукової експертизи та культури канселінгу, які є виразно деструктивними як для механізмів забезпечення демократії, так і процесів демократизації, але при цьому можуть бути частиною децентралізаційних процесів на рівні медіапростору, ідеології, колективної уяви та громадської opinio) привілейованого становища груп, спільнот чи класів.

Отже, симулякр виступає знаряддям руйнування наявної картини світу і є релевантним для пропаганди, ідеології, політичної та революційної боротьби. За А. Бадью в його постмарксистській і постлаканівській традиції, симулякр у соціальному вимірі регулює абстрактний вибір реальності [147]. Сучасний соціальний філософ Ф. Шумахер стверджує, що в метамодерних суспільствах, які практикують інверсію реальності в її дескрипції та тяжіють до підміни об'єкта його власними предикаціями й атрибутами, суспільна угода назагал передбачає симулякри як іманентні форми опису та аксіологічного ставлення до реальності з тієї причини, що суспільство не зацікавлене в пізнанні істинного стану речей [208]. Таким чином, соціальна смислогенерація пов'язана з процесами децентралізації влади, збільшуючи ступінь уявної свободи у виборі політичної ідентичності та волевияву, певною мірою піддає не лише владну вертикаль (що є внутрішньо властивим децентралізації), але і традиційні форми колективної дії як соціально-політичної дії, створюючи симулякри свободи та символічні ряди, які, наприклад, фіксують постанархістську ідеологію, зокрема у варіанті онтологічної анархії Х. Бея, яку він позначає як іммедіатизм – специфічний синкретичний спосіб рецепції реальності. Бачимо, що під таким кутом зору принагідно до принципу децентралізації анархізм, який мав би руйнувати будь-яку владну структуру, конструює свою власну, яка складається з автономних елементів і передбачає розуміння свободи як повної

«децентралізації», дефрагментації реальності, опертої на досвід. Парадоксально постанархізм Х. Бея постає як інверсія лібералізму та стосовно принципу децентралізації влади суголосний доктринам неолібералізму та неоконсерватизму в політиці. Тому сама ідея зменшення контролю над формами застосування владних механізмів людьми та спільнотами з'ясовує свою внутрішню антиномічність: людський індивідуалізм, організований у формах спільної взаємодії задля реалізації уявлень про благо, права та свободи, так чи інакше, навіть позірно виходячи з-під контролю, повертається до структурованості.

Ідеться, власне, про те, що будь-який носій влади має пам'ятати, що він лише тимчасовий службовець чи найманий працівник, а не уособлення влади й закону або, як у тоталітарних режимах, власне ідеї свободи, оскільки метафорично лише на вершині владної піраміди можна залишатися умовно вільним. Крім того, з огляду на сучасну тенденцію до популізму, причому характерну як для демократій, так і для гібридних, авторитарних і тоталітарних політичних режимів, сама концепція політичної свободи, самовизначення в оперті на факти, раціональність, здоровий глузд і слушність аргументів суттєво підважена, оскільки внутрішні суперечності умовно демократичних дискурсів сприяють створенню симулякрів реальності та подальшу віртуалізацію гранднаративу (Ж. Ліотар) і наявної картини світу. Адже, наприклад, концепція екологічної кризи, яка передбачає контроль і обмеження економічної активності антитетична тезі щодо всевладності ринків, та й назагал лібералізм, неолібералізм, неоконсерватизм і лібертаріанство створюють неконгруентні описи економічної та політичної реальності. Тому апелюючи до поняття ідеології, ми стверджуємо, що децентралізація влади так чи інакше є її структурним елементом та смисловим атрактором, адже розглянути її поза ідеологічними конструкціями, відсторонено інструментально практично неможливо, позаяк вона завжди відіграє певну роль у системі політичної, економічної, культурної аргументації, яку використовує певна ідеологія, і відповідно генерує смисли або приваблює, або відштовхуючі, на практиці функціонуючи як симулякр.

Наразі йдеться про *децентралізацію влади як теоретичний концепт та образ децентралізації як символічну конструкцію*, яка функціонує за моделлю Бодріярівського симулякра четвертого рівня і має суттєвий вплив на генерацію символічного капіталу політичними силами в політичному просторі, власне кажучи, в межах суперництва ідеологій. Відзначимо, що рецепція феномену децентралізації влади як символічної конструкції вказує на гіпотетичну втрату цим поняттям певної частини ознак, насамперед предикацій, які вказують на раціональні й емпірично-фактуальні підстави існування цього явища. Інакше кажучи, уявлення про децентралізацію влади в царині колективної уяви та ідеології може функціонувати поза будь-якими послідовними несуперечливими аргументативними поясненнями та опорою на наявний політичний досвід, власне, від поняття лишається лише номен, тоді як його зміст і обсяг стають гранично варіативними. Т. Лютий і О. Ярош, міркуючи про становлення лібералізму, стверджують, що теза щодо моральної нейтральності лібералізму як ідеології західного індустріального світу ґрунтується на максимі «домінування слушного над добрим»: «Лібералізм також виходить із гіпотези, що люди – розумні істоти, схильні до свободи думки. Обстоюється віра в соціальний прогрес, а кожна особистість унікальна й готова дотримуватися громадських інтересів» [84, с. 65].

І. Берлін у своєму дослідженні поняття свободи запропонував класичну вже дихотомію негативної і позитивної свободи, коли перша описує вільного від зовнішнього примусу індивіда та коригування його поведінки соціальними інституціями чи законами, і, власне, це сваволя. Друга ж фіксує питому автономність індивіда, який розуміє свою включеність у соціальну структуру та саме на цьому будує свої уявлення про саморозвиток, соціальну адаптацію та активність. Філософ стверджує, що колізія між індивідуалізмом і колективними форматами суспільного життя призводить до того, що набути ідентичності як соціальної адаптованості можна лише через взаємодію – політичну, культурну, релігійну, мовну, економічну тощо. «Це прагнення статусу й визнання важче ототожнити з особистою свободою як у «негативному», так і в «позитивному» значенні цього слова. Вона не менш потрібна людям і за неї не менш палко

змагалися – вона споріднена зі свободою, але не є нею; хоча з неї й випливає негативна свобода для всієї групи. Вона ближча до солідарності, братерства, взаєморозуміння, потреби об'єднання на рівних умовах, усього того, що загал іноді – помилково – називає соціальною свободою. Соціальні та політичні терміни доконечно розпливчасті. Спроба зробити словник політики надто точним може позбавити його сенсу... Суть поняття свободи і в «позитивному», і в «негативному» розумінні полягає у стримуванні чогось чи когось – тих, хто вдирається в мої володіння або утверджує свою владу наді мною, або ж причепливих ідей, острахів, неврозів, ірраціональних сил» [12, с. 217–218].

Ця розлога цитата дозволяє нам зрозуміти сучасну логіку відштовхування від ідей класичного лібералізму, в якому принцип універсалізму, що вказує на так звані колективні цінності Заходу (соціальна етика, толерантність, примат прав людини, ліберально-демократична культура політикуму й політичного простору) та принцип плюралізму (плюралістичні цінності, мультикультуралізм, політика відмінності й захисту прав меншин, теорія гендеру та культурних прав, культура канселінгу та криза наукової експертизи тощо) входять у неунікненні суперечності. У контексті нашого дослідження така ситуація означає, що децентралізація влади так чи інакше набуває ціннісного змісту як символічний маркер певного політичного дискурсу й політичної ідеології, причому власне увага до змісту децентралізації як технічної процедури чи алгоритму політичної дії набуває вторинності щодо форм репрезентації цього явища у владному дискурсі.

Класик ліволіберальної ідеології, філософ і лінгвіст Н. Чомські за часів першої каденції Д. Трампа описує наявну ситуацію з трансформацією влади так: «Колишня республіканська партія тепер стала «радикальним повстанцем», який відмовився від парламентської політики» [159]. На думку Н. Чомські, йдеться про формування такої ідеологічної структури, яка домінує над сприйняттям, інтерпретацією, обговоренням, вибором політичної дії, і це забезпечене зосередженням влади в центрі в умовах цілком демократичного політичного режиму, за якого самоврядування закріплене конституційно і має бути сильним. Проблема лише в тому, що якщо розглядати децентралізацію влади суто технічно,

то ніщо не заважає децентралізованій структурі не створювати противаги центру, а сліпо за ним слідувати, тобто маємо ситуацію, коли медійний простір формує політичні реалії, а панівні ідеології можуть стати безальтернативними, якщо стають масовими. Саме тому децентралізація влади необхідно має супроводжуватись не лише демократичними реформами стосовно інших гілок влади та потужним громадським контролем, але і експлікацією ідеологічного підґрунтя, на яке спирається політика тієї чи іншої політичної сили, яка бореться за владу.

Визнання того, що політична поведінка, функціонування механізмів політичного простору залежать як від ідеологій, так і від організаційної структури влади [203], є визнанням посилення кореляції між структурними трансформаціями влади, найпотужнішим форматом якої сьогодні є феномен децентралізації влади, та її ідеологічним підґрунтям і репрезентаційно-іміджевим представленням у колективному досвіді і гранднаративі. Перефразовуючи відомий афоризм С. Є. Леца щодо того, що той, хто стріляє в минуле з пістолета, отримає з майбутнього постріл з гармати, можна сказати, що суголосна нашій темі його форма є такою: хто контролює сьогодення, той контролює минуле. Розгортання влади, її експлікація, одним з модусів чого є децентралізація, неодмінно передбачає сукупність пояснень, які за умов популізму апелюють не до *ratio*, а до *emotio*.

Сучасна дослідниця стверджує: «Деякі дослідники вважають, що Україні потрібна нова об'єднуюча ідеологія. Мабуть, це хибний підхід: Україна потребує високого рівня освіти та всебічного дискурсу, який би проводився на різних рівнях: від громадськості, наукового співтовариства, експертів, політологів до пересічних громадян. Це проблема не консолідуючої ідеології, а проблема пошуку нової стратегії розвитку держави. Треба розвивати не міфологію, а саме демократичні інститути, шляхи подолання корупції та підвищувати рівень освіти громадян, формувати критичне мислення в дусі критичного раціоналізму К. Поппера; також в силу «старіння» населення України треба звертати увагу на просвітництво людей похилого віку, які є активними виборцями. Феномен ідеології досить складний, при цьому спроба дослідження ідеології, наприклад,

в рамках політології чи соціології значно звужує можливості аналізу рамками обраних наук. На відміну від вузькоспеціальних дисциплін, філософія здатна вийти на універсальний рівень узагальнення, що дозволяє подивитися на ідеологію як на системне, цілісне явище» [24, с. 77].

На нашу думку, ствердження хибності такого підходу є, як мінімум, передчасним як з причини становлення і розвитку в Україні демократичних інституцій, так і з причини стійкості і життєздатності суспільства і політичної системи в умовах війни та наявності агресивного сусіда (а то й сусідів), які виголошують або мають на увазі територіальні претензії до України. Справа навіть не в тому, що розвиток демократичних інститутів і підвищення рівня освіти неможливі за умови відсутності ефективно функціонуючої загальноприйнятої суспільної угоди, а в тому, що ідеологія містифікує реальність, але навряд чи більшою мірою, ніж це роблять політичні програми чи імпліцитні політичні позиції партій та політичних сил. Якщо ідеологію розглядати як міфологічну модель рецепції реальності, то вона лише долає межі людського досвіду, створюючи цілісну дескрипцію та може навіть претендувати на філософську картину світу. Відмінність ідеології від міфу полягає в тому, що в межах першої людина конструює реальність згідно зі своєю мотивацією, бажаннями, схильностями, поглядами, всією своєю інакшістю, тобто ідеологія є потужним модусом набуття ідентичності. В ідеальному суспільстві, звісно, її вплив міг би вважатися контрпродуктивним, але криза сучасних демократій засвідчує новітній розквіт ідеологій, наприклад, зростання неоліберальної та неоконсервативної політичної ідеології з образами та інтуїціями лібертаріанства в сучасних США. Тому ідеології не позбутися, і якщо її не формувати, то вона буде сформована антагоністами держави Україна.

У цьому сенсі феномен децентралізації влади може бути розглянутий як взірцевий майданчик для демонстрації владою своєї демократичної спрямованості і стати невід'ємною частиною національної ідеї України, міфу України як проєкту її майбутнього та ефективної ідеології, яка виконувала б не лише консолідуючу функцію за допомогою механізмів примусу, а насамперед смислогенеративну й аксіологічну – формуючи та обстоюючи політичні,

економічні, культурні, національні, релігійні та ін. цінності та впливаючи таким чином на громадську opinie та колективну уяву. Тобто роль ідеології має бути зосереджена на фіксації екзистенціального виміру політичної діяльності, що могло б консолідувати суспільні групи на підставі спільних цінностей, а не зовнішнього диктату.

Відомо, що ефективність децентралізації прийняття рішень знаходиться в прямій залежності від диференціації інтересів: соціально-економічна диференціація високорозвиненого промислового суспільства передбачає потужне переплетення інтересів різних верств суспільства в результаті соціального обміну (тим активніший соціальний обмін, чим різноманітніші інтереси і потреби, що артикуюються різними соціальними групами), що, в кінцевому підсумку впливає на все суспільство. Це пояснюється тим, що однією з важливих функцій регіонального управління є артикуляція диференційованих інтересів та потреб для їхнього можливого задоволення в межах свого політико-адміністративного простору, а головною функцією загальнодержавного управління є трансформація цих інтересів і потреб у загальні для формування адекватних механізмів їх вирішення.

Таким чином, наявність ефективної ідеології принципово не обмежує права і свободи громадян, але допомагає уникнути центральної колізії процесу децентралізації влади, яка полягає в тому, що межа перерозподілу влади, функціоналу та ресурсів між центром і периферією є ситуативною і доволі важко фіксованою. За умови радикального посилення місцевих влад це може означати формалізацію центральної влади, що для унітарної держави неприпустимо. Диференціація політичної, економічної та соціальної сфери така, що дозволяє їм генерувати власні управлінські структури, що за умови розбіжності інтересів громад і центру може призводити до конфліктів. На нашу думку, саме наявність монолітизуючої ідеології на екзистенційному та дискурсивному рівнях дозволить нівелювати негативний вплив цієї колізії.

Крім того, підхід, який розділяє демократію як політичний режим і децентралізацію влади як феномен державного управління та права, теж є ідеологізованим, оскільки фіксує інструментальне ставлення до децентралізації,

притаманне ідеології лібералізму. Оминати ідеологізованість як включеність опису й уявлення про децентралізацію в умовний гранднратив включно з оцінними судженнями й аксіологічними настановами індивідів і спільнот практично неможливо з огляду на те, що наслідки децентралізації можуть і будуть піддані інтерпретації в суспільній свідомості в опорі не на повноту фактів і емпіричних даних, а саме на переважаючі формати репрезентації цих процесів у медіапросторі. Наразі йдеться не так про маніпуляції суспільною думкою, як про необхідність регулювання й контролю над можливостями це робити з боку політичних сил у межах політичного простору, що забезпечується якраз демократичними інституціями та механізмами децентралізованої влади.

Таким чином, ми стверджуємо, що ідеологія має суттєвий вплив на процеси децентралізації влади, що помітно насамперед за умови використання філософського аналізу цих процесів, а не формально-дескриптивного підходу, притаманного політології та соціології. Зрозуміло, що суб'єктивні й об'єктивні передумови децентралізації також пов'язані з ідеологічними підставами політичної діяльності, насамперед ідеологічним тлумаченням зовнішніх загроз існування України або особистими амбіціями політичних лідерів. Видається очевидним, що агентами й акторами, які просувають ідеї децентралізації як певні ідеологічні технології, є певні політичні сили, взаємодія яких формує політичний простір держави, адже саме ці сили розробляють конкретні способи й програми децентралізації та реалізують їх на практиці. Бачимо, що правові підстави як об'єктивний чинник можуть парадоксально бути вторинними щодо суб'єктивних підстав, таких як особисті ініціативи політиків і програми політичних сил, що знову ж таки доводить кореляцію між екзистенційним, дискурсивним, правовим, діяльнісним аспектами децентралізації як політичної практики.

Сучасні дослідники стверджують, що ідеологія присутня не лише в політичній практиці та «в окремих політичних ідеологіях політичних партій, у насиченості конкретних формувань політичних ідей у суспільстві, у змаганнях і дебатах між конкуруючими ідеологічними позиціями, які відбуваються в процесі розробки політики на різних рівнях держави, у політиці та практиці політичних інститутів, таких як планування, децентралізація, у державних інститутах, у

повсякденній взаємодії та суб'єктивності політиків і професіоналів, у рішеннях щодо планування та в матеріальних наслідках цих рішень» [149]. Ідеологія є не просто тлом чи бекграундом політичної діяльності, вона є, за висловом А. Б'юкенена, «пояснювальною потугою» будь-якої соціальності в сучасному світі: «Ідеологія є оцінювальною картою соціального світу» [155]. Неможливо звинувачувати ідеологічне підґрунтя соціальності в тому, що ідеології можуть позбавляти людей і спільноти свободи та пояснювати через це неефективність соціальної чи політичної дії, соціальну несправедливість, геополітичні конфлікти тощо.

Децентралізація влади, розглянута як елемент політичної ідеології, може навіть бути чинником лібералізації та гуманізації уявлень про політичну структуру і на рівні масової свідомості стати запобіжником соціальних конфліктів, напруги, а отже, фактором впливу на демократизацію політичного простору. Сучасний дослідник стверджує: «Державна влада, що опирається тільки на насилля і примус, не міцна та недовговічна, оскільки породжує в суспільстві зростаючу протидію. Тому вона об'єктивно потребує ідеології, тобто системі ідей, тісно пов'язаних із інтересами пануючого суб'єкта. За допомогою ідеології влада пояснює й виправдовує свої цілі та завдання, методи і способи їх досягнення, виконання. Ідеологія забезпечує владі певний авторитет, доводить тотожність її цілей народним інтересам і цілям.

На сьогодні видається безперечним те твердження, що стабільний стан ідеосфери будь-якої держави є одним із найважливіших умов його цілісності, запорукою ефективного державного управління, а також багато в чому тим необхідним елементом, який визначає духовно-моральне здоров'я суспільства. Вірно й зворотне: руйнування ідеологічного поля, втрата ціннісних орієнтирів, цілепокладаючих сенсів, перспектив розвитку згубні для держави та суспільства» [89, с. 96]. О. Марущак, пов'язуючи ідеологію та функціонування держави й уважаючи, що основою будь-якої ідеології як цілісного опису та пояснення політичної реальності є право і закони, які фіксують як структуру влади, так і будь-яку життєдіяльність у царині політичного і на рівні держави та суспільства, і на рівні індивідів і спільнот, практично обґрунтовує тезу про іманентність

ідеології в державі як управлінській структурі, яка має, об'єднуючи людей, запропонувати їм пояснення того, чому вони мають делегувати державі та органам влади право на здійснення владних функцій.

Погоджуючись із цим, видається доречним додати, що децентралізація влади під таким кутом зору не є лише формальним способом конфігурації елементів влади в системі, тобто не може бути розглянута суто інструментально, але з необхідністю має ідеологічний підтекст залежно від того, які ідеології чи їхній синтез використовуються актуальною державною владою як доктринальні. Саме тому в демократичних режимах процеси децентралізації влади лише оптимізують політичний режим як на рівні управління, так і на рівні його рецесії громадянами, оскільки суттєво поліпшують якість життя людей, доступність послуг державної влади на місцях та її ефективність.

Назагал можна констатувати, що ідеологія та децентралізація у функціонуванні держави є когерентними процесами і їх статична дескрипція не може бути повною поза врахуванням їхнього взаємовпливу в його процесуальності. Суттєво, що ця процесуальність здійснюється в правовому полі: «Системний аналіз інституційної структури європейських стандартів місцевого самоврядування засвідчив їх існування як складної системи правових інститутів і норм, яка перебуває в стані постійного вдосконалення та здатності давати своєчасні відповіді на виклики й потреби суспільства, залишаючись при цьому в правовому полі європейських демократичних норм і цінностей. Найбільш поширеною інституційною формою таких стандартів є хартії, конвенції, декларації та кодекси, які виступають у ролі нормативно-правових актів або документів, що не мають зобов'язуючого характеру, а натомість містять засадничі принципи, які визначають стратегічні цілі, демократичні норми й процедури діяльності органів місцевого самоврядування на тривалу перспективу. Їх осучаснення відбувається, зазвичай, через прийняття додаткових протоколів, угод, висновків, рекомендацій і резолюцій» [122, с. 189].

Суттєво також, що необхідність консолідації громадянського суспільства в ситуації прямої загрози існуванню держави жодним чином не виключає продовження впровадження й поглиблення процесів децентралізації влади,

оскільки наявність спільних цінностей, навіть за конкуренції ідеологій у правовому полі, не створює соціальної напруги, але забезпечує дотримання прав і свобод, насамперед свободи думки і права голосу. В аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень «Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу» (2019) зазначено: «На перший погляд перерозподіл повноважень у країні, що перебуває у стані війни й потребує сильного центрального управління та об'єднання всіх зусиль нації і ресурсів країни, може сприйматися як контрверсійний крок.

Проте реформа децентралізації влади сама по собі не провокує розвиток відцентрових тенденцій у країні та не призводить до напруження у відносинах між Центром та регіонами» [44, с. 5]. Безперечно, наступні кроки демократизації процесів децентралізації влади, такі як «конституційно-правовому забезпеченні самоврядування, демократичних перетворень на рівні регіонів (наприклад, створенні виконкомів обласних і районних рад з наданням їм належних повноважень), виборності голів обласних адміністрацій, запровадженні інституту призначених комісарів та префектів із суто контролювальними функціями, як це прийнято в більшості розвинутих країн світу» [72, с. 103] навряд чи на часі у воюючій країні, але на майбутніх етапах поглиблення процесів децентралізації видаються цілком логічними, оскільки навряд чи поставлять під загрозу єдність держави та принцип соборності. Умовою цього, звісно, є формування високої правової культури громадян, а також існування довіри до центральних органів влади та її авторитету на місцях.

Власне проблеми, пов'язані з децентралізацією влади в Україні, ще більш загострилися з початком повномасштабного вторгнення:

«— муніципалізм, муніципальна реформа та децентралізація публічної влади в їх людському вимірі в умовах викликів російсько-української війни;

— реалізація принципів місцевого самоврядування в умовах викликів російсько-української війни;

— формування мілітарного муніципалізму як симбіозу доктринальних та прикладних проблем місцевого самоврядування та децентралізації публічної влади в умовах викликів російсько-української війни;

– формування сучасних механізмів забезпечення та захисту прав людини у сфері місцевого самоврядування у фокусі досвіду зарубіжних держав і викликів російсько-української війни;

– розвиток прямої демократії та реалізація виборчого права у післявоєнний час у фокусі досвіду зарубіжних держав і викликів російсько-української війни;

– організаційно-правове забезпечення функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України;

– націобезпековий вимір ефективності реформи децентралізації публічної влади в умовах викликів російсько-української війни;

– унітаризм та захист території держави як просторової основи здійснення публічної влади в процесі децентралізації;

– розвиток місцевого самоврядування та децентралізація публічної влади у фокусі конституційно-правової відповідальності;

– організаційно-правове забезпечення відновлення місцевої економіки у контексті реформи децентралізації публічної влади в умовах викликів російсько-української війни;

– фінансова децентралізація в умовах воєнного стану;– екологічний вимір розвитку місцевого самоврядування та децентралізації публічної влади у фокусі викликів російсько-української війни;

– перспективи відновлення територіальних громад та значення міжмуніципального співробітництва у післявоєнний період;

– децентралізація та територіальні громади у контексті реалізації права на свободу світогляду і віросповідання тощо» [46, с. 7].

О. Батанов підкреслює необхідність «посиленого доктринального забезпечення» конституційно-правових, теоретико-правових, соціально-управлінських і прикладних проблем функціонування самоврядування та його інституціоналізації в умовах здійснення реформ децентралізації влади саме тому, що виклики воєнного часу загострюють наявні проблеми, але і чітко їх окреслюють, що дає змогу їх виокремлення й осмислення [46, с. 7].

Назагал проблематика п'ятої Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої проблемі децентралізації публічної влади в Україні,

чітко тематизує основні вектори сучасної візії феномену децентралізації: окрім традиційних питань, пов'язаних з децентралізацією виконавчої влади (О. Андрійко), впливом урбанізації на самоврядування й дотримання прав людини (Н. Бочарова), конституційно-правовим регулюванням децентралізації влади (М. Гультай), муніципальними реформами як фактом визнання місцевого самоврядування (В. Костицький), роллю місцевих омбудсманів у механізмах захисту прав людини (О. Марцеляк), людською безпекою як критерієм ефективності реформи децентралізації (М. Мельничук), подальшим дослідженням субсидіарності самоврядування (С. Рабінович), роллю децентралізації у сфері адміністративних послуг (В. Тимошук) та ін., були виокремлені питання, поставлені чи загострені соціальною ситуацією, зумовленою станом війни. Зокрема: ефективність військових адміністрацій як самоврядних органів (О. Стойко), децентралізація в умовах «крихкої» державності (В. Серьогін), взаємодія місцевого самоврядування та військової адміністрації (Н. Пархоменко), повоєнні перспективи децентралізації (А. Крусян), реалізації виборчого права у повоєнний час (Н. Камніська), організаційно-правове забезпечення самоврядування в умовах воєнного стану (І. Дробуш), поняття мілітарного муніципалізму (М. Баймуратов, Б. Кофман) та ін.

У контексті теми нашого дослідження найбільш релевантною видається проблема, концептуалізована О. Батановим, яка стосується людиномірності децентралізації, особливо в умовах війни як перевірки всієї системи управління та владної структури на стійкість в несприятливих умовах, яка так чи інакше зводиться до форм осмислення людиною власного місця в соціальній і владній системі набуття та прийняття соціальної і політичної ідентичності, адекватного екзистенційного переживання кризової ситуації та формування відповідних моделей поведінки, типів політичного волевияву тощо. Маємо зазначити, що філософський вимір децентралізації влади є своєрідною аперцепцією реакцій людини, спільнот і соціальних груп на кризу та загроженість наявного стану речей і відповідно готовність до дій, які можуть оптимізувати функціонування влади та гармонізувати стосунки влади й народу з метою збереження держави як

запоруки спільного майбутнього. Можна сказати, що наразі саме в людиномірному аспекті децентралізація державної влади як ідея, як проєкт і як частина ідеології засвідчує свою ефективність в умовах війни. Тому за умови збереження інституційної спроможності публічної влади результати децентралізації та її вплив на політичний простір будуть лише сприяти демократизації владної структури та політичного режиму України.

Наразі актуальною проблемою видається необхідність прийняття запобіжних заходів з метою уникнення економічної нерівності між регіонами, які може спричинити суто формальний підхід до такого типу децентралізації, як дивестування (передавання функцій планування та адміністративної влади недержавним суб'єктам, до яких можуть належати: громадські об'єднання, комунальні підприємства, інші суб'єкти, що самостійно виконують управлінські функції та надають послуги публічного характеру. В Україні до таких суб'єктів належать ще й органи самоорганізації населення, статус яких визначається ст. ст. 1, 14 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. [81] і Законом України «Про органи самоорганізації населення» від 11.07.2001 р.), адже відмінність у функціонуванні самоврядування у зв'язку з відмінними потребами у фінансуванні та скерованості економічного розвитку регіонів між умовно тилowymi та прифронтовими є очевидною. Тому з метою уникнення економічної нерівності та можливості забезпечувати розвиток у найбільш необхідних напрямках відповідно до специфіки потреб регіону має бути забезпечено чіткий контроль центральної влади, що, безумовно, є тимчасовим заходом, і законодавчо зафіксовано в конституційних положеннях про військовий стан.

Сучасні дослідники стверджують, що новоутворені територіальні громади в Україні лише накопичують досвід самоврядування на теренах фінансової політики: «Проте вже зараз до рук органів місцевого самоврядування передано інструменти, завдяки використанню яких у майбутньому можна досягти економічного зростання та забезпечити самодостатність на довгострокову перспективу. Водночас обставини, які впливають на становлення територіальних громад в нашій країні, виняткові (пандемія, російсько-українська війна). Це не

дає місцевому самоврядуванню, державній і регіональній владі «права на помилку», адже помилка може мати наслідком нівелювання перших вагомих результатів децентралізації. Відтак питання забезпечення самодостатності територіальних громад в кризових умовах актуалізується» [25]. Тому до наявних ознак розподілу повноважень, які виокремлює сучасний дослідник: 1) зафіксоване в законі розмежування повноважень між державними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; 2) наявність адміністративної автономії чи напівавтономії органів місцевої влади; 3) оптимізація владної структури місцевої влади для ефективного вирішення поточних питань поза контролем центральної влади; 4) перерозподіл фінансових потоків і наявність фінансування здійснення органами місцевої влади самоврядувальної діяльності [133], ми пропонуємо додати ще ознаку, яка передбачатиме присутність інституцій громадського контролю за здійсненням органами місцевого самоврядування делегованих їм повноважень, тобто забезпечення прозорості муніципального рівня та рівня громад.

Цікаво, що однією з центральних проблем в ефективному використанні спільних ресурсів для територіальних громад України може населення громади, вважатися неефективне використання інтелектуальних ресурсів що вказує не на низький освітній рівень наявних кадрів або муніципальних чи громадських закладів освіти, а швидше на відсутність системного підходу з використанням теорії графів та інших математичних чи інших формально-логічних методів. Дослідник стверджує, що «процесах децентралізації влади у вітчизняному соціумі є присутнім і діє ефект минулого досвіду, «колії» або «pathdependence problem», що негативно впливає на результати необхідних змін, гальмує процеси формування нових життєвих цінностей і моделей поведінки, в зв'язку з чим запропоновано використати для формування ментальності людських ресурсів громад і управління ними новий тип інституціональної домінантнокомплементарної мікс-матриці ($X-y=Y-x$), в якій поєднуються механізми редистрибутивно-ринкового регулювання економіки та комунітарноіндивідуалістської ідеології на засадах єдиних принципів патисипативного управління, а також доведено необхідність формування на цій

основі нових життєвих цінностей і ментальності людських ресурсів ОТГ засобами навчально-консультаційних впливів» [98, с. 183].

Слід зауважити, що за всієї поваги до арсеналу точних наук сфера соціального, особливо якщо йдеться про соціальну комунікацію, зміни в інерційних системах масової свідомості, колективної уяви та громадської думки, їхній інструментарій не є безвідмовно вжитковим, оскільки відпочатку спирається на припущення, яке функціонує як аксіома, про можливість застосування методу повної індукції до суспільств і спільнот як закритих множин, що інколи є або практично незастосовним, або забезпечує результати, які могли б бути легко досягнуті за умови простого застосування здорового глузду як кантівського розсудкового пізнання й опису реальності, соціальної в тому числі, в межах наявної системи семантичних категорій. Тому повна формалізація політичних концепцій, зокрема феномену децентралізації влади та її транскрипція мовою логіки предикатів чи математичної логіки видається доволі амбівалентним підходом. Хоча якщо йдеться про статистичні показники та виявлення тенденцій розвитку системи, як-от у випадку застосування інструментарію теорії дисипативних систем, тоді такий підхід може бути вельми ефективним.

Також викликає цілком логічні запитання імовірність виокремлення механізмів комунітарно-ідеалістської ідеології на основі принципів партисипативного управління, а також можливість сформулювати на цій основі нові цінності та «ментальності людських ресурсів», причому засобами консалтингу. Очевидно, що еклектичне поєднання економічного й політологічного підходів до теорії управління призводить до доволі нечіткого теоретичного висновку, хоча вихідна ідея з феноменологічної парадигми щодо інерційного впливу минулого досвіду видається вельми евристичною для дослідження феномену децентралізації влади. На нашу думку, чітке правове регулювання місцевого самоврядування та його владної діяльності, політична активність громадян і спільнот, незалежність судової влади та готовність суб'єктів муніципально-правових відносин захищати свої права в судах є головними запоруками як

ефективності децентралізації в цілому, так і поглиблення процесів демократизації суспільства, когерентних процесам децентралізації влади.

Саме ефективна правова держава та механізми захисту прав і свобод громадян можуть обумовити формування нових світоглядних моделей і ціннісних настанов, які б повністю завершили перехід від пострадянського атрактору колективізму як безвідповідальності до усвідомлення своїх прав і свобод як таких, що розгортаються через політичну активність і відповідальність за свої політичні дії, волевияв і вибір. Також важливо, що сприяння децентралізації разом з правовим забезпеченням є чи не єдиним (окрім апеляції до ідеології) способом подолати інерцію політичного й соціального патерналізму, який «виражався у слабкості і нерозвинутості структур громадянського суспільства та присутності «сильної» державної влади, яка узурпує багато суспільних функцій, обслуговує суспільство і особистість сукупністю дріб'язкових норм, регламентацій і приписів» [65, с. 10].

Таким чином, різноманітні підходи до поняття децентралізації так чи інакше вказують на ціннісний та ідеологічний виміри цього феномену, які укорінені в людину мірності соціального як простору людської діяльності, який зокрема формує і політичний простір.

Висновки до першого розділу

Поняття децентралізації влади з необхідністю передбачає не лише критерій цілевідповідності та ефективності структурних трансформацій владного поля, але і притаманну для гетерономних етичних систем орієнтацію на зовнішні щодо поведінкових спільні для людей цінності, тобто аксіологічне обґрунтування. Це своєю чергою повертає нас до платонівського вчення про ейдоси, оскільки однією з категорій є влада. І от саме її репрезентативні форми діалектично генеруються у смисловому полі, сформованому уявленнями про міру (наразі співвіднесеність частин цілого) та гармонію (наразі уявлення про універсальний баланс, рівновагу, відповідність всього всьому в межах системи). Таким чином, можемо припустити іманентну онтологізованість функціональних і структурних

інваріантів влади (що включає в себе уявлення та інтуїції щодо розподілу та децентралізації) в античній традиції, що суттєво вплинуло на розвиток цих уявлень в подальшому становленні людської цивілізації, політичної та філософської культури.

Присутність ідеї децентралізації в західній традиції іманентна політичному дискурсові назагал, оскільки узгодження окремішності людської особи, її досвіду, зокрема й політичного, та колективних форм співіснування і взаємодії є стрижневим питанням будь-якої політичної дескрипції і тим більше політичної діяльності. Під цим кутом зору можемо припустити, що децентралізація як така та децентралізація політичної влади є проєкцією аналітичних когнітивних механізмів на сферу соціального і тому невіддільна від політичної теорії та практики, що пропонуємо позначити як аналітично-дискурсивний характер концепту децентралізації.

Децентралізація влади в історико-філософському та соціокультурному вимірах і відповідних ретроспективах може бути розглянута як соціально-політична тенденція до подрібнення центрів влади відповідно до ареалів розселення спільнот, соціальної та культурної географії, постановня крупних поселень, таких як поліси чи міста; власне, будь-яка децентрація цілого пов'язана з політичною практикою здійснення влади на місцях, регіонально, територіально, локально; або як така феноменологічна візія структури влади, яка укорінена у когнітивних механізмах людської свідомості, здатності людини до створення дескрипції реальності та осмислення соціально-політичних практик як узгодження індивідуального та групового, особистого та колективного. Адже система «Я – суспільство» є багаторівневою та багатовимірною, передбачаючи як горизонтальні зв'язки, так і вертикальні, причому критерії поділу цілого на групи нормативно залежні від соціального статусу та ступеню долученості до влади, суверенітету, авторитету тощо. Тому ми пропонуємо згадані два аспекти розглядати як метатеоретичні підстави феномену децентралізації влади.

Процесуальність практик децентралізації, їх вплив на формування колективної та індивідуальної ідентичностей дозволяють стверджувати не лише онтологічну природу цих процесів, але і їх посутній вплив на тезаурус культури

та смислогенерацію. Ми пропонуємо позначити цю ознаку децентралізації влади як культурно-комеморативну обумовленість.

Принцип комплементарності має бути інтерпретований як засадова смислогенеративна настанова концептуалізації феномену децентралізації влади, оскільки зворотна залежність між центрами влади не просто визначає їхнє співвідношення, але і безпосередньо впливає на формати і модуси перебігу політичних процесів і актуалізує питання контролю над функціонуванням владних механізмів, їх пріоритетності та пов'язаними з цим процесами формування громадської думки, окреслення функціональних ідеологічних конструктів, формування уявлень про належне, політичну норму у масовій свідомості та колективній уяві.

Людиномірність феномену децентралізації закорінена у самому переході від загального до одиничного, від більших спільнот до менших і від менших до громадянина. Людиномірність децентралізації не тотожна процесам демократизації суспільства, оскільки перша стосується швидше гуманітарної візії політичної реальності, її феноменології та екзистенційного переживання, тоді як друга є досяжною для кваліметричної оцінки і репрезентується наборами ознак і маркерів політичного простору, інакше кажучи, стосується інтеріорного й екстеріорного аспектів картини світу, наукового образу світу й дескрипції реальності посередництвом семіотичного коду мови. Тому децентралізація влади під задекларованим нами філософським кутом зору передбачає розгляд культурної політики, що формує суспільні цінності, впливає на соціальну комунікацію та базову ідеологію.

Децентралізація влади, розглянута як елемент політичної ідеології, може навіть бути чинником лібералізації та гуманізації уявлень про політичну структуру і на рівні масової свідомості стати запобіжником соціальних конфліктів, напруги, а отже, фактором впливу на демократизацію політичного простору.

Маємо зазначити, що філософський вимір децентралізації влади є своєрідною аперцепцією реакцій людини, спільнот і соціальних груп на кризу та загроженість наявного стану речей і відповідно готовність до дій, які можуть

оптимізувати функціонування влади та гармонізувати стосунки влади й народу з метою збереження держави як запоруки спільного майбутнього. Можна сказати, що наразі саме в людиномірному аспекті децентралізація державної влади як ідея, як проєкт і як частина ідеології засвідчує свою ефективність в умовах війни.

Розділ 2. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ЕКСПЛІКАЦІЇ ПОНЯТТЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Відпочатку обговорення й осмислення в українській науковій думці проблематики, пов'язаної з феноменом і процесами децентралізації влади, особливо від 2014 року, коли було здійснені перші реальні кроки в цьому напрямку, накопичено значний обсяг як теоретичного матеріалу, так і емпірично-статистичної аналітики. Втім, слід зазначити, що розгляд проблематики децентралізації усталено відбувався в межах об'єктного розгляду цього явища, який передбачає насамперед дескриптивну фіксацію його ознак і механістичне тлумачення процесів, що їх передбачає децентралізація, попри те, що як соціальний феномен вона з необхідністю зачіпає і проблематику філософської антропології, соціальної психології та етики, феноменології та меметики, філософії інформації тощо.

Власне йдеться про людський вимір процесів децентралізації, який часто-густо губиться за статистичною інфографікою, символно-формульним апаратом та формалізацією соціального як засадничим методом створення моделі явища. На нашу думку, навіть часткове усування з фокусу уваги проблематики екзистенціальних аспектів соціального, які суттєво позначаються на політологічних і соціологічних його вимірах, вже не кажучи про повну елімінацію, є контрпродуктивними. Адже сучасні трансформи політичного простору, геополітичних процесів, кризовий стан політичних режимів, які уважалися, як-от демократія, стабільними, вказують на те, що у XXI ст. соціальні та політичні відношення і відповідні системи входять у зону турбулентності, не в останню чергу пов'язану з процесами цифровізації форм людського життя, соціальної комунікації та смислогенерації, насамкінець простору й тіла людської культури. Саме з цим пов'язана чергова криза гуманізму та так званих колективних цінностей чи то Заходу в цілому, чи то Європи, тобто будь-якої великої сукупності людей і держав як соціальних утворень, які мають підстави для утворення спільної аксіологічної ідентичності. Загрожено саму раціональність осмислення й оцінки людський стосунків і відношень, що повною

мірою відображається в соціальних і політичних системах. Тому спроба розглянути феномен децентралізації влади під кутом зору соціальної філософії не має випускати з поля зору екзистенційні, поведінкові й когнітивно-інформаційні аспекти цього явища. Соціальна філософія наприкінці першої чверті XXI ст. не має просто фіксувати наявний стан речей, але має пропонувати евристичні та ефективні смислогенеративні моделі в соціокультурному контексті, який стрімко змінюється.

2.1. Концептуалізація феномену децентралізації у соціологічній та політологічній поняттєвих парадигмах

Підхід до феномену децентралізації влади під кутом зору політології та соціології як наук про суспільство саме з огляду на предмет цих дисциплін фіксує лише окремі аспекти й ознаки цього явища. Це не означає, що такий підхід створює некоректні моделі, але пам'ятаючи, що з точки зору Аристотелевої логіки будь-яке часткове знання тотожне хибі, слід проблематизувати специфіку соціологічної та політологічної візії феномену децентралізації влади. Філософське бачення цієї проблеми, на нашу думку, якраз і має полягати у використанні прийому масштабування водночас з розглядом екзистенційних і соціально-психологічних аспектів тих змін, які привносить у життя людей децентралізація. Ідеться про те, що цей процес навряд чи можна розглядати лише як інструментальну оптимізацію владної структури, причому таку, яка здійснюється з чітко визначеними ситуативними цілями. З'ясування саме гуманістичного потенціалу децентралізації виглядає надзавданням її філософського розгляду, адже філософування є самоздійсненням і такою людською діяльністю, яка конститує саму природу людини.

Таким чином, описовий і статистично-математичний підходи, які, на перший погляд, видаються цілком логічними та доречними стосовно феномену децентралізації з'ясовують свою недостатність, оскільки випускають з поля зору суб'єктивність людської соціальної та політичної дії, а якщо навіть беруть це до уваги, то зазвичай з метою окреслення формату впливу на людей чи спільноти.

Назагал ми обстоюємо точку зору, за якої децентралізація влади може бути ефективно здійснена лише в такому соціумі, для таких спільнот і соціальних груп та окремих індивідів як соціальних і політичних акторів, які до цього готові. Інакше гіпотетичні негативні наслідки децентралізації в результаті можуть превалювати над перевагами. Під таким кутом зору децентралізація є акт і процес соціальної та політичної інтеракції між владою і громадянами в межах правової держави і громадянського суспільства, її вектор рівноскерований як від центру до периферії, від управлінських еліт до громадян, так і навпаки.

Традиційний підхід до децентралізації влади як до насамперед соціологічного чи політологічного об'єкта дослідження представлений у значній кількості досліджень, зокрема колективних монографіях за редакцією Р. Плюща «Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні» [93] і «Місцеве самоврядування в Україні: євроінтеграційний шлях» [92]. С. Романюк у своїй монографії «Децентралізація: теорія та практика застосування» наголошує на тому, що кваліметричний підхід до цього явища демонструє свою недостатність через отримання суперечливих результатів, а також зауважує, що переважно розглядаються соціальні й економічні наслідки цих процесів на противагу політичним: «Існування широкої в міжнародному масштабі реформи в цій сфері викликає принаймні два питання: чи очевидними є емпіричні підтвердження, що децентралізація повсюдно сприяє розвитку країн, регіонів, громад? Чому рівень централізації залишається достатньо високим, а останнім часом у різних країнах активізується процес, який отримав назву «рецентралізація»? Більшість науковців, які досліджують наслідки здійснення децентралізації, дають неоднозначні відповіді: в одних країнах децентралізація покращує надання публічних послуг, погіршуючи або залишаючи їх незмінними в інших. Теоретичні висновки, що базуються на численних моделях, не підтверджуються такими ж численними прикладами, часто навіть в одних і тих же країнах. Широкий спектр отриманих результатів, які по-різному трактують вплив децентралізації на окремі сфери суспільного життя, може пояснюватися кількома обставинами, у тому числі: різноманітними підходами до визначення децентралізації; відмінними моделями, що використовуються для оцінювання;

недостатньою точністю отриманих результатів; неможливістю виокремити та оцінити дію тих чи інших факторів, які впливають на розвиток одночасно із децентралізацією» [110, с. 3]. Власне, теоретична база цього процесу розглядається дослідником у межах концепції континууму державних систем (В. Оутс) як гранично умовна модель, що фіксує простір, в якому соціальне, політичне, економічне та власне людське, екзистенційне складно взаємодіють: «...централізацію та децентралізацію можливо уявляти двома крайніми станами єдиного континууму, що характеризує державно-управлінський простір, де відбувається прийняття різноманітних публічних рішень» [110, с. 4].

В опорі на теоретичну традицію дослідник розрізняє підхід до децентралізації з точки зору теорії державного управління та теорії політичних наук: якщо перша зосереджується на ефективності управління, функціонування ієрархічного та функціонального розподілу прав, повноважень і ресурсів, наданням владних послуг тощо, то друга розглядає децентралізацію під кутом зору її можливого впливу на формування, усвідомлення, трансляцію переконань, політичних поглядів, а також участь у політичних процесах, артикуляцію й аналіз інтересів влади та громадян, колізій між інтересами різних груп і спільнот у політичному просторі. Бачимо, що такий підхід розглядає процес децентралізації поза людською оптикою, намагаючись окреслити це явище в масштабі цілих суспільств, тоді як стан, ознаки та якості включеності в цей процес спільнот і громадян фіксуються й аналізуються в опорі на соціологічні дані.

Показово, що М. Горбатюк, аналізуючи проблеми впровадження децентралізації та розглядаючи економічний, соціокультурний і психологічний фактори спротиву реформам, вказує на появу «у суспільній свідомості низки побоювань, пов'язаних з децентралізацією, які, врешті-решт, стали факторами сповільнення темпів реформи:

а) страх, що внаслідок об'єднання населених пунктів у одну громаду відбудеться зменшення об'єктів соціальної сфери (об'єднання/закриття шкіл, дитячих садочків, амбулаторій та сільських рад);

б) страх перед посиленням локальних еліт, коли не буде сільради – не буде села, а місцеві «князьки» чинитимуть беззаконня. Згідно із даними соціопитувань

такого сценарію побоювалося 21,0% респондентів у листопаді 2014 р., 26,8% – у 2016 р., 28,7% – у 2017 р., 22,7% – у 2018 р. та 29,7% – у 2020 р.;

в) страх перед скороченням населення і зникненням малих населених пунктів, уявлення децентралізації як своєрідного акту геноциду, спрямованого на винищення українського села. Такі побоювання були поширеним явищем. Згідно із даними соціологічних опитувань, у листопаді 2014 р. на депопуляцію в якихось районах як негативний очікуваний наслідок реформи децентралізації вказувало 8,1% опитаних, 2016 р. – 14,7%, 2017 р. – 15,9%, а у 2018 р. та 2020 р. їх кількість становила близько 22%» [32, с. 32].

Тобто, коли йдеться про такі «прояви суспільної кризи, як бідність населення та пов'язаний з нею низький рівень критичного мислення, недостатня поінформованість і погана комунікація між народом та владою» [32, с. 32], дослідник фіксує острахи та побоювання, які вказують не лише притаманний людям і спільнотам острах змін, але і на неготовність населення приймати реформи, зміст яких не осмислений і не привласнений як власна позиція, а нав'язаний владою. Причому мова не про те, що слід починати реформи з інформаційних кампаній у медіапросторі, оскільки це є очевидним, а про впливи на соціально-політичні атрактори в масовій та індивідуальній свідомості, зміну базової моделі політичної поведінки, соціального габітусу (П. Бурдьє). Саме тому описовий підхід, який лише фіксує наявний стан речей і динаміку змін, потребує доповнення та філософського розгляду й аналізу, оскільки можливо розуміння ситуації «зсередини і знизу» з боку тих громадян і громад, які є безпосередніми учасниками реформ, і розуміння саме на рівні соціальної філософії, філософської антропології, соціальної філософії буде спроможне суттєво оптимізувати як динаміку реформ, так і якість їхнього впровадження. Існування моделей децентралізації залежно від напрямку їхньої скерованості в політичній теорії (згори донизу – top-down, знизу догори – bottom-up) лише фіксує роль центральних органів влади та формат і процедури їхньої діяльності в здійсненні реформ. Учасниками процесу тут є суб'єкти, об'єкти влади, формати й засоби управлінської та політичної взаємодії між ними в межах правового регулювання умов цієї взаємодії. Справді, політологічний підхід та підхід теорії державного

управління обумовлює ситуацію, за якої «переважна більшість учених інституціоналізацію управління в умовах децентралізації досліджує за методологічною схемою, що спирається на наукові методи історизму, компаративізму та системного аналізу... наукові праці вітчизняних дослідників можна розділити на дві групи. До першої групи слід віднести праці, в яких тематика реформи децентралізації розглядається як складник регіональної політики держави з позицій адаптаційного підходу шляхом аналізу досвіду європейських країн та власного історичного досвіду, до другої – праці, у яких децентралізація досліджується як сучасний тренд реформування державного управління. Загальнонауковою проблемою в цих дослідженнях є розробка методології аналізу конституційного та адміністративно-правового аспектів регіоналізації України у контексті тенденцій національного розвитку» [11, с. 19].

Акцентування методології, яка передбачає опору на створення моделі як схеми, засвідчує недостатню увагу до реалізації принципу публічності «в системі «людина – суспільство – держава (влада)»», результатом чого є «розвиток національної держави на основі максимального наближення влади до громадян» [11, с. 22]. Адже згадана публічність наразі може означати лише досяжність інформації та її придатність до вимірювання, але не бере до уваги інтерпретативний потенціал колективної уяви та масової свідомості, які наразі, як у часи докантової філософії, позначають людську свідомість як пасивного учасника пізнавального процесу та будь-якої діяльності, політичної в тому числі. Розглядати людські спільноти в епоху цифрової комунікації лише як об'єкт реформ і докладання владних зусиль з реформування й оптимізації взаємодії між ними на горизонтальному та вертикальному векторах політичного простору видається недостатньо ефективним. Тому ми пропонуємо виокремити ще один аспект процесів децентралізації влади, який стосується формування моделей групової та індивідуальної поведінки в політичному просторі та позначити його **як інформаційно-консенсусний**.

Дослідниця зазначає, що «взаємодія груп інтересів з владними структурами та між собою через систему формалізованих і неформалізованих зв'язків є основою налагодження і підтримання консенсусних відносин в межах

демократичного політичного устрою. Діяльність кожної групи інтересів важлива, оскільки всі вони спільно створюють плюралістичне середовище для вироблення державної політики. За умови представленості інтересів лише невеликої кількості груп позитивний ефект їх діяльності фактично втрачається, оскільки вже не можна говорити про них як про канал зв'язку між суспільством і державними органами та про забезпечення ними представництва інтересів суспільства» [41, с. 90]. Зрозуміло, що в контексті концепції партисипативної демократії політична участь громадян у вирішенні владних питань тлумачиться гранично широко. Це стосується не лише виборів, але і обговорення підготовки прийняття політичних програм, ухвалення рішень, форматів і перебігу їх ухвалення та впровадження в життя, що, безумовно, стосується децентралізації влади, позаяк без якнайширшої участі громадян, власне партиципації, здійснення самоврядної влади неможливе в принципі. Децентралізація влади передбачає громадян не лише через їх пасивне сприйняття інформаційних меседжів влади через дискурсивні практики та формування позитивного символічного образу влади в медіапросторі, а й через формування окремих смислових патернів у політичній картині світу громадянина чи спільноти, яка, очевидно, тісно корелює з філософською картиною світу. Ідеться наразі про таке налаштування інформаційного поля та феноменологічного горизонту смислів, в яких ідея децентралізації влади логічно слідувала б з дескрипції наявного стану речей та уявлень про політичний простір і політичну діяльність.

Зауважимо, що такий підхід не є маніпулятивним, оскільки не фреймує інформаційне поле, залишаючи доступ політичних акторів як когнітивних агентів до інформації максимально доступним і вільним. Таким чином, політичний простір, розширюючись за рахунок збільшення кількості його учасників, складається зі все більшої кількості елементів, але при цьому політична структура влади може залишатися статичною, централізованою чи рецентралізованою, що у випадку партисипативних демократій є контрпродуктивним.

Сучасний дослідник стверджує: «...політичну участь розглядають як основу розвитку сучасного громадянського суспільства і його взаємодії з

державою. Таке її розуміння розширює простір політики, суб'єктами якої, в контексті партисипативної демократії, все частіше стають неполітичні об'єднання громадян (профспілкові, екологічні та інші організації, «групи інтересів» та «групи тиску» тощо), тому природно, що поряд з терміном «політична участь» для опису аналогічних феноменів використовують також термін «громадянська участь». Отже якщо в ширшому значенні у понятті політичної участі переважає акцент на рутинні форми політичної поведінки, то у вузькому (специфічному) значенні це поняття спонукає до аналізу тих її форм, які передбачають самодіяльність, самоорганізацію, самоврядування громадян. Вони можуть бути як конвенційними, так і неконвенційними. Під конвенційними формами мають на увазі політичну поведінку, яка використовує інституційні канали і є прийнятною для домінуючої політичної системи. Під неконвенційними – ту, яка кидає виклик чинним інститутам і панівним нормам або ж відкидає їх» [118, с. 9]. Слід зазначити, що позірною як схвалення, так і спротив у політиці децентралізації влади мають відбуватися в межах конвенційних форм політичної дії та взаємодії, але це не завжди так, оскільки реакцією на децентралізацію чи централізацію влади може стати, наприклад, мережева практика громадських рухів під загальною назвою префігуративної політики [138, с. 257].

Тому, наприклад, у процесах децентралізації влади, особливо в умовах воєнного стану, префігуративна політика як формат взаємодії влади та громадянського суспільства може набувати і набуває вигляду спільних зусиль як кооптації: «елементи префігуративної політики, які позірною кидають виклик державоцентристському підходу, насправді можуть прислужитися ефективним трансформаціям соціальної та політичної системи на основі вироблення спільного з владою бачення майбутнього країни і суспільства. Тобто префігуративна політика не конче має протистояти державі і владі, оскільки політичні цілі активістів і соціальних груп, які вони представляють, у визначальних моментах можуть співпадати з інтересами владних еліт» [71, с. 749]. Таким чином, активність політичної людини, яка визначається її поінформованістю, мотивацією та цінностями, яку б типологію за критерієм ступеню залученості до влади ми не використовували (М. Каазе, А. Марш,

Л. Мілбратс) засвідчує ступінь розвитку громадянського суспільства та ефективність його зв'язків з правовою державою.

І якщо намагатися поєднати прагматично-інструментальний підхід, згідно з яким політична взаємодія аксіологічно не зумовлена і є лише участю у грі, правила якої нав'язані ззовні, та гуманістичний підхід, згідно з яким саме аксіологія зумовлює політичну активність, а не прагнення влади як контролю чи майнові інтереси, то маємо визнати, що сучасний політичний актор жодним чином не може бути розглянутий як пасивний фігурант задіяних владою чи політичними силами процесів. Це може означати, що політична поведінка та політична участь стосовно феномену децентралізації влади лише демаркують діяльність громадян за професійною ознакою – фахових політиків і тих, що ними не є. Тоді як самоврядування як самоорганізація є прямим свідченням реалізації громадянами свого права на владу та політичної участі як присутності в політичному просторі. Бачимо, що децентралізація внутрішньо споріднена з процесами політичної участі, можна навіть сказати, що процеси децентралізації влади експлікують політичну участь як тип соціальної та соціально-політичної дії, а також екзистенціал людини. При цьому процеси децентралізації влади укорінені насамперед у колективному характері влади та процесуальності групової дії, отже, в індивідуальній і масовій свідомості, соціально-філософських і соціально-психологічних підставах політичної поведінки, аксіологічних настановах, світоглядному знанні тощо, а не теоретичних конструктах політології, соціології чи теорії державного управління, які дедуктивно моделюють соціальні та політичні процеси, працюючи в результаті з формальною дескрипцією соціальних і політичних явищ.

Таким чином, можна говорити про *екзистенційно-аксіологічний* тип політичної поведінки, який практично тотожний політичній участі у владі в партисипативній демократії і який експлікується в процесах децентралізації влади, залучаючи до неї громадян, спільноти та соціальні групи, які можуть утворювати групи інтересів, політичні лобі тощо. Неможливо не погодитися з твердженням, що «саме суб'єктивні показники відображають найсуттєвіші аспекти якісної специфіки політичної участі, її розвитку, переходу від нижчих

рівнів до вищих, відкривають перспективу здійснення її своєрідної диференціальної діагностики» [118, с. 16]. Причому зауважимо, що наразі суб'єктивність тлумачимо в екзистенційно-філософському, а не біхевіористсько-психологічному розумінні. Тому коли йдеться про так званий консенсуалізм у політиці, то можна стверджувати, що якщо це поняття тлумачити як досягнення оптимального консенсусу в межах системи політичного простору, політичних інституцій, держави та громадян, то досягнення такого стану прямо залежне від ступеню централізації/децентралізації влади й ефективного перебігу процесів прийняття й упровадження владних рішень, що своєю чергою залежить від типу конфігурації владної структури.

Як видається на перший погляд, процеси децентралізації влади, збільшуючи кількість політичних учасників у прийнятті та впровадженні владних рішень мали б ускладнювати ситуацію з консенсусом, але більш уважний розгляд цієї проблеми засвідчує, що децентралізація влади відпочатку орієнтована на пошук угоди, домовленості та компромісу інтересів, є більш ефективною, ніж жорстка владна вертикаль, оскільки остання апелює до примусу, безумовного та буквального виконання розпоряджень, навіть якщо вони в місцевих умовах не видаються доречними. Тобто, розуміючи, що політичний консенсус і консенсус щодо децентралізації влади передбачає колізію та зіткнення інтересів, все ж є найбільш ефективним у масштабі цілого суспільства та держави, ніж примус, оскільки може врахувати більшу кількість точок зору політичних акторів «У демократичному суспільстві консенсус ґрунтується на гарантуванні прав і свобод особистості, на принципі рівності щодо визнання інтересів, прагнень і цінностей не тільки суб'єктів, але і об'єктів політичного процесу. І тільки при такому підході можливо подолати суспільні конфлікти, прийти до порозумінню, згоди, без чого неможливі ані стабільність, ані подальший цивілізаційний розвиток суспільства» [58, с. 24].

З іншого боку, консенсусно-екзистенційна візія процесів децентралізації влади змушує розглянути під цим кутом зору поняття політичної суб'єктності, яке традиційно визначається як спроможність суб'єкта як когнітивного агента та політичного актора впливати на політичний простір у межах суспільно-

політичної процесуальності завдяки спроможності до усвідомленої ціннісно відповідальної політичної участі в житті суспільства та держави. На нашу думку, окрім здатності аналізувати детермінанти й атрактори політичної поведінки, тобто здійснювати політичну рефлексію як запоруку «життєстійкості особи» [69, с. 11], слід окремо розглянути такі риси суб'єктності, які прямо дотичні до можливості людини бути частиною парцитипативного політичного режиму, тобто брати участь у політичній діяльності та ідентифікувати себе як частину політичного простору. Маємо на увазі, що процеси децентралізації влади якраз і передбачають формування уявлень про самоврядування як специфічний тип ідентичності особи, спільноти чи громади, якого вона набуває в процесі перерозподілу владного функціоналу й ресурсів, осмислення власної участі в цих процесах і відповідних трансформацій філософської картини світу.

Інакше кажучи, децентралізація, яка є розгортанням самоврядування, має змінювати рецепцію політичної реальності людьми та спільнотами і відповідно впливати на цю реальність, змінюючи вже її. Така інтеракція позначається нами як *суб'єктно-ідентичнісний вимір* децентралізації влади.

Поруч з розумінням політичної участі та політичної поведінки сучасна філософська й політологічна думка розглядає в контексті децентралізації влади поняття політичного впливу. У контексті теми нашого дослідження це поняття може фіксувати модуси соціальної комунікації та формати взаємодії владного й громадянського дискурсів в політичному полі та медіапросторі, що в інформаційному вимірі формують політичний простір як простір інформаційного обміну насамперед, а політичної дії – у другу чергу. Така черговість окреслює раціональність як засадничу вимогу до політичної діяльності включно з процесами децентралізації влади, якщо вони апелюють до фундаментальних для західної цивілізації й культури понять блага, свободи та справедливості. Ідеться навіть не про аксіологічну детермінацію політичної дії, швидше ми говоримо про те, що формат трансляції інформації (наприклад, критеріальний маклуєнівський поділ медіа на гарячі й холодні в українському медіапросторі [134]) визначає спосіб впливу, таргетовану аудиторію, гіпотетичні реакції індивідів і спільнот, а отже, і власне сам політичний вплив. Політичний

вплив – це «низка дій певного та визначеного суб'єкта з ненасильницьким характером, що мають на меті зміни наявного «статусу-кво», поведінки суспільства, інститутів чи конкретного індивіда. У вужчому розумінні, поняття політичного впливу можна звести до взаємовідносин між суб'єктами політики (із невизначеними переліком, хто саме є суб'єктом політики, як от особа чи окремий інститут) з метою отримання різноманітних дивідендів чи вигод» [117, с. 32].

Така інтерпретація політичного впливу перетворює його на категорію, що фіксує спосіб взаємодії між політичними суб'єктами на підставах узгодження інтересів і цілевідповідності, тобто політичний вплив, на думку, Б. Сітарського є не ознакою, а категорією, яка визначає політичні процеси, зокрема і процеси децентралізації. З використанням математичних і статистичних методів дослідник доводить, що політичний вплив, який чинився зокрема народними депутатами Верховної Ради останніх двох скликань через виділення державних субвенцій з метою фінансування соціально-економічних проєктів в об'єднаних територіальних громадах, став механізмом політичної агітації в прямій чи непрякій формі, що здійснювалася через медіа та інформаційно-комунікаційні платформи.: «...політичний вплив на процес створення та функціонування громад є однозначним чинником, що лише підкреслює важливість таких досліджень, як наше. Такий політичний вплив є характерним як для регіональних рівнів, так і для загальнодержавних. Суб'єктами впливу є різні групи та політичні еліти, але досить часто їхня мета – це реклама, агітація, збереження влади, збереження контролю над ресурсами. З іншого боку, головними об'єктами впливу є саме жителі громад, якими маніпулюють для отримання електоральних вигод. Головними ресурсами політичного впливу здебільшого є саме фінансові ресурси, вони ж одночасно досить часто і є головними інструментами політичного впливу» [117, с. 39].

Таким чином, владні механізми через доступ до ресурсів можуть спотворювати перебіг децентралізації влади, перетворюючи процеси, пов'язані з нею, на торгівлю преференціями, популістське роздування репутації політичних сил, навіть політичний шантаж з метою досягнення контролю над електоральними групами. Такий стан речей є глибоко тривожним і актуалізує

проблематику аксіології та набуття ідентичності власне формування філософської позиції як соціальної та політичної через залученість до процесів децентралізації влади. Присутність політичного впливу, скерованого на муніципалітети, об'єднані територіальні громади, постає наявною політичною реальністю на всіх рівнях політичної влади через контроль фінансових та адміністративних ресурсів [117, с. 41–42]. Це в принципі може заперечувати як фундаментальний зміст децентралізації, так і будь-які політичні наслідки політичних процесів, пов'язаних з нею. На нашу думку, це вкотре підтверджує тезу про стратегічне значення децентралізації влади для зміни усталених патерналістських тенденцій, притаманних авторитарним політичним режимам і які в Україні разом з корупцією та корупційними політичними впливами є рецидивами політичної поведінки, притаманної пізньому СРСР.

Децентралізація влади має не просто здійснити певні процедури, поміняти владну структуру, реформувати державне управління, змінити обриси територіальних кордонів і механізми фінансування в самоврядних одиницях – містах, селах і громадах, вона має на меті трансформацію світоглядних і ціннісних настанов громадян, адже просте мавпування досвіду західних демократій у цій царині, яке зачепить лише зовнішні аспекти розподілу й переконфігурації влади, ресурсів і владної структури, не буде кардинальним невідворотним зламом усталених неефективних і ціннісно й етично нелегітимних механізмів взаємодії влади та громадян. Хоча з економічної та управлінської точок зору «стратегічною площиною інституційних реформ в Україні є поступова трансформація існуючої системи публічного та регіонального управління з метою її наближення до стандартів європейських країн. Зазначені перетворення потребують обґрунтованого аналізу та відповідного інструментарію забезпечення сталого розвитку регіонів як головної мети сучасного регіонального менеджменту» [77, с. 81], головна мета децентралізації, її надзавдання – це, безперечно, перетворення громадян, подібно до античного смислового комплексу пайдеї. У процесі децентралізації влади ефективність досягається через політичну організацію суспільства, кожен учасник якого має чітко окреслену філософську позицію як політичний актор,

адже саме поняття умовного центру й маргінесу та умовного вектору передавання й перерозподілу ресурсів насамперед фіксує зв'язки між людьми, а вже потім географічну локалізацію спільнот, тобто політична влада й функціонал, ресурсне забезпечення, суб'єктивність політичних акторів як їх залученість до прав і обов'язків розподіляються між людьми та спільнотами, а не між територіями.

Важливо, що децентралізація як перерозподіл, як реструктуризація наявної структури є процесом, обумовленим як мотивацією влади та її законодавчими рішеннями, так і станом масової свідомості та актуальним порядком денним свідомості політичної, тобто колективною уявою та громадською думкою. У цьому сенсі нормативний вимір ціннісних настанов може бути розглянутий як критерій готовності суспільства до децентралізації і водночас як важіль впливу на перебіг її процесів. У такій ситуації все залежить від інтерпретативного сценарію, який не можна запустити рішенням законодавчого органу і який формується та здійснюється в межах соціальної комунікації, інформаційної взаємодії в медіапросторі й тілі культури.

Є. Борінштейн, міркуючи над проблематикою соціально-девіантної поведінки, зауважує, що «різна оцінка одного і того ж вчинку в залежності від цінностей суспільства, соціальних і культурних норм. Один і той же вчинок може кваліфікуватися одним суспільством як норма, а іншим – як відхилення» [17, с. 30]. Таким чином, спосіб політичної організації та інтерпретативні моделі політичної поведінки є взаємозалежними та нерозривно пов'язаними в постійних смислових інтеракціях.

Назагал і людство можна розглядати як сукупність політично організованих суспільств, і запорукою принципу цієї організованості є раціональний формат прийняття політичних рішень, які визнаються спільними та загальнообов'язковими для всіх учасників цієї політичної системи та соціального організму. Розподіл і перерозподіл влади, децентралізація за таких умов є насамперед посиленням відповідальності, яка передбачає активізм – соціальний, політичний, економічний, світоглядний, і формування та прийняття специфічного типу ідентичності, який пов'язував би людину чи спільноту з

певним політичним локусом (наразі вживаємо термін у соціально-психологічному сенсі як локус контролю) та географічним топосом залучення до політичного простору, причому не за фактом народження чи перебування, належності до ареалу культури чи етносу, а за особистим свідомим вибором, який, кірм раціональних підстав, має також екзистенційне обґрунтування.

Під таким кутом зору для політичного режиму демократії, в якому особисті свободи і права громадян є визначальною цінністю, а народ – джерелом влади, децентралізація є не просто природним чи логічним процесом, вона впливає із самої його сутності, адже фіксує службовий та інструментальний характер влади щодо громадян і спільнот, правової держави щодо громадянського суспільства.

А. Умланд, оцінюючи децентралізацію як недооцінену реформу, стверджує, що в Україні вона має особливе значення, адже «європеїзуючий, антисепаратистський і дифузійний потенціал робить децентралізацію особливо значущим аспектом поточних соціально-політичних перетворень в Україні. Через деякі специфічно пострадянські політичні виклики, на які відповідає децентралізація, підриє з її допомогою імперських замашок, а також підтримку державної єдності ця реформа в Україні має більше значення, ніж інші по суті аналогічні процеси передачі національної та регіональної влади на муніципальний і місцевий рівні в інших частинах світу. Ні відторгнення царсько-комуністичної імперії, ні утворення нових національних держав на пострадянському просторі ще не завершені. Децентралізація може стати одним із основних інструментів для мирного вирішення цих двох складних завдань. Коли місцеві громади – чи то в міському, сільському або змішаному контексті – беруть на себе основні політичні завдання та державні фінансові кошти, тоді імперські плани й сепаратистські гасла втрачають своє значення. Більш того, децентралізація може допомогти стримати радикальний націоналізм і сприяти європейській інтеграції» [128].

Беручи до уваги, що в контексті цифровізації соціальної комунікації, доступу до культурного тезаурусу, базових життєвих форм людини з політичною поведінкою та набуттям соціальної ідентичності включно великого значення набуває символічний капітал, який принагідно до соціальної комунікації є

фактором впливу на ефективність/неефективність і, що для нас є визначальним, осмислення й олюднення політичних ідей, таких як ідея децентралізації влади. Ми тлумачимо соціальний символічний капітал як чинник впливу на суспільну свідомість і концентрацію соціального авторитету навколо певних людей, спільнот чи центрів влади. Навіть поза оглядом традиційного функціоналу символічного капіталу для здійснення процесів децентралізації влади [141] (функції верифікації, легітимації, прогнозування, соціальної оцінки, стратифікації), який експлікує формати та вектори впливу символічного капіталу на політичні, економічні та соціальні процеси, можемо стверджувати, що для постання ефективного самоврядування, а отже, для процесів децентралізації влади, особливо на фінальній стадії, коли нові механізми апробуються місцевою владою, значення цього явища неможливо применшити. Це важливо не лише з точки зору функціоналу влади та ступеню її легітимації в суспільній свідомості, але і з точки зору панівної чи конкуруючих ідеологій у суспільстві. Саме тому А. Умланд зауважує існування позірної парадоксальної залежності, коли формально-структурні зміни управлінського ланцюжка впливають на світоглядні парадигми, смислові атрактори, ідеології та масову свідомість суспільства.

Така діалектика умовного переходу формального в змістовне чи кількості в якість стосовно феномену децентралізації влади присутня повсякчас через уже відмічену нами особливість самоврядування, яка з необхідністю передбачає активізацію людської взаємодії, соціальної комунікації, в межах яких концепція символічного капіталу в традиційній інтерпретації П. Бурдьє [154] вельми важлива. Якщо розуміти символічний капітал саме як довіру, яка надана для здійснення влади таким її носіям, що мають достатньо визнання, щоб далі самостійно генерувати цей соціальний ресурс, то місцева влада від самих джерел людської соціальності ґрунтована на символічному капіталі як здатності підтвердити авторитетом право здійснювати владні дії, обов'язки та функції. Таким чином, ефективна децентралізація влади можлива лише за умови володіння або потенційного володіння органами місцевої влади згаданим символічним капіталом, який при цьому впливає насамперед на екзистенційні та

світоглядні аспекти осмислення й переживання владних відносин у системі «людина – соціум – влада».

П. Бурдьє стверджує, що свідомісні процеси конструювання держави як уявлення про політичний простір та його структуру є соціально сконструйованими відношеннями так само, як і феноменологія рецепції соціального та політичного пов'язана з певними перцептивними схемами, котрі уможливають такий досвід. Держава, фреймуючи екзистенційний простір як простір соціальний, конструює деяке «спільне трансцендентальне історичне», яке завдяки спільній історії, культурі та географії стає притаманним усім когнітивним агентам, причетним до цього горизонту смислів: «Через обмеження, які вона нав'язує практикам, держава інститує та втлумачує спільні символічні форми думки, соціальні рамки сприйняття, розуміння чи пам'яті, державні форми класифікації чи, радше, практичні схеми сприйняття, оцінки та дії. (Свідомо примножуючи еквівалентні формулювання і роблячи це тут, а також в інших місцях тексту, цілком у дусі теорійної традиції, я хотів би робити свій внесок у подолання хибних кордонів між штучно розділеними теорійними універсумами – наприклад, між неокантіанською філософією символічних форм, яку запропонував Касінер, та Дюркгаймовою соціологією примітивних форм класифікації, надаючи собі у такий спосіб засоби акумулювати їхні здобутки і збільшуючи при цьому свої шанси бути зрозумілим). У такий спосіб держава створює умови безпосереднього злагодження габітусів, яке є підставою консенсусу щодо спільних очевидностей, конститутивних для здорового глузду» [19, с. 335–336].

Бачимо, що філософуючий соціолог П. Бурдьє свідомо прагне здійснити констеляційне зближення не термінологічних апаратів філософії та соціології, а насамперед їх методів концептуалізації проблематики відношень і взаємодії влади та суспільства, вказуючи на те, що лише така оптика може подолати моноаспектність підходу до розуміння символічної влади та символічного капіталу в системі або навіть мережі політичних відношень, яку утворює кожен політичний актор, залучаючи до неї інших акторів, водночас будучи частиною більш широких мереж інших людей чи структур, чи інституцій, які мають

більший символічний капітал, символічну владу чи соціальний авторитет. Назагал поняття «усталеність» принагідно до феномену децентралізації влади якраз і свідчить про сукупність габітусів як певну соціально-політичну традицію, яка передбачає формування стійких схем і форматів політичних відношень. Тому ми пропонуємо розглядати феномен децентралізації влади не лише з урахуванням різноманітних аспектів специфіки конкретних регіонів, у яких вона реалізується чи діє (мовних, релігійних, етнічних, культурних, економічних, географічних тощо), а з *урахуванням усталеності цієї специфіки як ступеню стійкості цієї традиції та її гіпотетичної здатності чинити опір новаціям*.

Отже, в контексті згаданої цифровізації життєвих форм людини, що насамперед стосується процесів обміну інформацією та соціальної комунікації, у процесах децентралізації влади постійно зростаючу роль відіграє символічний капітал, який можна розглянути як репутаційний ресурс політичного суб'єкта, в межах якого відбувається осмислення цілевідповідності певної соціальної та політичної дії, здійснюється волевияв і формується уявлення про ідентичність. Для децентралізації влади така взаємодія ідеї та дії, а радше процес перетворення потенціалу ідеї на ресурс дії, реалізується в процесі перерозподілу повноважень і ресурсів, а також рецепції політичної діяльності центральних і місцевих органів влади, формування символічного капіталу політиків тощо.

Сучасні дослідники стверджують: «Одним із ключових факторів зміни взаємовідносин суспільства та політичних суб'єктів є трансформація моделі та системи комунікацій, активна фаза якої почалась на початку ХХІ ст. Ця трансформація – багатофакторний та різновекторний процес. У контексті цього дослідження варто виокремити три таких чинники: демонополізація контролю інформаційних джерел; поширення діалогових форматів комунікацій; зростання швидкості обміну, оброблення та поширення інформації» [7, с. 37]. Видається суттєвим, що, диференціюючи *регіоналізацію та муніципалізацію* як два напрями здійснення децентралізації та спираючись на тезу щодо внутрішньої притаманності для унітарної держави й ефективності в її умовах саме муніципалізації як «суттєвого посилення місця та ролі органів місцевого самоврядування та територіальних громад» [56, с. 11], слід розглянути традиційні

форми децентралізації під кутом зору розгортання в їхніх межах саме взаємодії інформаційного та екзистенційного аспектів процесів децентралізації, які найбільш чітко репрезентують себе в зміні світоглядного знання, політичних переконань, ціннісних настанов, ставлення до ідеологічних чинників масової свідомості.

Як уже зазначалося, децентралізація в Україні відбувається за напрямом деволюції, який вважається найбільш потужною формою децентралізації, позаяк повністю передає фінансову, адміністративну та регулятивну відповідальність і повноваження з вищого рівня на нижчий, на місцевий [40], причому різниця між адміністративною і законодавчою деволюцією в Україні поки що не набула чітко окреслених рис. Делегування як вид децентралізації є частковим порівняно з деволюцією і, крім того, не остаточним, адже в будь-який момент делегуючий орган може повернути свої повноваження. Деконцентрація, зберігаючи вертикальну підпорядкованість органів виконавчої влади, передає право прийняття рішень на нижчий рівень, при цьому не втрачаючи зв'язків і координації з владною вертикаллю. Дивестування зазвичай тлумачиться як передавання функціоналу тактичного планування як реагування на місцеві виклики та локальної адміністративної влади недержавним суб'єктам, якими можуть бути громадські об'єднання, комунальні підприємства, органи самоорганізації населення, тобто такі суб'єкти влади, які можуть надавати публічні послуги та здійснювати управлінські функції. За таких умов влада практично наймає для себе сторонніх виконавців на засадах фрилансу чи віддає на аутсорсинг.

Розглянута класифікація форматів децентралізації, з одного боку, вказує на становлення цього соціального явища та його внутрішню динаміку, а з іншого, передбачає можливість численних варіацій конфігурації взаємодії між органами влади, між якими відбувається перерозподіл функціоналу й ресурсів і передавання повноважень. Це дозволяє припустити можливість постання гібридних форм децентралізації, адже причина її ефективності не в останню чергу полягає в тому, що самоврядна влада може швидко реагувати на локальні виклики, які генеруються стрімкою соціокультурною динамікою, насамперед в

інформаційній сфері та сфері соціальної та політичної взаємодії між громадянами та між громадянами і владою. Тому ми пропонуємо позначити *динамічність і здатність до формальних і змістовних трансформацій як суттєву ознаку феномену децентралізації влади* як фактору впливу на політичний простір.

На нашу думку, *найбільш системно відкритим і гіпотетично ефективним* є такий вид децентралізації влади як *дивестування, якщо його розглядати як локальний модус адміністративної деволюції*. Причиною цього є насамперед можливість для самоврядування, окресливши ряд завдань, перекласти їх реалізацію на виконавця, діяльність якого не є настільки формалізованою та кодифікованою, як діяльність органів влади. Тобто таким чином досягається ще один ступінь свободи у вирішенні місцевих соціальних і політичних питань, стимулюється виконавча і політична ініціатива в межах правового поля, створюються умови для якнайширшої реалізації прав і свобод громадян.

У цьому контексті дивестування теоретично дає можливість нівелювати негативний вплив проблем у сфері децентралізації публічної влади, серед яких сучасна дослідниця виокремлює наступні: «ті, що виникають під час перегляду меж адміністративно-територіальних одиниць, що вже має місце на практиці у вигляді укрупнення територіальних громад; проблеми щодо послаблення державного контролю органів місцевого самоврядування за реалізацією повноважень, які будуть їм передані; проблеми бюджетної сфери з питань фінансування повноважень органів місцевого самоврядування; проблеми з приводу зниження якості місцевого управління та легітимності прийнятих рішень; проблеми щодо утвердження в областях ідей, претензій у сфері політичних інтересів, які суперечать загальнонаціональним інтересам; проблеми, що зумовлені відсутністю правового закріплення чіткого обсягу повноважень органів публічної влади» [107, с. 16]. Зауважимо, що наведений перелік проблем іманентний децентралізації як такий, оскільки пов'язаний з ускладненням механізму здійснення влади, що є неминучим і входить до процесів децентралізації. Якщо ж недоліками децентралізації влади є «автономія цільових

аспектів діяльності влади, теоретична можливість ризику переслідування індивідуальних амбіцій, небезпека державної (або місцевої) монополії в окремих стратегічно важливих галузях, дезорганізація та неузгодженість громадської діяльності, звуження координаційних процесів на державному та місцевому рівні» [50, с. 39], то стає очевидним особистісний, людиномірний, екзистенційний вимір процесів децентралізації, які за умови їхнього впровадження, коли локальний соціум і політикум не готові до цього, можуть деформуватися і призвести не до поліпшення, а до погіршення ситуації на місцях. Зовнішнім фактором запобігання цьому є не так державний контроль, у межах якого так само чинним є людський фактор, а чітко прописана на законодавчому рівні та в підзаконних актах система механізмів громадського контролю, яка була б цілком прозорою та мала б реальні важелі впливу на органи влади. Лише таким чином реалізується комплементарність як якість і сутнісна ознака децентралізації. Але це не буде ефективним повною мірою, якщо не буде забезпечений інформаційний меседж влади у медіапросторі, який має підготувати суспільство до реформ, надати можливість осмислити їх переваги й особливості. Лише за таких умов «демократичний підтекст децентралізації посилить згуртованість людей, а також стимулювати розвиток активності й ініціативи» [74, с. 656].

Міркуючи над теоретичним змістом понять «конфлікт» і «війна» у контексті постмодерних і метамодерних настанов філософування наприкінці першої чверті XXI ст., Г. Ситник доходить висновку, що «з викриттям ідеологічно-наративної природи засновків теоретичного знання як такого, сучасна філософська та наукова думка може промовляти від імені Істини, Розуму, Об'єктивного Закону хіба що в силу інерції загальної суспільної думки, подібно до того як продовж десяти століть після загибелі античного світу в самосвідомості європейського середньовіччя часи Римської імперії продовжували тривати. Видатні мислителі минулого і сучасності не лише фіксують певні зв'язки між культурою, політикою, війною та відмітні риси останніх, але й прагнуть показати, що вони означають, яку мають природу, якими чинниками утворюються та якими є можливі впливи їхніх минулих і потенційних

наслідків» [116, с. 6]. Таким чином, поняття соціального конфлікту та війни як крайньої форми його політичного виразу унаочнює сучасну епоху не лише трансформацію масової свідомості, але й теоретичної. Тенденції нонантропоцентризму та дегуманізації філософії підважують центральні для західної традиції поняття істини, реальності, блага, справедливості, свободи тощо. Смисловий релятивізм може легітимізувати агресивність у політиці як ефективний формат поведінки, що ми можемо спостерігати у явищі політичного популізму у світовому масштабі. «Якщо для буденної свідомості суперечність постає як прикра дисгармонія, то теоретичний розгляд суспільного буття у його змінені, фіксує суперечність не лише як невід’ємну супутницю історії людства, а як джерело й сутність змін. На рівні повсякденності «зовнішніх проявів», на рівні соціальних подій, дій та взаємодій ця суперечлива тенденція виявляється у формі конфлікту, аж до антагонізму, тобто такого зіткнення сторін, що репрезентують різноспрямовані тенденції розвитку суспільства, результатом якого може бути знищення обох або однієї зі сторін. Філософське осмислення суспільно-історичного розвитку має занурюватись до рівня зумовлюючих засад «конфліктності» у людському співіснуванні – у спільному, тобто суспільному, бутті індивідів», – зауважує дослідник [116, с. 7].

Якраз запобіганню крайнім формам соціальної колізійності та, як наслідок, до соціальних конфліктів, які призводять до розділеності суспільства і має сама ідея децентралізації влади. Адже вона апелює до персональної та групової відповідальності, яка передбачає самоосмислення, набуття ідентичності та самопозиціонування в політичному просторі, за умови здійснення яких тотальні соціальні маніпуляції на рівні спільнот і суспільств практично неможливі, і сама ідея демократії передбачає збереження принципу індивідуалізму в колективному співіснуванні людей. А згадані вище фундаментальні категорії блага, свободи й справедливості не ставляться під сумнів ні в межах автономного, ні в межах гетерономного підходів до етики як системи знань, філософської антропології, соціальної та політичної філософії. Тим більше, що в українському контексті орієнтацію саме на усвідомлення сутності децентралізації як політичного процесу і як філософської настанови, яка вимагає від політичної реальності

можливості реалізації індивідуальних прав людини зумовлює сама історія української державності, визвольних змагань, поєднання політичних і культурних традицій з реаліями сьогодення.

Україна, яку значна частина і вітчизняних, і зарубіжних аналітиків розглядала і розглядає як «питоме порубіжжя» (Л. Ушкалов), ключ Європи до Азії («Велика шахівниця» З. Бжезінського), має різноскеровані тенденції, сформовані неспівмірним політичним досвідом: «По-перше, місцеве самоврядування в Україні сформувалося набагато раніше ніж державна влада, що є природньо. Місцеве самоврядування в нашій державі ще з давніх часів формувалося вертикально з деякими елементами децентралізації (специфіка реалізації Магдебурзького права в Україні). По-друге, формування національної моделі місцевого самоврядування зазнало більш ніж 300-річної перерви через входження частини українських земель до складу Російської імперії, Речі Посполитої та Австро-Угорщини. У підсумку українські землі мають неоднорідний досвід формування національної моделі, де з одного боку, територія нашої держави розвивала класичну європейську децентралізацію, а, з іншого – досвід побудування жорсткої вертикальної системи між «центром» та «регіонами». По-третє, радянська система місцевого самоврядування, яка де-факто була відсутня, побудувала такий принцип, як адміністративне управління, де вся сукупність рішень узгоджується та реалізується по-системі вертикальних зв'язків. Ця система на інституційному рівні зберігається й зараз, що не дозволяє трансформувати місцеве самоврядування в українську національну децентралізовану модель» [60, с. 29].

Ці констатації дослідника майже десятирічної давнини не відображають реальний прогрес України в царині децентралізації влади, але доволі чітко фіксують її відпочаткові умови, коли в масовій свідомості, громадській і політичній культурі агонально конкурували та колізійно перетиналися в дискурсах влади, колективній уяві, побутовій і масовій свідомості. Подолання пострадянського патерналізму та притаманного для авторитарних режимів соціального ресентименту на рівні масової свідомості та як ідеологічного конструкту в офіційному дискурсі влади також є надзавданням децентралізації

влади як засобу формування як української ідентичності назагал, так і місцевої ідентичності зокрема.

На нашу думку, теза про те, що місцева громада як суверенний носій і джерело місцевої влади і звичаєвого права була сформована раніше від держави і тому мала б мати автономне чи напівавтономне джерело влади (О. фон Гірке), видається в українському контексті мало застосовною, оскільки сформована в межах історичного розгляду німецького громадянського права. Українська специфіка полягає в тому, що тривала відсутність державності сформувала, у психологічній термінології, специфічний громадянський локус контролю, який став невід'ємною частиною таких умовних теоретичних конструктів, як національний характер і ментально-когнітивні особливості реценції соціальної та політичної реальності носіями української культури та традиційного звичаєвого права. Відсутність державності сформувала фокусування уваги на індивідуальній свободі, яка тлумачиться як безумовна цінність і визначає відповідно соціальну та політичну поведінку. За прийняття такого контексту, наприклад, ідея слов'янського федералізму у І. Франка, ідеї націоналізму у Л. Українки чи інтегрального націоналізму у Д. Донцова чітко демонструють взаємозв'язок ідеї унітарної держави як запоруки існування самоврядування та сильної місцевої влади (пригадаймо Кобзареве «...в своїй хаті своя й правда, і сила, і воля»). Тому, на нашу думку, співставлення громади та її органів влади з державою та її владною вертикаллю як співмірних політичних інститутів [73] не є цілком продуктивним.

Воєнний стан і повномасштабна агресія РФ в Україні продемонструвала як ефективність органів місцевого самоврядування, так і спорідненість цієї ідеї ідеології консолідації народу. Сучасний дослідник слушно зауважує: «Вже перші тижні повномасштабної війни довели, що децентралізація – найважливіша із проведених в Україні реформ, життєдіяльність країни у великій мірі підтримується саме завдяки зусиллям органів місцевого самоврядування та самоорганізованості територіальних громад, які взяли на себе, насамперед, значну частку гуманітарних завдань, здійснюють заходи з підтримки Збройних сил України, територіальної оборони, допомагають всім підрозділам у порятунку

людей і захисті територій» [16, с. 47]. Більше того. Повоєнна відбудова країни, яка вимагатиме спільних зусиль як населення громад і муніципальних спільнот, так і спільнот, які утворюються з внутрішньо переміщених осіб (які утворюють новий специфічний кластер населення країни з точки зору соціології та політології), вимагатиме уваги до формування філософського підходу до поняття та явища місцевої та локальної ідентичності, яка апелює до онтологічних та екзистенційних підстав людського переживання соціальної і політичної поведінки, комунікації та її цілісного осмислення і розуміння.

Отже, має сформуватися нова позитивна територіально ідентичність як відповідального суб'єкта місцевої влади. Без цього «всі зусилля зовнішніх акторів у цьому напрямі – держави та її установ, інститутів громадянського суспільства – будуть малоефективними та недостатніми. Відповідальна та спроможна територіальна громада – це не просто певний загальний мешканців, які проживають у поселенні – селі, селищі, місті чи в декількох селах. Це насамперед певна суспільна і психологічна сутність, що відповідно характеризує місце, де разом проживають люди, самих цих людей, їх цінності та взаємовідносини між ними. Появі такої громади сприяє відчуття єдності, солідарності, довіри, поваги, взаєморозуміння серед її членів, а також ідентичності. Ідентичність є багатозначним поняттям і водночас яскравою характеристикою індивіда чи спільноти. Наявність у спільноти сформованої ідентичності є важливою передумовою її суб'єктності, запорукою сталості та розвитку» [124, с. 26–27].

Розглянемо деякі аспекти соціологічного підходу до процесів децентралізації влади в Україні, які разом з політологічною та управлінською візіями цих процесів визначають їхнє тлумачення. Насамперед підкреслимо, що соціологічна візія процесів децентралізації передбачає складну багаторівневу та поліпараметричну кваліметрію ініціювання цих процесів у владі, їх репрезентації в медіа та комунікативному просторі, перебігу їх здійснення, тобто дедуктивне формування дескрипції динаміки цих процесів і на цій основі виокремлення закономірностей перебігу цих процесів, формування оцінних суджень щодо їхньої ефективності/неефективності тощо. Також соціологічна візія передбачає секторальний аналіз децентралізації як чинника реформи

самоврядування, децентралізації надання послуг органами місцевого самоврядування, система підготовки кадрів для самоврядування та розгляд адміністративно-територіальних реформ з точки зору соціальної взаємодії тощо. У контексті нашої теми нас найбільше цікавить соціологічна візія управління знаннями у системі місцевого самоврядування, що корелює з маніфестованою нами акцентуацією онтологічного, екзистенційного, ціннісного, ідентичнісного й ідеологічного вимірів процесів децентралізації влади. Власне, управління знаннями як соціологічний концепт з точки зору соціальної філософії може бути розглянуте і як тактичне формування досвіду, тобто *феноменологічний аспект* децентралізації, і як стратегічне формування знання, тобто *епістемологічний аспект* децентралізації, причому останній видається прямо дотичним до філософської та політичної картини світу, сфери ідеології, політичної комунікації та політичної поведінки в межах політичного простору.

Сучасні дослідники стверджують: «Управління знаннями як спеціальна управлінська функція має ряд особливостей. По-перше, охоплює всі сфери діяльності установи та всі підрозділи, адже кожен із них використовує знання як джерело розвитку та вдосконалення. По-друге, управління знаннями безпосередньо пов'язане з використанням інформаційних технологій. По-третє, ця функція виконує координаційну та інтеграційну роль у процесі організаційного навчання. І, по-четверте, необхідною умовою ефективності управління знаннями слід вважати демократизацію стосунків персоналу, надання можливості кожному учаснику діяльності установи брати безпосередню участь у формуванні корпоративних знань та досягненні цілей організації. У будь-якому процесі знаходять застосування чотири типи знань:

- 1) теоретичні знання, основним засобом придбання яких є формалізована освіта;
- 2) професійні знання, отримані у процесі участі у професійних товариствах, на конференціях та під час бесід з провідними вченими і фахівцями;
- 3) технічні знання, набуті у процесі практичної діяльності. Ці знання являють собою поєднання практичного досвіду і даних, пов'язаних із використанням посадових зобов'язань і спеціального обладнання;

4) моральні підвалини. Цей особливий тип знань отримують під час застосування індивідуальних і колективних моральних цінностей до практичної діяльності та опанування засобами їх застосування» [28, с. 92]. Важливо, що виокремлюючи особливості управління знаннями, як його передумови позначають використання інформаційних технологій разом з демократизацією стосунків персоналу, що може означати не просто оптимізацію управлінської структури органів влади, а її трансформацію не на засадах принципів підлеглості чи ієрархічності, а на основі принципу ефективності, яка визначається статистично-математичними методами. Бачимо, що вже в цьому може виявлятися трансформуючий потенціал децентралізації влади в актуалізації символічного капіталу в управлінських практиках.

Підкреслимо, що йдеться не про прагматизм у радикальній лібертаріанській інтерпретації як крайню форму управлінської чи економічної свободи у засобах і способах досягнення мети, а насамперед про функціональність управління, яка має бути забезпечена знаннями не лише теоретичними, фаховими чи технічними, а і метатеоретичними настановами, які інкорпорують політичну дію у сферу етично належного, тобто орієнтують влади в межах наявної етичної системи координат. Видається вірогідним, що «моральні підвалини влади» якраз є чинником, який має узгоджувати громадську думку та масову свідомість з дискурсом влади, мінімізуючи соціальну напругу та політичну колізійність. Очевидно, що репрезентація етичної та аксіологічної позиції влади в її дискурсі та поведінці створює ситуацію узгодження векторів розвитку систем: суспільної думки та владних трансформацій.

Під таким кутом зору система заходів з децентралізації може бути розглянута як інформаційний обмін, діалог чи полілог, який формує нове знання на основі осмислення змісту політичної агональності, колізії інтересів політичних сил і суспільства тощо. Знаменно, що соціологічна візія процесів децентралізації в аспекті управління знаннями позначає індивідуальний зміст свідомості політичного актора як «приховані знання», що, на нашу думку, потребує додаткової експлікації, оскільки демонструє визначальну недостатність

соціологічної візії – спробу уникнути в дескрипції соціальних процесів того, що не піддається формалізації чи вимірюванню.

Підготовка держслужбовців чи чиновників органів самоврядування не охоплює їхні життєві принципи, філософську позиції, перебіг їхнього екзистування, тому ці критерії та характеристики не вкладаються в соціологічні моделі, хоча їх важливість важко применшити. Практично за Вітгенштайновим афоризмом мовчання соціологія та політологія мовчать про ті аспекти соціально-політичних і соціально-комунікативних процесів, які не вкладаються в межі поняттєвого апарату та методології, опертої на математично-статистичні вимірювання. Не заперечуючи їхню очевидну ефективність, маємо зауважити, що у випадку управління знаннями в процесах децентралізації влади важливою підставою для впровадження управління знаннями разом з доступом до баз даних і поліпшенням якості послуг є розуміння екзистенційного змісту діяльності самоврядування. Ідеться не про порожню за змістом подібну до політичної чи філософської риторику, не про демагогію та апеляцію до неіснуючих авторитетів і нічим не підкріплених «вищих цінностей». Демократія, як показує історія цивілізації, є найбільш ефективною як сума різноскерованих владних векторів, які узгоджують індивідуалістичні та колективістські цінності, загальне й окреме на основі базових принципів блага, свободи і справедливості. Самоврядування ж є найближчим до громадян втіленням влади, можна сказати, її об'єктивацією. І тому воно з необхідністю генерує світоглядне знання, філософські смисли, формуючи людську ідентичність.

Тому, можливо, слід вказати на залежність реформ з децентралізації влади від внесення до переліку форм обміну інформацією та управління знаннями такого ресурсу, як філософський консалтинг [173]. Децентралізація влади передбачає децентралізацію організаційних структур та формування нового типу лідерства, який неможливий зі збереженням наявної стагнуючої моделі політичних і соціальних стосунків влади та громадян. Розвиток децентралізації наразі і має запобігати збереженню й посиленню невідповідності між актуальними неефективними формати управління та цифровізованими формами

соціальної комунікації, трансформацією ідеологій, форматів політичної дії, громадянським суспільством [177].

Показово, що розвиток децентралізації запроваджує нових політичних акторів, розширюючи тим самим політичний простір самоврядування, наприклад, громадянські організації та рухи, які можуть виступати і виступають як посередники між владою та громадянами, деконцентруючи владу та навіть перебираючи на себе деякі владні функції. У теорії таке явище отримало назву політичного клієнтелізму (по аналогії з феноменом клієнтели в давньоримському суспільстві), і воно унаочнює як потенціал децентралізації влади, так і необхідність «консолідації соціальних рухів, які підтримують нову ідею громадянства, яка перетворює клієнтів на громадян і, в кінцевому підсумку, призводить до консолідації демократії участі» [170, с. 106].

Повертаючись до проблеми зв'язку інформаційного обміну в епоху цифровізації та самої ідеї децентралізації системи, владної в тому числі, маємо згадати про принцип розподіленої мережі (територіально віддалені термінали або локальні обчислювальні мережі об'єднані засобами телекомунікації), який, на нашу думку, чітко демонструє перевагу децентралізації: розподілену мережу можна вважати моделлю децентралізованої системи влади, коли органи самоврядування розглядаються як віддалені модулі системи. Таким чином, виконання функціоналу розподіляється між системою серверів, а саме завдання ділиться на частини як функціонально, так і за змістом, і ці частини підлягають виконанню підлеглими модулями. Отже, влада децентралізується не лише географічно, формально і структурно, але і за змістом. Причому те, що для комп'ютерних мереж може вважатися недоліком (ступінь відкритості розподілених мереж), для децентралізованої системи влади є перевагою, оскільки забезпечує ресурс критичного ставлення та можливість політичних акторів контролювати межі мережі та свою залученість до неї.

Сучасні дослідники зазначають: «...децентралізовані та розподілені мережі – це мережеві топології з низкою переважно технічних властивостей. Хоча ці мережеві топології можуть мати багато спільного з окремими соціальними, політичними та економічними формами організації, їхні відносини

далеко не однозначні. Розподілена мережа не створює автоматично егалітарного чи справедливого соціального, економічного чи політичного ландшафту. Тому ми не повинні очікувати і не повинні обмежувати роль технології в заміні існуючих централізованих соціальних структур, якими б далекими вони не здавалися від цих похвальних, утопічних ідеалів.... Жодна соціальна, політична, економічна система не є справді монолітною. Зазвичай ми покладаємося на безліч співіснуючих і взаємодіючих систем. Подібно до того, як надійність розподіленої системи виходить із множення засобів, за допомогою яких щось відбувається, так само надійність нашої складної соціальної та економічної організації залежить від наявності кількох різних систем для досягнення подібних цілей» [152].

Бачимо, що аналогія зі сфери кібернетики прямо стосується і соціального управління та процесів децентралізації влади. У світі, в якому комунікація та інформаційний обмін відбуваються завдяки розподіленим мережам (наприклад, Web 3.0). а контент для людей формують мовні симулятори (наприклад GPT чат, Grok, DeepSeek), які своєю чергою згідно з теорією «мертвого інтернету», навчаються у штучного інтелекту попередніх версій (метод дистиляції контенту), уникати таких аналогій неможливо хоча б з огляду на перспективи розвитку цивілізації та ефективність нашої поведінки у такому масштабі.

2.2. Соціально-філософська візія політичного простору: екзистенційний та аксіологічний виміри феномену децентралізації

Акцентуючи структурну характеристику влади як одну з визначальних, ми не можемо не брати уваги соціально-психологічні та соціально-філософські аспекти здійснення владних відносин між владою та суспільством, оскільки саме на суб'єктному, особистісному рівні відбувається осмислення влади та її феноменальне переживання. У контексті теми нашого дослідження нас цікавитиме модус переживання залученості до влади, який певною мірою нівелює крайнощі модусу підпорядкування (підлеглості) та модусу здійснення (домінування). Таким чином, ми маємо звернутися до екзистенційних та аксіологічних вимірів здійснення, осмислення, переживання влади, які

передбачають процеси структуризації, реструктуризації, а отже, і процеси децентралізації влади.

Наголосимо, що виокремлення екзистенційного й аксіологічного вимірів децентралізації влади цілком перебувають у традиції як умовних континентального, так і аналітичного підходів до влади. Якщо розглядати суспільство як мережу відношень, мережеву систему соціальної динаміки, а межі соціокультурного простору гранично розширити (політичний простір за такої візії є одним з аспектів соціокультурного і, хоча генерує власні смисли, але спирається на базову мережу, модуси, схеми, механізми останнього), то особистісне суб'єктивне переживання залученості до групи, в межах якої існує феномен формування та здійснення влади, постане як один з визначальних критеріїв ставлення до влади, формування сценаріїв політичної поведінки, інформаційного обміну в межах владних відносин, генерування психоемоційного символічного ландшафту.

Не можна не погодитися із сучасними дослідниками, які стверджують: «Нелінійність і багатовимірність сучасних соціокультурних процесів, їх суперечливе поєднання (розширення можливостей самореалізації / втрата укоріненості, активізація соціалізації засобами соцмереж / втрата індивідуальності, відмова від узагальнення і типологізації / асоціальність і маргіналізація, тощо), потребують «переміщення перспективи» думки (Ф. Ніцше) і вироблення відповідного аналітичного інструментарію та теоретичних підходів для їх осмислення» [129, с. 120]. Ідеться про те, що в умовах стрімкої цифровізації соціальної комунікації зазнає суттєвої дефрагментації соціальний і політичний простір, що має своїм наслідком деформацію та наступну трансформацію екзистенційних та аксіологічних фреймів рецепції об'єктивної реальності назагал і політичної зокрема. Відбувається перехід від феноменологічного осягнення реальності в досвіді та когніціях до використання зовнішніх схем і моделей, які можуть функціонувати як ритуальні дії, символічні конструкції, симулякри чи габітуси.

Оскільки людина формує концепцію Я як глибинну ідентичність на основі спілкування з іншими Я, яке відбувається в соціальному та політичному просторі

і формує певний досвід, то саме на рівні відношень формується гуссерлівський горизонт смислів, практики самоосягнення як самоідентифікації, насамкінець, життєві форми та життєві стратегії. Б. Вальденфельс зауважує стосовно соціологічних прочитань феноменології Е. Гуссерля А. Шюцом: «Ядро соціального світу – це безпосереднє «віч-на віч» (face-to-face), що знаходиться у просторово-часовому доквіллі яке безпосередньо вказує на співсвіт (Mitwelt) сучасників що стає все анонімнішим, а також на попередній та наступний світи предків та нащадків Картезіанська упередженість егологічного та рефлексивного розуміння, згодом послаблюється, як свідчать видані у 1962–1966 рр. «Вибрані праці» та взятий із спадщини цілком підготовлений до друку Томасом Лукманом текст «Структури життєвого світу» (1970/1984). Такому «повороту» сприяли шелерівська релятивізація досвіду «я», а також прагматичні мотиви В. Джеймса Дж. Г. Міда та Дж. Д'юї... Тут слід звернути увагу на три моменти:

1. Повсякденний життєвий світ є з самого початку світом «ми».
2. Соціальний світ розщеплюється на множину смислових сфер, на світ повсякденності, гри, мрії, марення, на як один серед інших – світ науки.
3. Кожна із смислових сфер має свою власну форму типіки та релевантності, що вбудована у структури життєвого світу Боротьба Гуссерля проти об'єктивізму та конструктивізму в природознавстві знаходить тут свій соціально-філософський відповідник» [22, с. 75].

Таким чином, Шюцева інтерпретація соціального й політичного, поєднуючи інтуїції Е. Гуссерля та М. Вебера, фіксує «ти-настанову» (феноменологічний принцип формування досвіду, який окреслює спосіб його набуття через іншого та інших) як необхідну передумову соціальної та політичної дії. Отже, владні стосунки, як будь-яка соціальна та політична дія, спираються на осмислення індивідуальної екзистенції. Типологія дії у А. Шюца, на відміну від веберівської, якраз і передбачає увагу до модусу ставлення, відношення Я до Іншого чи Інших як спільноти. Саме тому вона критеріально визначається через поняття безпосередності й опосередкування, односторонності та взаємності, які також повністю співмірні з характеристикою суб'єктивного рівня владних взаємодій, оскільки ці взаємодії перманентно повторюються в суспільстві:

«Таким чином, спосіб даності інших, мій теперішній інтерес до них і моя настанова щодо них разом визначають смисл, який вони мають у моїх начерках. Мій інтерес і моя настанова, зрештою, не є повністю незалежними від способу даності. Простий зв'язок впливів (інститут, суспільна формація, клас, нація тощо) не є тим самим, коли він виступає як аркуш паперу і як людина з крові та плоті. Окрема людина в усій своїй своєрідності не є тією самою, якщо її не бачили вже двадцять років і якщо її зустрічають щоденно. Якщо виразити це, посилаючись на Макса Вебера: на мою настанову щодо інших, хоча й не тільки, але все ж таки помітною мірою, впливають суб'єктивно покладені шанси регулярного повторення певних способів даності...

Безпосередність і взаємність (або опосередкованість і односторонність) утворюють незалежні, хоча й не зовсім позбавлені зв'язків, виміри суспільного діяння. З різних можливостей їхнього зв'язку походять чотири форми: безпосереднє й одностороннє соціальне діяння, безпосереднє і взаємне, опосередковане й одностороннє, опосередковане та взаємне. Ці зв'язки не лише можна логічно уявити, вони дійсно зустрічаються. Утім, як ще слід показати, ці чотири можливості як форми соціального діяння мають дуже різну вагомість або важливість. Із певними обмеженнями безпосереднє взаємне діяння – а саме впливове діяння – може вважатися основною формою соціального діяння, тоді як інші форми можна розуміти як похідні від цієї основної форми. Таким чином, «різна важливість» пов'язана зі значенням, якого різні форми діяння набувають у побудові соціального світу. «Різна важливість», зрештою, може бути пов'язана з частотою поставання різних форм діяння у різних суспільствах, з їхньою роллю в соціалізації людини, з їхньою функцією всередині історичної структури суспільства тощо» [139, с. 438, 440–441].

Екзистенційний проєкт у західній філософії XX ст., який включає таких різних мислителів, як Ж.-П. Сартр, А. Камю, Н. Абаньяно, К. Ясперс, М. Гайдеггер та ін., доволі спорадично розглядає соціальну й політичну проблематику, причому зазвичай у контексті філософії відчуження. Шелерова теза про неповноту людини, її принципову недостатність, зумовлену символічним порядком формування її досвіду, у XXI ст. в епоху тотальної

загроженості гуманізму як настанови й постання нонантропоцентричних кластерів філософських підходів (спекулятивний реалізм, антикореляціонізм), набуває неабиякого смислогенеративного потенціалу саме в контексті соціальної та політичної структури, а зокрема і процесів децентралізації влади.

Якщо людська недостатність конститує її природу, то включеність до структури влади або залученість до владних взаємодій символічно позначають її монолітизацію через взаємодоповнення у владних стосунках. Інакше кажучи, через горизонтальні зв'язки Я – Інший, Я – суспільство людина укорінюється у вертикальних зв'язках і відношеннях – Я і влада, Я і світ тощо. Таким чином, екзистенціальна традиція на основі феноменологічних підходів дає можливість проблематизувати людські обмеженість, недостатність, неповноту та необхідність самоідентифікації, визначення себе на мапі соціальних і політичних стосунків як передумову ефективної взаємодії – соціальної та політичної.

Міркуючи над екзистенційним виміром урбаністичного простору в умовах війни як стану перманентної загроженості та тотальної кризи можна стверджувати, що простір перебування як присутності, феноменологічна реальність як політична в тому числі, руйнуючись, ставить питання окреслення феномену «екзистенційної безпритульності» [193]. О. Паньків констатує: «Екзистенціальні переживання протікають в межових життєвих ситуаціях, які змушують людину мобілізувати всі сили, або ж, навпаки, зорієнтовані на мінімальні зусилля у світі повсякденності. Саме «гранична ситуація» (К. Ясперс) постає конкретною дійсністю, яка ціннісно визначена щодо суб'єкта. Людина опиняється в ситуації в своєму осмисленому ставленні до зовнішніх умов. І дана ситуація належить окремій конкретній людині для з'ясування взаємозалежності граничної ситуації та екзистенціалів, де відбувається зустріч з граничною ситуацією іншого. Потрапляючи у кризову ситуацію як певне життєве роздоріжжя, людина не тільки може, а й повинна зробити вибір, який повинен бути свідомим та зваженим, адже впливає на подальшу стратегію буття людини» [99, с. 102].

Видається доречним твердження про те, що залученість до владних взаємодій у процесі децентралізації влади не лише стимулює активізм, модус

турботи, який дозволяє, по-перше, захищати конституційні права і свободи, а по-друге, долати розбалансованість внутрішнього та зовнішнього досвіду, тривожність і бути ефективним учасником соціальних і політичних взаємодій, тобто, здавалося б, суто процесуальний та інструментальний феномен зміни структури влади, переконфігурації владних ланцюжків має значний онтологізуючий потенціал, оскільки сприяє формуванню ідентичності та локалізує екзистування людини, окреслюючи його специфіку в просторі політичного.

Також маючи на увазі комунікативний вимір людського екзистування, можемо стверджувати, що залученість до процесів децентралізації влади переформатовує особистісні фрейми соціальної та політичної дії: «...теорія соціальної дії тісно і нерозривно пов'язана з теорією комунікативної дії, отже з філософією мови та лінгвістичною філософією, а також з теорією політичної дії. На нашу думку, теорія соціальної дії уже у вихідній версії Вебера з необхідністю передбачає комунікативну ознаку, що у контекст поняття соціальності з необхідністю передбачає політичний аспект» [15, с. 23].

Сучасний дослідник, розглядаючи проблематику інтеракційної психології влади, зазначає, що саме сенсові структури, які визначають зміст і динаміку внутрішнього світу, мають найбільше значення для формування суб'єктивної аксіології та екзистування: «Співвідношення, природа зв'язку внутрішнього і зовнішнього часто-густо стають визначальними для розуміння сутності психічного. Більш чи менш чітке протиставлення внутрішніх і зовнішніх структур, що було властиве класичним психологічним теоріям, сучасною наукою здебільшого долається через вироблення розмаїтих дуалістично-інтеракціоністських парадигм. Такий дуалізм може полягати у визнанні відносної автономності внутрішніх і зовнішніх компонентів психіки, у можливості їхнього до певної міри самостійного функціонування. Проте ця автономність наперед і заздалегідь визнається лише за відносну, а справжня сутність зароджується, розвивається, виявляється в просторі або на рівні їхньої взаємодії. Інша річ, що такий компромісний інтеракційний принцип залишає нерозв'язаним важливе питання про питому вагу взаємодійної частини психіки в

уському психічному світі індивіда. З одного боку, може йтися про те, що внутрішнє (індивідуальне) психічне і зовнішнє (соцієтальне) психічне мають доволі незалежне існування, а в акті взаємодії відбувається їхня зустріч, взаємна актуалізація, вияв, вихід психічного буття з латентних рівнів на рівень актуального відображення шляхом: включення «внутрішнього досвіду» в єдність об'єктивного зовнішнього досвіду... З другого боку, можна говорити про те, що тільки актуальна, хвилева взаємодія і є тим місцем, простором, середовищем, де психічне існує як таке. Поза цим простором має місце така собі індивідуальна або соцієтальна потенційна прото- чи квазіпсихічність, яка набуває реального статусу в момент залучення її до акту взаємодії. М. Мамардашвілі пише про «феноменологічний зсув», що виникає внаслідок співвіднесення особистості з «чимось іншим»...

Є ще два варіанти взаємодії зовнішнього і внутрішнього. Один іде від визнання початкової автономної індивідуальної суб'єктності, яка розгортається в процесі взаємодії із зовнішнім світом і певним чином цей світ упсихічнює, надаючи йому психічного звучання тим, що його відображає.... Протилежний варіант, навпаки, виходить із заперечення початкової індивідуальної суб'єктності і наділяє вихідною самодостатністю середовище, яке робить індивіда об'єктом взаємодії і наповнює його відповідним змістом. Автор теорії оперантного навчання Б. Скіннер рішуче висловлювався проти так званої «внутрішньої» людини і покладав усю відповідальність за індивідуальну поведінку на оточення» [23, с. 69–70].

Ця розлога цитата дає можливість розглянути психологічні підходи до проблематики соціально-політичної суб'єктивності та самореалізації, які так чи інакше зводяться до превалювання домінування над взаємодією чи навпаки та внутрішнього досвіду над зовнішнім і навпаки. Знаменно, що йдеться, з одного боку, про феноменологічну зустріч з Іншим у політичному просторі, а з іншого, внутрішній досвід може відкидатися як несуттєвий. На нашу думку, процеси децентралізації влади з необхідністю передбачають накопичення владою символічного капіталу, а отже, соцієтальне постає в політичному просторі як внутрішній суб'єктивний досвід, в опорі на який людина у відношеннях з владою

залишається політичним актором, а не об'єктом політичних маніпуляцій. Тоді як біхевіористичний підхід Б. Скіннера тлумачить соціетальний досвід як відпочатку репресивний, а не символічно-діалогічний. Можемо припустити, що така інтерпретація політичного досвіду близька ідеологіям і політичним режимам, які не спираються на розгортання діяльнісного та пізнавального потенціалу суб'єктів як владний ресурс, а воліють здійснювати владу в межах жорстко імперативних механізмів і контролюючих структур.

Якщо йдеться про те, що «можна визначити три основні дихотомічні параметри, за якими доцільно інтерпретувати процеси взаємодії зовнішнього і внутрішнього: наявність/брак внутрішньої суб'єктності; наявність/брак зовнішньої суб'єктності; психічна широта/вузькість простору інтеракції» [23, с. 71], то процеси децентралізації влади апелюють до наявності внутрішньої суб'єктності, яка постулює зовнішню суб'єктність, а також увагу до екзистенційних і ціннісних аспектів формування локальної ідентичності політичних акторів.

У цьому контексті такі фундаментальні цінності, як людська свобода й гідність, що формують політичну ідентичність і лежать в основі будь-якого типу ідентичності політичного актора, включеного в соціальні й політичні взаємодії, можуть бути розглянуті як такі, що формують внутрішній екзистенційний досвід людини. Сучасна дослідниця назагал припускає, що «якщо люди будуть дотримуватись моральних цінностей, то і не прийдеться захищати свою свободу» [140, с. 92]. Такий підхід з точки зору історико-культурної традиції видається дещо утопічним, а з точки зору філософського дискурсу і не цілком логічним, адже кореляція між соціальними та політичними свободами в межах держави і принципами загальної моралі й етичними настановами якщо і регулюються правом, то ця регуляція виявляється насамперед як кодифікація звичаєвих табу, заборон і соціально прийнятих норм і правил поведінки, що актуально, наприклад, для платонівської держави чи етики «Державця» Макіавеллі, але не так очевидно для відкритого суспільства в традиції К. Поппера.

Важко заперечити, що «у сучасній етиці намагання втілити інтерсуб'єктивні загальнозначущі смисли обумовлює пошук абсолютних,

непроминальних етичних максим. Пристосування їх до конкретно-історичних умов, згідно з потребами функціонування соціуму, призводить до поділу їх на обов'язкові для всіх у практичному поведінковому сенсі, обов'язкові для всіх у сенсі ідеальної належності, найвищі, що уособлюють героїчний етос... і як такі не можуть бути загальнообов'язковими (самопожертва, подвижництво тощо). Ефективність сучасних стратегій суспільного розвитку залежить як від особистісного чинника (засвоєння цінностей моралі як особистих поведінкових регулятивів), так і універсального, що враховує глобально-планетарний вимір сучасних цивілізаційних процесів. Серед основоположних цінностей набувають пріоритету «благочиння перед життям» (Швейцер), індивідуальне кінцеве існування людини як «Іншого» (Левінас) тощо» [140, с. 92]. Слід також прийняти тезу про фундаментальний характер ціннісних настанов, які виступають підґрунтям для побудови культурної ідентичності «як окремих індивідів, так і цілих спільнот. Вони визначають норми поведінки, соціальні ідеали та принципи, на яких ґрунтується суспільне життя. Коли суспільство стикається із кризами або зовнішніми викликами, система цінностей відіграє роль стабілізуючого чинника, який допомагає зберегти єдність і надає спільноті моральну основу для подолання труднощів» [14, с. 175]

Але слід зауважити, що апелювання від права як нормативної частини суспільних уявлень до цінностей як продукту індивідуальної та групової смислогенерації, а також пов'язана з цим необхідність розгляду екзистенційного виміру правової та політичної свідомості не видається цілком обґрунтованою, адже закон унормовує, фреймує різноманіття політичної поведінки та політичного досвіду, що особливо очевидно під час розгляду законодавчої бази процесів децентралізації влади. Отже, на нашу думку, швидше індивідуальні та групові цінності, що формуються в процесі політичної взаємодії з владою та набувають форми ідеології, яка символічно маркує політичний простір, визначають правову свідомість.

Сучасний дослідник пропонує поняття ідеологічної матриці суспільства, яка є своєрідним смисловим і символічним каркасом: «Ідеологічна матриця охоплює різні рівні та сфери ментально-духовного простору (культури, релігії,

етики) та фізичного простору (територіально-економічна та демографічна сфери). Ідеологічні цінності поширюються через ідеологічну матрицю (див. вище систему базових ідеологічних інститутів), у межах якої здійснюється культурно-інформаційна, наукова, освітня та інша діяльність за різними напрямками. Її успішність, очевидно, слід оцінювати через наявність у держави духовно-інформаційної влади (авторитету), який базується не на примусі, а на інформації, наукових знаннях, довірі до інститутів влади. Держава, спираючись на ідеологічну матрицю, отримує можливість непримусового підпорядкування громадян традиціям, моральним заповітам і в разі потреби – правилам нового соціального порядку (суспільного договору)» [94]. Дослідник стверджує, що саме на рівні ідеологічної матриці, яка, на нашу думку, функціонує як стійка символічно-дискурсивна структура уявлень і є своєрідним інтерпретаційним фільтром усіх типів досвіду, індивідуального та групового, і водночас тлом, вихідною системою координат для смислогенерації.

Ідеться про синергію функціоналу, цінностей і суб'єктивного досвіду політичного досвіду політичних акторів, що набувається в процесі екзистування, залученості до владних взаємодій. Ідеалізована ситуація, за якої держава, владні структури, інституції громадянського суспільства діють узгоджено та цілеспрямовано, навряд чи можлива на практиці, але саме ідеологія (якщо це поняття позбавити стереотипізованої семантики примусу) забезпечує ефективність взаємодії згаданих державних і громадських суб'єктів врядування. Важливо, що ідеологія визначає значущі царини державного управління та публічної політики такі, як розподіл/перерозподіл суспільного продукту, демографічна політика й політика зайнятості, політика соціального забезпечення та політика соціального діалогу [94], що означає для процесів децентралізації влади неодмінну ідеологізованість і репрезентацію через владний дискурс, символічний образ влади та закоріненість цих процесів в ідеологічній смислогенерації.

Тобто політика децентралізації влади під кутом зору того, що Ролло Мей позначав як людську дилему та проблему інтеграції [183], має розгортатися в просторі індивідуалізації та відокремлення від конформістської масової

свідомості, якій притаманне автоматичне тлумачення політичної дії (гайдеггерівська філософема *das man*). Інтеграція в політичній взаємодії відбувається в просторі ідеології, але коли остання функціонує як фрагмент ідентичності і приймається добровільно. Людська ж дилема, яка тлумачить соціальну діяльність як водночас суб'єкту й об'єкту актуалізує проблематику цінностей, адже протилежно скерований суб'єктивний та об'єктивний досвід може бути монолітизований у людській свідомості лише ціннісними орієнтаціями, сформованими особистістю в результаті екзистування, яке може мати формат, подібний до соціально й політично скерованої контемплії. Парадоксально, але споглядати можна не лише ейдоси, але і соціальні структури, що практично уможливлює кореляцію між правничими дисциплінами, теорією державного управління, соціологією, політологією, соціальною філософією на основі персоналістського підходу.

Сучасний учений в дисертаційному дослідженні, присвяченому екзистенційно-темпоральному дискурсу динаміки людського існування на матеріалі ідей М. Гайдеггера обґрунтовує тезу, «згідно з якою динаміка і «проективність» людини виявляється, досліджується і експлікується Гайдеггером спочатку, на ранньому етапі творчості, в її власному бутті й самоусвідомленні – як «закинений проект», як буття, яке саме себе прагне зрозуміти і витлумачити в конкретній фактологічній ситуації, аналізуючи цілу низку екзистенціалів як універсальних антропологічних детермінант – провини, турботи, жаху, смерті і т. д., а потім, на пізньому етапі, – в рамках конкретного історичного процесу, який визначався передовсім цивілізаційним техн(олог)ічним поворотом, в основі якого були, за логікою Гайдеггера, фундаментальні метафізичні зміни» [37, с. 402].

Зазначена градація поглядів німецького філософа вказує на переживання людиною метафізичних змін реальності, які дані їй у досвіді – історичному, культурному і політичному в тому числі, і цілком може бути екстрапольована на сучасну трансформацію життєвих форм унаслідок цифровізації досвіду та соціальної взаємодії, комунікації. Це вказує на актуальність філософем екзистенціалів у формуванні сучасного розуміння політичної діяльності та

політичних процесів з точки зору людської свідомості та суб'єктності, а отже, і для проблематики децентралізації влади. На нашу думку, розуміння необхідності антропологічної візії політичних процесів як взаємодії та джерела досвіду вказує на евристичність і релевантність філософського підходу до проблеми кризи гуманізму та загроженості філософської картини світу, побудованої на його основі. Як видається, теза щодо вичерпаності традиційної гуманістичної моделі є додатковим стимулом для привнесення в політичний і політологічний дискурси елементів філософсько-антропологічного [37, с. 405]. Маємо брати до уваги, що екзистенційна рецепція політичних відношень, ґрунтована на оцінюванні досвіду, є цілком природним модусом формування політичної ідентичності, тим більше що ціннісні настанови, які формують груповий гранднратив і визнані рольові програми поведінки в межах таких відношень укорінені в культурі та історії етносу й народу.

Не зачіпаючи проблеми коректності інтерпретації поняття ментальності, цілком можна погодитися з твердженням сучасного дослідника, що «геополітична свідомість українців ґрунтується на архетипах української ментальності, пов'язана з ідеєю гармонійності в облаштуванні геополітичного простору буття українського етносу та української нації, а також несе на собі відбиток геополітичної травми, пов'язаний з необхідністю для України на ключових етапах її розвитку долати цивілізаційні виклики... можна стверджувати, що геополітична свідомість українців є екзистенційним феноменом» [127, с. 98]. Важливо, що йдеться саме про екзистенційний вимір політичної діяльності, в якій розгортаються процеси децентралізації влади, тобто елімінувати вплив цього фактору на перебіг процесів децентралізації неможливо. Якщо не блати його до уваги, зосереджуючись на інструментальних і функціональних аспектах децентралізації, може виникнути ситуація не просто неефективності зусиль влади, але і контрпродуктивні тенденції опору з боку суспільства, груп та окремих громадян. Реформи мають бути осмислені в межах релевантного актуального аксіологічного простору спільноти та суспільства, а ці смисли мають бути пережиті та увійти у життєсвіт людини.

«Народжується людське ставлення через усвідомлення того, що кожна соціальна реальність демонструє певну аксіологічність недоліків, тому вимагає змін, модифікацій і реформ. Реалізація людини та спільноти у світі цінностей виражається у влучно сформульованому Рікером прагненні, щоб людство було б єдиним і кожна людина розвивалася б індивідуально. Постулат чітко вказує на телеологічний і перфекціоністський характер загального блага. Він розкриває мету і допомагає досягти її повною мірою. Це також ідеалістичний дух демократії – якщо його звзвити до сфери «фактів», баланс між стабільністю держави, принципом справедливості, гідності та свободи волі громадянина будуть підірвані. Моральні ідеали, такі як досконалість, повнота і єдність, не можна зводити до політичних імперативів. Перевищення міри розуму завжди небезпечне як для окремої людини, так і для суспільства. Отже, наголос у демократії робиться на активній участі громадян, тобто різних формах кооперації та співпраці з іншими людьми в прагненні загального блага. Ці форми стають дедалі складнішими і вимагають від громадян не тільки навчання впродовж життя (тобто отримання знань), а й самоосвіти. Насамперед це передбачає усвідомлення власної людяності», – стверджує сучасна польська дослідниця [198, с. 18–19].

Наголосимо, що під таким кутом зору настанова гуманізму, а отже, і аксіологічна, феноменологічна, онтологічна та екзистенційна проблематика є неунікненними для будь-якого недескриптивного розгляду політичних процесів і політичного простору, що повною мірою стосується феномену децентралізації влади. Ця *гуманістична оптика є природною засторогою радикальних інтерпретацій культури, життєвих практик, наративів і дискурсу* як таких, що вичерпали потенціал гуманізму і потребують нонантропоцентричних підходів для досягнення суголосності між ними та техногенним характером цивілізації в контексті стрімкої соціокультурної динаміки та розвитку цифровізації.

Крім того, пам'ятаючи, що соціальна комунікація є процесом знаковим і оперує семіотичними кодами й символічними рядами, а функціонал комунікації влади та суспільства передбачає як репрезентативну, імперативну, рефлексивну

(когнітивну) функції, так і герменевтичні механізми, маємо констатувати, що процеси децентралізації здійснюються в семіотичному просторі, який передбачає формування індивідуального та групового досвіду на основі включеності в політичну реальність через її переживання й осмислення цієї реальності в системі координат ціннісних орієнтацій і глобальної та локальної ідентичностей.

«Центральною категорією владних комунікацій є поняття соціального статусу, який варто розуміти як оцінку, досягаючи якої суб'єкт засвоює соціальні норми та уявлення, а також відповідну сукупність прав та обов'язків, реалізація яких формує соціальну особистість. Визначальним у комунікативному параметрі статусу є комунікативний код – система нормативних вербальних та невербальних засобів, властивих визначеному статусу. Соціальний статус індивіда тісно переплітається з категорією комунікативної ролі, яка визначає спосіб використання комунікативних засобів і вибір їх варіантів, тому статусно-рольові параметри комунікативної діяльності індивіда виступають як домінуючі в системі владних комунікацій», – зазначає сучасна дослідниця, розглядаючи статусно-рольові особливості владних комунікацій [54, с. 10].

Слід зауважити, що ототожнення соціального статусу з комунікативною роллю, сценарієм поведінки, моделлю, габітусом видається неприпустимим через умовний характер комунікативних ролей і правил, за якими відбувається взаємодія. Перефразовуючи Л. Вітгенштайна, мовно-політична гра за таких умов є динамічною системою, яка постійно змінюється, а от соціальний статус є поняттям чітко фіксованим у соціальній структурі і набагато більш інертним у плані мінливості. Маємо на увазі, що швидше комунікативна роль ситуативно визначає соціальний статус у форматі конкретної політичної взаємодії. Наприклад, лідери громадських об'єднань і рухів, не маючи номінального соціального статусу у владній структурі можуть мати на ефективність її діяльності вирішальний вплив, що повертає нас до проблематики децентралізації влади. Якщо останню розглядати як певну рольову гру, то влада і суспільство здійснюють транзакції символічного капіталу, впливаючи таким чином на соціальні статуси учасників взаємодії.

Більше того, процеси децентралізації влади, розглянуті під аксіологічним та екзистенційним кутами зору, дають можливість масштабувати візію процесуальності в політичному просторі, тобто, наприклад, розглянути процеси децентралізації як екзистенційні та вирішальні для надання людям і спільнотам смисложиттєвого знання. Сучасний дослідник зауважує: «Радикально критичний погляд на світ змушує усвідомити надзвичайно неприємну річ: наша раціоналістична культура нездатна запропонувати людині несумнівний сенс життєдіяльності. Цей сенс людина мусить знайти сама і для себе. І це – спосіб і передумова реалізації свободи. Таким чином, до снаги бачити, що ті форми психологічного захисту, за посередництва яких долається тривога смерті, по суті, набувається здатність особистості жити за очевидної неминучості смерті, мають своїм предметом «дискурсивну гру» з часом і простором. Має місце існування взаємопов'язаних дискурсів: 1) невразливого для смерті дитинства; 2) невразливої для смерті «персональної винятковості», що перебуває під захистом «персонального спасителя»; 3) старості – простору та часу, в якому й об'єктивується смерть. Психопатологічні наслідки таких дискурсивних форм витіснення тривоги смерті – нарцисизм та інфантильність. Водночас, чітке усвідомлення скінченності життя, тобто усвідомлення смерті не як віддаленої в інший простір і час, а як присутньої «тут і тепер», сприяє особистісній самоактуалізації» [21, с. 123].

Під таким кутом зору можна стверджувати, що процеси децентралізації влади, які підвищують ступінь соціально-політичної активності, соціальної самооцінки та адаптації, є формою підтримки екзистенційного тону для громадян і груп та суспільства в цілому, адже відмова від політичної активності може розглядатися як політична та соціальна смерть і навпаки, участь у самоврядуванні й долучення до нього – як життя і саморозгортання, самоактуалізація. Щодо «дискурсивної гри» в часо-просторовій системі координат, то навіть не апелюючи до кантових апріорних форм пізнання, які формують фрейми феноменологічного досвіду, можна стверджувати, що система політичних відношень і політичний простір в цілому на семіотичному рівні є простором дискурсивних практик. Але при цьому дискурсивних практик

сутнісно перформативних, тобто таких, у яких мовний акт як акт комунікації та інформаційного обміну надзвичайно близький, а то й тотожний соціально-політичній дії та волевияву, що також зумовлює релевантність і коректність подібного масштабування розгляду процесів децентралізації влади.

Також не слід забувати про те, що децентралізація як конфігурація передбачає співвіднесення частин одна щодо іншої в складі системи, що за аналогією з процесами, які описують фундаментальні науки, створює ефект, який характеризує тип взаємодії між частинами в складі цілого, цілком співставний із системою владної структури. Тобто тип взаємодії (домінуючий, паразитарний, підвладний, партнерський [143]) фіксується теорією систем об'єктивно, що може бути розглянуто як *ще один напрям міждисциплінарного аналізу сутності феномену децентралізації влади*. Ідеться про структурні атрактори систем, які в нашому випадку процесів децентралізації влади впливають на розвиток і функціональність системи разом зі смисловими.

«Структурний атрактор – це поява набору факторів, які взаємодіють і мають взаємно підтримуючі, доповнюючі атрибути. Це означає, що вони мають нові можливості, які можуть отримати доступ до ресурсів зі свого середовища. Це стосується питання про те, чому існує певна система. Системи постають випадково і зберігаються доти, доки вони успішно отримують доступ до ресурсів, потрібних для обслуговування і зростання... Структурний атрактор представляє конкретну підмножину діяльності з усіх принципово можливих. Це відображає «відкриття» підмножини агентів, атрибути та розміри яких мають властивості, які призводять до виникнення здатності викликати його існування. Успішні та стійкі еволюційні системи явно будуть такими, в яких є свобода й заохочення до дослідницької діяльності, процес пошуку в просторі поведінки. Іншими словами, результатом є сталість від наявності здатності досліджувати та змінюватися. Вільна еволюція різних популяцій, кожна з яких прагне власного зростання, призводить до утворення системи, яка є більш кооперативною, ніж конкурентною», – зазначають сучасні вчені [143, с. 45–46].

Принагідно до владних структур і системи владних відношень як такої системи, що характеризується ознакою адитивності, це може означати, що

взаємодія між центральною владою, периферійними структурами, інституціями громадянського суспільства в межах здійснення самоврядування значно посилює ефективність державного управління, а отже, реалізує такий потенціал системи, якого потребує сучасна демократія перед викликами популізму, рецентралізації, яка може вести до авторитарності, назагал – модернізує демократію. Недарма децентралізація влади опинилася у фокусі уваги владних структур навіть у країнах Азії та Сходу, в яких відсутні традиції демократії. Це стосується насамперед авторитарного Китаю.

Розуміння ролі смислових патернів у формуванні моделей політичної поведінки для формування успішної політики децентралізації влади неможливо переоцінити, оскільки ставлення політичних акторів до проєктів влади неможливо повністю детермінувати через промоцію, пропаганду чи ідеологічну ідентичність. Можна виокремити два базові підходи до цієї проблеми, кожен з яких інтерпретує політичну участь по-різному: «Один намагається визначити «політичне» як засіб розмежування дисциплінарних кордонів і проблем, тоді як інший досліджує це поняття, намагаючись отримати нормативні наслідки з концептуального аналізу вживання. Стосовно політичної участі перший підхід застосовувався насамперед емпіриками, зацікавленими у звуженні масштабу проблеми для цілей операціоналізації політичного, тоді як другий застосовувався або в антибіхевіористській критиці, або в пізнішому відродженні нормативно-аналітичної теорії» [186, с. 287].

У контексті нашої теми ми наголошуємо на тому, що і операціональний, і нормативний підходи тлумачення політичної участі як задіяності політичних акторів у владних процесах і взаємодіях по-різному фіксують феномен децентралізації влади. Операціональний підхід концептуалізує феномен децентралізації влади суто інструментально, створюючи дескрипцію на основі вивчення динаміки соціальних і політичних систем та аналізу відповідних масивів даних, тоді як нормативно-аналітичний підхід налаштований на виокремлення і формалізацію теоретичних моделей як процедурних фреймів політичної діяльності, тобто орієнтований не на створення дескрипції, а на формування теорії політичної діяльності та її метатеоретичних настанов. Назагал

відмінність між цими підходами в політичній філософії та соціальних науках за аналогією може бути співставлена, наприклад, зі світовою традицією ідеалізму (платонівська лінія) та парадигмою трансценденталізму (кантівська лінія), які за всієї своєї спорідненості створюють специфічні візії онтології реальності та антропології соціального. Аксіологічний же вимір політичної дії, який формує мотивацію та здатність обстоювати свої переконання, торкається не лише проблеми політичної участі в контекстах різних політичних режимів. Він формує специфічну пізнавальну стратегію у сфері політичного, яка може бути позначена як *аксіологічно зумовлена епістемологія політичного*. Такий підхід видається компромісним щодо крайнощів двох згаданих і може бути евристичним у застосуванні до феномену децентралізації влади.

«Аксіологічна епістемологія вводить нові припущення в організаційну теорію, розуміючи індивідів як сформованих мовою, тобто повністю залежних від колективних інтерпретацій і оцінок, створених колективним аксіологічним рівнем свідомості. Таким чином, аксіологічна епістемологія надає аналітичні інструменти для виходу за рамки наявних академічних підходів до цінностей, етики, духовності та відповідальності, і, можливо відкриває нові способи бачення того, що означає керувати... Потенціал колективних аксіологічних проєктів і необхідність розвитку людських якостей є недостатньо концептуалізованими, також не створюються колективні аксіологічні проєкти для управління аксіологічними проблемами техно-наукових товариств», – зазначає сучасна іспанська дослідниця [201, с. 140–141].

Ситуація з управління складними системами, які самі регулюють здійснення владних функцій у політичному просторі, ускладнюється через цифровізацію суспільної комунікації та входження практик цифрових моделей роботи з інформацією в побут взаємодії влади та суспільства. Зрозуміло, що мова має йти не про обмеження науково-технічного прогресу, а про контроль над його здобутками, адже будь-яка технологія, яка має вплив у сфері соціального та політичного, є потенційно небезпечною для людської цивілізації, оскільки впливає на фундаментальні людські життєві практики, такі як соціальна та політична взаємодія, комунікація, формування та трансляція інформації.

Сучасна дослідниця пропонує розглядати методологію розробки програмного забезпечення, яка ґрунтується на принципі ітерації, ітераційного алгоритму діяльності як послідовного повторення як придатну для аналізу процесів у соціальному й політичному просторах, що засвідчує, як мінімум, зворотний зв'язок між філософією інформації та соціальною і політичною філософією. Людина створює програми для комп'ютерів і ШІ в межах своєї когнітивної спроможності, а вже потім на рівні практик використання й досвіду ці моделі впливають на когнітивну сферу самої людини.

«Формування smart-суспільства і smart-технологій представлено як нова модель суспільства XXI століття у контексті розвитку сучасної цивілізації, у контексті якого діє вплив світових тенденцій на розвиток цифрової економіки, Agile-менеджмент 3.0 як чинник розвитку технічного прогресу у цифровому суспільстві, розвиток інформаційного соціуму в умовах технологічних змін, інформаційних та інноваційних технологій як чинника підвищення ефективності цифрової економіки та бізнесу в умовах Четвертої промислової революції 4.0,... Всі процеси державного управління є взаємопов'язаними, між ними існує тісний зв'язок і вони впливають одна на одну. Вони пов'язані з сучасними методами, засобами і технологіями реалізації інформаційно-комунікативних процесів у державному управлінні і націлені на прийняття ефективних управлінських рішень. Когнітивні (креативні) технології інформаційного менеджменту та Інтернет як комунікаційний посередник між людиною та процесами інформатизації впливають на розвиток якісних управлінських процесів державного управління та когнітивний розвиток всього персоналу. Проте для цього повинні бути наявні кадри, що володіють інформаційною (алгоритмічною) культурою та мисленням, володіти алгоритмами сортування матеріалів та закономірностями розвитку автоматизованих систем, особливостями інтелектуалізації управлінських процесів, зокрема питанням про те, куди нас може звести штучний інтелект та які тенденції і зміни у постпандемічній ситуації у предметному полі соціального прогнозування», стверджують сучасні дослідниці [27, с. 218–219].

Власне введення до поняттєвого апарату наук про суспільство концепцій agile software development, agile-методології, нехай навіть за умови їх розгляду як евристичних метафор чи коректних аналогій, суттєво ускладнює уявлення про політичний простір як про складну систему, яка має ознаки динамічності, нестабільності та неврівноваженості. Якщо йдеться про концепцію VUCA, то на передній план виходить проблема мінливості політичної системи як в цілому, так і в локальних сегментах і на рівні структури, конфігурації: «Концепція VUCA пов'язана з несталістю суспільства і походить від англійських слів:

- 1) volatility (нестабільність);
- 2) uncertainty (невизначеність);
- 3) complexity (складність);
- 4) ambiguity (неоднозначність).

Концепція VUCA – концепція Четвертої промислової революції, що отримала другу назву «навчання, що продовжується все життя». Щоб вижити в умовах цього світу, треба бути динамічним, здатним швидко адаптуватися. Сучасна концепція VUCA базується на теорії складних систем, в основі яких AGILE-методологія і AGILE-філософія, що представляє методологію складності, яка застосовується до аналізу складних систем нестабільності» [27, с. 228–229].

Можливо, новітній концепт цифрової гуманітаристики (Digital humanities), який передбачає трансформацію гуманітарних наук під кутом зору цифрових форматів доступу до інформації та відповідну зміну життєвих форм людини і постає як міждисциплінарна шина чи хаб, що забезпечує циркуляцію концептів та ідей в системі з інструментальної сфери технологій і людського життєсвіту. Якщо ж йдеться про специфікацію цифрової філософії, то виникають серйозні запитання щодо того, як саме цифровізація вплине не на зовнішні обриси культури, способи взаємодії між людьми та контентом, а на саму підставу людського погляду на реальність та її переживання. Технології є лише технологіями поза людським чинником і навіть гіпотетичні технологічна сингулярність (В. Віндж) і постання сильного ШІ не в змозі будуть відмінити гуманістичну природу людської культури. Питання колізійності цифровізації й технологічного розвитку та сфери соціально-політичного актуальне якраз не в

царині технологічного забезпечення та інструментального й функціонального підґрунтя соціальних взаємодій і діяльності, а саме в сфері метатеоретичних підстав людського пізнання та і власне налаштування людських когніцій, навіть якщо їх розглядати як просунуте програмне забезпечення. Тобто питання про те, чи є функціональними подібні метафори та аналогії зі сфери комп'ютерних технологій, залишається відкритим.

Дослідники наполягають на тому, що технології big data, краудсорсингу, open data, візуалізації даних і комп'ютерного моделювання, криптотехнології тощо створюють підстави для формулювання концепту цифрової філософії, яка продукує концепції, що різночасно контрастують з традиційною онтологією та епістемологією, вже не кажучи про філософську антропологію: ««Digital Philosophy» дійсно привела до «цифрового повороту» у філософській науці. По-перше, цифрова філософія – це напрям у філософії та космології, що відокремився від цифрової фізики (обидва терміни введені Евардом Фредкінем). Перше базове припущення даної концепції полягало у тому, що Всесвіт – це гігантський тюрінг-клітинний автомат. Друге припущення полягало у тому, що існують варіанти розуміння цифрової філософії, яка розглядає дійсність та акти мислення як процеси обробки інформації у контексті інноваційно-цифрової парадигми розвитку. По-друге, «цифрова філософія» використовується як маркер для позначення фактів програми програмного забезпечення для викладання, аналізу або моделювання класичних проблем філософії. У понятті «Digital Philosophy» закладено конфлікт світоглядних установок, пов'язаних із класичною проблемою «любові до мудрості», яку може відчувати тільки людина, але не машина. Але якщо враховувати, що сам автор слова «філософія» Піфагор був математиком і пропонував пізнавати світ, який він уявляв як «світ чисел», то виявляється, що жодного ідейного протиріччя чи відриву від традиції у понятті «цифрова філософія» не існує» [27, с. 72].

Комп'ютерний поворот («computational turn») засвідчує лише можливість за допомогою математичних методів, зокрема теорії графів, створити модель людського філософування, яка, втім, не тотожна людській свідомості так само, як цифрова етика не може на сьогоденному рівні розвитку технологій мати

екзистенційного виміру (згадаймо хоча б гайдеггерівські інтуїції щодо філософії техніки або проєкт філософії інформації Л. Флоріді). Тому ми стверджуємо, що для розгляду феномену децентралізації влади доречно використовувати технології блокчейну для оптимізації відкритої мережі контролю та управління знаннями, але навряд чи у владних стосунках доречна логіка цифрових взаємодій. Модель не тотожна об'єкту, а людина як політичний актор не тотожна цифровому профілю. Дослідники стверджують: «цифрова філософія, яка включає цифрову онтологію і цифрову аксіологію, – це напрямок, який визрів у рамках цифрової гуманітаристики, який сьогодні представляють не тільки філософи, але й математики, комп'ютерщики, фізики-теоретики, – Едвард Фредкін, Конрад Цузе, Стівен Вольфрам, Руді Ракер, Грегорі Чейтін, Конрад Цузе. Цифрова філософія відокремилася від цифрової фізики (обидва терміни були введені Едвардом Фредкіним). Цифрова філософія є сучасним переосмисленням філософії «моністичної метафізики» Г. Лейбніця, оскільки, згідно з ним, розум може бути підданий обчислювальній обробці, а цифрова філософія намагається розглянути саме питання філософії розуму. Цифровий підхід до сучасної філософії намагається мати справу з недетермінованою квантовою теорією, в якій передбачається, що вся інформація повинна мати кінцеві та дискретні засоби, еволюція фізичного стану регулюється локальними та детермінованими правилами. Обчислення є єдиною субстанцією моністичної метафізики, у той час як суб'єктивність виникає з обчислювальної універсальності. Є багато варіантів цифрової філософії, більшість з яких є цифрові дані теорії, які розглядають фізичну реальність, культивуючи освіту, менеджмент та економіку у рамках теорії цифрової науки» [27, с. 77–78].

Ідея позасубстанціонального пояснення реальності не є новою, і спроби описати та пояснити феномен політичного простору чи децентралізації влади в аспекті конфігурації, структури та системи чи мережі відношень цілком ефективні в сучасних науках про суспільство. Але обчислювальна універсальність і як принцип, і як ідеалізація з необхідністю субстанціоналізується за такого підходу, а отже, власне цифрова суб'єктивність може бути розглянута як симулякр людських когніцій. Під таким кутом зору

проект цифрової філософії в політичному, управлінському застосунку не виглядає достатньо обґрунтованим і є парадоксально суголосним нонантропоцентричним проектам у сучасній філософії, зокрема трансгуманістичній парадигмі та кластеру антикореляціоністських теорій.

Крім того, маючи на увазі, що процеси реструктуризації політичного простору сучасного світу в глобальному масштабі, пов'язані з процесами децентралізації влади та становленням нових філософських метатеоретичних настанов політичних взаємодій і комунікації, можна говорити про значення аксіологічних, ідеологічних, екзистенційних факторів для трансформації формозмісту простору політичного. Тому твердження сучасної дослідниці щодо того, що «аби глобальна політична реструктуризація не виявилася надзвичайно радикальною для окремої національної держави, вона повинна мати:

- сильну державну владу та зважену політичну волю, яка б гарантувала державі рівні правила гри в межах глобального простору;
- ефективну законодавчу базу;
- збалансований розвиток економічної та політичної сфер суспільного розвитку;
- ліберальну модель зовнішньої політики;
- ефективну стратегію національного розвитку в умовах глобалізації.

Сучасний геополітичний світ внаслідок глобальної реструктуризації... все більше починає скидатися на нову конвенціональну реальність» [26, с. 537] видається незаперечним.

Якщо йдеться про формування нової геополітичної реальності, причому у масштабах значно більших, ніж вважалися прийнятними після Другої світової війни (звідси, наприклад, наративи про так звану «багатополярну» політичну реальність, яку просувають авторитарні режими Китаю та РФ, що прикривають претензії в одному випадку на ідеологічну експансію на додаток до економічної, в іншому – агресивні претензії на відновлення статусу світової держави в опорі на нав'язаний суспільству ресентимент), то питання в тому, яким чином реструктуризація політичного простору у світовому масштабі корелює з реструктуризацією політичного простору у масштабі держави, головним

механізмом і сценарієм якої зазвичай є децентралізація влади. На нашу думку, децентралізація влади є не просто процесом реорганізації чи переконфігурації владної структури, але може бути розглянута як модель планетарної реструктуризації, якщо останню здійснювати з позиції верховенства права та раціональності, а не позиції сили. Давно вже зрозуміло, що стратегічний розвиток, як і виживання людської цивілізації, залежить від постання ефективних планетарних управлінських структур, що своєю чергою потребує не економічної глобалізації і не культурної уніфікації, а спільної ідеології як програми та ідеї виживання виду, що цілком суголосне сучасним проєктам екологічної свідомості, геофілософії, філософії інформації тощо.

Децентралізація влади, оперта на ціннісні та ідеологічні підстави, з необхідністю трансформує ноематичні структури свідомості, власне, рефлексивні моделі, за якими люди та спільноти оцінюють політичну взаємодію. Тому ці процеси певною мірою є моделюванням подібних, але вже у масштабі планетарному. З іншого боку, процеси децентралізації влади дотичні до феноменології соціальних і політичних практик, які визначають морфологію простору і розрізняють центр і маргінес. Рознесеність по різних полюсах структури дає можливість говорити, що інституалізація політичної поведінки є інструментом фреймування суспільних відносин (А. Шюц); поняття габітусу фіксує соціальні практики, дії та волевияв як структурні одиниці політичного простору, які функціонують узвичаєно та не потребують рефлексії (П. Бурдьє); соціальні практики формують і соціальні, і політичні суб'єкт-об'єктні відносини, причому не створюються, а відтворюються ними у процесі смислогенерації (Е. Гіденс). Отже, феномен децентралізації влади породжує сукупність спеціальних соціально-політичних практик, які є феноменологічно доступними політичним акторам через їх просторо-часову локалізацію (самоврядування є владою, яка здійснюється очевидно для населення). Якщо це так, то ці практики формують політичний простір як аспект соціально-культурного простору й унормовує політичний порядок як спосіб структурної організації колективної політичної поведінки та узгодженої дії окремих громадян і спільнот.

Таким чином, децентралізація влади формує соціальний простір як на рівні структури, так і на рівні змісту через соціальну й політичну комунікацію та інформаційний обмін. При цьому культурні й політичні дистанції, стереотипи реценсії політичного, семіотичні коди політичного, формати регуляції політичної системи засвідчують, що децентралізацію влади, трансформуючи її структуру, водночас її модернізує, що узгоджує центр і периферію, минуле й сучасне, традиції та новації, адже «повсякденні практики, як структурні компоненти досвіду і традицій, як «пережитий порядок», не здатні виступати у формі проектів та програм, які на сучасному етапі світового розвитку є умовою збереження локальних групових кордонів та ідентичностей. Місія діючого соціального суб'єкту, в цьому випадку, потребує доповнення характеристиками політичного суб'єкту, який здатний вступати у відношення з широким колом учасників різного інституціонального рівня» [67, с. 88].

Розглядаючи транскордонний простір (який у контексті нашої теми може бути розглянутий як периферія стосовно центру), сучасна дослідниця зазначає, що має існувати кореляція між локальними територіями, суб'єктами й об'єктами владних і політичних відношень, соціальними функціями: «Соціальні спільноти в транскордонні орієнтовані на виконання звичайних функцій «соціального»: 1) інтегративної, яка проявляється завдяки наявності почуття взаємозалежності, єдності «в долі», турботи, емпатії, та забезпечує індивідуальну і групову соціалізацію; 2) комунікативної, яка забезпечує діалог, обмін наративами, трансляцію групових норм та стереотипів; 3) організуючої, яка забезпечує розподіл соціальних обов'язків, прав, привілеїв та статусів, відповідно, формуючи соціальну структуру та умови її трансформації, засоби зміни соціального статусу; 4) регулюючої, яка проявляється в створенні соціальної санкції (осуд, остракізм, відклик статусу чи права, наприклад, «мандату») за порушення соціального обов'язку. Розвиток регулюючої функції супроводжується розвитком традиційних форм нормування поведінки; 5) інтерпретативної, яка забезпечує сприйняття «іншого» досвіду шляхом порівняння та адаптації репрезентативних символів (включаючи зміст концепцій, ідеологій, норм та правил, інновацій) до власних повсякденних; 6) виробничої,

яка забезпечує перерозподіл обов'язків в соціальній системі за посередництвом організаційного джерела (угода, авторитет), з метою забезпечення ефективного колективного розвитку, який може розумітися і як господарська автаркія і як міжгрупова взаємодія; 7) ...функція, яка забезпечує видозміну середовища стосовно інтересів та потреб людини; 8) політичної, яка покликана презентувати різні інтереси групи, забезпечувати реалізацію їх індивідуального права брати участь в управлінні колективними справами» [67, с. 181–182].

Бачимо, що перелік ознак, який має характеризувати транскордонні соціальні спільноти назagal може бути віднесений до територіальних політичних акторів і спільнот, віддалених від центрів влади, тобто ідеться практично про владну структуру, але розглянуту під географічно-топографічним кутом зору, відповідно до локалізації спільноти щодо реального кордону чи уявної межі юрисдикцій певних політичних практик, семіотичних кодів мови та культури, звичаєвого права тощо. На нашу думку, слід доповнити інтерпретативну функцію, яка має охоплювати ідеологічний і символічний контекст колективної групової свідомості, також *ціннісним компонентом* або ж виокремити аксіологічний вимір групової свідомості як самостійний, оскільки він має власний функціонал, зокрема це стосується візуальної символіки на дологічному рівні рецепції, культурно-звичаєвих фреймів тощо. Також політичний функціонал має бути розширений через включення механізмів самоврядування та політичної взаємодії, політичного інформаційного обміну в межах взаємодії самоврядної влади та локальних спільнот.

Якщо «реалізація локальною прикордонною групою функцій «соціального» залежить від зовнішнього середовища: 1) мережевої структури суміжних територіально-політичних утворень; 2) адміністративно-територіальної структури держави, яка вмонтовує локальну групу в державне «тіло», «надаючи» / «визнаючи» її статус та функції на територіальному рівні. Адміністративно-територіальні рівні державного устрою є основою для формування органів місцевого та регіонального самоврядування, які опікуються організацією місцевої та регіональної представницької влади та виконанням її

рішень» [67, с. 182], то роль місцевого самоврядування для формування політичного простору є не лише структуротвірною, але і смислогенеративною.

Слід пам'ятати, що філософія самоврядування як специфічного типу рецесії структурованості політичної реальності та способів взаємодії з нею визначається праксеологічно через ідею відповідальності людей і груп за себе, що є прямою протилежністю патерналізму – безпосередньому чи імпліцитному (за умови, наприклад, формальної рецентралізації влади). Зменшення ж ролі політичних інституцій на користь комунікаційних платформ (М. Кастельс) ще більше акцентує роль політичних відносин і зв'язків між акторами, політичної мережі по відношенню до владних центрів.

Сучасний дослідник зауважує: «Форми відносин корелюють із своєрідністю мереж, які відображають, зокрема, зв'язки наявні та відсутні, дійсні та ілюзорні, реальні та віртуальні... стратегія базується на моделі соціального партнерства, гри з ненульовим результатом, де виграє кожен та зростає сукупний соціальний капітал суспільства (win-win strategy, green-green strategy» [135, с. 387]. Зауважимо, що соціальне партнерство є альфою та омегою ефективності децентралізації влади, оскільки самоврядування не може не спиратися на активність громадян і суспільних груп у політичних взаємодіях, а також на формування міцних горизонтально-вертикальних мережеских зв'язків між владою та суспільством.

Це є прямим чинником реформування й оптимізації політичного управління в умовах воєнного стану в Україні, адже зростання політичної нестабільності, загрози та виклики зовнішньої агресії разом з нагромадженням невирішених проблем на рівні центральної та місцевих влад, самого здійснення влади на прифронтових і тимчасово окупованих територіях суттєво збільшує роль «процесів децентралізації влади, зміни відповідного нормативно-правового забезпечення органів місцевої влади та органів місцевого самоврядування, врегулювання питань законності прийнятих нормативно-правових актів повноважних суб'єктів управління місцевого рівня» [20, с. 15], а також впровадження європейських принципів самоврядування, децентралізації влади

як локалізації ціннісних настанов та ідеологічних констант, дискурсів і символічних рядів державної влади на місцях.

Крім того, процеси децентралізації влади, безумовно, сприяють впровадженню ціннісно-сміслового виміру реалізації прав і свобод громадян у соціальні та політичні практики: «Соціальне партнерство дає можливість громадським організаціям безпосередньо брати участь у формуванні політики держави. Прозорість стосунків між органами державної влади та громадськими організаціями має бути побудована за рахунок збільшення довіри громадськості до державних органів унаслідок скорочення корупційних ризиків, ефективного використання коштів, державної фінансової підтримки громадських організацій, закріплення в національному законодавстві європейських принципів та стандартів щодо взаємодії органів державної влади з громадськими організаціями, забезпечення уніфікації та стандартизації правил і процедур відносин органів влади з громадянами» [102, с. 171–172].

Самоврядування є розгортанням у політичному праксисі потенціалу громадянського суспільства та ефективним форматом уникнення централізованого контролю й примусу, що веде до тоталітаризму, з одного боку, та дефрагментованого хаосу політичних взаємодій, який характеризує анархію. Як стверджував класик сучасної соціології Р. Дарендорф, «громадянське суспільство – це творчий хаос асоціацій, до яких ми добровільно належимо. Вони не повинні ні створюватися державою, ні керуватись нею; вони також не будуються задля економічного прибутку; їх цілі настільки ж різноманітні, як і людські мотиви, часом ідіосинкратичні, як колекціонування поштових марок, часом вони підносять душу, як літературні або філософські клуби, ... часом суспільно корисні, як добровільне піклування про старих, бідних, безпритульних» [35, с. 36].

Ця афористична візія громадянського суспільства, на нашу думку, якраз і засвідчує те, що зазвичай за сухими констатаціями академічного дискурсу чи рядками соціологічних і фінансових звітів, чи юридичних документів залишається поза увагою у філософському змісті феномену децентралізації влади – ці процеси і явища в цілому експлікують не просто гуманістичну природу влади

як її укоріненість у людських спільнотах, групах, етносах і суспільствах, але і її **суперраціональний зміст**, який виходить за межі її призначення та функцій і свідчить про надзавдання демократичної влади, не безкінечна репродукція наявних механізмів політичного, смислів і цінностей політичного простору, а рух до якомога більш повної самореалізації людини в межах її соціальності та політичності через комунікацію, взаємодію, волевияв, формування ідентичностей, дискурсу, ціннісних настанов, символічних рядів тощо. Використовуючи термінологію Стагірита, можна припустити, що самоврядування є ентелехією демократії.

Маючи на увазі, що політичні індикатори децентралізації влади є найменш дослідженими з усіх наявних станом на 2024 р. (фіскальні, адміністративні тощо [176]), на думку дослідників Міжнародного банку реконструкції та розвитку, можемо припустити, що проблеми, пов'язані з власне вимірюванням, кваліметрією цих децентралізаційних процесів пов'язані з недостатньою осмисленістю саме філософського аспекту, взятого сутнісно та процесуально, тобто з тим, що важко піддається формалізації, про що, за Вітгенштайном, «слід мовчати», з етикою, аксіологією, теологією та іншими чинниками, які вказують на антропогенний фактор. На нашу думку, це вкотре підтверджує як неможливість доконечної уніфікації процесів децентралізації їх автоматизації, так і їх знелюднення, дегуманізації, розгляду поза антропоцентричною системою координат. Саме тому культурні питання ідентичності та економічні візії перерозподілу й ефективності, наприклад, тісно пов'язані з ідеологічною проблематикою та боротьбою партій у процесі децентралізації [214].

Маємо на увазі, що межа між можливістю математичної моделі адекватно відображати об'єкт і складністю останнього зумовлена не лише складністю системи, що моделюється, але і можливостями семіотичного коду, за допомогою якого це здійснюється, які включають урахування всіх можливих параметрів системи, що впливають на її динаміку. У випадку феномену децентралізації влади фокусування уваги на управлінських, вузькосоціологічних чи вузькополітологічних, інформаційних аспектах тощо дещо витіснило з поля зору прагматично налаштованих досліджень засадничий факт того, що ці процеси

відбуваються в людському просторі як просторі людської взаємодії, що власне і позначалося термінами *політика* і *політичний* в епоху Платона й Аристотеля.

Тому дискусії у фахових колах щодо оптимального балансу між місцевими владами та центральною владою мають брати до уваги, що «європейські моделі місцевого самоврядування є результатом природного поступового розвитку, який відбувався паралельно зі становленням громадянського суспільства в Європі, а отже децентралізаційні тенденції свого часу там виникали «знизу». Не дивлячись на зовнішні відмінності в моделях муніципальної політики, кожна європейська країна пройшла довгий шлях формування власної системи самоврядування, яка на теперішній момент увійшла в систему ціннісних орієнтацій та настанов населення як природний спосіб існування» [6, с. 8]. Також це означає, що «різні історичні умови суспільного розвитку сприяли формуванню декількох моделей організації місцевого самоврядування, специфічними ознаками яких є типи та форми взаємовідносин органів місцевого самоврядування з органами державної влади» [90, с. 156].

Ця доволі очевидна констатація засвідчує не лише диференціацію процесів децентралізації за критерієм культури, політичних традицій та звичаєвого права, але її принципову фундаментальну людиномірність, яка означає насамперед, що децентралізація влади, посилюючи процеси політизації суспільства [109] на рівні локальних спільнот, реалізує принцип залучення громадян до влади як принцип реалізації своїх прав і свобод. Таким чином, можемо констатувати, що людиномірність процесів децентралізації пов'язана насамперед з такими її аспектами:

- актуалізація суб'єктності політичних акторів в опорі на їхні системи ціннісних настанов;
- акцентування відповідального ставлення до політичних взаємодій на рівні особистого та групового досвіду в громадах, формування локального політичного досвіду;
- просторо-часова конгруентність перебігу політичних процесів часопростору людського життя, безпосередність взаємодії влади та громадян, груп, спільнот;

- можливість безпосереднього контролю діяльності влади або залучення до діяльності контролюючих механізмів громадського сектору;
- формування символічного капіталу влади не «згори», а «знизу» через вертикальну мережу взаємозв'язків політичних акторів тощо.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що екзистенційний та аксіологічний виміри процесів децентралізації визначаються через ознаку і критерій людиномірності цього феномену.

Висновки до другого розділу

Спроба розглянути феномен децентралізації влади під кутом зору соціальної філософії не має випускати з поля зору екзистенційні, поведінкові й когнітивно-інформаційні аспекти цього явища. Соціальна філософія наприкінці першої чверті ХХІ ст. не має просто фіксувати наявний стан речей, але має пропонувати евристичні та ефективні смислогенеративні моделі в соціокультурному контексті, який стрімко змінюється.

Описовий підхід, який лише фіксує наявний стан речей і динаміку змін, потребує доповнення та філософського розгляду й аналізу, оскільки можливо розуміння ситуації «зсередини і знизу» з боку тих громадян і громад, які є безпосередніми учасниками реформ, і розуміння саме на рівні соціальної філософії, філософської антропології, соціальної філософії буде спроможне суттєво оптимізувати як динаміку реформ, так і якість їхнього впровадження. Існування моделей децентралізації залежно від напрямку їхньої скерованості в політичній теорії (згори донизу – top-down, знизу догори – bottom-up) лише фіксує роль центральних органів влади та формат і процедури їхньої діяльності в здійсненні реформ. Учасниками процесу тут є суб'єкти, об'єкти влади, формати й засоби управлінської та політичної взаємодії між ними в межах правового регулювання умов цієї взаємодії.

Розглядати людські спільноти в епоху цифрової комунікації лише як об'єкт реформ і докладання владних зусиль з реформування й оптимізації взаємодії між ними на горизонтальному та вертикальному векторах політичного простору

видається недостатньо ефективним. Тому ми пропонуємо виокремити ще один аспект процесів децентралізації влади, який стосується формування моделей групової та індивідуальної поведінки в політичному просторі та позначити його як інформаційно-консенсусний.

Можна говорити про екзистенційно-аксіологічний тип політичної поведінки, який практично тотожний політичній участі у владі в партисипативній демократії і який експлікується в процесах децентралізації влади, залучаючи до неї громадян, спільноти та соціальні групи, які можуть утворювати групи інтересів, політичні лобі тощо.

Децентралізація, яка є розгортанням самоврядування, має змінювати рецепцію політичної реальності людьми та спільнотами і відповідно впливати на цю реальність, змінюючи вже її. Така інтеракція позначається нами як суб'єктно-ідентичнісний вимір децентралізації влади.

Людство можна розглядати як сукупність політично організованих суспільств, і запорукою принципу цієї організованості є раціональний формат прийняття політичних рішень, які визнаються спільними та загальнообов'язковими для всіх учасників цієї політичної системи та соціального організму. Розподіл і перерозподіл влади, децентралізація за таких умов є насамперед посиленням відповідальності, яка передбачає активізм – соціальний, політичний, економічний, світоглядний, і формування та прийняття специфічного типу ідентичності, який пов'язував би людину чи спільноти з певним політичним локусом (наразі вживаємо термін у соціально-психологічному сенсі як локус контролю) та географічним топосом, причому не за фактом народження чи перебування, належності до ареалу культури чи етносу, а за особистим свідомим вибором, який, крім раціональних підстав, має також екзистенційне обґрунтування.

Ми пропонуємо розглядати феномен децентралізації влади не лише з урахуванням різноманітних аспектів специфіки конкретних регіонів, у яких вона реалізується чи діє (мовних, релігійних, етнічних, культурних, економічних, географічних тощо), а з урахуванням усталеності цієї специфіки як ступеню стійкості цієї традиції та її гіпотетичної здатності чинити опір новаціям. Також

позначити динамічність і здатність до формальних і змістовних трансформацій як суттєву ознаку феномену децентралізації влади як фактору впливу на політичний простір. На нашу думку, найбільш системно відкритим і гіпотетично ефективним є такий вид децентралізації влади як дивестування, якщо його розглядати як локальний модус адміністративної деволюції.

Управління знаннями як соціологічний концепт з точки зору соціальної філософії може бути розглянуте і як тактичне формування досвіду, тобто феноменологічний аспект децентралізації, і як стратегічне формування знання, тобто епістемологічний аспект децентралізації, причому останній видається прямо дотичним до філософської та політичної картини світу, сфери ідеології, політичної комунікації та політичної поведінки в межах політичного простору.

Настанова гуманізму, а отже, і аксіологічна, феноменологічна, онтологічна та екзистенційна проблематика є неунікненними для будь-якого недескриптивного розгляду політичних процесів і політичного простору, що повною мірою стосується феномену децентралізації влади. Ця гуманістична оптика є природною засторогою радикальних інтерпретацій культури, життєвих практик, наративів і дискурсу як таких, що вичерпали потенціал гуманізму і потребують нонантропоцентричних підходів для досягнення суголосності між ними та техногенним характером цивілізації в контексті стрімкої соціокультурної динаміки та розвитку цифровізації.

Тобто тип взаємодії (домінуючий, паразитарний, підвладний, партнерський) фіксується теорією систем об'єктивно, що може бути розглянуто як ще один напрям міждисциплінарного аналізу сутності феномену децентралізації влади. Ідеться про структурні атрактори систем, які в нашому випадку процесів децентралізації влади впливають на розвиток і функціональність системи разом зі смисловими.

Аксіологічний же вимір політичної дії, який формує мотивацію та здатність обстоювати свої переконання, торкається не лише проблеми політичної участі в контекстах різних політичних режимів. Він формує специфічну пізнавальну стратегію у сфері політичного, яка може бути позначена як аксіологічно зумовлена епістемологія політичного. Такий підхід видається компромісним

щодо крайнощів двох згаданих і може бути евристичним у застосуванні до феномену децентралізації влади.

Проект цифрової філософії в політичному, управлінському застосунку не виглядає достатньо обґрунтованим і є парадоксально суголосним нонантропоцентричним проектам у сучасній філософії, зокрема трансгуманістичній парадигмі та кластеру антикореляціоністських теорій.

На нашу думку, слід доповнити інтерпретативну функцію, яка має охоплювати ідеологічний і символічний контекст колективної групової свідомості, також ціннісним компонентом або ж виокремити аксіологічний вимір групової свідомості як самостійний, оскільки він має власний функціонал, зокрема це стосується візуальної символіки на дологічному рівні рецепції, культурно-звичаєвих фреймів тощо. Також політичний функціонал має бути розширений через включення механізмів самоврядування та політичної взаємодії, політичного інформаційного обміну в межах взаємодії самоврядної влади та локальних спільнот.

Суперраціональний зміст, який виходить за межі її призначення та функцій і свідчить про надзавдання демократичної влади, не безкінечна репродукція наявних механізмів політичного, смислів і цінностей політичного простору, а рух до якомога більш повної самореалізації людини в межах її соціальності та політичності через комунікацію, взаємодію, волевияв, формування ідентичностей, дискурсу, ціннісних настанов, символічних рядів тощо. Використовуючи термінологію Стагірита, можна припустити, що самоврядування через децентралізацію є ентелехією демократії.

Розділ 3. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО

Тлумачення децентралізації влади інструментально чи функціонально позбавляє соціальні й політичні процеси, пов'язані з нею, субстанціональності у тому випадку, якщо до уваги не брати людиномірний вимір децентралізації, який з необхідністю генерується нею, як і будь-яким соціальним і політичним процесом, що передбачає раціональний волевияв, взаємодію та набуття ідентичності, кореляцію між індивідуальною та масовою свідомістю. Ми пропонуємо розглянути онтологічний підхід до феномену децентралізації влади, який ґрунтовано на постулюванні онтологізуючого потенціалу соціальних і політичних процесів децентралізації влади. Ідеться про феноменологічні й екзистенційні аспекти децентралізації, які охоплюють як емоційно-афективну, так і когнітивну сфери людської свідомості.

Наразі феномен децентралізації влади може бути розглянутий як такий, що не лише трансформує структуру політичного управління та владні ланцюжки, але здатен суттєво змінювати символічний капітал влади, масову свідомість і громадську думку, колективну уяву. Тобто політичний простір як наявна конфігурація політичних акторів, політичних інституцій, політичних механізмів взаємодії у певних рисах визначається як місце, топос з певними ознаками саме за критерієм децентралізації влади, яка зачіпає як філософські, так і соціально-політичні, економічні, культурні підстави існування суспільства та держави.

3.1. Топоси і локуси політичного простору та ідентичність: ідеологічні та свідомісні виміри децентралізації

Розглянемо феномен децентралізації влади ід кутом зору формування топосів і локусів політичного простору як критеріїв його виокремлення та здійснюваної в його межах діяльності людей і спільнот, влади як політичних акторів. Поняття топосу (дав.-гр. τόπος) наразі буде використовуватися у буквальному значенні місця, так і в значенні аргументу, який у формальній логіці

та класичній риториці розкриває зміст теми, а також належних до неї суб'єктів [171]. Нас цікавить саме поєднання в цьому понятті значення локалізації певної точки чи множини точок як простору, яка може бути виокремлена, тобто мати межі, і значення аргументу, який вказує на ознаку чи властивість, а отже, може бути розглянутий як предикат. Тобто поняття топосу водночас субстантивує існування певного простору (і в цьому сенсі функціонує як квантор існування або екзистенційний квантор) і вказує на його ознаки. Таким чином, у пізній античній традиції (від «Топіки» Аристотеля до «Топіки» Цицерона) топос водночас оперує евристичними в межах прагматичного методу, аргументуючи динаміку смислу. Принагідно до поняття децентралізації влади ця риторична стратегія побудови дискурсу разом з методом математичного моделювання є основним визначальним способом окреслення цього поняття.

Поняття локусу (від лат. locus – місце) так само, як і поняття топосу, є багатозначним, але в контексті нашої теми застосоване нами як поняття, яке фіксує суб'єктивну рецепцію локалізації причин власної поведінки (концепція локусу контролю Дж. Роттера [205]). Локус контролю традиційно може поставати як суб'єктивний, за якого людина вважає, що контролює власні дії та життя, і об'єктивний, який є вірою в те, що життя людини контролюється зовнішніми факторами, є детермінованим або що випадковість чи доля мають вирішальний вплив.

Важливо, що етимологічно обидва ці поняття позначають місце як виділену частину простору. На цьому ґрунтується наша візія топосів і локусів політичного простору як соціального та екзистенційного бачень проблематики децентралізації влади. Топоси фіксують об'єктивну дескрипцію політичної реальності як зовнішню, локус контролю позначає екзистенційне самопозиціонування політичного актора щодо соціальних і політичних взаємодій з владою. Таким чином, *топоси і локуси контролю фіксують проблематику децентралізації влади в громадській думці, масовій свідомості, політичному волевияві, процесах набуття групової та індивідуальної ідентичності, включно з локальними ідентичностями, формування яких передбачають процеси децентралізації влади.*

Наголосимо, що ці поняття вказують і характеризують різні аспекти концепту політичного простору саме як динамічної системи, межі та конфігурація частин цілого якої можуть змінюватись залежно від внутрішньої динаміки, додавання нових складників чи впливу зовнішніх факторів. Причому щодо політичного простору, якщо політику тлумачити як природний формат людської взаємодії та одну з найдавніших життєвих форм і видів діяльності людини, важко визначити його межі, адже все, що відбувається з людиною як соціальною істотою, носієм культури, самусвідомленим когнітивним агентом, емоційно-афективним сприймаючим Я, все так чи інакше стосується сфери політики або ж безпосередньо, або ж опосередковано.

Тому принагідно до поняття децентралізації влади ***ми будемо тлумачити концепт політичного простору***, по-перше, як простір розгортання процесів децентралізації влади; по-друге, як простір набуття громадянами й політичними спільнотами як загальнодержавної, так і локальної політичної та громадянської ідентичності; по-третє, як простір соціальної та політичної взаємодії влади й суспільства; по-четверте, як простір формування масової свідомості та колективної уяви у політичному вимірі; по-п'яте, як простір розгортання й оптимізації владної структури, конфігурації елементів управління та влади, здійснення управління знаннями та набуття владою та іншими політичними акторами символічного капіталу.

Таким чином, інтерпретація політичного простору лише як простору розгортання політичної боротьби чи функціонування політичних механізмів та інституцій видається недостатньою без урахування людиномірності політичної діяльності як соціальної та технологічних чинників впливу на розвиток життєвих форм, які визначають політичну діяльність і формують політичний простір. Крім того, політичний простір може бути розглянутий як іманентно транзитивний, оскільки з огляду на зміну поколінь та історико-культурних, соціально-політичних традицій йому властива невід'ємна внутрішня динаміка. Сучасний дослідник зазначає, що «політичний простір в конкретних випадках буває обмеженим (вузьким), нещільним, сильно розрідженим або неоднорідним, але, за своєю природою, він не може бути неструктурованим, іншими словами, – цей

простір завжди інституціоналізований і функціонує на постійній, практично повсякденній основі. Термін «політичний простір» корисний при обговоренні можливостей і впливу в рамках (національної) політичної системи акторів різної природи (центральні і регіональні влади, господарюючі суб'єкти, групи інтересів, громадські об'єднання). Для більш легкого сприйняття поняття простору в політичній науці часто асоціюють з поняттям території, що визначає прив'язку до певної локалізації. Однак, якщо взяти для прикладу Європейський Союз, то поширення повноважень владних інституцій, які стосуються виконання певних суспільних завдань, як наприклад визначення економічної та соціальної політики співтовариства, визначаються, в першу чергу, не так територією, як функціональними особливостями та юрисдикцією» [132, с. 34].

Видається важливим те, що структурний аспект, який стосується передавання повноважень і перерозподілу політичних ролей, власне конфігурації політичного простору превалює над географічними та територіальними чинниками. Тому можемо припустити, що *політичний простір утворює, як мінімум, два субрівні*, які є принципово когерентними, але не співпадають. Це топографія політичної структури, яка є внутрішнім модусом організації політичного простору, та топографія, яка локалізує політичний простір на географічній карті, що фіксує зовнішній модус відповідності. Бачимо, що ці два рівні цілком суголосні відомому парадоксу карти й території, але на відміну від простої кореляції моделі та її об'єкта і внутрішній, і зовнішній субрівні політичного простору є моделями і навіть певною мірою ідеалізаціями, які наближаються до Бодріярівського поняття симулякра (не четвертого рівня, на якому копія назагал не потребує оригіналу, а першого-другого, на якому копія фіксує смислову й функціональну залежність від реального чи уявного предмета, явища чи процесу).

Уточнимо, що мислені рівні політичного простору як цілком абстрактного поняття, яке передбачає сукупність цілком конкретних політичних, культурних, дискурсивних та інших практик, які з необхідністю мають символічний вимір, тобто утворюють певний семіотичний код принагідно до локалізації певної конкретної політичної взаємодії (що цілком коректно може бути співставлене з

Вітгенштайновим концептом мовної гри) утворюють власний семіотичний простір, в якому «людина репрезентує світ в різнорівневих мовних системах. Ми не можемо виокремити знак від самої речі, не можемо жити в «чистих речах», в мисленневих конструкціях, текстовий світ потребує інтерпретації в межах коду власної системи. Для людини значимим є тільки те, що знайшло відображення в символі, було поіменовано мовою культури, включено до знакової системи і тому важливим є акцентувати на варіантах інтерпретації, а не прирівнювати зміст до смислу» [5, с. 9].

Також важливо, що юридичний аспект структурування політичного простору охоплює обидва ці субрівні, тобто верховенство права дозволяє монолітизувати і консолідувати політичний простір. Вельми важливим видається той факт, що в контексті євроінтеграційних прагнень України, для якої самоврядні практики ЄС багато в чому виступають взірцем чи джерелом досвіду та правничих напрацювань, змінюються уявлення про взаємодію централізації та децентралізації влади як доцентрового й відцентрового руху. Адже ЄС є складною політичною структурою, в якій децентралізація, рецентралізація та децентралізація як політичні стратегії організації владної структури тісно взаємопереплітаються, взаємовпливають і взаємодіють, утворюючи ціле, подібне до делезівського ризоматичного об'єкта (це є цілком відмінним від стрункої владної вертикалі, через що політика ЄС часто зазнає критики через свою неповороткість, подекуди навіть бюрократизованість і позірну неефективність).

Маємо на увазі, що тенденція до децентралізації влади, якщо вона відбувається в політичному просторі, монолітизованому законом, ідеями верховенства права, блага, справедливості та свободи, присутністю конкуруючих ідеологій, призводить у своєму розвитку не до постання сепаратистських рухів, а до рецентралізації як усвідомлення необхідності існування владного центру. Назагал ще політика античних полісів з їх спробами утворювати спілки, умовно подібні до федеративних чи конфедеративних об'єднань, демонструє цю цілком діалектичну динамічну модель.

Сучасна дослідниця виокремлює три ознаки політичного простору, який має характеризуватися «1) універсальністю, всеохоплюючим характером,

здатністю впливати на всі сфери життя, елементи суспільства, відносини, події;

2) включеністю, тобто можливістю безмежного проникнення в усі сфери життя;

3) атрибутивністю – здатністю поєднуватися з неполітичними суспільними явищами, відносинами та сферами» [61, с. 165]. До цих цілком очевидних ознак додається визначення детермінант політичного простору, серед яких виокремлюються просторо-часові, економічні, інформаційні, аксіологічні, географічні, юридичні та «духовні (культурницькі, релігійні) детермінанти політичного простору виявляються у політичних ідеях, ідеалах, політичних переконаннях, правилах, стереотипах. Провідну роль відіграє ідеологія, насамперед політична. Ідеологія завжди являє собою конкретно-історичне, системне відображення сутнісних сторін політичної дійсності й виступає формою класової, групової, станової свідомості та самосвідомості. Духовні компоненти політичного життя суспільства формуються на рівні політичної свідомості націй, станів, соціальних груп, урядів, окремих особистостей» [61, с. 169].

Зауважимо, що ми тлумачимо ідеологію не в такий прагматичний і функціональний спосіб і, крім того, вважаємо, що вживання терміну духовний принагідно до соціально-психологічних, екзистенційних і свідомісно-інформаційних вимірів політичної діяльності та політичного простору не є цілком коректним, оскільки гегелівська традиція тлумачення поняття духу, деформована марксистськими впливами та біхевіористською парадигмою у психології, зводить до цього поняття такі різні явища, як культура, релігія, ідеологія. Політична ідеологія є, безумовно, важливим фактором формування політичного простору, але вона у соціальному вимірі більше належить до проблеми медіальності та трансляції інформації, модусів соціальної комунікації і умов формування масової свідомості й громадської думки в межах колективної уяви. Тобто це значно складніші феномени, ніж умовні «форми класової свідомості».

У цьому сенсі точка зору іншого дослідника, яка полягає в тому, що «окремо існуючого національного політико-культурного простору не існує. Він завжди пов'язаний з політичною життєдіяльністю нації: її боротьбою за владу,

розбудовою національної держави, використанням громадянами своїх політичних прав і свобод, політичною пропагандою та агітацією і, зрештою, функціонуванням політичних відносин» [111], видається більш евристичною з огляду на те, що виділені ним сутнісні ознаки простору національної політичної культури цілком повно відображають відмінність між метафізичним поняттям духу та цілком конкретним поняттям політичної культури:

- 1) національний політичний простір є простором політичної культури і різновидом соціального простору. Причому це поняття передбачає «розташування культурних форм одна відносно іншої, їх взаємодію, накладання тощо» [111]. Зауважимо, що така візія цілком суголосна з нашим тлумаченням політичного простору, структурованого владними відносинами, ідеологією, соціальною комунікацією в межах культури та екзистенційного виміру політичної діяльності;
- 2) соціетальні та індивідуальні форми національної політичної культури, структуровані смислами на рівні знань (когніції), цінностей (аксіологія), регуляторів (нормативність);
- 3) згадані структурні рівні утворюють систему координат, які дозволяють фіксувати місце конкретного політичного феномену в політичному просторі;
- 4) простір політичної культури пропонується розглядати за аналогією з характеристиками фізичного поля, в межах якої «продуцентами поля національної політичної культури є національні цінності та ідеали хоч інші компоненти культури також здійснюють формуючий вплив на її сукупне поле. Ідею політико-культурного поля можна трактувати як з енергетично-хвильової точки зору, так і як методологічний підхід, що базується на «принципі поля». Йдеться про те, що культурний простір володіє властивостями, схожими на ознаки фізичних полів: здатністю впливати на оточуючі об'єкти на відстані без безпосереднього контакту з суб'єктами політичного процесу; невидимістю «енергетичного» потоку, який випромінює елемент культури; зменшення впливу на об'єкти політичної культури з віддаленням від джерела культурного

поля; ослабленням впливу культурних форм з плином часу» [111]. Зауважимо, що на рівні феноменології така метафора поля функціонально співмірна з гуссерлівським поняттям горизонту смислів, соціологічно – з поняттям габітусу П. Бурд'є, політологічно – з актуальним порядком денним, впроваджуваним владним дискурсом;

- 5) національний політичний простір перебуває в стані постійної кореляції з іншими смисловими атракторами, які побутують у груповій і суспільній колективній уяві та свідомості, причому ступінь сформованості останніх фіксує належність чи неналежність території чи регіону до політичного й культурного простору держави як спільноти. Зазначимо, що, на наш погляд, така позиція хоча і відбиває залежність суб'єктивних чинників формування ідентичності від об'єктивних і навпаки, але видається занадто радикальною, оскільки регіони можуть мати інші моделі кореляції зі смисловим і культурним наративом центру, ніж виключно культурні, наприклад, економічні;
- 6) політична система функціонує в просторі політичної культури і навпаки. Слід додати, що ця залежність є доволі очевидною і наразі політика й культура є різними формами репрезентації єдиного типу ідентичності;
- 7) транзитивне українське суспільство має бути скероване на остаточне формування свого політичного простору, оскільки це забезпечить його ефективність [111].

Показово, що сучасна тенденція глобалізованого популізму актуалізує проблематику сакралізованості політичних практик і політичних публічних гравців, що парадоксально повертає нас у стародавні часи, коли правитель міг поєднувати світську владу з релігійною і виступати символом державності [137] від асирійських царів до римських імператорів, до Луї XIV – короля-сонця і сучасних популістських політиків.

Наприкінці першого десятиліття XXI ст., ще до Революції гідності, український дослідник констатував, що Україна досі не пройшла своєрідного рубікону вибору оптимальної для себе моделі демократичного управління, і припускав можливість відмови від моделі унітарної держави та перехід до

федералізму, причиною чого, на його думку, була якраз проблема існування суперечливих ознак політичної системи та тенденції розвитку політичного простору: «Складність політичного простору сучасної України особливо загострює питання політичного контролю цього простору. Українська держава є напівпериферійною середньою державою; новою незалежною державою; державою, в якій посткомуністична трансформація призвела до виникнення олігархічної політичної та економічної систем, а також неефективного, майже делегітимізованого і корумпованого державного механізму. Всі ці характеристики слід перемножити на складність геополітичного розташування України та відповідну складність її політичного простору. Тому на сьогодні зміцнення державного механізму є стратегічним імперативом та умовою виживання української держави, а найприйнятнішою формою її зовнішньої політики є нейтралітет і багатовекторність. Федералізм міг би стати цілком адекватною внутрішньополітичною відповіддю на регіональне розмаїття та складність внутрішньополітичного простору України.

Однак – про який федералізм йдеться? Якщо це федералізм добровільний, що ґрунтується на ініціативі самих регіонів та чіткій регіональній ідентичності, то він є безперечним благом і прислужиться зміцненню національної державності. Якщо ж це федералізм вимушений, нав'язаний зі столиці чи спровокований олігархічними кліками – то нічого, окрім розбрату та деформації політичного простору, він не принесе. Нині можна лише констатувати, що регіональний профіль української держави ще не вималювався. Зокрема, регіони України не виконали ту політичну роль, яку вони собі привласнили ще на початку сучасного етапу державотворення. Західні регіони так і не привнесли національної свідомості, південні та східні так і не стали промислово-технологічним рушієм розвитку країни. Крім того, набув поширення інспірований ззовні псевдорегіоналізм. Зокрема, йдеться про штучний поділ України на Схід і Захід, який насправді є поділом цієї формально незалежної держави на дві сфери впливу» [64, с. 46–47].

Бачимо, що констатації дослідника місять певний імпліцитний песимізм щодо збереження Україною державності та набуття не формальної, а реальної

незалежності. Також сучасні реалії як політичного розвитку України, так і геополітичного контексту, в якому він відбувався і відбувається, суттєво поміняли перелік привхідних даних. Україна є загроженою з боку агресивної авторитарної РФ, але при цьому становлення модерного політичного суспільства відбулося повною мірою так само, як і процеси формування як національної ідентичності поліетнічного народу унітарної країни, так і локальних регіональних ідентичностей зробили колосальні кроки вперед. Але при цьому питання контролю політичного простору залишається надзвичайно актуальним, особливо в умовах воєнного стану, перспектив повоєнної розбудови країни та геополітичної ролі України на політичній мапі Європи та світу.

У цьому контексті проблематика децентралізації влади в соціальному й політичному організмі поєднує (за аналогією з тілом як організмом) функції симпатичної та парасимпатичної систем і відіграє вирішальну роль у життєстійкості політичної системи назагал і підконтрольності політичного простору зокрема. Ідеться про те, що механізми контролю за конфігураціями та структурними ланцюжками влади забезпечуються законодавством, а механізми контролю за діяльністю цієї влади, особливо самоврядної, – громадянським суспільством, тобто долучається сектор неприбуткових громадських організацій, приватного бізнесу, об'єднань громадян тощо.

Ситуація ускладнюється стрімкою цифровізацією соціокультурної сфери, яка вимагає пристосування наявних механізмів контролю до технологізованих форматів соціальної та політичної комунікації й інформаційного обміну та створення нових інноваційних механізмів контролю і моделей комунікації (зокрема з використанням мовних симуляторів, хмарних технологій, інтернету речей, технологій розширеної реальності. Криптографічних технологій тощо). Тому, на нашу думку, проблема контролю за політичним простором назагал тісно пов'язана з контролем за перебігом процесів децентралізації, оскільки останні буквально переформатовують політичний простір, змінюючи його структуру та конфігурацію елементів.

Важливо розуміти, що євроінтеграційні прагнення передбачають, що «у практичному вимірі один з основних напрямів державної політики України в

процесі формування спільного з ЄС політичного простору має фокусуватися на посиленні інституціональної спроможності» [131, с. 4], а також, що «поява нових, нетрадиційних каналів та інструментів взаємодій, таких як інформаційні та комунікаційні технології, надсучасні мережеві канали інтерактивного спілкування, вимагає, в рамках реалізації державної політики, застосування креативності управлінської діяльності, посилення інституційної спроможності, вдосконалення інститутів політичної системи з метою якісного реформування державного врядування» [131, с. 21].

У цьому контексті важливим є те, як саме критеріально визначати політичний простір. Ідеться не про масштабування на планетарному чи континентальному рівнях, а швидше про примат економіки над політикою чи навпаки. Зрозуміло, що тенденція глобалізації передбачає опертя на економічні чинники постання структури зв'язків транснаціональних корпорацій, які утворюють своєрідний паралельний простір управління, що не має жорсткої структури, зате має колосальні ресурси для впливу на уряди, громадську думку країн, міжнародні організації тощо. З іншого боку, політичний популізм і посилення радикального націоналізму разом з популізмом у світовому масштабі актуалізує ідеологію ізоляціонізму, що ніби повертає людство на 50, а то і на 150 років назад, в епоху численних ізольованих центрів сили та геополітики не зв'язків і відношень, а військової потуги.

Сучасна дослідниця зауважує: «Щодо видів структуризації простору, то вищезгадані вчені виділяють: геополітичний, геоекономічний та геостратегічний або політичний, економічний та соціальний види простору. Під впливом глобалізації змінюється поняття простору в цілому на поняття геополітичного простору зокрема. Серед науковців ведеться суперечка, яка парадигма є визначальною сьогодні: геополітична чи геоекономічна? Адже, в умовах глобалізації, класична геополітика зазнала змін, зросла кількість її суб'єктів та змінилися засоби розширення «життєвого простору», на перший план вийшли економічні чинники. Однак національні інтереси держав залишилися незмінними, саме тому питання дослідження структури простору, його поділу та розподілу сфер впливу між державами і надалі залишається актуальним» [112,

с. 32]. Зазначимо, що констатація щодо незмінності національних інтересів держав у контексті трансформації змісту поняття національної держави та національних інтересів (на що насамперед вплинули глобалізація, поява потужних горизонтальних зв'язків між групами й спільнотами як на рівні держав, так і в глобальному масштабі, переформатування життєвих форм і картини світу, а отже, і тактичних, функціональних наборів ціннісних орієнтацій, що змінює формати політичної поведінки тощо) видається недостатньою.

Слід уточнити, що дистинкція між геополітикою та геоекономікою у другій чверті XXI ст. вельми утруднена саме через те, що цифрова комунікація робить контроль і вплив держав на політичний простір багато в чому умовним (ілюстрацією чого наразі є кейси платформи Тік-Ток і симулятора Deep Seek). Також слід відзначити вплив концепції соціального простору А. Лефевра на сучасні візії політичного простору вже тому, що міста за визначенням є вузлами мережі влади, владної структури і тому урбаністичний простір є за визначенням політичним більшою мірою, ніж простір природних ландшафтів сільської місцевості. Також вплив марксизму з його теорією відчуження й екзистенціалістської традиції як гіпертрофовано індивідуалістської на Лефевра мали вплив на сучасне розуміння політичного простору.

Сучасний учений стверджує, що саме Лефевр фіксує зв'язок між соціальністю, дією та містом: «Навіть у межах фізичного тлумачення поняття простору має соціальні цілі. І це залежить від того, чи пов'язана ця дія з ідеологією чи утопією і чи є вона діяльністю обраних, інтелектуалів чи архітекторів. Можна зробити висновок, що як у випадку ідеології, так і утопії простір інструменталізується для політичних цілей, але його трансформація чи розвиток ніколи не є самоціллю. Складність відносин між простором і суспільством змушує нас думати, що те, що стоїть на кону за простором і його політично орієнтованими уявленнями, є не що інше, як те, що філософи називають «баченням світу» або, принаймні, майбутнє суспільств і, отже, питання влади. Саме в цьому простір є насамперед політичним» [156, с. 1].

Якщо простір є соціальним продуктом і соціальною конструкцією, то він, безумовно, є політичним і має виробляти цінності й смисли, а отже, слід

зосередити увагу, за Лефевром, на способі виробництва цього простору. Відкидаючи схематичний марксизм, отримаємо в сухому залишку ідею локалізації дії, що очевидно суголосне процесам децентралізації влади, розвитку муніципалітетів і громад, які генерують власні локальні простори. Можна сказати, що йдеться про створення та «комодифікацію певного комунікативного спільного» [169], яке включає модуси політичної дії, культурну комеморацію, спільні комунікативні моделі. Сам А. Лефевр зазначав у своїй класичній праці «Виробництво простору» (1974) щодо власної філософської позиції: «Діяльність, якою ми тут займаємося, може бути описана як метафілософія. Завдання метафілософії полягає в розкритті характерних рис філософій, які були раніше, їхню мову та їхні цілі, щоб продемонструвати їхні обмеження та подолати їх. Нічого зі старого філософського квесту не буде скасовано в процесі – ані його категорії, ані його основна тема, ані набір проблем, якими вона займалася. Однак факт полягає в тому, що власне філософія зупинилася, коли зіткнулася з суперечностями, які вона викликала, але не могла вирішити. Таким чином простір, для філософів, було розділено на дві частини: на інтелігібельний простір, з одного боку (сутність і прозорість духовного абсолюту), і ірраціональний простір з іншого (деградація духу, абсолютизм, природність поза духовною сферою)» [188, с. 405–406].

А. Лефевр як марксист критикує філософський підхід до політики й політичного простору як соціального під кутом зору ідеології, що у ХХІ ст. знову стало актуальним для світової геополітики. Назагал підхід Лефевра та використання до опису політичного простору, в якому відбувається децентралізація влади, парасолькового поняття спатіальний досі видається дискусійним, оскільки це поняття означає не просто міждисциплінарний підхід до поняття політичного простору, але такий, який виходить за межі політичного, соціального, урбаністичного, культурного. Власне філософ тому і наполягає на метатеоретичній візії, яка, втім, тяжіє до традиційної метафізики більше, ніж може здатися на перший погляд.

Сучасний дослідник, вважаючи, що спатіалізація є базовою характеристикою політичного простору, апелює до сфер політичного,

антропологічного та медійного, поєднання яких створює ситуацію, за якої «простір політики постає простором діяльності суб'єктів політики та визначається межами їхнього впливу... простір політичного постає простором не політичних суб'єктів, а політичної суб'єктивації. Постаючи таким чином простором розриву, межовості, тим, де концентрується контингентність, а гегемонійний тип організації співжиття трактується не як інваріант, а як один з можливих. Причому простір політичного, як і політичне, може бути потрактований в асоціативному та дисоціативному аспектах. Простір політичного постає не лише об'єктом, а й самостійним актором, й у такому контексті базовою характеристикою простору політичного стає спатіалізація. Такий погляд на простір політичного крізь призму політичної спатіалізації дає змогу глибше зрозуміти сучасні політичні процеси» [88, с. 20].

Таким чином, проблематика політичного простору у контексті процесів децентралізації влади потребує подальших досліджень, але в контексті теми нашого дослідження можемо стверджувати, що поняття топосів і локусів політичного простору, запропоновані нами, дають змогу окреслити потенціал міждисциплінарного підходу до політичного як до простору спатіального, адже топоси фіксують точки перетину й локалізації владних відносин, а також комунікативні хаби влади й суспільства, а локуси вказують на механізми комунікації влади та політичних акторів. Отже, охоплюються соціальний, комунікативний, екзистенційний, онтологічний, медійний, інформаційний, територіальний виміри політичного простору.

Топоси й локуси політичного простору впливають на формування масової свідомості, яка своєю чергою зазнає впливів базової суспільної ідеології чи ідеологій, а також загальноприйнятих фреймів колективної уяви. Зрозуміло, що «масова свідомість формується у процесі широкої комунікативної взаємодії людини з усіма суб'єктами цього процесу, починаючи з держави... з одного боку, це довільний процес, що здійснюється в процесі спілкування, комунікаційних зв'язків, контактів людини, а з іншого – це процес, що потребує і відповідного регуляторного впливу, в першу чергу держави. Він найперше стосується державної інформаційної політики, стану розвитку взаємин держави і

громадянського суспільства, розвитку і вдосконалення інформаційної сфери» [63, с. 31].

Зауважимо, що тлумачення держави як модератора суспільних відносин може позначати певне самоусування держави від природних для неї функцій контролю та нагляду. Розбудова стосунків держави та громадянського суспільства, навіть в умовах цифровізації та постання інформаційного суспільства, передбачає певну структурну ієрархію, що особливо стосується України як унітарної держави у загроженому геополітичному становищі. Забезпечення функціонування правової держави, на нашу думку, виходить за межі простого здійснення модераційних функцій, адже модерувати можна лише те, що являє собою систему, цілісність, динаміка якої не призводить до розпаду та деструкції. Зв умови потужного впливу цифрових форматів соціальної комунікації на громадську думку можливе постання ситуації, за якої структура правової держави зазнає деструктивних впливів з боку агресивних радикальних ідеологій, штучно закорінених у масовій свідомості, таких, що апелюють до соціального й політичного ресентименту, політики ізоляціонізму тощо.

Сучасні дослідники, вказуючи, що ідеологія зазвичай є основною рушійною силою децентралізації в царині створення зовнішніх популістських ефектів, генерування інформації та поширення політичних впливів на суспільство припускають, що децентралізація вимагає інституційної жорсткості політичної системи, а також чіткої системи стримувань і противаг з метою запобігання відміни її здобутків політичною владою, орієнтованою на рецентралізацію чи централізацію [216]. За умови поляризації політичних сил у політичному просторі децентралізація, отже, парадоксально постає як фактор забезпечення прав і свобод громадян, насамперед їх доступу до влади та прийняття політичних рішень.

Важливо також розуміти, що процеси децентралізації, передбачаючи трансформування індивідуальної та групової політичної свідомості, практично працюють як репрезентація певних ідеологічних конструктів, що в контексті глобалізації, яка є вельми амбівалентним феноменом з точки зору людиномірності політичного простору, оскільки передбачає колізію з

традиційними формами культури, звичаєвим правом і нормативністю, стереотипізованими ціннісними настановами означає ризик для монолітизації й консолідації суспільства. В. Мандрагеля, досліджуючи вплив глобальних політичних доктрин на формування сучасної української ідентичності, зауважує, що «є можливість політичної поляризації, коли впровадження певних глобальних доктрин може розколоти суспільство через різне сприйняття зовнішньополітичних орієнтацій. Україна вже переживала подібні виклики, коли геополітичний вибір спричиняв внутрішню напругу й соціальне протистояння. У цьому контексті важливою умовою є вироблення виваженої політики, яка забезпечить національну єдність, уникаючи радикалізації та конфліктів» [87].

Зрозуміло, що ідея децентралізації є глобальною, оскільки ефективність і універсальний характер її використання як політичного інструменту визнана не лише демократіями. Але і авторитарними політичними режимами, такими як КНР чи РФ. При цьому контекстуальність і ситуативність інсталяції механізмів і практик децентралізації в політичну структуру, правове поле та суспільну свідомість передбачає її унікальність у кожному окремо взятому випадку.

При цьому зосередження уваги на кваліметрії децентралізації через систему емпірично вимірюваних показників і факторів створює позірне враження об'єктивного характеру цих процесів, на які такі фактори, як політична ідеологія чи боротьба політичних сил мають лише незначний опосередкований вплив [207]. Не заперечуючи ефективність кваліметричних методів, ми наполягаємо, що в епоху цифровізації соціальної комунікації та експоненціального зростання загроз маніпулятивних впливів на громадську думку та політичні процеси саме смислова динаміка має бути в центрі уваги дослідження явищ децентралізації.

Якщо услід за сучасними дослідниками припустити, що децентралізація є не лише інструментом форматування владної структури, а процеси децентралізації ініціюються, стимулюються та формуються загальнодержавними політичними партіями, то маємо визнати вплив політичної боротьби партій на процеси децентралізації. Ці партії дотримуються різних поглядів на територіальну політичну боротьбу. На виборах вони конкурують у питанні

децентралізації влади чи ні, а коли формують національні уряди, приймають рішення про передачу влади регіонам. Це означає, що розуміння їхньої позиції щодо децентралізації має вирішальне значення для розуміння того, коли і як розгортається процес. Але що стоїть за загальнодержавними партійними позиціями щодо цього питання? Що формує позицію партій щодо передавання влади регіонам?

Ми стверджуємо, що позиції партій щодо питання децентралізації пов'язані з їхніми ідеологічними переконаннями. Точніше кажучи, їхні позиції формуються перевагами, яких вони дотримуються щодо двох ключових основних компонентів ідеології: економіки та культури. Це пов'язано з тим фактом, що децентралізація є політичним питанням, пов'язаним з природою управління, яке піднімає питання ефективності та перерозподілу, з одного боку, та ідентичності, з іншого.

Розглянемо вплив економічної ідеології. Децентралізація може поліпшити розподіл суспільних благ, тому партії економічно правого спрямування повинні віддавати перевагу децентралізації. Водночас децентралізація також перешкоджає зусиллям щодо перерозподілу багатства, тому партії економічної лівої ланки повинні їй протистояти. Ефект культурної ідеології досить простий: культурно ліберальні партії повинні підтримувати децентралізацію, оскільки вона визнає різноманітність. Культурно-консервативні партії мають виступати проти цього, оскільки це роз'їдає національну єдність.

Децентралізація справді впливає на логіку ефективності та перерозподілу, з одного боку, та ідентичності, з іншого. Позиції партій щодо децентралізації пов'язані як з економічним, так і з культурно-ідеологічним вимірами.

Також двома важливими контекстними факторами є ступінь регіонального самоврядування та ступінь регіональних економічних відмінностей. Позиції партій краще пояснюються їхньою економічною ідеологією, коли існує вищий ступінь регіонального самоврядування та коли існують більші регіональні економічні диспропорції. Отже, у таких країнах, як Сполучені Штати, де уряди штатів користуються значним ступенем автономії від федерального уряду, особливо в таких питаннях, як оподаткування, і де існують значні відмінності у

багатстві між штатами, децентралізація піднімає насамперед питання ефективності та перерозподілу. Таким чином, на позиції партій у таких країнах значно впливає їхня економічна ідеологія, причому ліві партії, такі як демократи, є менш прихильними до децентралізації, ніж економічно праві партії, такі як республіканці. Навпаки, в унітарних країнах з низьким рівнем регіональної диспропорції, як-от Україна, набагато слабший зв'язок між економічною ідеологією партій і децентралізацією.

Останнім важливим контекстуальним фактором є наявність регіоналістських партій, які висувають вимоги територіальної автономії чи незалежності. Ці партії є важливим джерелом впливу на позиції загальнодержавних партій. Регіоналістські партії становлять більшу загрозу для загальнодержавних партій, якщо вони ідеологічно схожі.

Таким чином, сучасні дослідники стверджують вплив політичної ідеології на формування ідентичностей під час перебігу процесів децентралізації: «...позиції партій щодо децентралізації визначаються їхніми ідеологічними поглядами на економічні та культурні питання, а вплив економічної ідеології змінюється залежно від структурного, інституційного та стратегічного контексту. Ці висновки важливі, оскільки вони показують, як децентралізація торкається питань як ефективності, так і перерозподілу, а також ідентичності. Такі елементи широко помітні в сучасних конституційних дебатах. Наприклад, у центрі поточних дискусій навколо можливої незалежності Шотландії та Каталонії політичні партії та електорати займають позицію не лише відповідно до того, як вони ставляться до історичної ідентичності своїх регіонів, а й відповідно до того, як вони бачать майбутнє економічне процвітання свого регіону» [215].

Також видається важливим питання про гіпотетичну неузгодженість децентралізації як політичного тренду, інспірованого ідеологіями та партійною боротьбою, та децентралізації як фундаментальної інституційної реформи, яке демонструє неефективність або неуспішність процесів децентралізації за відсутності державної стратегії, яка підтримується конкуруючими партіями в контексті власних ідеологій.

Інституційні реформи – це структурні зміни в правилах і нормах влади з довгостроковими та непередбачуваними наслідками для уряду, політики й суспільства. Але лідери можуть взяти їх для вирішення непов'язаних, дискретних, короткострокових політичних проблем. Розуміння останнього є ключовим для розуміння характеристик багатьох справжніх реформ, а отже, і їхньої долі. Концепція інструментальної неузгодженості використовується для побудови теорії децентралізації, де реформа мотивується ортогональними цілями. Стимули реформаторів відображаються на особливостях планування реформ через їхні побічні, а не основні ефекти, які, у свою чергу, призводять до середньо- та довгострокових наслідків, які зрештою досягаються.

Низхідна підзвітна децентралізація обмежує можливості центру для надання повноважень місцевим виборцям. Висхідна підзвітна децентралізація обмежує можливості місцевого уряду для надання повноважень центру... децентралізація не є конкретним, короткостроковим або дискретним політичним заходом. Це швидше глибока зміна в структурі державних фінансів і повноважень з довгостроковим впливом на: стимули, з якими стикаються державні службовці, рішення, які вони приймають, і політику, яку вони здійснюють; національні фінансові баланси; макроекономічну стабільність; просторовий розподіл економічної діяльності; стимули для кар'єри політиків і внутрішні структури політичних партій.

«Децентралізація змінює спосіб управління країною, і тому можна очікувати глибокого її впливу на багато аспектів життя країни в довгостроковій перспективі, і наслідки цих змін є асиметричними в часі та просторі», – зазначають дослідники [168].

Таким чином, ідеологія обумовлює інтерпретацію політики децентралізації і формує топоси політичного простору як зовнішні, умовно об'єктивні маркери меж політизації цього явища, а з іншого боку – локуси політичного простору як ідентичнісне усвідомлення політичними акторами своїх місця і ролі у політичній взаємодії та діяльності, тобто фіксує реперні точки самоусвідомлення індивідів і спільнот як політичних акторів.

Тому коли сучасні дослідники говорять про «пристосування» чи «розширення» партійної ідеології в процесі децентралізації влади та розрізняє радикальну позицію як сепаратистську та помірковану як автономістську, ми не поділяємо їхнього висновку про те, що «рівень децентралізації та регіональних реформ значною мірою пов'язаний з радикалізмом, що свідчить про те, що успіх політики та стратегії пристосування державних партій можуть призвести до поляризації у вимірі центр-периферія» [191, с. 59]. На нашу думку, у випадку децентралізації політичної влади на користь муніципалітетів та громад в унітарній країні, якою є Україна, швидше має йтися про принцип асиметрії [10], який фіксує відмінності між територіями та субнаціональну ідентифікацію локальних спільнот. З іншого боку, асиметрія не може розглядатися як тип децентралізації, оскільки більше стосується формування локальних ідентичностей на основі культурних відмінностей і більшою мірою стосується структури федеративного устрою, ніж загальних принципів децентралізації.

Як зауважує А. Озмен, «найбільш відповідними для здійснення політичної та адміністративної децентралізації є країни, що мають унітарну структуру з багатокомпонентним етносом. У цій ситуації органи прийняття рішень можуть визначатися шляхом виборів, що забезпечує автономію прийняття рішень, створення власних джерел доходу та витрати, вплив громадськості на політику, пов'язану з місцевими послугами за допомогою прямих чи опосередкованих засобів, мобілізація суспільних інтересів і організаційний потенціал органів місцевого самоврядування» [197, с. 423]. Зазначимо, що у випадку України процеси децентралізації зарекомендували свою ефективність і стійкість, але ці процеси співпадали в часі з процесами становлення модерної політичної нації в Україні, українськими революціями ХХІ ст. і тому на рівні ідеології відповідали умовній поляризації суспільства і політичного простору між західноцентричними ідеями та ідеологічними конструкціями, скерованими на радянську квазіноста́льгію та навернення до авторитарного політичного режиму. Сучасна ситуація, коли за чверть століття цифровізація соціальної комунікації досягла рівня, який дозволяє назагал моделювати політичну реальність, а демократія загрожена викликами власної управлінської неефективності, дозволяє

розглянути децентралізацію влади разом з використанням нею цифрових інструментів і назагал взаємовпливу політичного простору і розвитку інформаційних технологій як фактор стабілізації демократії.

В. Мандрагеля, міркуючи про недостатність наявних інструментів і політичних технологій стосовно формування об'єднавчої європейської ідентичності, яка б орієнтувалася на «постнаціональне громадянство» (Ю. Габермас), а далі і до гіпотетичних конструкцій планетарної ідентичності, пристає на думку, що на сучасному етапі такі інтегративні процеси швидше контрпродуктивні, адже постання нової регіональної архітектури ЄС у перспективі посилює його роль як світового політичного гравця. Принагідно до процесів децентралізації як назагал, так і в українському контексті це може означати, що «Зміцнення локальних спільнот, з одного боку, може призвести до підвищення конкуренції між ними і зростанню почуття різниці. Економічна раціональність також підтримує цю тенденцію. Однак конкуренція субнаціональних одиниць може бути сприятливою для загального майбутнього Європи, оскільки міста і субдержавні території стають більш органічно вбудованими у європейські мережі, а також частіше взаємодіють між собою, що сприяє формуванню більш модерного характеру їхньої європейської ідентичності» [86, с. 36].

Також слід зауважити, що політична структура влади національних унітарних держав, уже не кажучи про федерації, назагал сприяє поширенню багатоманітності як фактору впливу на формування спільної ідентичності. З іншого боку, не слід забувати про виклики цифровізації соціальної комунікації та політичних відносин, які, проблематизуючи індивідуальні та групові цінності, тим самим актуалізують ідентичності локальні.

Сучасний дослідник констатує: «Багато віртуального чорнила було пролито на демократію, інновації, конфіденційність і кіберзлами, які стосуються фундаментальної проблеми влади. У всіх цих більш звичних фреймінгах на кону стоїть питання про те, як Інтернет дозволяє або не дозволяє деяким людям впливати на сприйняття, переконання та поведінку, а також на результати та конфігурації, яких дотримуються інші люди. У другій половині ХХ ст. основні

цінності індивідуальної автономії та самоврядування, творчості та винахідливості, співробітництва громади й колективного самоврядування були пов'язані з представницькою демократією; громадянськими правами; верховенством права у власності, договорах і державі; координацією через ціни на ринках; стабільними соціальними інститутами, такими як сім'я, церква, профспілка та громадське об'єднання. За останню чверть століття більш вільні асоціації стали ефективними, тоді як ці більш традиційні інституції продовжували пропонувати певний ступінь свободи та ефективних дій, але також стали джерелами обмежень по відношенню до нових форм дій та асоціацій» [150].

Міркуючи над перспективами мережевих можливостей у здійсненні децентралізації влади, можна виснувати, що основна опозиція прийняттю універсального надійного шифрування походить від тих, хто вважає, що ризики, пов'язані з технологічно підтримуваною децентралізацією, переважають її переваги і що ризики централізації можна врівноважити інституційними обмеженнями централізованої влади більш гнучко й точно, ніж технічними бар'єрами, якими керують користувачі. Основна проблема цього аргументу полягає в тому, що він передбачає як ефективність урядових установ, відповідальних за порядок, так і ефективність інституційного контролю.

У міру розквіту інтернету речей сама величина потоків даних і потенційних точок атаки стає надзвичайною для будь-якої системи, яка прагне зчитувати всю мережеву інформацію, прогнозувати події на основі цих даних і блокувати ці події. Навпаки, можливість локального захисту цілей на рівні окремого пристрою значно збільшує вартість і ускладнює завдання шкоди пристроям і даним, які вони зберігають, або процесам, якими вони керують. Захист буде значною мірою недосконалим, особливо проти рішучої та цілеспрямованої атаки, але шкода буде більш обмеженою, ніж із загальною менш безпечною системою.

Більше того, припущення про те, що зловживання з боку урядів або компаній можуть бути адекватно обмежені інституційними та організаційними процесами, у кращому випадку є сумнівним. По-перше, це стосується щонайбільше демократій з міцним верховенством права. Для мільярдів

користувачів інтернету в країнах зі слабким або відсутнім верховенством права повсюдно доступне надійне шифрування є єдиним захистом від зловживань. По-друге, у демократичних країнах спостерігаються постійні, неодноразові та повсюдні порушення прав людини та громадянина, а також постійне небажання влади й судів виправляти надмірності та помилки уряду. Багатонаціональні компанії, у свою чергу, часто використовують юрисдикційний арбітраж, щоб уникнути регулювання законним шляхом. Справа в тому, що інституційні системи є дуже недосконалими, не менш досконалими, ніж технологічні системи, і лише їхнє поєднання може вирішити проблему вразливості індивідів до різноманітних джерел влади та примусу, з якими вони стикаються.

Справді, одним зі способів обмеження влади в різних сферах є створення механізмів для забезпечення розподіленого аудиту та підзвітності. Так само можна уявити вбудовування ефективної системи аудиту та підзвітності в дизайн інтернету, щоб уможливити ідентифікацію та відповідальність за зловживання владою. Основне занепокоєння будь-якої такої системи полягає в тому, що вона сама по собі створить точку централізації: в руках того, хто контролює аудит або проникає в нього.

Також можливо, що підходи, засновані на блокчейні, можуть надати корисний простір для розробки автоматизованих журналів аудиту. Blockchain, технологія, що лежить в основі криптовалюти Bitcoin, все ще знаходиться в зародковому стані. Але основна характеристика дизайну може окреслити рішення для розподілених журналів аудиту та звітності, яке дозволить уникнути ризиків повторної концентрації.

Звичайно, підзвітність у реальному світі вимагатиме інституційної та організаційної адаптації; автоматизована система аудиту, децентралізована чи інша, не буде самовиконуваною. Але побудова системи аудиту з розподіленою надійною архітектурою може запропонувати технічну основу, навколо якої можуть розвиватися установи [150]. Саме тому цифровізація, яка, з одного боку, уможливорює маніпулятивні впливи на децентралізацію, з іншого – дає ефективні механізми здійснення ефективного контролю процесів децентралізації та прийняття владних рішень.

Це пов'язано з важливістю людського фактору в децентралізації, який розглядає як власне політиків і чиновників, що здійснюють децентралізацію, найманий, обслуговуючий персонал і, що важливо, інституції громадянського суспільства, такі як приватний бізнес, комерційні агенції, некомерційні громадські організації тощо. Причому саме роль останніх суттєво зростає в умовах оптимізації політичного режиму демократії та демократизації владних стосунків. Дослідник ООН відзначав ще на початку ХХІ ст., розглядаючи специфіку децентралізації влади в країнах Східної Європи і пострадянських країнах, що «в останнє десятиліття швидке зростання некомерційних організацій третього сектору отримало потужний поштовх під перерозподілу функцій державними і недержавними політичними акторами та різних проявів процесу дезагрегації функцій. Аутсорсинг, приватизація і децентралізація є одними з шляхів для відкриття можливостей нових конструктивних партнерств між центральною владою, місцевою владою та громадянським суспільством» [178, с. 87].

Таким чином, технологічний контроль за процесами децентралізації, який полягав би у вільному доступі громадських організацій до документообігу дій влади, забезпечував би таким чином її прозорість, тісно пов'язаний з розвитком саме секторальної політичної активності інституцій громадянського суспільства, а не лише персоналу, безпосередньо залученого до здійснення владних функцій, чи політичних сил, які формують вектори розвитку політики та приймають рішення.

Сучасні дослідники децентралізації також відзначають багаторівневість як аспект ефективної децентралізованої владної структури, а також пов'язану з цим багатоманітність форм здійснення політичної діяльності [174]. Цей політичний зсув у бік децентралізації часто може збігатися з напруженістю щодо існуючих або бажаних багаторівневих структур управління. Передавання політичної влади, що забезпечує більшу самоврядність територіальним структурам влади, може бути заснована на бажанні управляти етнічною та регіональною різноманітністю всередині держави, на бажанні розвинути ефективні структури управління або на

дотриманні принципу субсидіарності, який полягає в тому, що рішення повинні прийматися на найнижчому, практичному, рівні.

Розуміння того, як громадяни ставляться до територіальних масштабів політичного життя, є особливо важливим з огляду на актуальність нашої теми. Існують випадки коли невдоволення рівнем регіональної автономії може мати ширші, серйозні соціально-політичні наслідки. Таким чином, існують серйозні ризики як для політичної, так і для соціальної стабільності, якщо існує значне незадоволення або відстороненість від існуючих багаторівневих структур управління, або якщо уряди та їхні виборці мають суперечливі «ідеальні» структури в різних територіальних масштабах. Це може включати, наприклад, уявлення про те, що конкретні політичні повноваження розміщені в неправильному територіальному масштабі. Нездатність зрозуміти, як люди ставляться до багатьох можливих локалізацій громадянства й політичної участі у своєму житті, може створити проблеми між громадянами та владою.

Частково це пояснюється тим, що багаторівневе управління пропонує більше, ніж кілька структур управління. Юрисдикційні межі служать для демаркації та надання довіри значущим політичним спільнотам, сигналізуючи про те, як ці спільноти сприймаються та цінуються. Це особливо важливо в регіонах, жителі яких можуть вважати себе мешканцями історичних етносів з кордонами та/або культурами, які передували формуванню нинішньої держави. В Україні це, наприклад, питання політичної ідентичності угорської національної меншини, русинської меншини, котрі неодноразово ставали приводом для політичних спекуляцій ворожих країн, насамперед РФ. Але ті ж питання невдоволення керівними структурами, які можуть торкнутися регіонів з історичними образами та відмінними культурами, можуть також виникати в регіонах без чітких соціально-історичних ознак відмінності Соціокультурна схожість не є гарантом електоральної задоволеності владними структурами та розподілу відповідальності всередині держави. Вплив децентралізації на міжрегіональну солідарність також не є окресленим у наявній фаховій літературі. Спроби політтехнологів кремля штучно розділити України на схід, захід і центр мають сумну традицію використання наративу про «розділену країну», розділене

суспільство ще від часів Революції гідності. У той час як увага часто приділяється відносинам між центральними урядами та субдержавними утвореннями, або відносинам центру та периферії, зростання політичної влади регіонів вимагає уваги до відносин між різними адміністраціями нижчого (або мезо-) рівня та їхнім електоратом, включаючи ступінь, прогнози та вплив міжрегіональної солідарності.

Співпраця між різними регіонами передбачає визнання й готовність ділитися ресурсами та багатством від одного регіону до іншого, а також прагнення працювати разом для досягнення спільних цілей. Його протилежність може створити складний політичний контекст для законодавців. Наскільки багаторівневе врядування створює виклик для загальнодержавної соціальної солідарності. Чи адаптується соціальна солідарність до децентралізації, діючи на кількох рівнях одночасно, ще належить з'ясувати. Частково спроби проаналізувати ставлення до децентралізації контекстуально надихалися методологічним націоналізмом, який сприймав державу як, здавалося б, природну та головну політичну спільноту для окремих людей. Це справедливо для багатьох дисциплін, але особливо очевидно в політології. Маємо на увазі, що політологічна візія унітарної держави та ідеологічний вимір колективної уяви та громадської думки передбачають ідею нації та настанови націоналізму як ідеології в якості консолідуючих, що жодним чином не означає радикальних форм націоналізму, які передбачають примус і агресію, ізоляціонізм і консерватизм. Отже, вимоги етнічних чи регіональних меншин щодо більшої політичної чи культурної автономії від державної влади не обов'язково мають підважувати об'єднавчу ідею нації для громадянського суспільства та народу як джерела влади. Тому підтримка чи опір процесів децентралізації влади на полікультурних та поліетнічних територіях потребує додаткового розгляду.

Також багаторівнева природа децентралізації влади формує складні локальні ідентичності, які можуть варіюватися залежно від того, який аспект політичної діяльності та взаємодії превалює чи розглядається в якості критерію. Тому ми пропонуємо розглянути *багаторівневість як специфічну ознаку процесів децентралізації влади*, яка розкривається у поєднанні різних площин

впливу на місцевий соціум і зворотним чином на ціле суспільство. Це насамперед скерованість впливу: консолідуючий/дефрагментуючий (рівень локальних ідеологій), структурно-агрегаційний (розподіл форматів і видів надання послуг між органами самоврядування), економічний, культурний (включно з релігійним) рівні. Також багаторівневість децентралізації влади формує локальну ідентичність не як набір стереотипів в опорі на особливості матеріальної культури та традиційної політичної поведінки, а як складну відкриту динамічну систему.

Багаторівневість децентралізації ускладнює процеси управління разом з тим роблячи їх більш ефективними, а їхні механізми більш тонкими. Управління передбачає досягнення балансу та прагнення компромісного вирішення у випадку колізії інтересів спільнот чи громадян з метою максимального узгодження політичних рішень і залученості до їх прийняття максимальної кількості громадян через механізми зворотного зв'язку, відкритості влади тощо. Питання про те, чи децентралізації передбачає жорсткі схеми на кшталт «патрон – клієнт» [185] у цьому контексті видаються не цілком точними, оскільки радше слід запитувати про забезпечення загальних громадянських прав і свобод, а вже потім про розподіл владних повноважень. Також не слід забувати про згадувану **аксіологічну детермінацію процесів децентралізації влади**, яка не обмежується лише апеляцією до громадської думки політичними силами або формуванням місцевого самоврядування як команд односторонців, але насамперед полягає в тому, що спільні ціннісні орієнтації формують соціально-політичну дію та визначають політичну поведінку, обмежуючи її та скеровуючи в певному напрямку, власне, відділяючи політичний космос від політичного хаосу.

У цьому контексті аксіологічне підґрунтя процесів децентралізації обумовлює їх як причина, з минулого і як наслідок, з майбутнього, виступаючи таким чином практичним втіленням філософії децентралізації влади. Адже проблематика етики, соціальної філософії, філософської антропології по відношенню до аксіологічної у цьому випадку є вторинною, оскільки спирається або на дескрипцію, або на імператив, які є зовнішніми щодо політичного суб'єкта. Отже, аксіологія визначає політичну дію як результат індивідуального

чи колективного виловияву, як рішення та діяльність, прийняті на основі самоусвідомленої ідентичності, сукупності переконань і принципів.

Неможливо не погодитися в цьому контексті з оксфордською дослідницею, яка стверджує: «Ступінь централізації чи децентралізації структур управління є ключовим питанням для державних адміністраторів. Хоча централізація та децентралізація, здається, представляють протилежні підходи до структури громадських організацій, вони часто співіснують одночасно в тому, що поперемінно вважається комфортним співіснуванням або парадоксальним напруженням. Зусилля щодо реформування державних інституцій можуть вимагати посилення централізуючих сил (таких як ієрархія, об'єднання та управління) або децентралізаційних сил (таких як ринок, передача повноважень, деконцентрація та диверсифікація)» [217]. Дослідниця вважає, що «набори суспільних цінностей» визначають децентралізацію. Державні адміністратори, які закликають до структурних реформ, часто спонукають до централізації чи децентралізації певні набори суспільних цінностей. Такі цінності, як підзвітність, влада та ефективність, сприяють централізованому управлінню, а такі цінності, як оперативність, залученість та інновації, – децентралізації. Таким чином, дизайн структур і процесів державного управління часто існує як вираження ціннісних норм. І централізація, і децентралізація пов'язані з явними перевагами для досягнення конкретних суспільних цілей. І навпаки, кожен підхід має унікальні недоліки, які створюють можливості для корупції.

Прагнення до суспільних цінностей і уникнення корупції є двома головними рушійними силами, які спонукають до структурної реформи. У той час як структурні реформи можна розглядати як коливання маятника між двома крайніми ідеальними станами (повністю централізованим або повністю децентралізованим), зростаючий консенсус у науці припускає, що централізовані та децентралізовані структури внутрішньо сумісні та взаємодоповнюючі. Іншими словами, як централізовані, так і децентралізовані структури часто співіснують в одних і тих самих установах, часто створюючи динамічну напругу між цінностями. Це створює дедалі складнішу структурну парадигму вираження суспільних цінностей. Результатом цього є те, що багато структур управління,

здається, розвиваються в бік нових моделей, у яких елементи як централізованого, так і децентралізованого контролю спостерігаються одночасно.

Бачимо, що наша теза щодо питомого ускладнення управління за умов кореляції між центральною та місцевою владою розгортається під кутом зору ціннісної детермінованості політики, що є прямим наслідком принципів демократії, примату права та генетично сходять до уявлень про права і свободи людини. Тобто управління в самоврядних структурах здійснює вплив на центральну владну вертикаль і їх взаємовплив і взаємоприспосовування, взаємодія і є головною ознакою ускладнення як створення додаткових владних і політичних схем взаємодії, механізмів контролю та взаємоконтролю тощо. Чи не єдиним недоліком, який виникає за такого ускладнення, є гіпотетична можливість бюрократизації прийняття рішень через виникнення зайвих паралельних структур. Хоча цей недолік не видається критичним і неунікненим.

Цікаво, що сучасний дослідник, аналізуючи відмінності здійснення влади в централізованих і децентралізованих системах, акцентує фактор особистого лідерства, масштабу особистості осіб, які знаходяться при владі. Він порівнює рецентралізацію та децентралізацію у тому контексті, що рецентралізація може бути наслідком неприйняття недоліків децентралізації: «...рецентралізація, або «свідома централізація» – коли влада перерозподіляється центральній фігурі чи групі після періоду децентралізації – може призвести до сильного лідерства. Ключовим тут є «свідомість». Це передбачає певний рівень усвідомлення та наміру перерозподілу влади, часто у відповідь на передбачувані потреби системи. Це може бути відповідь на виклики, які вимагають швидких єдиних дій, або потреба у чіткому стратегічному напрямі, який найкраще може забезпечити централізоване керівництво.

Проте не сама структура визначає результат, а самолюбство. Рецентралізована система, керована его, може розвинути в диктаторський режим, тоді як скромний лідер-слуга може використовувати ту саму структуру для створення сприятливого й ефективного середовища. Ось де насправді полягає різниця – в его керівництва.

У децентралізованій системі его розсіяне. Спільне лідерство означає спільну відповідальність, і потенціал для прийняття рішень, керованих его, дещо розмивається. У централізованій системі его концентрується, віддзеркалюючи динаміку влади. Его лідера(ів) у цій системі може бути визначальним фактором між диктатурою та ефективним керівництвом» [144].

Такий персоналістський підхід може видатися дещо наївним, оскільки повертає до гегелівської традиції визначення ролі особистості в історії, але політичні практики сучасного популізму в глобальному масштабі демонструють його актуальність і доречність. Назагал навіть лібертаріанські спроби тлумачити державу як корпорацію і як визначальні критерії розглядати ефективність і прибутковість, які дозволяють розглядати процеси децентралізації влади як внутрішню організаційну структурну оптимізацію, не можуть уникнути загальнолюдського цивілізаційного масштабу та контексту. Гранично узагальнюючи, можна сказати, що питання в тому, чи існують якісь зовнішні цінності та настанови, які розглядаються системою як чинні щодо неї. Ідеться насамперед про фундаментальні філософеми права, блага, справедливості та свободи, які формують цілу традицію західної соціальної філософії. Тому розгляд *децентралізації як специфічної форми соціальної взаємодії* видається вельми евристичним і потребує визначення аксіологічних підстав, на яких він може бути здійснений.

Сучасний дослідник вважає, що впровадження децентралізованих повноважень вимагає боротьби з гравітаційними силами, які тягнуть окремих осіб в організаціях назад до впровадження рангових повноважень. Ці сили є структурними та психологічними і посилюються, коли влада розподіляється нерівномірно. Залучаючись до практик, які встановлюють чіткі межі повноважень і закріплюють повноваження в безособовому джерелі, члени організації можуть колективно нейтралізувати тягу до взаємодії на основі рангів і підтримувати децентралізацію. Однак практику важко підтримувати, оскільки вона вимагає когнітивних, емоційних і тимчасових зусиль. Вони включають увагу до структури, яка є більш складною, ніж рангові структури, і вони суперечать психологічним тенденціям людини, таким як пошук

комплементарності домінування, формування рангових порядків на основі диференціації ролей, а також особисті, а не ситуативні атрибуції.

Суттєвий прогрес у децентралізації може бути досягнутий шляхом послідовних, свідомих і колективних зусиль, але також децентралізована влада може залишатися відкладеною мрією, ніколи не реалізованою повністю. Перехід до децентралізації – це не одноразова структурна зміна, а безперервний процес, позначений постійною напругою. Організаціям неминуче знадобиться централізувати повноваження в певних областях, наприклад, для формулювання стратегії.

Таким чином, завдання децентралізації полягає в підтримці децентралізаційних перетворень, при цьому розумно дозволяючи централізацію там, де це бажано, не викликаючи повернення до динаміки повноважень на основі рангів, коли переможець отримує все. Незважаючи на те, що цей випадок розкриває практики та механізми, які можуть допомогти організаціям знайти такий тонкий баланс, він також показує, як складність децентралізації та зусилля, необхідні для участі в цих практиках, продовжуватимуть повертати людей до законів, заснованих на рангах. Коротше кажучи, перехід до децентралізації включає в себе управління напругою між бажаною децентралізацією та необхідною централізацією, водночас здійснюючи опір постійному потягу до ще більшої централізації. Управління цією напругою можливе, але вимагає постійних зусиль і постійного балансування [187].

Таким чином, *процеси децентралізації влади передбачають різні типи політичної поведінки, орієнтованість на узгодження спільних дій задля досягнення їхньої результативності, пошуки спільної ідеологічної чи політичної, культурної чи релігійної платформи, готовність до розвитку та відмову від однорангових практик управління та домінування, відкритість і прозорість.*

Також необхідно окреслити проблематику ідентичності, яка вимагає конгруентності індивідуальної та колективної політичної дії, якщо йдеться про місцеву владу. Самоврядування неможливе, якщо місцеві громади та спільноти не усвідомлюють чи не приймають сформовану на основі власного досвіду чи

змодельовану владою модель локальної ідентичності. Власне сам проєкт самоврядування є проєктом здійснення колективної самореалізації (С. Райхер) групи людей, які визначають себе як належних до однієї множини чи групи. Психологічна самокатегоризація як відчуття групової єдності має завершуватися прийняттям цілісного філософського уявлення про власну ідентичність, яке не обов'язково має співпадати з вихідними самокатегоризаціями. Інакше кажучи, маніпулятивно накинати ідентичність групам і спільнотам хоча і складно, але можливо, але за таких умов швидше за все, процеси децентралізації не будуть успішними, а самоврядна влада ефективною.

Сучасні вчені, розглядаючи реалізацію ідентичності через колективну дію як феномен суб'єктивної влади, стверджують: «Суб'єктивна влада є вирішальним виміром колективних дій і визнається різними способами через різні теоретичні точки зору. Ми вважаємо, що колективні дії необхідні з двох причин. Перша причина полягає в тому, що суб'єктивна влада є істотним виміром самої ідентичності. Бути суб'єктом – «я» – означає певне відчуття своєї здатності втілювати свої наміри в життя. Іншими словами, ідентичність передбачає можливу дію. ...колективні дії базуються на спільній соціальній ідентичності. Це означає, що колективні дії вимагають не лише визначення того, ким є «ми», а й визначення розуміння того, що «ми» можемо зробити.

Друга причина полягає в тому, що суб'єктивна влада необхідна для розуміння колективної дії. Позитивна соціально-психологічна трансформація, яка руйнує існуючі відносини домінування, може бути хвилюючим, трансформуючим життєвим та емоційним досвідом для колективних політичних акторів, є сполучною ланкою між феноменологічним та політичним у процесі колективної дії. Це має значення для колективу акторів, які беруть участь у спробах створити соціальні зміни.

Суб'єктивна влада необхідна для розуміння колективних дій, колективні дії допомагають нам зрозуміти розширення можливостей політичного впливу. Дослідження колективних дій дає нове уявлення про перетин влади та ідентичності. Колективні дії – це спроби створити цінності, які поділяють групи, об'єктивною, відчутною реальністю» [166].

Зауважимо, що хоча процеси децентралізації влади пов'язані з актуалізацією політичної поведінки, формуванням локальної ідентичності, масовим залученням громадян до політичної діяльності, вони не є колективною дією у загальновизнаному соціологічному чи політологічному вимірах. Швидше ідеться про умови формування локальної ідентичності в процесі групової самокатегоризації спільнот і громад, які можуть набувати формату колективної дії, наприклад, політичної демонстрації чи акції солідарності, але назагал передбачають насамперед формування спільної світоглядної платформи на основі однієї чи декількох ідеологій.

3.2. Цифровізація як простір і умова децентралізаційних процесів в Україні в умовах війни

Цифровізація соціальної комунікації, розглянута як тенденція розвитку цивілізації та культури, зумовлює подальшу технологізацію інформаційного обміну в політичному просторі назагал і владних стосунків зокрема. Проблематика віртуальності у контексті феномену децентралізації влади передбачає розгляд філософського змісту аналогії між поняттям децентралізації та розподіленості техносоціальних систем (пов'язаних зокрема з розвитком криптоекономіки та поширенням децентрованих електронних платіжних систем) і феноменом децентралізації владних структур і соціальної комунікації. Ще в середині 60-х років минулого століття дослідник кібернетичних систем П. Баран пропонує традиційну нині інтерпретацію кібернетичних форматів структурування мережі [148].

На рисунку 1 централізована модель описує мережу з одним центральним вузлом (наприклад, сервером чи органом державної влади) або кластером тісно пов'язаних вузлів (центральні органи державної влади), які підключені до всіх інших вузлів у мережі (клієнтів), тоді як усі ці інші вузли підключені лише до цього єдиного центрального вузла. Як наслідок, збій або руйнування центрального вузла відключає всі вузли від мережі та не дозволяє їм спілкуватися один з одним.

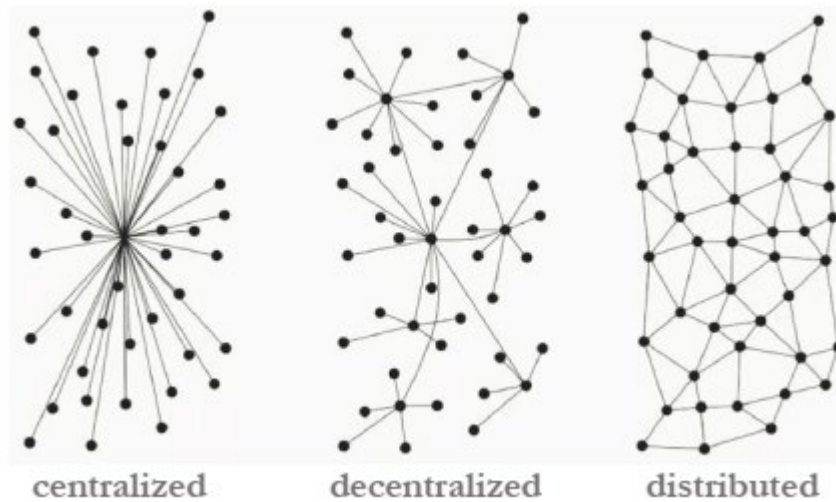

Рис. 1. Типологія комунікаційних мереж Барана

У децентралізованій мережі існує ієрархія вузлів, де вузли в нижній частині ієрархії, по суті, є частиною невеликої субмережі, яка з'єднує їх із вузлом, який знаходиться на один рівень вище в ієрархії. Ці вузли знову є частиною іншої субмережі, що з'єднує їх із наступним вузлом вищого рівня в ієрархії. Збір кількох вузлів у децентралізованій мережі все одно залишає кілька підключених компонентів вузлів, які зможуть спілкуватися один з одним (але не з вузлами в іншому компоненті).

На іншому кінці спектру розподілені мережі – це мережі, де кожен вузол має приблизно однакову кількість з'єднань (так звані межі) з іншими вузлами. Розподілені мережі мають властивість, згідно з якою відмова кількох вузлів (навіть якщо вони вибрані більш-менш навмисно) все одно залишає мережу підключеною, дозволяючи всім вузлам спілкуватися один з одним (хоча, можливо, через набагато довший шлях, ніж у вихідній мережі).

Чим більше розподілена мережа, тим вона стійкіша до різних форм перешкод і тим менше мережа в цілому залежить від будь-якого окремого вузла. Це також свідчить про те, що мережа може бути менш залежною від будь-якої політичної структури, інституції, конкретної особи, компанії чи організації, яка буде керувати певним вузлом. Справді, той факт, що інтернет децентралізований, але не розподілений, став головним технічним аргументом, чому уряди та технологічні компанії можуть здійснювати над ним більший контроль, ніж передбачали піонери інтернету (зокрема Дж. Ланьє, Дж. Барлоу, Т. Бернерс-Лі та

ін.) важливо також розуміти, що сучасні тенденції використання мережевих технологій в політичній боротьбі та боротьбі ідеологій зумовлені не лише структурою мережі, але насамперед наповненням цього формату інформаційного обміну специфічним агональним і колізійним людським змістом, що назагал і є причиною владних маніпуляцій і водночас їхнім наслідком. Інформаційна епоха запропонувала новітній інструментарій розбудови соціального та політичного просторів, і на початку її становлення панувала ілюзія того, що децентралізована мережа доступу до інформації унеможливить владний диктат, зловживання та здійснення принципу панування над непоінформованими спільнотами. Але саме тому, що мережа є децентралізованою, постали локальні центри смислогенерації та контролю, роль яких наразі виконують соціально-комунікаційні платформи, які, окрім того, що мають корпоративних бенефіціарів, можуть безперешкодно набувати політизованості (наприклад, сучасні мережі X і Фейсбук), що доводить досвід цифровізації популізму в демократичних режимах останнього десятиліттях. Це стосується як старих традиційних демократій (перша і друга каденції президентства Д. Трампа в США), так і гібридних чи авторитарних режимів (Венесуела, Індія, Бразилія, Китай, РФ, Аргентина). Парадоксально ідея цифрової свободи постає як запрошення до цифрового рабства. Проблема саме в тому, що позначив ще І. Берлін у своїх класичних есе, присвячених філософемі свободи, визначаючи свободу негативну та позитивну [12]. Децентралізована система інформаційного обміну, як фізична, так і віртуальна, забезпечена відповідною владною структурою, дозволяє експлікувати соціальну та політичну дію, орієнтовану на розвиток, як ускладнення системи, і це є позитивною свободою. Негативна свобода передбачає відсутність примусу, захищеність приватності та свободу від владного диктату.

Бачимо, що саме позитивна інтерпретація свободи цілком відкрита для маніпуляцій влади через створення й контроль ідеологічних важелів соціальної та політичної смислогенерації. Тому ця аналогія наочно демонструє одне з вразливих місць децентралізації влади – складність розбудови належної системи контролю. Ідея загальної волі (*volonté générale*) Ж.-Ж. Руссо поєднує свободу з ідеєю підлеглості владі та покори інтересам суспільства чи то відданості

реалізації певної політичної ідеї чи ідеалу. При цьому саме негативна свобода, яку він тлумачить у традиції І. Бентама, Дж. Локка та Дж. С. Мілля, має гарантувати «сухий залишок» свободи як захищеності індивіда від влади та прав людини від примусу спільноти. Зрозуміло, що руссоїстська концепція загальної волі корелює із сучасними уявленнями про громадську думку, політичну ідеологію, світоглядне знання і фіксує умовні межі того, в якому просторі і в яких форматах може розгортатися свобода. Децентралізована структура поширення інформації та влади, за умов постання цифрової соціальної комунікації з її принципами доступності, анонімності та відсутності модерації, може формувати децентралізовану модель влади, в якій субцентральні органи влади можуть утворювати кластери, в яких політичний, економічний та медійний потенціал адміністративної влади на місцях зосереджує ресурси під контролем нечисленних груп, які не є політичним та управлінськими елітами, а можуть набувати кланово-партійних ознак.

Дж. Ланьє, окреслюючи мережевий контроль над свідомістю й ідентичністю людини, що включає в себе, безперечно, і політичну свідомість, у своїй книзі «10 причин видалити акаунт із соцмереж просто зараз» (2018), у якій є розділ з промовистою назвою «Соцмережі нищать політику», зазначає: «З плином років соцмережі дуже змінилися, але базова структура, запроваджена ще за 80-х, коли я лише зацікавився комп'ютерами, досі збереглася. Колись соцмережі являли собою платформу, куди користувачі могли викладати тексти. Жодних голосувань за улюблений пост, жодних алгоритмів, що перелаштовували б твою стрічку. Найпростіше. Але кілька років тому я помітив дещо моторошне... Я хочу бути добрим, а не здаватися таким, проте складається враження, ніби деякі онлайн-технології магічним чином протистоять цьому. Саме тому в мене немає акаунтів у Facebook, Twitter, WhatsApp, Instagram, Snapchat та інших. Фейкові сторінки з моїм іменем існують. У Twitter навіть зареєстрований справжній Джарон Ланьє. Гадки не маю, хто це, але вже точно не я» [80, с. 150].

Таким чином, гіперболізуючи негативні наслідки людського індивідуалізму в соціальній комунікації, цифрові формати суттєво знелюднюють соціальний та політичний простір, тим самим легітимізуючи нонантропоцентричні підходи в

політиці, філософії та культурі, уможливлуючи конкузціональні війни, технології постправди та політичних маніпуляцій у медіапросторі тощо.

Концепції централізації/децентралізації/розподілу можна застосовувати як до фізичних, так і до віртуальних мереж, що ще більше посилює їхню привабливість і застосовність. Отже, принцип розподіленості мережі, як видається, цілком коректний для його екстраполяції на процеси децентралізації влади. І головною перевагою децентралізованої розподіленої мережі є її висока відмовостійкість і надійність, яка полягає в тому, що в разі неможливості зв'язку з одним чи декількома розподіленими елементами структури, їх транслуючу та контентогенеративну функції перебирають на себе сусідні вузли структури, що у випадку функціональності самоврядної місцевої влади означає високий ступінь опору проблемам, пов'язаним з людським фактором, з непередбачуваністю поведінки системи. Це підтверджує досвід збереження, розгортання та функціонування місцевої влади і процесів децентралізації у владній структурі під час російсько-української війни з її початком у 2014 р. та повномасштабним вторгненням 2024 р.

Таким чином, мережева топологія визначає не лише рівень інформаційної безпеки системи, але і, як не парадоксально, функціонал демократизації владних структур, оскільки прямо визначає спосіб пов'язаності елементів системи. Можна сказати, що процеси децентралізації влади та її формати, такі як деволюція та адміністративне і ресурсне дивестування, є рухом у бік формування владної архітектури як такої конфігурації владної структури, що була б гомогенною та аналогічною радикально децентралізованим розподіленим інформаційним мережам.

Можна сказати, що в розподіленій мережевій системі, якщо говорити про політичні структури, розподіленість скерована в напрямку наближення кожного вузла системи до ознак фрактальної структури, яка складається з частин, подібних до цілого, – самоподібної структури. На нашу думку, використання концепту фрактала для уточнення і розуміння формозмісту процесів децентралізації влади може бути вельми продуктивним та евристичним, оскільки

унаочнює механізми функціонування владної структури як системи обміну інформацією і системи соціальної та політичної комунікації.

Сучасний дослідник стверджує: «Застосувавши цей підхід до процесів стратегічних комунікацій (за умови екстраполяції властивостей фракталів на стратегічні комунікації), отримаємо можливість визначення характеристик елементів на будь-якому рівні. Таким чином, стратегічні комунікації як процеси формування, передачі, прийому, аналізу повідомлень характеризуються ознаками фрактальності: комунікативний акт на кожному рівні презентує стратегічний наратив у доступних масштабах, інтерпретаціях, аспектах. У процесах розробки повідомлень для стратегічних комунікацій можна виявити тотожності із процесами вироблення політичного рішення... При цьому зауважуються різні форми комунікації: зокрема символічна, міжособистісна, соціальна. Водночас фрактальний підхід не означає механістичного повторення операцій чи застосування інструментарію і технологій на кожному етапі здійснення комунікацій. Адже, по-перше, на процес комунікації мають вплив змінні (контекст, комунікатор, аудиторія, мотивація тощо), які фактично вносять риси унікальності в кожен етап (при цьому відбуваються трансформації на наступних етапах, які спрогнозувати неможливо). По-друге, ефект комунікації залежить також від впливу лідерів думок, емоційного стану, рівня лояльності, обізнаності тощо щодо предмета комунікації, а також ставлення до суб'єкта» [119, с. 36]. Слід уточнити, що інформаційний обмін у структурі влади не передбачає «механістичного повторення» технологічних механізмів чи теоретичних і математичних моделей. Ідеться про конструювання поняття цілком у кантівській традиції, коли людина, осмислюючи власний політичний та соціальний досвід, інтерпретує себе як частину цілого, що передбачає це ціле.

Тобто з точки зору філософської антропології метафора фракталу принагідно до процесів децентралізації влади в політичному просторі та співвідношення і відношень складників соціального цілого між собою та дотично до цілого відображає саму природу соціальної та політичної поведінки, адже кожен політичний актор, незалежно від ступеню загальності (людина, спільнота чи громада) конструює уявлення про політичний простір як ціле та ідентифікує

себе в ньому і по відношенню до нього, здійснюючи таким чином, політичне самопозиціонування. Очевидно, що залученість до влади як структури є одним з критеріїв цього процесу, який має, окрім соціального, ще й екзистенційний та онтологічний виміри.

Сучасний дослідник зазначає, що «сьогодні складні завдання інформаційно-аналітичної підтримки прийняття рішень, з одного боку, стимулюють розвиток систем керування знаннями, глибинного аналізу даних і текстів, а з іншого – найбільш розвинені із цих систем в уявному виді містять адаптовані і готові до використання аналітичні блоки...» [79, с. 103]. Учений стверджує, що концепція глибинного аналізу даних і тексту забезпечує ефективність прийняття ефективних владних рішень, а також формування спільного інформаційного простору взаємодії взаємозалежних даних і об'єктів без огляду на їхні джерела та зміст, зв'язок даних, моделей і їхніх об'єктів з джерелами інформації, а також формування «історично-просторової моделі банку даних системи, що припускає врахування атрибутів часу та місця для всіх об'єктів, а також неможливість їх безповоротного вилучення з системи» [79, с. 88].

Таким чином, прийняття рішень в органах влади синхронізується з інформаційними потоками та базами даних, що лише підкреслює важливість такого аспекту децентралізації влади, як ресурсна підтримка й управління знаннями. Адже саме люди, роль яких не зводиться до функції операторів комп'ютерних терміналів, приймають політичні рішення та визначають напрямок розвитку системи. Бачимо, як перетинаються між собою ознаки демократизації соціальних і політичних відносин, формування яких може стимулювати децентралізація влади як процес і проблематика філософської антропології, пов'язана з викликами дегуманізації та нонантропоцентризму, до яких, на нашу думку, може бути віднесений і політичний популізм у глобальному масштабі. Адже його людиноорієнтованість і людиномірність є лише позірними і не відповідають його політичному змісту та цілям. Тому ми пропонуємо виокремити як ознаку ***фрактальний характер смислогенерації*** у владній структурі в системі «Я – спільнота, влада» та позначити таким чином специфіку

політичної та соціальної комунікації в цій системі, а також інтеракції між центральними та самоврядними органами влади, самоврядуванням і місцевими політичними акторами.

Завершуючи розгляд децентралізованих і розподілених мереж принагідно до децентралізації влади, зауважимо, що ці моделі визначають саме формати передавання інформації, тому те, що з технологічної точки зору може здатися ускладненням і недоліком, за врахування антропогенного чинника може втратити такі характеристики. «Часто припускають, що децентралізація та розподіл виправляють потенційне зловживання владою примусових посередників через відсутність посередництва. Серед деяких спільнот також вважають, що технічна дезінтермедіація є способом відходу від політики. Припущення полягає в тому, що якщо розподілені мережі забезпечують непримусову координацію, то потреба в політичному управлінні також вирішується. Термін «дезінтермедіація» посилається на інституційну теорію, здебільшого для того, щоб вказати на витрати та рідко на переваги наявності привілейованих посередників у мережі відносин. Вважається, що усунення посередників, які можуть контролювати, цензурувати, оподатковувати, обмежувати або стимулювати певні соціальні та економічні взаємодії, автоматично призведе до більшої свободи для сторін угод і типів угод. Однак центральні посередники з'явилися тому, що вони забезпечують цінність: вони знижують трансакційні витрати, координують дії, визначають і забезпечують дотримання демократично узгоджених правил, виправляють помилки, обмежують негативні та посилюють позитивні зовнішні ефекти, чого не можуть отримати окремі транзакції. На відміну від цього, сторони розподіленої домовленості стикаються з експоненціально зростаючими трансакційними та координаційними витратами, обмеженою здатністю узгодити загальні правила обміну, прийняти рішення «прийняти» або «залишити», що може створити значні негативні зовнішні ефекти та часто призвести до нових, більш підступних і невидимих форм посередництва. Це головна причина, чому в багатьох випадках (в економіці, політичній системі чи комп'ютерних мережах) переважають децентралізовані чи навіть централізовані, а не розподілені конструкції» [152].

На наш погляд, видається слушною позиція Т. Бернерса-Лі, одного з авторів протоколу http, згідно з якою зменшення кількості посередників у мережі поширення інформації призводить до збільшення ступеню свободи в інтерпретації, але може ускладнювати прийняття рішень [151]. Тому зміни політичної структури під час перебігу процесів децентралізації влади з необхідністю мають супроводжуватись заходами контролю як повноти передавання інформації та доступу до банків даних різнорівневими владними органами й структурами, так і чіткою визначеністю розподілу владних повноважень між ними, що може нівелювати гіпотетичні проблеми, пов'язані з мережевими моделями децентралізованих і розподілених систем.

Очевидно, що технологізованість і наступна цифровізація процесів децентралізації влади зробить неунікненим використання новітніх інструментів, зокрема інструментів комп'ютерної лінгвістики. Назагал результати таких досліджень констатують кількісні та якісні переваги децентралізації влади [172], хоча й відзначають емпіричну складність дескриптивного аналізу документообігу з метою створення більш чіткої кваліметрії ефективності децентралізації в політиці й економіці. Таким чином, ступінь децентралізації пропонується вимірювати не згідно з політичними звітами чи ідеологічними гаслами, а методами контент-аналізу, які мають забезпечити об'єктивність. Акцентується свобода у прийнятті політичних рішень для органів самоврядування в межах перерозподілу повноважень, здійсненого центральною владою, та те, як ці рішення фіксуються в адміністративних, політичних, економічних документах і дискурсі влади [210].

Важливо, що такі інструменти ефективні саме за умови екстраполяції новітніх моделей управлінських структур, як-от в управлінні великими корпораціями, дослідницькими стартапами, медіакомпаніями, на традиційні політичні структури, які парадигмально апелюють або до федералізму, коли влада розподіляється між центральним урядом і урядовими інституціями штатів, областей, регіонів, провінцій, земель як суб'єктів федерації, або до поліцентризму, в межах якого інституції з декількома центрами влади конкурують і співпрацюють за умови дублювання юрисдикцій. В Україні, яка є

унітарною державою, процеси децентралізації влади мають ознаки таксономій і федералізму, і поліцентризму. Термін В. Острома «поліцентричність» стосовно фрагментації владних структур придатний для опису моделей обох парадигм [196], оскільки вони передбачають багаторівневі структури управління. Важливим для нас у такому підході є те, що в умовах фрагментації символічного ландшафту соціального в колективній уяві та масовій свідомості [69], яка постійно посилюється і є наслідком як соціокультурної динаміки, так і експоненціального зростання кількості інформації, процеси децентралізації влади мають узгоджувати монолітність фундаментальних позицій і рішень влади як ознаку централізованої системи та ефективність місцевої влади.

Сучасні дослідники стверджують, що оптика багаторівневого управління як багатовимірної структури дозволяє розглянути децентралізоване управління системою об'ємно, репрезентуючи її візуально подібно до 3D моделі процесу чи явища [179]. Таким чином, використання аналогії з теорією фракталів дозволяє моделювати процеси децентралізації влади з більшою евристичністю, що також, на нашу думку, демонструє пряму залежність структурних формальних змін на зміни змістовних характеристик влади, тобто на рівні прийняття рішень і управління знаннями децентралізація як реструктуризація влади може бути розглянута як інституційна рушійна сила зміни системи до демократії.

Сучасні вчені зазначають, що «реформа політичної системи повинна поєднувати підтримку вертикальної ієрархії, що діє зверху вниз, із місцевою автономією з сильним або слабким набором відповідальності. По-друге, циркуляція еліт невеликого розміру, яка включає кооперативні частини старих еліт, здається корисною; таким чином ризики обструкції можуть бути нейтралізовані, а місцеві раціональності можуть бути розблоковані в ситуаціях перехідних криз. По-третє, місцеве самоврядування виступає не лише «драйвером» демократизації, а й оптимізує вимоги громадян щодо функціонального виконання публічних послуг» [175]. Також слід мати на увазі, що пропонована нами оптика децентралізації яка акцентує цифровізаційні процеси в суспільстві та владі, спирається на розуміння реального стану речей з доступом громадян до цифрових ресурсів і технологій, що безпосередньо

пов'язане як з об'єктивними чинниками (рівень освіти, вік, стать і гендер, рівень доходів, ступінь соціалізації та джерела прибутку, професійне спрямування), так і суб'єктивними (позиція політичного актора щодо трансляції інформації через цифровий медіапростір, філософські та політичні погляди, які передбачають орієнтацію на використання здобутків науково-технічного прогресу чи консервативну позицію, прихильність до певної ідеологічної платформи тощо).

Кореляція між цифровою нерівністю як чинником соціальної диференціації та ступенем демократизації суспільства, а також таких змін у ньому, на які вона впливає, свідчить про те, що процеси децентралізації влади залежать від ступеню поширення в Україні користування інтернетом і споживання відповідних послуг, зокрема й адміністративних та інформаційних, пов'язаних з використанням відповідних девайсів і гаджетів, а також залученням до соціально-комунікаційних платформ. На нашу думку, тенденція свідчить про те, що доступність до цифрових форматів інформації, яка нібито мала б нівелювати різницю між центром і периферією за критерієм доступності інформації, насправді лише посилює роль децентралізованої самоврядної влади в регіонах і на місцях, оскільки формує громадську думку, з одного боку, швидше та з більшої кількості джерел, але з іншого, спрощує маніпуляційні та дезінформаційні впливи на неї, що в умовах боротьби ідеологій і конкузіональної війни як елементу агресії Росії в Україні є серйозною загрозою. Протистояти цим викликам на місцях має саме самоврядування в опорі громадські організації та волонтерські рухи, що якраз і актуалізує механізми демократизації.

Децентралізація влади передбачає соціальну динаміку та «реалії спричинені глобалізацією та перебуванням людства в ері інформаційних технологій, які інтегровані майже в усі аспекти життя людини, потребують особливого розуміння та медіаграмотності. Такий інформаційний тоталітаризм дозволяє інспірувати наративи, формувати світоглядні позиції, цінності та спонукати до дії або бездіяльності. В минулих століттях війни вигравалися традиційною, фізичною зброєю, але XXI століття трансформує інформацію в метазброю, яка починає та закінчує війни, схиляючи терези в бік того, хто зможе оптимальніше її використати» [38, с. 43].

Показово, що якщо за офіційними звітами за 2017 р. лише 52,5 % жителів України користувалися інтернетом, то у 2025 р. рівень проникнення інтернету в систему соціальної комунікації в Україні сягнув 82,4 % [15]. З іншого боку, за даними КМІС, користування електронними держпослугами в Україні за 2024 р. впало з 64 % до 55 %, а «Дією» – з 51 % у 2023 р. до 42 % у 2024 р. За цим же дослідженням КМІС, інтернетом користується 78 % українців [51]. Слід зазначити, що таке падіння може бути пов'язаним як із соціальними проблемами, зокрема падінням довіри до влади, так і з тим, що під час оцінювання бралися до уваги також і дані з тимчасово окупованих територій.

Зрозуміло, що «в умовах зростання постіндустріального суспільства, цифрові технології та різного роду електронні пристрої відіграють надзвичайно важливу роль у житті людини, проникаючи у всі сфери її діяльності та виступаючи одним з елементів формування її соціального статусу. Зважаючи на важливість даного типу технології, постає необхідним забезпечення можливості рівномірного доступу до них як одного з основних ресурсів. При цьому обмеженість даного ресурсу та порушення рівномірності можливостей доступу до нього у різних категорій населення може виступати проявом інформаційної нерівності» [121, с. 108]. Але слід мати на увазі, що в умовах воєнного стану інформаційні впливи вирішують не лише питання політичної стратегії чи тактики, але і формують символічний ландшафт свідомості й емоційне тло рецепції новин, яке обумовлює їх нераціональне дологічне оцінювання на рівні механізмів психологічного захисту, а отже, впливають на екзистенційний рівень рецепції реальності, готовність до боротьби, спротиву, можливість прийняття чи заперечення компромісів тощо.

Таким чином, мережеві формати соціальної комунікації опосередковано впливають на соціальні очікування формування власних проєктів майбутнього як перемоги чи поразки. На тактичному рівні так звані ІІСО, які застосовує ворог, якраз і мають розхитати монолітизацію та консолідацію суспільства і здійснюються через соціально-комунікаційні платформи, насамперед Телеграм, для функціонування місцевої влади є першочерговим викликом, оскільки саме вона знаходиться найближче до громадян місцевих і регіональних спільнот і

репрезентує центральну владу й державу. Під цим кутом зору демократизація, владних відносин пов'язана з процесами децентралізації влади, є механізмом запобігання таким ворожим інформаційним інвазіям, навіть не через інформування про реальний стан справ у громаді, центрі та на фронті, а завдяки фактуальній наявності та прозорості місцевої влади, які мають бути сполучені з її ідеологічною послідовністю та управлінською ефективністю.

Дослідження взаємозв'язку місцевої демократії та здатності до опору, стійкості в Україні, яке розглядало досвід реагування громад на кризи під час війни, забезпечило однозначний результат, який засвідчив, що «попри руйнівні наслідки повномасштабного російського вторгнення, Україна зберегла свій суверенітет. Завдяки реформі децентралізації 2015–2020 років, органи місцевого самоврядування відіграли вирішальну роль у забезпеченні стійкості України, пропонуючи ключові послуги та підтримуючи діяльність у сфері оборони. Цей феномен викликає подив у розрізі суперечливих свідчень про антикризове управління в децентралізованих державах... осмислення взаємозв'язку між місцевим самоврядуванням та стійкістю демократії, приділяючи особливу увагу участі, рівності, прозорості та підзвітності як факторам, що впливають на стійкість до конфліктів на місцевому рівні» [91].

Висновки українських дослідників є вельми значущими в контексті теми нашого дослідження, оскільки прямо демонструють обґрунтовуваний нами зв'язок поліцентризму як механізму управління знаннями та опору кризам через свободу реалізації соціальних інновацій та експериментів самоврядною владою, причому з опорою саме на цифрові інструменти та важливістю екзистенційного виміру децентралізації як людиномірного, філософського її підґрунтя.

Українські дослідники О. Койдель та О. Гус переконливо доводять, розглядаючи ефективність самоврядування, що Україна виявилася напрочуд стійкою. Вирішальна роль місцевої влади в управлінні величезними кризами під час війни викликає здивування, враховуючи неоднозначність у літературі щодо ефективності децентралізованих держав реагувати на кризи. Аргументовано та емпірично доведено ефективність трьох теоретичних механізмів поліцентричної системи управління: сприяння використанню місцевих знань; мобілізація

ресурсів для спільного виробництва і підвищення гнучкості через інновації та експерименти.

По-перше, українські місцеві органи влади сприяли поширенню потоків знань, що дозволяло громаді реагувати на кризи, пов'язані з війною. Знання передавалися трьома способами: через інформаційні стратегії для встановлення потоку знань, через стратегії залучення джерела знань, а також через підтримку каналів зв'язку, що повторюються, шляхом формалізації порад і демонстрації уваги влади до проблем людей. Таким чином, місцеві органи влади сприяли створенню умов для локальних горизонтальних обмінів і безпосередньо підтримували навички людей поза органами влади для вирішення пов'язаних з війною криз. Створені асоціації місцевих органів влади показали себе успішними посередниками знань для передачі інновацій по всій країні відповідно до поточних завдань.

По-друге, поліцентрична структура місцевого самоврядування в Україні, не в останню чергу завдяки реформі децентралізації, зробила спільне виробництво значущим для реагування на кризу. Мешканці, підприємці, громадські організації та інші українські й закордонні муніципалітети вважалися партнерами у вирішенні проблем. Попередні особисті знайомства часто уможливлювали спільне виробництво, вказуючи на перевагу поліцентричного управління, яке віддає перевагу мережам, ініціативі та горизонтальним зв'язкам на протидію ієрархії та субординації в моноцентричних системах. У деяких випадках мобілізація волонтерів компенсувала брак спроможності місцевої влади.

По-третє, поліцентрична система управління компенсувала високу вразливість і невідповідність через соціальні інновації та експерименти: громади самостійно передбачали майбутні виклики в короткостроковій перспективі або розробляли спеціальні реакції. Попередні цифрові інструменти та місцеві методи вирішення певних проблем були творчо адаптовані для вирішення нових проблем, пов'язаних з війною. Неортодоксальні рішення для вирішення кризових ситуацій, розроблені методом проб і помилок, поширювалися системою через особисті комунікаційні мережі.

Критичними для третього механізму поліцентричності є очікування та власні особисті уявлення про роль окремих органів місцевого самоврядування та громад у системі. Для створення соціальних інновацій потрібна була висока впевненість у собі та самоствердження громадян.

Для дослідження поліцентричності та практики впровадження реформ це означає, що такі реформи, як децентралізація, не відбуваються одразу. Необхідно не лише створити інститути та процедури, але й виправити очікування та сприйняття. Екстремальна криза в Україні прискорила цей процес, створивши унікальну емпіричну лабораторію для перевірки теоретичних припущень.

Крім того, докази щодо більшості механізмів підкреслюють важливість міжособистісного спілкування, яке підтримується цифровими технологіями. Хоча існує багато доказів того, що особисте спілкування покращує співпрацю в лабораторних умовах [196, с. 237–238], досвід українських органів місцевої влади надає рідкісні польові докази переваги особистого спілкування для координації в контексті війни. Подібним чином, хоча й відомо, що цифрові технології сприяють обговоренню у великих групах, практика українських муніципалітетів забезпечує емпіричну перевірку цих висновків поза впорядкованим процесом «демократичних інновацій» і в контексті таких серйозних викликів, як війна. Поліцентричне врядування підтримує реагування на кризу в середовищі високого ризику війни. Також воно впливає на цю дослідницьку традицію з конструктивістської точки зору, визнаючи критичну роль міжособистісного спілкування під час кризи [184].

Також видається важливим акцентування ролі нематеріальних ресурсів громад, до яких у контексті нашої теми ми відносимо символічний капітал і символічну владу самоврядування у дослідженні соціологів М. Рабіновича, М. Бріка, А. Дарковича, М. Савісько, В. Гацко, С. Тутіюка, І. Піддубного, більшість з яких є дослідниками Центру соціологічних досліджень вивчення децентралізації та регіонального розвитку Київської школи економіки. Дослідники зазначають, що економічні та соціальні предиктори стійкості корелюють з підготовленістю громад до вторгнення, тоді як географічні чинники та близькість до лінії фронту були центральними факторами міцності та адаптації

громад до загроз інституційній стабільності. Активність громадян, зокрема висока явка виборців, також виявилася важливою для адаптації громад до інституційних викликів. Отже, не лише матеріальні, а й нематеріальні ресурси мали значення для здатності громад справлятися із загрозами інституційній стабільності.

Виявилось, що обмін інформацією та ефективними практиками між громадами через інституціоналізовані та постійно діючі угоди про співпрацю корелює з їхньою готовністю до вторгнення та стійкістю до потрясінь війни.

Реформу децентралізації, яка зробила громади більш спроможними та менш залежними від центру, можна розглядати як сприятливу для різних аспектів стійкості громад до інституційних загроз. Автономія та відповідальність за прийняття рішень на місцях зробили громади більш гнучкими у співпраці одна з одною, а також залучили підтримку ззовні, зокрема, від міжнародних партнерів та донорських організацій, порівняно зі станом речей до реформи. Створені в результаті мережі та досвід навчання сприяли стійкості громад, частково пов'язаній з підготовленістю влади.

Досвід стійкості громад у контексті війни Росії проти України засвідчує важливість сприяння економічним можливостям громад соціальних мереж і участі громадян для посилення їх стійкості до інституційних потрясінь у контексті сучасної війни [202].

У цьому контексті цікавим є інтерес до нової актуалізації проблеми поділу державної влади як неодмінної умови формування в Україні повноцінної правової держави та громадянського суспільства. Знаний правник В. Костицький у своїй роботі «Поділ влади у контексті теолого-соціологічного праворозуміння (нарис правової теорії)» аналізує проблему поділу влади в умовах глобальних і регіональних викликів, виходячи з припущення про те, що загальноприйнятий поділ влади на три гілки – законодавчу, виконавчу й судову, не є ефективним, оскільки не охоплює всі механізми впливу сучасної державної влади на суспільство та, крім того, нівелює фундаментальне положення про те, що джерелом і головним суб'єктом влади у демократичному суспільстві є народ,

який власне делегує право на владу і центральним органам, і місцевому самоврядуванню [66].

Справді, фокусування уваги на владній структурі й ефективності її функціонування може певним чином витіснити питання про ефективність наявних і формування нових механізмів доступу народу до здійснення влади. Припущення дослідника про те, що монополію владної бюрократії та політичних партій до механізмів здійснення політичної діяльності, зосередження, концентрації та здійснення політичного волевияву можна усунути за рахунок посилення ролі громадських об'єднань, професійних громадських організацій, громадянських спілок та асоціацій видається вельми актуальним саме в контексті демократизаційного потенціалу процесів децентралізації центральної влади.

Особливо евристичними видаються інтуїції дослідника щодо теологічного аспекту сучасних соціологічних та політологічних досліджень, які парадоксальним чином корелюють з процесами цифровізації, соціальної комунікації та інформаційного обміну в усіх сферах людської життєдіяльності, включно з політичною та соціальною.

Справді, в постметафізичну епоху, коли проблематизується саме поняття реальності, а грандиозні наративи втрачають свій авторитет і дескриптивна реальність постає як тотальний агон, конкурування і боротьба дискурсивних практик і малих наративів, сфера фідеїстичного знання, фундованого Аврелієм Августиним, Томою Аквінським, Блезом Паскалем, насамкінець Імануїлом Кантом, який, як відомо, посунув знання, щоб звільнити місце для віри, набуває нової актуальності. Це насамперед виявляється в тому, що монолітизація картини світу (що з необхідністю включає в себе уявленні про політичні взаємодії, соціальні й політичні структури, політичний простір тощо) можлива лише за умови прийняття певних метатеоретичних настанов, які відіграючи роль фундаменту для світогляду, виконують роль, суголосну філософським і логічним постулатам, математичним аксіомам і теологічним догматам. Сучасна стійкість України в умовах екзистенційних випробувань на психоемоційному рівні ґрунтується не лише на релігійній вірі й авторитеті соціального інституту церкви, а і на умовно секулярних конструкціях, які функціонують як предмети віри – віра в майбутнє

України, в можливість перемоги та виживання країни й культури, насамкінець віра в реальність, нгемарність та ефективність спільних зусиль і необхідної для цього консолідації як навколо влади, так і на горизонтальному рівні громадянських асоціацій.

Така візія вказує на те, що роль самоврядування у формуванні стійкості суспільства неможливо применшити, оскільки така громадянська теологія може формуватися лише в низових громадах подібно до спільної віри та відчуття єдності в громадах перших християн катакомбної церкви. Тому пропонуємо виокремити *раціонально-фідеїстичний аспект* самоусвідомлення громадян і спільнот, який залежить і формується саме процесами децентралізації влади, є дотичним до її ефективності й близькості до народу.

Таке знання «має виразну специфіку, орієнтуючи науковий пошук на схоплення в думці тих елементів світу ідей, що є особливо значимими для утвердження й розвитку нормативної регуляції суспільних відносин. Це означає, що такі ідеї здатні впливати не лише на світ уяви, символів та ментальних автоматизмів людського розуму, а й на свідомі зміни людиною навколишньої дійсності, мають незаперечну загальнокультурну та цивілізаційну цінність» [66, с. 4]. Учений вказує на очевидний факт, який має посилити увагу до процесів децентралізації: «...у глобальному вимірі Україну визнали не тільки жертвою війни, але й демократичною європейською державою абсолютна більшість країн світу, розпочався процес вступу до Європейського Союзу та навіть НАТО» [66, с. 9].

Таким чином, Україна, з огляду на ефективність її децентралізації, стала чи не найактуальнішою моделлю її впровадження у світовому масштабі, оскільки наочно демонструє потенціал децентралізації як принципу організації державної влади, причому не лише управлінський, але й екзистенційний, онтологічний, фідеїстичний.

Ідеться про впровадження нової (чи повернення до добре забутої старої в нових форматах) перспективи та візії простору влади й права: «Теолого-соціологічний підхід пояснює й ієрархію права, співвідносячи приватне / позитивне / людське із публічним / надпозитивним / Божественним. «Право

«живе», доки воно застосовується суспільством і твориться ним», і в такому сенсі право є самовідтворюваним, а норма права, тобто конкретне правило поведінки, стає «вічним двигуном». Проте «не можна не помітити в реальному суспільному житті численні відхилення фактичних дій суб'єктів права від моделей, статусів і компетенцій, закріплених за ними формально», тому «теолого-соціологічний підхід до праворозуміння передбачає серйозний аналіз практики реалізації права», усіх «позитивних та негативних факторів суспільного життя, що зумовлюють функціонування правових регуляторів» [106, с. 69].

Важливо також, що проблема децентралізації не стосується лише виконавчої влади та перерозподілу повноважень у чистому вигляді, позаяк зачіпає функціонал і сферу відповідальності усіх трьох гілок влади: «Дуже складною і розгалуженою в Україні є виконавча влада: вона має «триєдиний характер» (державна виконавча влада, виконавчі органи місцевого самоврядування і виконавчі повноваження Президента) і реалізується на трьох рівнях (Кабінету Міністрів, міністерств і центральних органів виконавчої влади, місцевих органів). Усі вони можуть утворювати допоміжні служби: бюро, комітети, комісії, агентства, інспекції... Така структура вочевидь потребує уніфікації та спрощення, тим більше, що нині відбувається зміщення центру влади від законодавчої і виконавчої до судової, а судова практика усе більшою мірою стає джерелом права» [106, с. 70]. Слід додати, що в сучасній ситуації поширення політичного популізму як світового глобального тренду в демократичних режимах різних форматів питання про судову практику як джерело права та незалежність судової влади є вельми актуальним. Як переконує досвід другої каденції Д. Трампа у США поки що лише автономія судової гілки влади здатна протистояти політичній сваволі, зумовленій концентрацією законодавчої та виконавчої влади в руках однієї політичної сили.

Показово, що зближення предметних фреймів гілок влади в умовах диференціації децентралізації за суб'єктами та сферами впливу (територіальна децентралізація, предметна децентралізація (професійне самоврядування), функціональна децентралізація) може знаходити своє відображення в процесах децентралізації, які впливають на реалізацію цими гілками свого функціоналу на

місцях. Адже «певні зміни у сфері місцевого самоврядування спрямовані на необхідність реалізації права громадян на участь в управлінні та створенні ефективної системи державної влади на усіх рівнях. В іншому випадку місцева влада є неефективною, структура її не відповідає потребам місцевого населення, зав-дяки чому сповільнюється процес реформування» [49, с. 123].

На нашу думку, інструментальний підхід до процесів децентралізації є недостатнім, оскільки не може повною мірою врахувати особливості та наслідки процесів децентралізації, які не надаються до кваліметрії і не можуть бути представлені у вигляді статистичних показників, насамперед світоглядні зміни у громадян і спільнот, формування нової візії соціальних відносин і процесів, набуття нової локальної ідентичності, яка лише консолідує загальнодержавну, зміна філософських, насамперед аксіологічних та етичних уявлень і підходів до соціальної реальності. Тому зведення процесів децентралізації лише до досягнення макроекономічної стабільності видається недостатнім: «Перманентні та широкоформатні обговорення переваг та напрямів управлінських реформ перетворились на децентралізаційний марафон, під час якого вже й забули, що децентралізація має розглядатись не як самоціль, а лише як механізм досягнення стратегічних цілей, чи не найвагомішою з яких є активізація економічного зростання в державі за принципом «знизу-вверх» завдяки ефективному використанню власних соціально-економічних ресурсів громад, основним з яких є людський потенціал. Світовий досвід чітко вказує на те, що перерозподіл влади та ресурсів між рівнями управління розглядається в розвинених країнах як один із системних інструментів регулювання макроекономічної стабільності» [123, с. 6].

З огляду на те, що «процеси децентралізації на сьогодні торкнулися сфери освіти, медицини, надання адміністративних послуг, фінансування, житлово-комунального господарства, архітектури та містобудування та інших сфер життєдіяльності населення. Це логічний процес розпочатої реформи, який в кінцевому результаті повинен привести нас до якісно нової системи державного управління (класичної моделі публічного управління європейського зразка)» [33, с. 122], можемо стверджувати, що децентралізація є комплексним системним

процесом і потребує уваги не лише до фінансової чи фіскальної політики органів місцевого самоврядування та її ефективності, а цілісного розгляду цього явища.

Ідеться про трансформацію регіональної політики, яка за умов децентралізації перестає бути простором трансляції, впровадження та контролю за його перебігом рішень центральної влади і не перетворюється на повністю автономну сферу прийняття політичних рішень, але постає як політика розвитку муніципалітетів і громад: «Децентралізація влади та ресурсів разом із необхідністю використання потенціалу громад для самоврядного розвитку, а також зазначені умови для зміни розподілу повноважень свідчать про модифікацію самої регіональної політики, яка поступово стає політикою регіонального розвитку з іншими суб'єктами реалізації, підходами до формування та принципами втілення» [45, с. 5].

Зазначені зміни змісту регіональної політики можуть бути реалізовані лише за прийняття тези про те, що децентралізація – це не один з множини інструментів трансформації суспільства задля оптимізації вертикальних і горизонтальних зв'язків між владою, спільнотами й індивідами, а вектор розвитку демократичного суспільства в умовах демократії та цифровізації соціальної комунікації, що за умови належного контролю матиме позитивний вплив на всі неефективні аспекти демократичного політичного режиму. Тобто не слід, перефразуючи Ф. Бекона, родові недоліки демократії, «примари печери» узагальнювати в якості нібито іманентних процесам децентралізації амбівалентних ознак: «Таким чином, децентралізація робить систему влади більш демократичною, а цифровізація може її консолідувати. Зокрема, іспанський філософ і соціолог Х. Ортеги-і-Гасета розкриваючи процес формування європейських націй наголошував, що демократія стає консолідованою – тобто очікується, що вона витримає – тоді, коли жоден актор не прагне діяти поза демократичними інститутами як з нормативних, так і з власних інтересів. Коли корупція стає не вигідною і не привабливою. Консолідовані демократії – це ті, які виживають, а виживаючі демократії – це ті, які консолідовані. А будь-яка успішна демократія – це наочний приклад перемоги суспільства над корупцією. У даному дискурсі, цифровізація як необхідна та

невідворотня трансформація суспільної свідомості, є чи не єдиним механізмом, який демонструє високі результати та здобуває підтримку суспільства. Свідченням цього є результати дослідження, зроблені у межах проєкту «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах/TAPAS» та програми «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP) на замовлення Мінцифри та Фонду Східна Європа Офіс ефективного регулювання (BRDO)» [130, с. 201].

Слід вказати, що в умовах війни довіра до центральних органів влади, а саме Верховної ради та уряду, на самому початку повномасштабного вторгнення зросла, але за два роки воєнного стану повернулася до довоєнних параметрів, тоді як показники довіри до місцевої влади стабільно високі від початку 2000-х років (у межах 70%), причому вищий рівень довіри в тих громадах і муніципалітетах, в яких реформи відбулися раніше і встигли зарекомендувати себе як ефективні. Сучасне дослідження демонструє, що довіра до місцевих органів влади зростає хвилями: від початку 2000 як початку суспільного обговорення проблеми, далі в 2010-ті рр. та після потужного комплексу реформ 2016 р. і після повномасштабного вторгнення РФ, коли місцева влада продемонструвала свою ефективність.

Реформа децентралізації в Україні є яскравим прикладом розвитку довіри до влади шляхом розширення повноважень місцевих громад. Довіра до місцевої влади зростає у новоутворених на добровільній основі органах місцевого самоврядування, які мають місцеву автономію, самоврядування та значні фінансові ресурси. Найімовірнішим ключовим механізмом є те, що демократичний процес об'єднання для розробки нових спільних інституцій викликає довіру серед місцевих громад. Децентралізація є потужним заходом для підвищення політичної довіри до місцевих інституцій, якщо вона супроводжується насиченим демократичним процесом, інтенсивною взаємодією та перспективою того, що громадяни будуть платити принаймні частину своїх податків уже не національному уряду, а своєму муніципалітету.

Зрозуміло, що подальші дослідження мають зосередитися на впливі викликаній децентралізацією довіри на місцевому рівні до діяльності

муніципалітетів, коли вони справляються з наслідками російського вторгнення. Опитування, проведене Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) у жовтні та листопаді 2022 року, показало, що підтримка реформи децентралізації була на рекордно високому рівні. Це свідчить про наявність циклу зворотного зв'язку: децентралізація підвищує довіру на місцях, що призводить до більшої стійкості на місцях, що, у свою чергу, ще більше збільшує підтримку місцевих органів влади.

Ці результати також мають значення для процесу відбудови України. Новостворені органи місцевого самоврядування не лише мають інституційні можливості, але й користуються підтримкою громадян і, отже, є стабільною основою для розвитку після війни.

Крім того, сприяння розвитку муніципального самоврядування може бути важливим заходом для стабілізації країн з перехідною економікою. Нехтування роллю муніципальних органів влади (з власними надходженнями від податків як фабрики довіри та почуття власності громадян) може призвести до ускладнень стійкого переходу, як, здається, показує приклад Афганістану як протилежний Україні приклад [145].

Вельми показово, що досвід України є практично унікальним, оскільки децентралізація будується не просто не на *tabula rasa* соціального й політичного просторів, а є подоланням традиції радянського тоталітарного й авторитарного централізму і водночас поверненням до давніх традицій самоврядування, які практично не лишили слідів у соціальній структурі та політичних інституціях, але залишилися смисловим атрактором у колективній пам'яті та масовій свідомості. Тобто під таким кутом зору процеси децентралізації влади в Україні, як уже зазначалося, можуть бути розглянуті як практика комеморації і мають онтологізуючий функціонал.

Коли добровільне формування нових громад поширилося по всій країні, практично не було жодного плану чи попереднього досвіду, яким можна було б скористатися. Більша частина України перебувала під владою Російської імперії, а пізніше Радянського Союзу. Понад 200 років у сільських поселеннях було відсутнє будь-яке місцеве самоврядування. У західних областях України, які

перебували під владою Габсбурзької імперії чи Польського королівства, традиція самоврядування була відсутня понад 70 років. Щоб використати нові можливості для становлення місцевого самоврядування, потрібні були місцеві політичні піонери. Було дуже мало підтримки з боку місцевих відділень національної влади, іноді навіть чинився опір щодо формування нових органів місцевого самоврядування, менш залежних від національної влади.

Рамки початку реформи були ще більш своєрідними, оскільки Росія одночасно мала фактичний контроль над усіма територіями, які перебували в руках сепаратистів на Донбасі. Передбачається, що воєнні часи сприяють централізації, а не децентралізації. Започаткування реформи децентралізації в цьому контексті було складним завданням для всіх залучених сторін. Крім того, провал попередніх спроб децентралізації України змусив багато місцевих еліт очікувати, що реформа колись зупиниться та скасується. Створення місцевого самоврядування в таких умовах було особливим викликом, який вимагав залучення місцевого населення і, зокрема, громадянського суспільства.

Децентралізація може вплинути на довіру до місцевих установ через два різні канали. По-перше, децентралізація може полегшити пристосування державних послуг до місцевих потреб. Це своєю чергою може збільшити задоволеність політикою та може відобразитися на довірі. По-друге, формування нових громад знизу вгору було ключовим елементом процесу децентралізації в Україні. Об'єднання представників різних районів і сіл під час дискусії про те, чи варто об'єднуватися в новий муніципалітет, і якщо так, то де встановити кордони та як об'єднати власність і адміністративні ресурси, впливає на створення духу спільноти та зміцнення взаємної довіри між місцевими соціальними групами та поколіннями людей. Оскільки вирішувалося питання фінансового контролю, про власні кошти громадян і майбутній муніципалітет отримував 60% місцевого податку на доходи фізичних осіб, цей факт ще більше посилював участь місцевих жителів у самоврядуванні.

«Це створює інтригу місцевого суспільного блага, коли громадяни, підприємства та місцева адміністрація роблять внесок у місцеве суспільне благо своїми сплатами податків. Неформальне примусове співробітництво через

місцеві плітки, остракізм, взаємне нагородження або санкції вступає в дію, спонукаючи всіх до співпраці на благо всіх. Це може швидко призвести до більшої взаємної довіри. Ми робимо висновок, що демократичний, добровільний процес створення нового місцевого самоврядування в рамках реформи децентралізації сприяв довірі принаймні в середньостроковій перспективі, якщо адміністративну децентралізацію також поєднати з децентралізацією податків. Жодних наслідків місцевої автономії для інших політичних інститутів на національному рівні чи власних сімей не виявлено», – висновують дослідники [36].

Отже, визначальними факторами ефективності децентралізації в Україні під час війни, як стверджують А. Даркович і В. Гацко, співробітники Центру соціологічних досліджень, вивчення децентралізації та регіонального розвитку КШЕ, є підзвітність і прозорість місцевої влади, можливість участі в ухваленні рішень місцевою владою та задоволеність економічною ситуацією і економічна ефективність влади. Ці критерії засвідчили збереження показника довіри до місцевої влади на рівні 2021 р., хоча показники прозорості і залученості зросли, а сприйняття економічної ефективності знизилися. Відзначаючи важливість вимірювання довіри до місцевих влад, учені зазначають: «Важливо розуміти, що формує довіру до місцевої влади, та вимірювати її. Адже довіра до місцевих інституцій – це одна з ключових складових стійкості громади. У багатьох країнах світу використовується такий інструмент як індекс сприйняття стійкості громади (Index of Perceived Community Resilience – IPCR), в якому довіра до місцевої влади та загальна довіра між мешканцями є ключовими складовими. Висока довіра до влади дає змогу швидко проводити кризові політики та підвищує ефективність цих політик. В реаліях повномасштабної війни з різними типами шоків значне погіршення «підзвітності й прозорості місцевої влади» та «можливості участі в ухваленні рішень» може призвести до значного падіння довіри. Тому важливо відстежувати ці показники та відповідно коригувати комунікацію та співпрацю місцевої влади з громадянами та організаціями» [36].

Назагал слід відмітити тенденцію до зростання рівня довіри до місцевої влади як наслідок прийняття політичними акторами, громадянами й спільнотами

ідеї про наближення влади до народу, що не означає такого рівня, як, наприклад, у прямій полісній демократії Афін, але є безпрецедентним у контексті традиційної недовіри українства до влади, виплеканої невдалими національними змаганнями, століттями лише репродукції традиційних форм соціальної взаємодії на рівні побуту, звичаєвого права, матеріальної культури, політичної та соціальної зневіри і, як наслідок, відмови від активності.

Зрозуміло, що пояснювати це можна «тим, що середньостатистичний українець відносить до політики лише діяльність вищих органів влади, міжнародні зносини, почасти державну ідеологію і не поширює це поняття на місцеве життя, рішення, що приймаються місцевими радами на сесіях, роботу обраних громадянами голів міст, селищ, сіл» [95]. Але слід розуміти, що частка тих громадян, які вважають, що від них нічого не залежить (28,5%, 2020 р.) після початку повномасштабного вторгнення суттєво зменшується, про що свідчить активність громадян політична і соціальна, індивідуальна і колективна та їх залученість і довіра до органів самоврядування, що власне і є проміжною метою партиципаційної демократії.

Таким чином, децентралізація, охоплюючи всі сфери функціонування місцевої влади та забезпечення нею потреб і захисту інтересів населення, має не лише інструментальний, але і субстанціональний характер, якщо згадати притаманні українській філософській і літературній традиції інтуїції федералізму (І. Франко), «влади без влади» тощо. Коли Кобзар говорить: «І мене в сім'ї великій, сім'ї вольній, новій...», то йдеться, безперечно, про ідеалізацію самоврядування у масовій свідомості та колективній уяві поневоленого українства. Парадоксальним чином повномасштабне вторгнення і воєнний стан активізували процеси саме смислових трансформацій уявлень і клішованих знань про самоврядування та децентралізацію влади в масовій свідомості. Можна припустити, що сучасні невтішні прогнози щодо демографічної ситуації у повоєнній українській державі, а також гіпотетичного відтоку громадян за кордон після його відкриття задля возз'єднання з рідинами за всього свого реалізму не беруть до уваги людиномірний аспект децентралізації влади, пов'язаний з подоланням деструктивних наративів зневіри, поширюваних ворожими ІПСО, та

посиленням і поширенням розуміння індивідуальної й колективної громадянської залученості до влади на малій батьківщині і любові до неї як факторів впливу на консолідацію суспільства задля відродження України по війні. Власне саме питання укоріненості в масовій свідомості громадян ідеї домівки, рідної землі, батьківщини тісно пов'язані з ефективністю й успіхом децентралізації влади, і це питання якраз суголосне проблематиці ідеологічних впливів на децентралізацію.

Видається евристичною концепція інфраструктурної влади, яку сучасна політологічна традиція визначає як «(1) надання централізовано організованих послуг (промислових товарів, продуктів харчування, джерел енергії та медицини) за допомогою регульованого механізму розподілу праці; (2) забезпечення загальної грамотності населення, що уможливорює розуміння кодифікованої правової системи, яка уособлює державу; (3) встановлення єдиної системи вимірювання, що стимулює торгівлю; (4) створення та підтримка транспортної мережі. Відповідно, інфраструктурну владу варто розуміти як творення комплексу послуг, які змінюють повсякденне життя населення і користуючись якими громадяни стають більш залежними від держави. Відтак, держава створює інфраструктуру не через свій природний альтруїзм, а тому, що інфраструктурна влада є виграшною стратегією легітимації політичного режиму, який представляє державу» [31, с. 56].

Властиво, що концептуалізація самоврядування як інфраструктурної влади є очевидною, оскільки саме остання всебічно взаємодіє з громадянами й суспільством у процесі забезпечення їх прав і свобод, надання адміністративних та інших послуг, забезпечення регіонального добробуту через розвиток виробництва, збільшення прибутків і відповідно реалізацію місцевих проєктів культурного, соціального й політичного спрямування в межах ресурсного забезпечення місцевої влади. Єдине, що потребує, на наш погляд, уточнення, це експлікація позірного прагматизму моделі самоврядування як інфраструктурної влади. Звісно, навряд чи Верховна Рада буде визначати своїми постановами вартість проїзду в громадському транспорті в окремих муніципалітетах, а президент вирішувати питання про надання локальних грантів місцевим

громадам. Але при цьому єдність центральної і місцевої влади нікуди не зникає, і позірне враження, що самоврядування займається лише господарськими проблемами, технічною інфраструктурою далеке від дійсності, оскільки інфраструктурна влада повною мірою репрезентує не лише ефективність місцевого самоврядування, але і формує символічний капітал центральної влади. Тому сучасний дослідник припускає, що інфраструктурна влада, експлікована зусиллями місцевих влад під час перебігу процесів децентралізації влади є фактором політичної та економічної стабільності та, як не парадоксально, монолітизації сильної єдиної держави: «Причинно-наслідковий зв'язок між стабільністю та інфраструктурною владою полягає в такому: режим, який піклується про розвиток транспортної мережі, медичних закладів, галузі освіти, санітарних об'єктів, збільшує матеріальну та символічну легітимність в очах населення. Водночас суспільство, залежне від інфраструктурних послуг, легше адмініструвати, наглядати і контролювати, що, зрештою, також сприяє дотриманню соціально-політичного ладу та виживанню режиму. /.../ ... (1) децентралізація сама по собі не становить загрози територіальній цілісності української держави; (2) відсутність готовності та бажання інвестувати кошти в інфраструктуру може стати причиною інтенсифікації політики незгоди та політичних криз; (3) посилення інфраструктурної влади може бути корисним механізмом реінтеграції окремих регіонів до складу України. Можливо, саме реформа місцевого самоврядування, яка надасть повноваження і ресурси адміністративним одиницям на місцях, стане першим кроком з конструювання сильної інфраструктурної влади» [31, с. 59].

Остання хвиля реформи децентралізації – це ухвалення закону про службу в органах місцевого самоврядування (2023 р.), що в межах концепції управління знаннями та кадрового забезпечення зможе підтримати громади в професійному ефективному та прозорому управлінні: «Унаслідок нових законів у сфері децентралізації в 2014–2020 роках було повністю змінено адміністративно-територіальний поділ України. Таким чином, замість 11 тисяч наявних сільських, селищних та міських рад було створено 1469 нових, замість 490 районів – 136, а кількість областей залишилася без змін – 24, а також Крим і міста Київ,

Севастополь. У концепції децентралізації також задекларовано ліквідацію районних та обласних державних адміністрацій та натомість посилення районних та обласних рад. Але станом на початок 2022 року районні та обласні адміністрації й далі функціонують, на час воєнного стану вони перетворені на військові адміністрації. По завершенню воєнного стану Україна зможе продовжити працювати над децентралізацією в цьому напрямку або переглянути концепцію залежно від умов, які складуться на час ревізії реформи» [120].

Релевантні напрями ефективності реформ децентралізації влади – це насамперед посилення існуючих муніципалітетів і громад та створення нових на субрегіональному рівні; розширення повноважень місцевої влади, яке посприяло розвитку міст і сіл, самоврядних територій і здобуло визнання серед громадян; під час воєнного стану саме громади та муніципалітети, а також обласні військові адміністрації взяли на себе зусилля з релокації бізнесу, вирішенням проблем з розміщенням і працевлаштуванням ВПО, допомоги територіальній обороні, а також добровольчим формуванням територіальних громад, розбудови системи захисних сховищ, переорієнтації суспільної уваги на постійну та самовіддану допомогу ЗСУ, особливо тим їх частинам, що сформовані на основі частин ТРО чи в певних регіонах.

Наразі існує актуальний документ, який унаочнює подальші перспективи розвитку децентралізації в Україні. Це Дорожня карта децентралізації, план та операційний план заходів з реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2024–2027 рр. Ці документи дають повне уявлення про зміст стратегічного розвитку самоврядування в Україні. У контексті теми нашого дослідження особливо важливими видаються такі елементи дорожньої карти, як формування уявлення про прозорість як ознаку територіальної громади, що включає в себе створення антикорупційних запобіжників, принципи підзвітності та відкритості, принципи безбар'єрності й інклюзивності, які передбачають залученість громадян, доступність послуг, соціального та політичного просторів влади і стають універсальними для самоврядування в царині надання адміністративних послуг, та принцип

інтегрованості, який передбачає мультирівневе врядування, регуляцію адміністративного та територіального устрою [108].

З огляду на ризики, пов'язані з політичною централізацією для демократичних держав, «цінність місцевого самоврядування полягає в тому, що, будучи рівнем публічної влади, найбільш наближеним до людини, а отже, й найліпше обізнаним із повсякденними проблемами життєдіяльності мешканців територіальних об'єднань, воно може якнайкраще забезпечити населення широким спектром публічних послуг: соціальних, побутових, торгівельних, культурних, освітніх та ін. Саме тому, децентралізація влади на сьогодні є актуальною проблемою, яка потребує свого вирішення шляхом дослідження, аналізу та використання (з урахуванням національних традицій організації влади на місцях) досвіду країн з розвинутою системою місцевого самоврядування» [55].

Також важливою є кореляція між сферою соціетального та соціально-філософськими конструктами майбутнього, причому йдеться не про футурологію, а швидше про екстраполяцію уявлень про позитивну соціальну динаміку на напрями соціальних змін, вектори руху соціальної системи в цілому. Люди та спільноти прагнуть процвітання як блага, що обумовлює їх уявлення про соціальну справедливість і формати реалізації прав і свобод. Ідеться, отже, про філософсько-антропологічний та екзистенційний вимір конструювання майбутнього, який нерозривно пов'язаний з процесами децентралізації влади, оскільки остання є водночас політичним інструментом, політичною інституцією громадянського суспільства з широким функціоналом і сферою здійснення онтологізації, набуття ідентичності та соціального досвіду людьми та спільнотами. «Антропологія майбутнього базується на очевидній й загальноприйнятій у філософії думці про те, що майбутнє є надзвичайно важливою, визначальною частиною людського буття й внутрішнього світу людини. Філософи розглядають майбутнє людини як еталонний образ, як проект, як відкритий простір людського життя, як джерело футуристичних емоцій і переживань», – стверджує В. Даценко [39, с. 22].

Лауреати Нобелівської премії 2024 р. Д. Аджемоглу та Д. Робінсон у своїй праці «Чому нації занепадають? Походження влади, багатства і бідності» наполягають на тому, що економічне процвітання і сталий розвиток детерміновані насамперед не факторами культури, а ефективністю та рівнем розвитку управлінських, політичних та економічних інституцій. «Політичні інститути суспільства визначають результат цієї гри. Це ті правила, якими окреслюються стимули в політиці. Вони встановлюють, як обирається уряд і які частини уряду мають право щось робити. Політичні інститути визначають, хто має владу в суспільстві й для досягнення яких цілей ця влада може використовуватися. Якщо розподіл влади вузький і влада не обмежена, тоді політичні інститути є абсолютистськими, що підтверджується абсолютистськими монархіями, які існували в усьому світі протягом тривалого часу... На противагу, політичні інститути, що широко розподіляють владу в суспільстві й накладають на неї обмеження, є плюралістичними. Замість зосередження в руках однієї людини чи малої групи, політична влада спирається на широкі коаліції або численні групи.

Отже, політичні інститути, які є достатньо централізованими й плюралістичними, ми називатимемо інклюзивними політичними інститутами. Коли одна з цих умов слабшає, такий політичний інститут стає екстрактивним.

Між економічними та політичними інститутами існує потужна синергія. Екстрактивні політичні інститути зосереджують владу в руках вузької еліти й накладають слабкі обмеження на здійснення ними влади. Тоді економічні інститути структуруються цією елітою задля відбирання ресурсів у решти суспільства. Тобто екстрактивні економічні інститути природно супроводжують екстрактивні політичні інститути. Справді, щоб вижити, екстрактивні економічні інститути мають бути нерозривно пов'язані з екстрактивними політичними інститутами. Інклюзивні політичні інститути, широко розподіляючи владу, схильні викорінювати такі економічні інститути, які експропріюють ресурси багатьох, зводять бар'єри для виходу на ринок і придушують ринки, щоб вигоду отримували лиш одиниці...

Цей синергетичний взаємозв'язок між екстрактивними економічними й політичними інститутами створює петлю сильного зворотного зв'язку: політичні інститути дають змогу елітам контролювати політичну владу для вибору економічних інститутів із найменшими обмеженнями чи опором. Вони також надають еліті можливість структурувати майбутні політичні інститути і їх еволюцію», – стверджують сучасні науковці [2, с. 72, 78].

Таким чином, сучасний стан розвитку державних утворень і фінансових установ дозволяє стверджувати, що за своїм потенціалом та фінансовою потугою транснаціональні корпорації кількісно переважають найбагатші держави світу не в останню чергу завдяки тому, що використовують потенціал політичних режимів для ефективного управління. У випадку держав ситуація складніша, адже знайти баланс між інклюзивними й екстрактивними політичними інституціями в контексті протистояння політичних сил та еліт з громадянським суспільством складно навіть ситуативно. Проблема здійснення влади та її конфігурації перерозподілу постає також визначальною для попередження революційних рухів, «творчого руйнування» (Й. Шумпетер), що передбачають деструкцію неефективних інституцій і формування нових «знизу», ініціативними групами й спільнотами громадянського суспільства, які прагнуть позбавити старі еліти влади, аби досягти ефективного управління ресурсами та процвітання суспільства. Бачимо, що сучасна візія співвідношення філософського, політичного й економічного, влади, держави та бізнесу неодмінно передбачає актуалізацію проблематики децентралізації влади.

Ще більшою мірою ця актуальність посилюється з огляду на необхідність консолідації народу перед викликами повоєнної розбудови країни, яка вимагатиме одностайних зусиль центральної влади та органів місцевого самоврядування за потужної підтримки місцевих громад, що передбачає реалізацію принципу публічності в межах горизонтально-вертикальної системи координат (система «людина – суспільство – держава (влада)») [11, с. 22]. З огляду на те, що в деяких дослідженнях децентралізація в Україні потрапляє до класифікаційної типології (за критерієм глибини досягнутої децентралізації перед початком XXI ст.) країн зі «спонтанною децентралізацією», яка

характеризується лише частковою і не цілком законодавчо забезпеченою децентралізацією влади [167], можемо припустити, що процеси децентралізації в Україні за останні чверть століття суттєво ускладнилися і набули рівня й масштабу, співмірного з країнами ЄС, які спроможні впроваджувати інституційні реформи в самоврядних управлінських системах.

Отже, децентралізація в Україні як країні демократичній є невідворотним процесом і має важливе значення для наступної демократизації політичного простору.

Висновки до третього розділу

Тлумачення децентралізації влади інструментально чи функціонально позбавляє соціальні й політичні процеси, пов'язані з нею, субстанціональності у тому випадку, якщо до уваги не брати людиномірний вимір децентралізації, який з необхідністю генерується нею, як і будь-яким соціальним і політичним процесом, що передбачає раціональний волевияв, взаємодію та набуття ідентичності, кореляцію між індивідуальною та масовою свідомістю. Ми пропонуємо розглянути онтологічний підхід до феномену децентралізації влади, який ґрунтовано на постулюванні онтологізуючого потенціалу соціальних і політичних процесів децентралізації влади. Ідеться про феноменологічні й екзистенційні аспекти децентралізації, які охоплюють як емоційно-афективну, так і когнітивну сфери людської свідомості.

Топоси залученості і локуси контролю фіксують проблематику децентралізації влади в громадській думці, масовій свідомості, політичному волевияві, процесах набуття групової та індивідуальної ідентичності, включно з локальними ідентичностями, формування яких передбачають процеси децентралізації влади.

Наголосимо, що ці поняття вказують і характеризують різні аспекти концепту політичного простору саме як динамічної системи, межі та конфігурація частин цілого якої можуть змінюватись залежно від внутрішньої динаміки, додавання нових складників чи впливу зовнішніх факторів. Причому

щодо політичного простору, якщо політику тлумачити як природний формат людської взаємодії та одну з найдавніших життєвих форм і видів діяльності людини, важко визначити його межі, адже все, що відбувається з людиною як соціальною істотою, носієм культури, самоусвідомленим когнітивним агентом, емоційно-афективним сприймаючим Я, все так чи інакше стосується сфери політики або ж безпосередньо, або ж опосередковано.

Ми тлумачимо концепт політичного простору, по-перше, як простір розгортання процесів децентралізації влади; по-друге, як простір набуття громадянами й політичними спільнотами як загальнодержавної, так і локальної політичної та громадянської ідентичності; по-третє, як простір соціальної та політичної взаємодії влади й суспільства; по-четверте, як простір формування масової свідомості та колективної уяви у політичному вимірі; по-п'яте, як простір розгортання й оптимізації владної структури, конфігурації елементів управління та влади, здійснення управління знаннями та набуття владою та іншими політичними акторами символічного капіталу.

Політичний простір утворює, як мінімум, два субрівні, які є принципово когерентними, але не співпадають. Це топографія політичної структури, яка є внутрішнім модусом організації політичного простору, та топографія, яка локалізує політичний простір на географічній карті, що фіксує зовнішній модус відповідності. Бачимо, що ці два рівні цілком суголосні відомому парадоксу карти й території, але на відміну від простої кореляції моделі та її об'єкта і внутрішній, і зовнішній субрівні політичного простору є моделями і навіть певною мірою ідеалізаціями, які наближаються до Бодріярівського поняття симулякра (не четвертого рівня, на якому копія назавжди не потребує оригіналу, а першого-другого, на якому копія фіксує смислову й функціональну залежність від реального чи уявного предмета, явища чи процесу).

Топоси й локуси політичного простору впливають на формування масової свідомості, яка своєю чергою зазнає впливів базової суспільної ідеології чи ідеологій, а також загальноприйнятих фреймів колективної уяви. Ідеологія обумовлює інтерпретацію політики децентралізації і формує топоси політичного простору та залученості громадянського суспільства як зовнішні, умовно

об'єктивні маркери меж політизації цього явища, а з іншого боку – локуси політичного простору як ідентичнісне усвідомлення політичними акторами своїх місця і ролі у політичній взаємодії та діяльності, тобто фіксує реперні точки самоусвідомлення індивідів і спільнот як політичних акторів.

Цифровізація, яка, з одного боку, уможлиблює маніпулятивні впливи на децентралізацію, з іншого – дає ефективні механізми здійснення ефективного контролю процесів децентралізації та прийняття владних рішень. Це пов'язано з важливістю людського фактору в децентралізації, який передбачає як власне політиків і чиновників, що здійснюють децентралізацію, найманий, обслуговуючий персонал і, що важливо, інституції громадянського суспільства, такі як приватний бізнес, комерційні агенції, некомерційні громадські організації тощо. Причому саме роль останніх суттєво зростає в умовах оптимізації політичного режиму демократії та демократизації владних стосунків.

Ми пропонуємо розглянути багаторівневість як специфічну ознаку процесів децентралізації влади, яка розкривається у поєднанні різних площин впливу на місцевий соціум і зворотним чином на ціле суспільство. Це насамперед скерованість впливу: консолідуючий/дефрагментуючий (рівень локальних ідеологій), структурно-агрегаційний (розподіл форматів і видів надання послуг між органами самоврядування), економічний, культурний (включно з релігійним) рівні. Також багаторівневість децентралізації влади формує локальну ідентичність не як набір стереотипів в опорі на особливості матеріальної культури та традиційної політичної поведінки, а як складну відкриту динамічну систему.

Розгляд децентралізації як специфічної форми соціальної взаємодії видається вельми евристичним і потребує визначення аксіологічних підстав, на яких він може бути здійснений. Процеси децентралізації влади передбачають різні типи політичної поведінки, орієнтованість на узгодження спільних дій задля досягнення їхньої результативності, пошуки спільної ідеологічної чи політичної, культурної чи релігійної платформи, готовність до розвитку та відмову від однорангових практик управління та домінування, відкритість і прозорість.

Метафора фракталу принагідно до процесів децентралізації влади в політичному просторі та співвідношення і відношень складників соціального цілого між собою та дотично до цілого відображає саму природу соціальної та політичної поведінки, адже кожен політичний актор, незалежно від ступеню загальності (людина, спільнота чи громада) конструює уявлення про політичний простір як ціле та ідентифікує себе в ньому і по відношенню до нього, здійснюючи таким чином, політичне самопозиціонування. Очевидно, що залученість до влади як структури є одним з критеріїв цього процесу, який має, окрім соціального, ще й екзистенційний та онтологічний виміри.

Ми пропонуємо виокремити як ознаку фрактальний характер смислогенерації у владній структурі в системі «Я – спільнота, влада» та позначити таким чином специфіку політичної та соціальної комунікації в цій системі, а також інтеракції між центральними та самоврядними органами влади, самоврядуванням і місцевими політичними акторами.

Також пропонуємо виокремити раціонально-фідеїстичний аспект самоусвідомлення громадян і спільнот, який залежить і формується саме процесами децентралізації влади, є дотичним до її ефективності й близькості до народу.

Таким чином, децентралізація, охоплюючи всі сфери функціонування місцевої влади та забезпечення нею потреб і захисту інтересів населення, має не лише інструментальний, але і субстанціональний характер, якщо згадати притаманні українській філософській і літературній традиції інтуїції федералізму (І. Франко), «влади без влади» тощо. Коли Кобзар говорить: «І мене в сім'ї великій, сім'ї вольній, новій...», то йдеться, безперечно, про ідеалізацію самоврядування у масовій свідомості та колективній уяві поневоленого українства. Парадоксальним чином повномасштабне вторгнення і воєнний стан активізували процеси саме смислових трансформацій уявлень і клішованих знань про самоврядування та децентралізацію влади в масовій свідомості. Можна припустити, що сучасні невтішні прогнози щодо демографічної ситуації у повоєнній українській державі, а також гіпотетичного відтоку громадян за кордон після його відкриття задля возз'єднання з рідинами за всього свого реалізму не

беруть до уваги людиномірний аспект децентралізації влади, пов'язаний з подоланням деструктивних наративів зневіри, поширюваних ворожими ПСО, та посиленням і поширенням розуміння індивідуальної й колективної громадянської залученості до влади на малій батьківщині і любові до неї як факторів впливу на консолідацію суспільства задля відродження України по війні. Власне саме питання укоріненості в масовій свідомості громадян ідеї домівки, рідної землі, батьківщини тісно пов'язані з ефективністю й успіхом децентралізації влади, і це питання якраз суголосне проблематиці ідеологічних впливів на децентралізацію.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного наукового дослідження з використанням обумовленої методології та означених наукових підходів видається можливим зробити наступні висновки, які не лише відбивають зміст поставлених завдань, але і створюють передумови для оприявнення філософського змісту феномену децентралізації влади та відповідно його концептуалізації, що може бути евристичним для подальших комплексних досліджень цього явища. Результати дослідження дають змогу стверджувати, що феномен децентралізації влади як складова політичного простору є значущим фактором впливу на напрямок і зміст трансформацій політичної, культурної та економіко-технологічної сфер людської діяльності і не може бути розглянутий в межах вузькоспеціальної проблематики соціології чи політології поза контекстами власне філософської проблематики і зокрема політичної, соціальної філософії, філософської антропології, філософії інформації, теорії державного управління, сучасних економічних теорій.

1. З'ясовано, що історико-філософський розгляд становлення поняття децентралізації дозволяє стверджувати, що її підстави були інтуїтивно охоплені ще в уявленнях про політику та політичну діяльність античної філософії, яка заклала фундамент визначальної конструкції політичного мислення та самоусвідомлення як співвідношення влади й держави та громадян. Законодавство античних полісів у межах прямої демократії формує самоврядну владу, яка ґрунтується на рефлексивно очевидних філософських категоріях свободи, блага й справедливості. Присутність ідеї децентралізації в західній традиції іманентна політичному дискурсові назагал, оскільки узгодження окремішності людської особи, її досвіду, зокрема й політичного, та колективних форм співіснування і взаємодії є стрижневим питанням будь-якої політичної дескрипції і тим більше політичної діяльності.

Під цим кутом зору зроблене припущення, що децентралізація як така та децентралізація політичної влади є проєкцією аналітичних когнітивних механізмів на сферу соціального і тому невіддільна від політичної теорії та практики, що пропонуємо позначити як аналітично-дискурсивний характер

концепту децентралізації. Децентралізація влади в історико-філософському та соціокультурному вимірах і відповідних ретроспективах може бути розглянута як соціально-політична тенденція до подрібнення центрів влади відповідно до ареалів розселення спільнот, соціальної та культурної географії, постановня крупних поселень, таких як поліси чи міста; власне, будь-яка децентрація цілого пов'язана з політичною практикою здійснення влади на місцях, регіонально, територіально, локально; або як така феноменологічна візія структури влади, яка укорінена у когнітивних механізмах людської свідомості, здатності людини до створення дескрипції реальності та осмислення соціально-політичних практик як узгодження індивідуального та групового, особистого та колективного. Тому ми пропонуємо згадані два аспекти розглядати як метатеоретичні підстави феномену децентралізації влади.

Досліджено, що ідея розподілу влади тісно пов'язана з ідеєю її централізації і розвивається протягом історико-філософської традиції від текстів Платона й Аристотеля, Полібія, М. Падуанського, Аврелія Августина, Н. Макіавеллі, Т. Гоббса, Дж. Локка, А. Токвіля, М. Блока. При цьому ідея децентралізації перебуває в контекстуальному затінку ідеї розподілу влади і починає розглядатися окремо під час філософського осмислення соціальності у теоретичному спадку французьких революцій та епохи «весни народів» у цілому.

2. З'ясовано, що в найбільш широкому значенні децентралізація передбачає системну трансформацію політичної структури з реконфігурації та переконфігурації її елементів, які полягають в розподілі, перерозподілі владних повноважень і функціоналу між владним центром і периферією, тобто між державним рівнем і регіональними, місцевими, муніципальними рівнями державного управління. Відповідно до семантики самого концепту, яка вказує на дію, протилежну централізації, децентралізація передбачає збільшення владних осередків на нижчих від державного рівнях і тенденцію до зменшення концентрації влади в одному владному центрі.

Зауважено, що процеси децентралізації влади тісно пов'язані з процесами контролю за здійсненням владних повноважень, який, очевидно, має бути кодифікований у законодавстві. Це має забезпечити уникнення ситуації, коли

децентралізація відбувається декларативно і не передбачає належного контролю за механізмами здійснення політичної влади, фінансової політики, фінансових потоків тощо. Система «Я – суспільство» є багаторівневою та багатовимірною, передбачаючи як горизонтальні зв'язки, так і вертикальні, причому критерії поділу цілого на рівні та структурні елементи нормативно залежні від соціального статусу індивідів та спільнот та ступеню долученості до влади, суверенітету, авторитету тощо. Тому ми пропонуємо соціально-політичний та феноменологічний аспекти процесів у владній структурі в межах політичного простору розглядати як метатеоретичні підстави феномену децентралізації влади.

Виснувано, що процесуальність практик децентралізації, їхній вплив на формування колективної та індивідуальної ідентичностей дозволяють стверджувати не лише онтологічну природу цих процесів, але і їх посутній вплив на тезаурус культури та смислогенерацію. Запропоновано позначити цю ознаку децентралізації влади як культурно-комемораційну обумовленість. Децентралізація влади, розглянута як елемент політичної ідеології, може бути чинником лібералізації та гуманізації уявлень про політичну структуру і на рівні масової свідомості стати запобіжником соціальних конфліктів, напруги, а отже, фактором впливу на демократизацію політичного простору.

Зазначено, що філософський вимір децентралізації влади є своєрідною аперцепцією реакцій людини, спільнот і соціальних груп на кризу та загроженість наявного стану речей і відповідно готовність до дій, які можуть оптимізувати функціонування влади та гармонізувати стосунки влади й народу з метою збереження держави як запоруки спільного майбутнього. Обґрунтовано, що феномен децентралізації не може бути розглянутий виключно моноаспектно у соціологічній чи політичній поняттєвих парадигмах поза філософським масштабуванням через свою пов'язаність практично з усіма сферами рецепції, досвіду та практики людини і її життєвих форм. Описовий підхід, який лише фіксує наявний стан речей і динаміку змін, потребує доповнення та філософського розгляду й аналізу, оскільки можливо розуміння ситуації «зсередини і знизу» з боку тих громадян і громад, які є безпосередніми

учасниками реформ, і розуміння саме на рівні соціальної філософії, філософської антропології, соціальної філософії буде спроможне суттєво оптимізувати як динаміку реформ, так і якість їхнього впровадження.

Існування моделей децентралізації залежно від напрямку їхньої скерованості в політичній теорії (згори донизу – top-down, знизу догори – bottom-up) лише фіксує роль центральних органів влади та формат і процедури їхньої діяльності в здійсненні реформ. Учасниками процесу тут є суб'єкти, об'єкти влади, формати й засоби управлінської та політичної взаємодії між ними в межах правового регулювання умов цієї взаємодії. Розглядати людські спільноти в епоху цифрової комунікації лише як об'єкт реформ і докладання владних зусиль з реформування й оптимізації взаємодії між ними на горизонтальному та вертикальному векторах політичного простору видається недостатньо ефективним.

Запропоновано виокремити ще один аспект процесів децентралізації влади, який стосується формування моделей групової та індивідуальної поведінки в політичному просторі та позначити його як інформаційно-консенсусний. Можна говорити про екзистенційно-аксіологічний тип політичної поведінки, який практично тотожний політичній участі у владі в партисипативній демократії і який експлікується в процесах децентралізації влади, залучаючи до неї громадян, спільноти та соціальні групи, які можуть утворювати групи інтересів, політичні лобі тощо.

Виснувано, що децентралізація, яка є розгортанням самоврядування, має змінювати рецепцію політичної реальності людьми та спільнотами і відповідно впливати на цю реальність, змінюючи вже її. Така інтеракція позначена як суб'єктно-ідентичнісний вимір децентралізації влади. Людство можна розглядати як сукупність політично організованих суспільств, і запорукою принципу цієї організованості є раціональний формат прийняття політичних рішень, які визнаються спільними та загальнообов'язковими для всіх учасників цієї політичної системи та соціального організму. Розподіл і перерозподіл влади, децентралізація за таких умов є насамперед посиленням відповідальності, яка передбачає активізм – соціальний, політичний, економічний, світоглядний, і

формування та прийняття специфічного типу ідентичності, який пов'язував би людину чи спільноти з певним політичним локусом (наразі вживаємо термін у соціально-психологічному сенсі як локус контролю) та географічно-політичним топосом, причому не за фактом народження чи перебування, належності до ареалу культури чи етносу, а за особистим свідомим вибором політичної залученості, який, крім раціональних підстав, має також екзистенційне обґрунтування.

Запропоновано розглядати феномен децентралізації влади не лише з урахуванням різноманітних аспектів специфіки конкретних регіонів, у яких вона реалізується чи діє (мовних, релігійних, етнічних, культурних, економічних, географічних тощо), а з урахуванням усталеності цієї специфіки як ступеню стійкості цієї традиції та її гіпотетичної здатності чинити опір новаціям. Також позначити динамічність і здатність до формальних і змістовних трансформацій як суттєву ознаку феномену децентралізації влади як фактору впливу на політичний простір. На нашу думку, найбільш системно відкритим і гіпотетично ефективним є такий вид децентралізації влади як дивестування, якщо його розглядати як локальний модус адміністративної деволюції.

3. Обґрунтовано, що настанова гуманізму, а отже, і аксіологічна, феноменологічна, онтологічна та екзистенційна проблематика є неунікненними для будь-якого недескриптивного розгляду політичних процесів і політичного простору, що повною мірою стосується феномену децентралізації влади. Ця гуманістична оптика є природною засторогою щодо радикальних інтерпретацій культури, життєвих практик, наративів і дискурсу як таких, що вичерпали потенціал гуманізму і потребують нонантропоцентричних підходів для досягнення суголосності між ними та техногенним характером цивілізації в контексті стрімкої соціокультурної динаміки та розвитку цифровізації.

З'ясовано, що тип політичної взаємодії (домінуючий, паразитарний, підвладний, партнерський) фіксується теорією систем об'єктивно, що може бути розглянуто як ще один напрям міждисциплінарного аналізу сутності феномену децентралізації влади. Ідеться про структурні атрактори систем, які в нашому

випадку процесів децентралізації влади впливають на розвиток і функціональність системи разом зі смисловими.

Обумовлено, що аксіологічний вимір політичної дії, участі, поведінки, який формує мотивацію та здатність обстоювати свої переконання, торкається не лише проблеми політичної участі в контекстах різних політичних режимів. Він формує специфічну пізнавальну стратегію у сфері політичного, яка може бути позначена як аксіологічно зумовлена епістемологія політичного. Такий підхід видається компромісним щодо крайнощів умовно об'єктивного та суб'єктивного підходів (які поєднують описову та психологічну візії політичних процесів) та може бути евристичним у застосуванні до феномену децентралізації влади.

4. Обґрунтовано тезу щодо того що тлумачення децентралізації влади вузько інструментально чи функціонально позбавляє соціальні й політичні процеси, пов'язані з нею, субстанціональності у тому випадку, якщо до уваги не брати людиномірний вимір децентралізації, який з необхідністю генерується нею, як і будь-яким соціальним і політичним процесом, що передбачає раціональний волевияв, взаємодію та набуття ідентичності, кореляцію між індивідуальною та масовою свідомістю.

Запропоновано розглянути онтологічний підхід до феномену децентралізації влади, який ґрунтовано на постулюванні онтологізуючого потенціалу соціальних і політичних процесів децентралізації влади. Ідеться про феноменологічні й екзистенційні аспекти децентралізації, які охоплюють як емоційно-афективну, так і когнітивну сфери людської свідомості. Топоси залученості до політичного простору і локуси контролю фіксують проблематику децентралізації влади в громадській думці, масовій свідомості, політичному волевияві, процесах набуття групової та індивідуальної ідентичності, включно з локальними ідентичностями, формування яких передбачають процеси децентралізації влади.

Наголошено, що ці поняття вказують і характеризують різні аспекти концепту політичного простору саме як динамічної системи, межі та конфігурація частин цілого якої можуть змінюватись залежно від внутрішньої динаміки, переконфігурації елементів, додавання нових складників чи впливу

зовнішніх факторів. Причому щодо політичного простору, якщо політику тлумачити як природний формат людської взаємодії та одну з найдавніших життєвих форм і видів діяльності людини, важко визначити його межі, адже все, що відбувається з людиною як соціальною істотою, носієм культури, самусвідомленим когнітивним агентом, емоційно-афективним сприймаючим Я, все так чи інакше стосується сфери політики або ж безпосередньо, або ж опосередковано.

Запропоновано тлумачити концепт політичного простору, по-перше, як простір розгортання процесів децентралізації влади; по-друге, як простір набуття громадянами й політичними спільнотами як загальнодержавної, так і локальної політичної та громадянської ідентичності; по-третє, як простір соціальної та політичної взаємодії влади й суспільства; по-четверте, як простір формування масової свідомості та колективної уяви у політичному вимірі; по-п'яте, як простір розгортання й оптимізації владної структури, конфігурації елементів управління та влади, здійснення управління знаннями та набуття владою та іншими політичними акторами символічного капіталу.

З'ясовано, що політичний простір утворює, як мінімум, два субрівні, які є принципово когерентними, але не співпадають. Це топографія політичної структури, яка є внутрішнім модусом організації політичного простору, та топографія, яка локалізує політичний простір на географічній карті, що фіксує зовнішній модус відповідності. Бачимо, що ці два рівні цілком суголосні відомому парадоксу карти й території, але на відміну від простої кореляції моделі та її об'єкта і внутрішній, і зовнішній субрівні політичного простору є моделями і навіть певною мірою ідеалізаціями, які наближаються до Бодріярівського поняття симулякра (не четвертого рівня, на якому копія назагал не потребує оригіналу, а першого-другого, на якому копія фіксує смислову й функціональну залежність від реального чи уявного предмета, явища чи процесу).

Визначено, що топоси й локуси політичного простору впливають на формування масової свідомості, яка своєю чергою зазнає впливів базової суспільної ідеології чи ідеологій, а також загальноприйнятих фреймів колективної уяви. Ідеологія обумовлює інтерпретацію політики децентралізації і

формує топоси політичного простору як зовнішні, умовно об'єктивні маркери меж політизації цього явища, а з іншого боку – локуси політичного простору як ідентичнісне усвідомлення політичними акторами своїх місця і ролі у політичній взаємодії та діяльності, тобто фіксує реперні точки самоусвідомлення індивідів і спільнот як політичних акторів.

З'ясовано, що парадоксальним чином повномасштабне вторгнення і воєнний стан активізували процеси саме смислових трансформацій уявлень і клішованих знань про самоврядування та децентралізацію влади в масовій свідомості. Також зроблено припущення, що сучасні невтішні прогнози щодо демографічної ситуації у повоєнній українській державі, а також гіпотетичного відтоку громадян за кордон після його відкриття задля возз'єднання з родинами за всього свого реалізму та імовірності не беруть до уваги людиномірний аспект децентралізації влади, пов'язаний з подоланням деструктивних наративів зневіри, поширюваних ворожими ПІСО, та посиленням і поширенням розуміння індивідуальної й колективної громадянської залученості до влади на малій батьківщині і любові до неї як факторів впливу на консолідацію суспільства задля відродження України по війні. Власне саме питання укоріненості в масовій свідомості громадян ідеї домівки, рідної землі, батьківщини тісно пов'язані з ефективністю й успіхом децентралізації влади, і це питання якраз суголосьне проблематиці ідеологічних впливів на децентралізацію. Саме в людиномірному аспекті децентралізація державної влади як ідея, як проєкт і як частина ідеології засвідчує свою ефективність в умовах війни.

5. Виснувано, що цифровізація, з одного боку, уможлиблює маніпулятивні впливи на децентралізацію, з іншого – дає ефективні механізми здійснення ефективного контролю процесів децентралізації та прийняття владних рішень. Це пов'язано з важливістю людського фактору в децентралізації, який включає діяльність як власне політиків і чиновників, що здійснюють децентралізацію, найманий, обслуговуючий персонал і, що важливо, інституції громадянського суспільства, такі як приватний бізнес, комерційні агенції, некомерційні громадські організації тощо. Причому саме роль останніх суттєво

зростає в умовах оптимізації політичного режиму демократії та демократизації владних стосунків.

Запропоновано розглянути багаторівневність як специфічну ознаку процесів децентралізації влади, яка розкривається у поєднанні різних площин впливу на місцевий соціум і зворотним чином на ціле суспільство. Це насамперед скерованість впливу: консолідуючий/дефрагментуючий (рівень локальних ідеологій), структурно-агрегаційний (розподіл форматів і видів надання послуг між органами самоврядування), економічний, культурний (включно з релігійним) рівні. Також багаторівневність децентралізації влади формує локальну ідентичність не як набір стереотипів в опорі на особливості матеріальної культури та традиційної політичної поведінки, а як складну відкриту динамічну систему.

Розгляд децентралізації як специфічної форми соціальної взаємодії видається вельми евристичним і потребує визначення аксіологічних підстав, на яких він може бути здійснений. Процеси децентралізації влади передбачають різні типи політичної поведінки, орієнтованість на узгодження спільних дій задля досягнення їхньої результативності, пошуки спільної ідеологічної чи політичної, культурної чи релігійної платформи, готовність до розвитку та відмову від однорангових практик управління та домінування, відкритість і прозорість.

Застосована метафора фракталу принагідно до процесів децентралізації влади в політичному просторі та співвідношення і відношень складників соціального цілого між собою та дотично до цілого відображає саму природу соціальної та політичної поведінки (самоподібність політичної структури та взаємодій), адже кожен політичний актор, незалежно від ступеню загальності (людина, спільнота чи громада) конструює уявлення про політичний простір як ціле та ідентифікує себе в ньому і по відношенню до нього, здійснюючи таким чином, політичне самопозиціонування. Очевидно, що залученість до влади як структури є одним з критеріїв цього процесу, який має, окрім соціального, ще й екзистенційний та онтологічний виміри.

Запропоновано виокремити як ознаку фрактальний характер смислогенерації у владній структурі в системі «Я – спільнота, Я – влада» та

позначити таким чином специфіку політичної та соціальної комунікації в цій системі, а також інтеракції між центральними та самоврядними органами влади, самоврядуванням і місцевими політичними акторами, а також раціонально-фідейстичний аспект самоусвідомлення громадян і спільнот, який залежить і формується саме процесами децентралізації влади, є дотичним до її ефективності й близькості до народу.

Можливість подальших досліджень феномену децентралізації влади може бути розкрито через з'ясування вектору можливих трансформацій процесів децентралізації, пов'язаних з подальшим формуванням простору цифрової культури, спілкування та взаємодії, а також цифровізацією громадської сфери людських стосунків. Також феномен децентралізації влади слід розглянути в контексті перспектив префігуративної політики в партисипативних демократіях. Окремої уваги заслуговує аспект децентралізації влади, пов'язаний з інституціоналізацією соціальної та політичної комунікації і взаємодії в межах політичного простору, з розгортанням інклюзивних і екстрактивних політичних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Августин Св. Сповідь ; пер. з латини. Київ : Основи, 1996. 319 с.
2. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають? Походження влади, багатства і бідності ; пер. О. Дем'янчук. Київ : Наш Формат, 2016. 440 с.
3. Андрусяк Т. Історія політичних та правових вчень. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. 217 с.
4. Арістотель. Політика. Київ, 2000. С. 99–128. URL: <https://surl.li/tpimn> (дата звернення: 24.03.2025).
5. Астапова-Вязьміна О. І. Політичне переживання ілюстрації війни: синтагматичний аналіз візуальних символів. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2022. Vol. 5 (1). Pp. 3–10.
6. Ахмеров О. О. Теоретичні аспекти децентралізації влади як дієвого механізму демократизації політичної системи : проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Політичне життя*. 2019. № 3. С. 5–10.
7. Балюн О. О., Каптур А. О. Репутаційний капітал політичного суб'єкта як ресурс перетворення ідеї на дію. *Ідея і дія : погляд Ф./П./П./С./ : колективна монографія ; за заг. ред. О.А. Івакіна, Д.В. Яковлева*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 36–48.
8. Батанов О. В. Децентралізація як історичне явище та процес : концептуальні проблеми теорії та практики. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»*. 2021. № 2 (3). С. 39–45.
9. Батанов О. В. Людський вимір децентралізації в умовах викликів російсько-української війни. *Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (12 травня 2023 р., м. Львів) ; за наук. ред. проф. О. В. Батанова, доц. Р. Б. Бедрія*. Київ ; Львів ; Щецин : ЛНУ імені Івана Франка, 2023. С. 18–29.
10. Бачинін В. А. Філософія права : словник ; В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов. Київ : Концерн ВД «Ін Юре», 2003. 408 с.

- 11.Баштанник В. В., Кудрявцева М. В. Реформа децентралізації як сучасний концепт державотворення. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 2(45). С. 17–24.
- 12.Берлін І. Чотири есе про свободу ; пер. з англ. О. Коваленка. Київ : Основи, 1994. 272 с.
- 13.Боднар В. Політична думка часів Середньовіччя і епохи Відродження. *Carpatica-Карпатика* ; ред. кол.: Е .А. Балагурі, М. І. Блецькан та ін. Ужгород : Вид-во УжНУ, 2003. Вип. 22 : Проблеми історії, політології, етнології та літературознавства. С. 224–234.
- 14.Бойко А. І., Бойко А. О. Система цінностей як фундамент культурної ідентичності в сучасному суспільстві : огляд основних проблем. *Культурологічний альманах*. 2024. Вип. 4. С. 166–177.
- 15.Бойко А. Сучасні філософські експлікації поняття соціальної дії. *Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Філософія». 2025. Вип. 47. С. 11–25.
- 16.Борисенко Ю. Досягнення та виклики реформування місцевого самоврядування в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2022. Т. 10, № 3. С. 42–50.
- 17.Борінштейн Є. Р. Соціальні відхилення homo sapiens : контекстуальне поле національного менталітету. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2023. № 3. С. 27–34.
- 18.Борінштейн Є. Р., Городнюк Л. С. Філософсько-антропологічний феномен homo digitalis як онтологічної системи «людина – гаджет». *Studies in History and Philosophy of Science and Technology*. 2024. Vol 33 (1). Pp. 15–21.
- 19.Бурдьє П. Паскалівські медитації ; пер. з франц. Київ : Темпора, 2024. 607 с.
- 20.Бурик З., Карсім А. Реформування та трансформація системи публічного управління в умовах нових реалій. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2024. Вип. 4(76). С. 14–20.

- 21.Бушанський В. Екзистенціальний підхід до концептуалізації часу. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2017. Вип. 5–6(91–92). С. 93–124.
- 22.Вальденфельс Б. Вступ до феноменології. Київ : Альтерпрес, 2002. 176 с.
- 23.Васютинський В. Інтеракційна психологія влади. Київ, 2005. 492 с.
- 24.Владленова І. В. Ідеологія як містифікація реальності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки»*. 2020 Вип. 61. С. 69–80.
- 25.Возняк Г. В. та ін. Децентралізація як основа зміцнення фінансової самодостатності та розвитку територіальних громад ; Г. В. Возняк, Г. В. Капленко, В. М. Коваль. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 42. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-24>.
- 26.Войтович Р. Нові контексти глобальної політичної реструктуризації світу: аксіологічний аналіз. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2013. Вип. 2. С. 520–539.
- 27.Воронкова В. Г. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства : теорія і практика : монографія ; В. Г. Воронкова, В. О. Нікітенко. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.
- 28.Гарнець О. та ін. Децентралізація в Україні: соціологічний погляд ; О. Гарнець, О. Гончарук, Н. Дмитрук, А. Ткачук. Київ : ТОВ «Софія-А». 2013. 160 с.
- 29.Глизнер Л. В. Поняття, типи та причини запровадження децентралізації в Україні. *Науковий журнал «Політикус»*. 2019. Вип. 1. С. 36–40.
- 30.Головенько В. А. Громадянське суспільство як важливий чинник політичних та економічних процесів в Україні. *Український соціум*. 2007. Т. 1(18). С. 80–93.
- 31.Гомза І. А. Децентралізація, інфраструктурна влада та сепаратизм в авторитарних режимах. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. 2015. Т. 173. С. 55–61.

32. Горбатюк М. Реформа децентралізації в Україні : проблеми здійснення в умовах суспільної кризи. *Політичні дослідження*. 2021. №1. С. 22–40.
33. Горобець Н. О. Сучасний стан децентралізації публічної влади в Україні. *Харківський національний університет внутрішніх справ : 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.)*. Харків, 2019. С. 121–122.
34. Грицяк І. А. Державне управління в Україні : централізація і децентралізація. Київ : Вид-во УАДУ, 1997. 487 с.
35. Дарендорф Р. У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у ХХІ ст. ; пер. з нім А. Орган. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 109 с.
36. Дарковіч А., Гацко В. Відкритість чи допомога армії? Що впливає на довіру до місцевої влади. *Укрінформ*. 2024. 24 січня. URL: <https://surl.li/ztkcde> (дата звернення: 24.03.2025).
37. Дахній А. Й. Динаміка людського існування у мисленні М. Гайдеггера : екзистенційно-темпоральний та філософсько-технічний дискурси : дис... д-ра філос. н. : 09.00.05 ; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2019. 453 с.
38. Даценко В. С. Зміна світогляду українців у воєнний час (соціально-економічні проблеми) ; В. С. Даценко, О. Мартинов, Д. Рожков. *Гуманітарний вісник*. 2022. № 35. С. 37–49.
39. Даценко В. С. Майбутнє як філософська проблема. Частина II. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2019. Т. 11. Вип. 2. С. 15–23.
40. Деволюція. *Короткий оксфордський політичний словник ; за ред. І. Макліна, А. Макмілана*. Київ : Основи, 2006. С. 164.
41. Демченко О. Діяльність груп інтересів в Україні. *Політичний менеджмент*. 2006. № 6. С. 89–97.
42. Денисенко В. Марсилій Падуанський. *Політична енциклопедія ; редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін.* Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 426.

43. Державне управління в Україні : централізація і децентралізація : монографія ; відп. ред. Н. Р. Нижник. Київ : Вид-во УАДУ, 1997. 448 с.
44. Децентралізація влади : порядок денний на середньострокову перспективу : аналіт. доп. ; Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Романова В. В. та ін. ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2019. 192 с.
45. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. ; Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін. ; за наук. ред. д-ра екон. Наук Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2020. 153 с.
46. Децентралізація публічної влади в Україні : здобутки, проблеми та перспективи : *матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (12 травня 2023 р., м. Львів) ; за наук. ред. проф. О. В. Батанова, доц. Р. Б. Бедрія*. Київ ; Львів ; Щецин : ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 208 с.
47. Децентралізація. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.) ; уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. 5-те вид. К. : Ірпінь : Перун, 2005.
48. Децентралізація. *Словник. UA. Портал української мови та культури*. URL: <https://surl.li/quklmd> (дата звернення: 24.03.2025).
49. Дирів А. Б. Децентралізація : основні теоретичні підходи до поняття. *Публічне урядування*. 2018. № 2 (12). С. 117–127.
50. Дорош У. М. Децентралізація державного управління як засіб регіонального розвитку : дис. ... д-ра філософії : 281 ; 28 ; Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2023. 249 с.
51. Думки і погляди населення України щодо державних електронних послуг. Аналітичний звіт за 2024 р. Київ, 2025. URL: <https://surl.li/jfgjzl> (дата звернення: 24.03.2025).
52. Європейська хартія місцевого самоврядування. *Рада. Верховна рада України*. URL: <https://surl.li/rblyhb> (дата звернення: 24.03.2025).
53. Забзалюк Д. Є. Християнська концепція влади як першоджерело формування політико-правової доктрини доби Середньовіччя. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 121–126.

54. Загурська С. Феномен владних комунікацій у гендерному контексті : автореф. дис... к. філос. н. : 09.00.03 ; Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2017. 18 с.
55. Загурська-Антонюк В. Ф. Сучасні тенденції децентралізації державної влади та їх реалізація в Україні. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2019. № 2. URL: <https://surl.li/yatkww> (дата звернення: 24.03.2025).
56. Калінкін А. С. Конституційна реформа у сфері децентралізації державної влади : проблеми теорії та практики : автореф. дис... к. юрид. н. : 12.00.02 ; Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2016. 22 с.
57. Капустіна Н. Б. Етико-політичні погляди Сократа. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 1 ; відп. ред. М. В. Афанасьєва*. Одеса : Юридична література, 2016. С. 8–10.
58. Карагіоз Р. С. Консенсуалізм у політиці як умова стабільності та подальшого цивілізаційного розвитку суспільства. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія «Політичні науки»*. 2016. № 1. С. 21–24.
59. Ковалко Н. М. Правові погляди Томаса Гоббса на природу держави та суспільства : критичний аналіз. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 15–20.
60. Коваль Ю. О. Специфіка формування і розвитку національної моделі місцевого самоврядування в Україні. *Політичне життя*. 2016. № 3. С. 24–31.
61. Коврига С. Детермінанти політичного простору. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 4. С. 164–171.
62. Козинець О., Пророченко В. Становлення та розвиток теорії поділу влади в історії світової політико-правової думки. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 165–169.

63. Колечкін В. Ю. Роль і специфіка формування масової свідомості громадян в умовах сучасних інформаційних сфер : управлінський аспект. *Публічне урядування*. 2022. Вип. (3 (31)). С. 26–33.
64. Кононенко С. Політичний простір і політичний контроль. *Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]*. 2009. Вип. 44. С. 38–47.
65. Корж І. Ф. Децентралізація та її вплив на розвиток регіональних суспільних відносин. *Інформація і право*. 2018. № 4(27). С. 9–14.
66. Костицький В. Поділ влади у контексті теолого-соціологічного праворозуміння (нарис правової теорії) : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 192 с.
67. Коч С. В. Транскордоння : простір соціального порядку і політичної дії : Монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 357 с.
68. Кравець В. Проблеми міжстатевих та шлюбно-сімейних стосунків у античній Греції. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць.. Серія: : Історія, міжнародні відносини*. 2013. Вип. 12. С. 78–89.
69. Краснякова А. О. Політична суб'єктність : умови становлення та ознаки розвитку. *Проблеми політичної психології*. 2014. Вип. 1. С. 45–55.
70. Кретов П. В., Кретова О. І. Символічний ландшафт свідомості : людина між репрезентаціонізмом, функціоналізмом і релятивізмом. *Антропологічні виміри філософських досліджень : зб. наук. пр.* 2017. Вип. 12. С. 40–49.
71. Кретов П. В., Кретова О. І. Трансформації соціально-політичної дії у культурно-освітньому просторі України : досвід війни. *The Russian-Ukrainian War (2014–2022) : Historical, Political, Cultural-educational, Religious, Economic, and Legal Aspects*. Baltija Publishing, Riga, Latvia, 2022. Рр. 745–751.
72. Кривчик Г. Г. Децентралізація української влади : концепція, впровадження, результати її першого етапу (2014–2018 рр.). *Universum Historiae et Archeologiae*. 2019. Vol. 2(27). Iss. 2. Рр. 95–106.

- 73.Кулішенко Т. Ю. Децентралізація державної влади : основні підходи. *Вісник Донецького національного університету. Серія : Політичні науки*. 2016. № 1. С. 17–20.
- 74.Кульчій І. О. та ін. Децентралізація влади в Україні : досягнення, проблеми та перспективи ; І. О. Кульчій, Д. П. Таран, В. В. Бойко. *Наукові перспективи*. 2024. № 6(48). С. 645–659.
- 75.Куницький М. П. Парадокси демократії у сучасній політичній теорії. *Гуманітарний вісник*. 2022. № 35. С. 13–29.
- 76.Куницький М. П., Чорнобай О. В. Теоретичні підходи до демократії у сучасному контексті : порівняльна перспектива. *Науковий журнал «Політикус»*. 2023. Вип. 5. С. 7–13.
- 77.Курілов Ю. Ю. Регіоналізація, децентралізація та адміністративна реформа в Європі : теоретико-методологічний аспект. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6, № 11-12. С. 72–84.
- 78.Кучинський О. Як децентралізація влади впливає на демократизацію? *Спільне Commons*. 2018. 23 серпня. URL: <https://surl.li/kunttg> (дата звернення: 24.03.2025).
- 79.Ланде Д. В. Новітні підходи й технології інформаційно-аналітичної підтримки прийняття рішень. *Національна безпека : український вимір : щокв. наук. зб.* ; Рада нац. безпеки і оборони України, Ін-т пробл. нац. Безпеки. Київ, 2008. Вип. 1–2 (20–21). С. 87–105.
- 80.Ланьє Дж. 10 причин видалити акаунт із соцмереж просто зараз ; пер. з англ. Київ : Віват, 2020. 171 с.
- 81.Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень : навч. посіб. ; А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук. Київ, 2017. 110 с.
- 82.Лелеченко А. П. Децентралізація в системі державного управління в Україні : теоретико – методологічний аспект : автореф. дис... к. н. з держ. управління ; 25.00.01 ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2006. 20 с.

83. Ломжець Ю. В. Роль античних мислителів у виникненні та розвитку концепції розподілу влади. *Актуальні проблеми політики : Зб. наук. праць*. Одеса : Фенікс, 2010. Вип. 39. С. 315–323.
84. Лютий Т. В., Ярош О. А. Ідеологія : матриця ілюзій, дискурсів і влади. Київ : NaUKMA, 2016. 198 с.
85. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. 2-ге вид., доповн. і виправл. Київ : Центр сприяння інституц. розвитку держ. служби, 2005. 254 с.
86. Мандрагеля В. А. Формування європейської ідентичності: утопія чи реальність? *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2019. Вип. 2 (86). С. 28–38.
87. Мандрагеля, В. А., Колєватов, О. О., Крук, О. І. Аналіз впливу глобальних політичних доктрин на формування сучасної української ідентичності. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. Вип. (9). <https://doi.org/10.5281/zenodo.15016059>
88. Мартиняк Ю. О. Спатіалізація як базова характеристика простору політичного. *Політикус*. 2016. Вип. 1. С. 16–20.
89. Марущак О. А. Щодо сучасного розуміння та значення ідеології. *Форум права*. 2020. № 2. С. 92–101.
90. Мельник Я. В. Іноземні моделі та досвід децентралізації публічного управління. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2020. Том 31 (70) № 3. С. 155–163.
91. Місцева демократія та стійкість в Україні. : досвід реагування громад на кризи під час війни. *KSE*. URL: <https://surl.li/kvixth> (дата звернення: 24.03.2025).
92. Місцеве самоврядування в Україні : євроінтеграційний шлях : колективна монографія ; за заг. ред. Р. М. Плюща. Київ : РІДНА МОВА, 2016. 808 с.
93. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні : колективна монографія ; за заг. ред. Р. М. Плюща. Київ : РІДНА МОВА, 2016. 744 с.

94. Молодцов О. В. Ідеологічна матриця держави : призначення, рівні та основні функції. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1. URL: <https://surl.li/scwnsv> (дата звернення: 24.03.2025).
95. Нагребецька І. Соціологічний барометр реформи: що думає населення про децентралізацію. *Децентралізація*. 2020. 11 грудня. URL: <https://surl.li/gjctnx> (дата звернення: 24.03.2025).
96. Оболенський О. Ю. Державне управління та державна служба : словн.-довід. Київ: КНЕУ, 2005. 480 с.
97. Одінцева Г. С. Державне управління і менеджмент : навч. посіб. у таблицях і схемах. Харків : ХарПІ УАДУ, 2002. 492 с.
98. Панасюк Р. В. Публічне управління використанням спільних ресурсів територіальних громад України : дис. ... д-ра філософії : 281 ; Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Івано-Франківськ, 2021. 271 с.
99. Паньків О. Місто та війна : екзистенційний вимір. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2023. Вип. 49. С. 99–104.
100. Платон. Закони ; англ. пер. Дж. Б'юрі. URL: <https://surl.li/nezcjg> (дата звернення: 24.03.2025).
101. Політичні портрети Стародавнього світу. Кн. І. Антична Греція. : навч. посібник ; укл.: А. О. Карасевич, К. М. Левківський, Л. С. Шачковська. Умань : ПП Жовтий О. О., 2011. 636 с.
102. Попадинець М. І. Реалізація права в контексті правового розвитку сучасної України : аксіологічний вимір : дис... к. юр. н. : 12.00.12 – філософія права ; Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2020. 253 с.
103. Пузаков Д. В. Децентралізація : поняття, види, наслідки. *Збірник наукових праць ЛОГОС*. 2020. Вип. 4. С. 26–29.
104. Радущкий О. Децентралізація і культурна різноманітність : вплив на збереження та розвиток національних ідентичностей. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2024. Вип. 52. С. 222–228.

105. Радущий О. Р. Філософські засади децентралізації : поняття й концепції. *Культурологічний альманах*. 2023. Вип. 4. С. 163–168. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.22>
106. Радченко А. Влада як організаційний ресурс. *Світогляд*. 2023. № 4 (102). С. 68–70.
107. Ременяк О. В. Децентралізація публічної влади в правовій теорії та державотворчій практиці : автореф. дис... к. юрид. н. : 12.00.01 ; Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2020. 24 с.
108. Реформа децентралізації : Дорожня карта. *Міністерство розвитку громад та територій України*. 2025. 8 січня. URL: <https://surl.li/aezhpq> (дата звернення: 24.03.2025).
109. Рішко С. І. Децентралізація влади та її значення для розвитку локальних політичних режимів в Україні. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. № 46. С. 158–166.
110. Романюк С. А. Децентралізація : теорія та практика застосування : монографія. Київ : 2018. 216 с.
111. Рудакевич О. М. Простір національної політичної культури як об'єкт дослідження. 2010. URL: <https://surl.li/nsuqtl> (дата звернення: 24.03.2025).
112. Рудницька У. І. Геополітична структура світу в контексті трансформації глобального простору. *ScienceRise*. 2015. № 10(1). С. 29–33.
113. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права. Київ, 2001. С. 31–66.
114. Сасін В. О. Політичні парадигми вчення Святого Августина : співвідношення «церква-держава» і проблема «панування-підкорення» в суспільстві. *Аннали юридичної історії*. Том 1. 2017. № 1. Вип. «Історія та географія середньовічного права». URL: <https://surl.li/blpgfi> (дата звернення: 24.03.2025).
115. Себайн Дж. Г. Історія політичної думки ; Себайн Дж. Г., Торсон Т. Л. Київ : Основи, 1997. 838 с. URL: <https://surl.li/evwxgh> (дата звернення: 24.03.2025).

116. Ситник Г. П. Філософія війни та миру : курс лекцій. Київ: ТОВ «САК Лтд.», 2023. 118 с.
117. Сітарський Б. Політичний вплив на реформу децентралізації. *Агора. Журнал соціальних наук*. 2022. Вип. 1, № 1. С. 29–46.
118. Слюсаревський М. Політична участь як особливий «зріз» політичної поведінки. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 8–18.
119. Соловійов С. Фрактальна природа стратегічних комунікацій. *Державне управління : теорія та практика*. 2019. № 1. С. 33–40.
120. Солонтай О. Децентралізація як базовий підхід до ефективної відбудови України. *Агенція відновлення та розвитку*. 2024. 13 лютого. URL: <https://surl.li/dvowaq> (дата звернення: 24.03.2025).
121. Соціальні нерівності : сприйняття українським суспільством (заключний звіт). Харків, 2018. URL: <https://surl.li/ewrwlj> (дата звернення: 24.03.2025).
122. Стемковська О. І. Особливості імплементації європейських стандартів у діяльність органів місцевого самоврядування в Україні в умовах децентралізації : дис... к. політ. н. : 23.00.02 ; Волинський національний університет імені Лесі Українки ; Львівський національний університет імені Івана Франка. Луцьк, 2021. 235 с.
123. Територіальні громади в умовах децентралізації : ризики та механізми розвитку : монографія ; за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України, 2020. 531 с.
124. Ткачук А. Ф., Наталенко Н. В. Місцева ідентичність. Для територіальних громад і не тільки. Київ : ТОВ «Видавництво «Юостон», 2020. 97 с.
125. Трачук П. А., Тимчак В. В. Реалізація принципу децентралізації влади в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 75, ч. 1. С. 293–298.
126. Туренко В. Е. Чи був Піфагор політиком? (історико-філософська спроба переосмислення). *Політологічний вісник*. 2022. № 88. С. 149–160.

127. Турпак Н. Геополітична свідомість українців як екзистенційний феномен. *Українознавчий альманах*. 2024. Вип. 34. С. 93–100.
128. Умланд А. Як нинішня українська реформа місцевого самоврядування вплине на міжнародні відносини та внутрішній розвиток пострадянських країн. *Дзеркало тижня*. 2019. 11 січня. URL: <https://surl.li/godnqp> (дата звернення: 24.03.2025).
129. Усанова Л., Усанов І. Екзистенційний вимір маргінальності. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2023. Вип. 50. С. 119–125.
130. Устименко Д. Антикорупційний механізм цифровізації в умовах реалізації політики децентралізації. *Реформа децентралізації в Україні: здобутки та перспективи : матеріали міжнар. круглого столу до Дня місцевого самоврядування в Україні (Київ, 9 груд. 2021 р.) ; за заг. ред. Л. Г. Комахи, О. М. Андрєєвої, В. С. Колтун*. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2021. С. 199–201.
131. Ференс Б. Політичний простір Україна-ЄС : як не втратити орієнтири? Фонд ім. Фрідріха Еберта. Представництво в Україні, 2019. URL: <https://surl.li/raiggy> (дата звернення: 24.03.2025).
132. Ференс Б. Проблематика формування політичного простору України та ЄС. *European Historical Studies*. 2016. № 4. С. 32–43.
133. Цабека А. В. Адміністративно-правові засади проведення децентралізації органів виконавчої влади в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 ; Сумський державний університет. Суми, 2020. 215 с.
134. Цимбал В. Ю. «Гарячі» і «холодні» медіа в сучасному українському медіапросторі. *Обрії друкарства*. 2015. Вип. (1). С. 215–223.
135. Шедяков В. Є. Соціальне партнерство як чинник соціальної безпеки суспільства. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2013. Вип. 2. С. 379–391.
136. Шемчушенко Ю. С. Юридична енциклопедія : В 6 т. Київ : Українська енциклопедія, 1999. Т. 2 : Д-Й.

137. Шерман О. Мистецтво як елемент політичного простору: діяхронічний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2015. Вип. 7. С. 327–332.
138. Шуліка А. Роль префігуративної політики в практичній діяльності протестних груп. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2018. Вип. 17. С. 256–260.
139. Шюц А., Лукман Т. Структури життєсвіту. Київ : Український Центр духовної культури, 2004. 560 с.
140. Щербай І. Застосування основних рис людської гідності у здобутті свобод. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2021. № 1 (29). С. 88–94.
141. Ярема А. І. Символічний капітал : підходи до інтерпретації поняття. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2009. Вип. 3. С. 66–74.
142. Яцюк М. В. Історія світової політичної думки. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 321 с.
143. Allen P., Varga Liz. Complexity : The Co-evolution of epistemology, axiology and ontology. *Nonlinear dynamics, psychology, and life sciences*. 2007. Vol. 11. Pp. 19–50.
144. Anas M. Centralization, Decentralization, and the Role of Ego : A Dance of Power Dynamics. *Medium*. 2023. Jul 18. URL: <https://surl.li/lxnlwm> (дата звернення: 24.03.2025).
145. Arends H., Brik T., Herrmann B., Roesel F., Decentralization and trust in government: Quasi-experimental evidence from Ukraine. *Journal of Comparative Economics*. 2023. Vol. 51, Iss. 4. Pp. 1356–1365.
146. Authority and Power in the Medieval Church, c. 1000-c. 1500 ; ed. T. W. Smith, Europa Sacra 24. Turnhout : Brepols, 2020. 409 p.
147. Badiou A. Ethics – An Essay on the Understanding of Evil. Transl. by P. Hallward. London : Verso, 2001. 166 p.
148. Baran P. On distributed communications networks. *IEEE Transactions on Communications Systems*. 1964. Vol. 12(1). Pp. 1–9.

149. Beetz J., Herzog B., Maesse J. Studying ideology and discourse as knowledge, power and material practices. *Journal of Multicultural Discourses*. 2021. Vol. 16(2). Pp. 103–106.
150. Benkler Yo. Degrees of Freedom, Dimensions of Power. *Daedalus*. 2016. Vol. 145 (1). Pp.18–32.
151. Berners-Lee T. One Small Step for the Web [Blog post]. *Tim Berners-Lee's Medium*. 2019. URL: <https://surl.li/plpoeq> (дата звернення: 24.03.2025).
152. Bodó B., Brekke J. K., & Hoepman J.-H. Decentralisation : a multidisciplinary perspective. *Internet Policy Review*. 2021. Vol. 10(2). <https://doi.org/10.14763/2021.2.1563>
153. Bopp P. The New Municipalist Movement – a new spin on the claim for decentralized European governance? 2022. URL: <https://surl.li/lfwkxz> (дата звернення: 24.03.2025).
154. Bourdieu P. Forms of Capital : General Sociology, Vol. 3. Lectures at the Collège de France 1983–1984. Cambridge : Polity Press, 2021. 450 p.
155. Buchanan A. The Explanatory Power of Ideology. *Social Philosophy and Policy*. 2024. Vol. 41(1). Pp. 241–255.
156. Busque G. Political Space in the Work of Henri Lefebvre : Ideology and Utopia. 2012. URL: <https://surl.li/rkmygq> (дата звернення: 24.03.2025).
157. Chanchal K. Sh. Decentralization Dilemma : Measuring the Degree and Evaluating the Outcomes. *Indian Journal of Political Science*. 2006. Vol. 67, No.1. Pp. 49–64.
158. Chassé Ph., Jacques O., Scott C. Between Decentralization and Asymmetry : Explaining Preferences toward the Division of Power in Canada. *The Journal of Federalism*. 2025. Vol. 55, Iss. 1. Pp. 147–173.
159. Chomsky N. On Power and Ideology. *The New School for Social Research*, 2015. September 19. URL: <https://surl.li/udwoch> (дата звернення: 24.03.2025).
160. Decentralization. *Cambridge Dictionary*. URL: <https://surl.li/mrmqgz> (дата звернення: 24.03.2025).

161. Decentralization. *Restructuring local government project*. Cornell University. 2013. 17 Jan. URL: <https://surl.li/zrakig> (дата звернення: 24.03.2025).
162. Deleuze G. *Difference and Repetition*. Translated by Patton, Paul. New York : Columbia University Press, 1968. 350 p.
163. Dick-Sagoe C. Decentralization for improving the provision of public services in developing countries : A critical review. *Cogent Economics & Finance*. 2020. Vol. 8(1). <https://doi.org/10.1080/23322039.2020.1804036>
164. Digital 2025 : Ukraine. *Datareportal*. 2025. Mar. 3. URL: <https://surl.li/jjsvcb> (дата звернення: 24.03.2025).
165. Drobush I. V. Municipalism in Ukraine : historical experience and perspectives on development (Муніципалізм в Україні: історичний досвід та перспективи розвитку). *Forum Prava*. 2019. Vol. 58(5). Pp. 6–18.
166. Drury J., Evripidou A., Van Zomerem M. Empowerment : The Intersection of Identity and Power in Collective Action. *Power and identity*. Ed. : M. Barreto, D. Sindec, R. Costa-Lopes. Psychology Press, 2015. Pp. 94–116.
167. Dunn J., Wetzel D. Fiscal Decentralization in Former Socialist Economies : *Progress and Prospects*. 2000. URL: <https://surl.li/lqgaix> (дата звернення: 24.03.2025).
168. Faguet J. P., Shami M. The Incoherence of Institutional Reform: Decentralization as a Structural Solution to Immediate Political Needs. *Studies in Comparative International Development*. 2022. Vol. 57. Pp. 85–112.
169. Fuchs C. Henri Lefebvre's Theory of the Production of Space and the Critical Theory of Communication. *Communication Theory*. 2019. Vol. 29, Iss. 2. Pp. 129–150.
170. García-Guadilla M. P., Pérez C. A. Democracy, Decentralization, and Clientelism: New Relationships and Old Practices. *Latin American Perspectives*. 2002. Vol. 29. Pp. 90–109.
171. Glenn Ch., Goldthwaite M. A. *The St. Martin's Guide to Teaching Writing*. Boston, MA : Bedford/St. Martin's, 2008. 576 p.

172. Gradstein M. Government decentralization as a commitment in non-democracies. *Journal of Comparative Economics*. 2017. Vol. 45, Iss. 1. Pp. 110–118.
173. Hagi A., Bortos S., Tamas I. A New Method in Philosophical Counseling (IPAA). *Postmodern Openings*. 2023. Vol. 14, Iss. 1. Pp. 46–61.
174. Henderson A., Medeiros M. Identities and attitudes to decentralization in multi-level states : understanding the territorial scales of political life. *Comparative European Politics*. 2021. Vol. 19. Pp. 139–145.
175. Holtmann E., Rademacher C. Decentralization of Power and of Decision-Making – An Institutional Driver for Systems Change to Democracy. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*. 2016. Vol. 41(3 (157)). Pp. 281–298.
176. How to Measure Decentralization : A Summary of the Global Literature Review on Decentralization Measurement. International Bank for Reconstruction and Development. 2024. URL: <https://surl.li/amfszc> (дата звернення: 24.03.2025).
177. Huettermann H., Berger S., Reinwald M., Bruch H. Power to the people – And then? A multilevel leadership perspective on organizational decentralization. *Human Resource Management*. 2024. Vol. 63, Iss. 2. Pp. 333–353.
178. Human Resources Development for Decentralization. *Decentralization : Conditions for Success Lessons from Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States*. United Nations New York, 2000. Pp. 85–94.
179. Jhaver S., Frey S., & Zhang A. X. Decentralizing Platform Power: A Design Space of Multi-Level Governance in Online Social Platforms. *Social Media + Society*. 2023. Vol. 9(4). <https://doi.org/10.1177/20563051231207857>
180. Kamensky J. M. Role of the «Reinventing Government» Movement in Federal Management Reform. *Public Administration Review*. 1996. Vol. 56 (3). Pp. 247–255.

181. Kauffman B. Decentralism. In : *Hamowy, Ronald (ed.). The Encyclopedia of Libertarianism*. Thousand Oaks, CA: Sage, Cato Institute, 2008. Pp. 111–113.
182. Kawashima N. Theorising decentralisation in cultural policy : Concepts, values and strategies. *The European Journal of Cultural Policy*. 1997. Vol. 3:2. Pp. 341–359.
183. Kelland M. D. Viktor Frankl, Rollo May, and Existential Psychology. In : *M. D. Kelland. Personality Theory in a Cultural Context*. OpenStax CNX, 2015. URL: <https://surl.li/cpjtef> (дата звернення: 24.03.2025).
184. Keudel O., Huss O. Polycentric governance in practice : the case of Ukraine's decentralised crisis response during the Russo-Ukrainian war. *Journal of Public Finance and Public Choice*. 2024. Vol. 39(1). Pp. 10–35.
185. Khandakar F. U. Decentralisation and Governance. *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. Switzerland : Springer, 2018. Pp. 2955–2961.
186. Lafferty W. M. Political Participation in the Social-Democratic State A Normative-Empirical Framework for the Analysis of Decision-Making Involvement in Norway. *Scandinavian Political Studies*. 1983. Bind 6 (New Series) 4. Pp. 281–305.
187. Lee M. Y. Enacting Decentralized Authority: The Practices and Limits of Moving Beyond Hierarchy. *Administrative Science Quarterly*. 2024. Vol. 69(3). Pp. 791–833.
188. Lefebvre H. The Production of Space ; transl. by D. Nicholson-Smith. Oxford : Blackwell, 1991. 464 p.
189. Leroux R. French Liberalism in the 19th Century : An Anthology, Chapter : Maurice Block on «Decentralization». Routledge, 2012. 336 p.
190. Manor J. The political economy of democratic decentralization. Directions in development. Washington, D.C. : The World Bank, 1999. 134 p.
191. Massetti E., Schakel A. H. Between autonomy and secession : Decentralization and regionalist party ideological radicalism. *Party Politics*. 2013. Vol. 22(1). Pp. 59–79.

192. Mensah J. Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent Social Sciences*. 2019. Vol. 5(1). <https://doi.org/10.1080/23311886.2019.1653531>
193. Mezentsev K., Mezentsev O. War and the city : Lessons from urbicide in Ukraine. *Czasopismo Geograficzne*. 2022. Vol. 93(3). Pp. 495–521.
194. Mulcahy K. Cultural Policy : Definitions and Theoretical Approaches. *Journal of Arts Management Law and Society*. 2006. Vol. 35. Pp. 319–330.
195. Ostrom E. Beyond markets and states : Polycentric governance of complex economic systems. *American Economic Review*. 2010. Vol. 100(3). Pp. 641–672.
196. Ostrom E. Collective action and the evolution of social norms. *Journal of Natural Resources Policy Research*. 2014. Vol. 6(4). Pp. 235–252.
197. Ozmen A. Notes to the Concept of Decentralization. *European Scientific Journal*. 2014. Vol.10, No. 10. Pp. 1857–7881.
198. Podrez E. Axiological fundamentals of relations between ethics and politics. *Studia Philosophiae Christianae*. 2020. Vol. 56. Pp. 215–235.
199. Polybius. The Histories. T. 2. URL: <https://surl.li/flurei> (дата звернення: 24.03.2025).
200. Proudhon P.-J. Du Principe Federatif Et De La Necessite De Reconstituer Le Parti De La Revolution (1863). Kessinger Publishing, 2010. 334 p.
201. Pubill Q. P. Re-Imagining Management : An Axiological Approach For Knowledge Creation Oriented Organisations : doctoral thesis. Barcelona : Universitat Ramon Llull, 2019. 180 p.
202. Rabinovych M., Brik T., Darkovich A., Savisko M., Hatsko V., Tytiuk S., Piddubnyi I. Explaining Ukraine’s resilience to Russia’s invasion : The role of local governance. *Governance*. 2024. Vol. 37, Iss. 4. Pp. 1121–1140.
203. Rausser G. C, Swinnen J, Zusman P. Political Power, Ideology, and Political Organizational Structures. In : *Political Power and Economic Policy : Theory, Analysis, and Empirical Applications*. Cambridge University Press, 2011. Pp. 125–146.

204. Rondinelli D. Government Decentralization in Comparative Perspective : Theory and Practice in Developing Countries. *International and administrative affairs*. 1981. Vol. 47(2). Pp. 133–145.
205. Rotter J. B. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs : General and Applied*. 1966. Vol. 80 (1). Pp. 1–28.
206. Schmidt V. A. Democratizing France : The Political and Administrative History of Decentralization. Cambridge University Press, 1990. 406 p.
207. Schneider A. Decentralization : Conceptualization and Measurement. *Studies in Comparative International Development – STUD COMP INT DEVELOP*. 2003. Vol. 38. Pp. 32–56.
208. Schoumacher F. Eîdolon : Simulacre et hypermodernité. Paris : Balland, 2024. 400 p.
209. Shanan T. J. Catholicism in the Middle Ages. *Jacques Maritain Center*. URL: <https://surli.cc/xszoxi> (дата звернення: 24.03.2025).
210. Shaoling Chen, Qing Gao, Qing Peng, Haisheng Yang. Government-decentralized power : Measurement and effects. *Emerging Markets Review*. 2021. Vol. 48. <https://doi.org/10.1016/j.ememar.2020.100769>.
211. Smith D. The Concept of the Simulacrum: Deleuze and the Overturning of Platonism. *Continental Philosophy Review*. 2005. Vol. 38. Pp. 89–123.
212. The Impact of Decentralization and Privatization on Municipal Services Report for discussion at the Joint Meeting on the Impact of Decentralization and Privatization on Municipal Services. Geneva, 15-19 October 2001. 121 p. URL: <https://surl.li/siuwux> (дата звернення: 24.03.2025).
213. The Church we Confess and Our Divisions in History. *Centro Pro Unione*. URL: <https://surl.lu/pquobw> (дата звернення: 24.03.2025).
214. Toubreau S, Wagner M. Explaining Party Positions on Decentralization. *British Journal of Political Science*. 2015. Vol. 45(1). Pp. 97–119.
215. Toubreau S., Wagner M. Parties' views on decentralisation are determined by their economic and cultural positions. *LSE*. 2014. Jan. 11. URL: <https://surl.li/rvyclz> (дата звернення: 24.03.2025).

216. Wilke A. M., Syunyaev G., Ting M. Decentralization and Ideology. 2024. May 31. URL: <https://surl.li/mjptjg> (дата звернення: 24.03.2025).
217. Witesman E. Centralization and Decentralization : Compatible Governance Concepts and Practices. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. 2020. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1390>